



ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ  
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ  
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ



Βιβλιοθήκη Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου

---

Ἀριθ. 3

Βιβλία γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα

168

Ἀδάμ

# Ἀπὸ τὸ Χωριό μου

Γιὰ παιδιὰ 13 χρονῶν καὶ ἄνω

Ἀθήνα

Τυπογραφεῖο «Ἑστία»

Κ. Μάισον καὶ Ν. Καργαδούρη

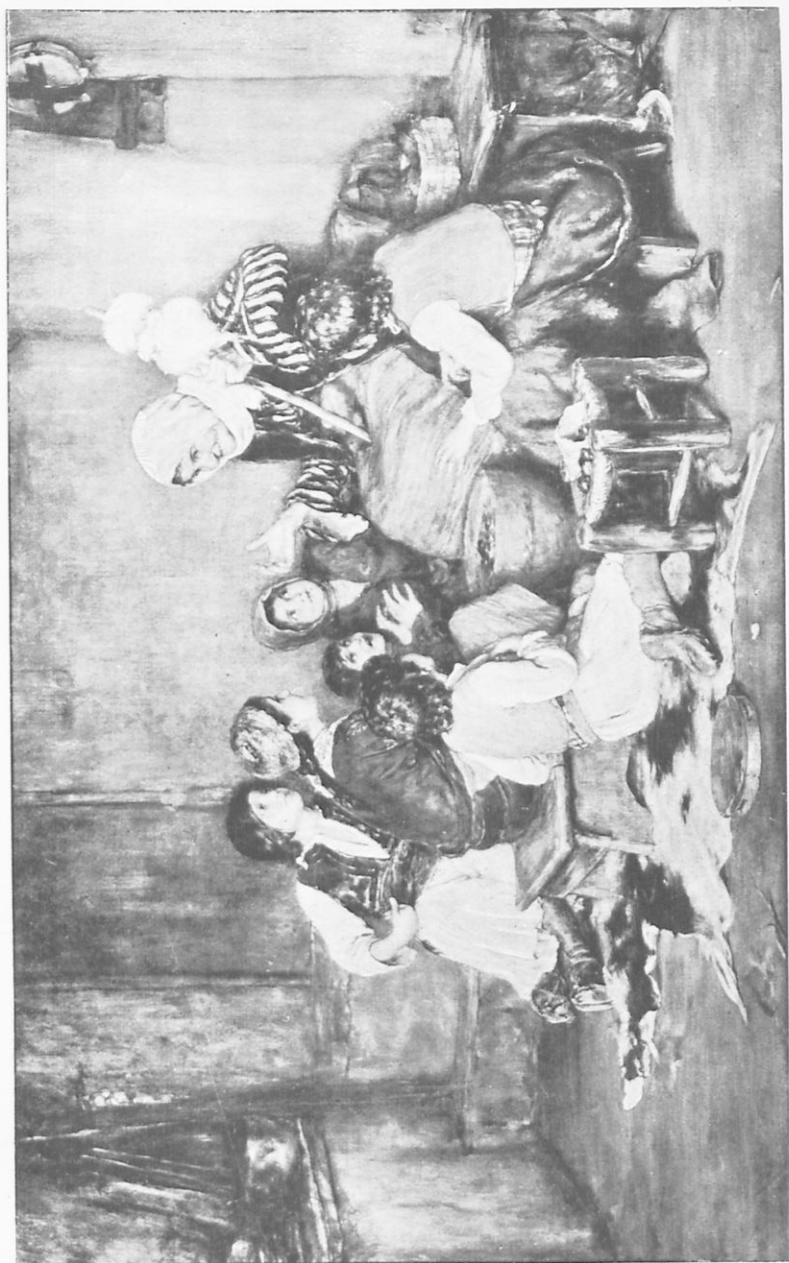
1913

550.

Τὰ διηγήματα αὐτὰ πρωτοδημοσιεύτηκαν στὴ Διάπλαση τῶν Παίδων, τοῦ 1910 — 1913. Μόνο τὸ τελευταῖο εἶναι ἀνέκδοτο.

Μὲ τὴν ἄδεια τοῦ συγγραφέα ἔγιναν ἐδῶ σημαντικὲς ἀλλαγές καὶ στὴ γλῶσσα καὶ στὴν οὐσία, σύμφωνα μὲ τὸ σκοπὸ καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς Παιδικῆς Βιβλιοθήκης.

Νέες εἶναι οἱ σημειώσεις στὸ τέλος.



Α. Π. Παναγιωτόπουλος (Επιλογή: Π. Παναγιωτόπουλος)



## ΑΠΟ ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΟΥ

### ΤΟ ΞΕΦΥΤΡΩΜΑ

—'Αφτιά και μάτια, παιδάκια μου, να έχετε, αλλά στόμα σ'ας έδωσε ο Θεός και στόμα να μην έχετε, μ'ας έλεγε κάθε τόσο ή Κυραμάνια μου. Ν' ακούτε και να βλέπετε μοναχά, και να σωπαίνετε όταν σ'ας ρωτούν, τότε ν' αποκρίνεστε. Μή χώνεστε στις όμιλίες των μεγάλων· εκεί που δέ σ'ας σπέρνουν να μην ξεφυτρώνετε.

Έτσι έκανα και γώ όπως κάνετε κάποτε και σεις, μ'ας είπε μιά φορά, σαν ήμουν μικρή, κ' έφαγα ξύλο από τη μάνα μου, που έβαλα και στον κόρφο.

Και άρχισε να μ'ας μολογάη πώς της ξέφυγε ένας παιδιακίσιος λόγος στα μικρά της χρόνια, που χάλασε τόσες καρδιές — και τὰ δικά της μούτρα ξεχωριστά.

— Είχαμε, μ'ας είπε, στο σπίτι μας τραπέζι σ' ένα θειό του πατέρα μου, που πέρναγε διαβατικούς απ' το χωριό μας, κ' ή μάνα μου, γιατί ήταν πολύ φιλότιμη ή μακαρίτισσα, δέν ήξερε πώς να ευχαριστήση τον αφέντη της. (Έτσι έλεγαν τότε οι νυφάδες και τους πεθερούς και τους άντροθειούς και τ' άντραδέφια). Έβαλε λοιπόν γρήγορα γρήγορα και ξαρμύρισε ένα ψάρι παστό, έπλασε στη στιγμή και μιά λαχανόπιτα, έσπασε και καμπόσα άβγά μάτια και καθίσαμε βλοι να φάμε. Ο θειός μας έτρωγε στα γερά, επειδή ήταν και πεινασμένος από το δρόμο, αλλά ή μάνα μου του έκανε συχνά πυκνά την πολιτική της: «Φάε, αφέντη, πάρε άβγά... δέν έφαγες τίποτα, αφέντη, που στα χίλια χρόνια σ' είδαμε στο σπίτι



μας!» — «Ἐφαγα, νύφη, τῆς ἔλεγε κείνος, τοῦ Θεοῦ τὰ καλά· τί τὰ ἤθελες τόσα, δὲν ἤμουν ξένος». Ἐκείνη, πάλι τὰ δικά της. Μοῦ πέρασε τότε ἀπὸ τὸ νοῦ μου πὼς ἡ μάνα μου δὲν εἶχε δεῖ πόσο ἔφαγε ὁ θεὸς μας καὶ ἄδικα τὸν κατηγοροῦσε πὼς δὲν τίμησε τὸ τραπέζι της. «Νὰ σοῦ πῶ, μάνα, τῆς λέω, μὴν τὸν ἀναγκάζεις τὸ θεὸς ἔφαγε καὶ ψάρι πολὺ καὶ τέσσερα φελιά πίτα καὶ πέντε ἀβγά». Ὁχ, μωρὲ μάτια μου! (ἦταν κι ἀψιὰ ἡ μακαρίτισσα...) «Νὰ σοῦ δεῖξω ἐγὼ, μοῦ λέει, πὼς νὰ μετῶς τίς χαψιές μας!» καὶ σὰ μοῦ τραβάει μιὰν ἀνάζερβα μὲ τὸ χέρι της, μοῦ φάνηκε ὁ οὐρανὸς σφοντύλι.

Ὁ θεὸς μου θέλησε νὰ πάρῃ τὸ μέρος μου. «Ἔ! νύφη τῆς φώναζε, παιδί εἶναι, τόσο τοῦ ἔκοψε», καὶ τρόμαξε ὁ καημένος νὰ μὲ μερώσῃ ἀπὸ τὸ κλάμα μου κι ἀπὸ τὸ παράπονό μου, γιατί τὸ πῆρα βαριά, καὶ γιὰ τὸ ξύλο ποὺ ἔφαγα μπροστὰ στὸ θεὸ μου καὶ γιατί ὕστερα κατάλαβα πὼς μοῦ ξέφυγε ἓνας ἄπρεπος λόγος. «Ὅλα σου καλά, νύφη, τῆς λέει στὸ τέλος ὁ θεὸς μας, μὰ τὸ φαγὶ μοῦ τὸ ἔβγαλες ἀπὸ τὴ μύτη!»

Νὰ δῆτε ὕστερα, παιδιά μου, ξαναφύτρωσα πιά ἐκεῖ ποὺ δὲ μ' ἔσπερναν;

— Ἄγρια μάνα εἶχες, Κυραμάνα, τῆς εἶπαμε.

— Θεὸς σχωρέσ' την, μᾶς ἀπεκρίθηκε· γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἑπτὰ παιδιά της βγήκαν φρόνιμα.



## Οἱ ΦΥΤΟΦΑΓΟΙ

Ἡ γειτονοπούλα μας ἡ Λένη τοῦ Κουφογιάννη μᾶς μολογοῦσε προχτὲς τί ἔπαθε μὲ τ' ἀδέρφια της.

Οἱ γονεοὶ μου, μᾶς ἔλεγε, πῆγαν στὰ λουτρά τῆς Κόνιτσας, καὶ γιὰ νὰ μὴν ἀπομεινωμε τὰ παιδιά μοναχὰ ἦρθε ἡ Τσίω ἡ

θειά μας για συντροφιά στο σπίτι. Είχα μαγειρέψει το βράδυ κρέας με φασούλια, πάω να κενώσω το φαγί, τί να δώ; Φασούλια μοναχά. Φιδοζώθηκα απ' την ντροπή μου και τή λαχτάρα μου. Τί να βγάλω μπροστά στη θειά, που έχει κ' ένα στόμα! ο Θεός να φυλάξη! Καθώς δὲ χωνεύει και τή μάνα μου, «νά! θά ἔλεγε σ' ἄλο τὸ χωριὸ τὴν ἄλλη μέρα, νά πῶς ἀνάθρεψε ἡ νύφη μου τὰ παιδιὰ της! κακομαθημένα, λαίμαργα, ἀδιάντροπα».

Φωνάζω και τὰ τρία ἀδέρφια μου στο μαγειρειό. Βρὲ ἀνέφτακα, τὰ λέω, που με κάνετε να πλαντάξω απ' τὸ κακό μου, ποιὸς ἔφαγε τὸ κρέας απ' τὴν κατσαρόλα;

— Δὲν ξέρεις; μοῦ λέει ὁ μεγαλύτερος, ἔφυγε ἡ γάτα χορεύουν τὰ ποντίκια.

— Καλά, μὰ τί να ποῦμε στη θειά τώρα; λέω.

— Νὰ ποῦμε πῶς τὸ ἔφαγε ἡ γάτα, λέει ὁ μικρός.

— Βρὲ σύ! πῶς θά ποῦμε, λέει ὁ μεσιακός, ἔτσι; Μποροῦσε ἡ γάτα να φάη τόσα κοψίδια;

— Νὰ ποῦμε πῶς τὴ βοήθησαν κ' οἱ γάτες τῆς γειτονιάς, λέει πάλι ὁ μικρός.

— Τὰ μυαλά σας και μιὰ λίρα, λέει ὁ μεγάλος, σὰ να ποῦμε στη θειά πῶς ἔγινε γατοπάζαρο ἀπάνω στο φαγί και κόπιασε τώρα να φᾶς. "Ολοι περιδρομιάσαμε, μὰ ἐγὼ πάλι θά τὰ βολέψω. Τὸ νοῦ σας μονάχα να μὴ με βγάλετε ψεύτη σ' αὐτὰ που θά πῶ στο τραπέζι. Ἐσὺ Λένη, μοῦ λέει, βάλε τὸ κοψίδι που ἀπόμεινε στο πιάτο τῆς θειᾶς, και στα δικά μας τὰ φασόλια.

Τί ἄλλο νᾶκανα και γῶ! Καθίσαμε στο τραπέζι.

— Τί; ξεχωριστὸ μαγειρεψες, Λένη, για μένα; μοῦ λέει ἡ θειά... Ἐσεὶς τρῶτε σαρακοσιανὰ και γῶ κρεατινό; γιατί αὐτό;

— Ἐμεῖς, θειά, λέει ὁ μεγάλος, γενήχουμε ἄλο φυτοφάγοι, δὲν τρῶμε πιά οὔτε κρέατα οὔτε ψάρια. Αὐτὰ ἔπως λέει ὁ δάσκαλός μας εἶναι ψοφίμια, κι απ' αὐτὰ μοναχὰ ἀρρωσταίνει ὁ κόσμος.

— Να μᾶς πάρη τὸ κακό! πέστε του, λέει ἡ θειά. Μπά! παντοτινὴ νηστεία κάνετε; Βοήθειά σας παιδιὰ μου. Ἐγὼ ξέρω πῶς σαρακοστεύουν ἔτσι αὐτοὶ που μακριὰ ἀπὸ μᾶς τοὺς πιάνει ὁ ἔξω ἀπὸ δῶ. Τί να σᾶς πῶ! αὐτὲς τίς μέρες που θά εἶμαι σπίτι σας

μὴ μαγειρεύεις, Λένη, ξεχωριστό γιὰ μένα, πάρτε μου ἀπὸ καμιὰ μπριζόλα καὶ τὴν φένω καὶ μοναχὴ μου ὅπως τὴ θέλω. Ἔσεῖς φάτε σαρακοστιανὰ.

— Εἴκοσι μέρες τώρα ποὺ λείπουν οἱ γονεῖοι μου, μᾶς ἔλεγε ἡ Λένη, ἡ κοιλιά μας ἔγινε μανάδικο ἀπ' τὰ λαχανικά, κ' ἡ θειά μας ξεκοκαλίζει τὴν μπριζόλα της. Ὁ μεσιακὸς καμιὰ φορὰ πετάει ἀπὸ κανένα μούγκρισμα ἀπάνω στὸ τραπέζι: «Ἄ...μὰ βόλεμα!» λέει στὸ μεγάλο.



## ΓΙΑ ΚΑΤΙ ΑΓΡΙΟΓΟΥΡΟΥΝΑ

Ρώτησα τὴ μητέρα μου προχτές:

— Γιατί, μητέρα, ὅταν ὁ πατέρας βλέπη στὸ τραπέζι κανένα κρέας ἄπαχο καὶ σκληρὸ σοῦ λέει: «Αὐτὸ μοιάζει σὰν τὰ δικὰ σου αγριογούρουνα», καὶ γελάτε κ' οἱ δυὸ ὕστερα;

— Αὐτό, παιδί μου, εἶναι ἀκέρια ἱστορία, καὶ μάθε τὴν καὶ σὺ γιὰ νὰ γελάς ὅταν τ' ἀκοῦς.

Ὁ πατέρας σου ἦταν παιδί ἀκόμα δέκα ἑπτὰ-δέκα ὀχτῶ χρονῶν, καὶ γὼ θὰ ἤμουν τότε ἔντεκα. Αὐτὸς ἔρχονταν συχνὰ στὸ χωριό μου καὶ τραβοῦσε πάντα στὸ σκολειό μας ὅπου κάθονταν κι ὁ δάσκαλος, γιατί γνωρίζονταν μὲ τὸ δάσκαλό μας ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ σπούδαζαν μαζὶ στὰ Γιάννινα. Μιὰ μέρα ποὺ εἶχε ἔρθει στὸ σκολειό, ἐκεῖ ποὺ ἤμαστε καμιὰ τριανταριά ὄλα ὄλα, παιδιὰ καὶ κορίτσια, γυρίζει πρὸς τὸ δάσκαλό μας καὶ τοῦ λέει: «Μοῦ δίνεις τὴν ἄδεια, δάσκαλε, νὰ ρωτήσω κατιτὶ τὰ παιδιὰ σου ἀπὸ ἓνα ἕνα ξεχωριστά;»

Ὁ δάσκαλός μας, στενοχωρημένος λίγο τοῦ ἔδωσε τὴν ἄδεια. Μᾶς φώναζε λοιπὸν ὁ πατέρας σου ἓναν ἓνα στὴ δασκαλοκαθέδρα καὶ μᾶς ρωτοῦσε κρυφὰ ἔτσι:

—“Ἄν καμιὰ μέρα τύχαινε, ἐκεῖ στήν καλύβα τοῦ ἀμπελιοῦ σου, νὰ βροῦν τὴ θύρα ἀνοιχτὴ τέσσερα πέντε ἀγριογούρουνα, νὰ μποῦν μέσα, καὶ σκάβοντας σκάβοντας μὲ τὴ μύτη τους νὰ κλείσουν τὴ θύρα, καὶ σὺ τὰ ξβρισκες κλεισμένα... πές μου λοιπὸν πῶς ἔπρεπε νὰ σκοτωθοῦν αὐτὰ τὰ κυνήγια, ποιά συμβουλή θὰ ἔδινες ἐσὺ γιὰ νὰ μὴν πᾶν χαμένα;

“Ὅταν ἦρθε ἡ ἀράδα μου, ἐγὼ σὰ μικρὴ πού ἦμουν, εἶπα τὴ γνώμη μου νὰ τ’ ἀφηναν νὰ πεθάνουν τῆς πείνας καὶ ὕστερα νὰ τὰ σφάξουν. Ἄλλα παιδιὰ εἶπαν νὰ βάλουν φωτιά νὰ τὰ πνίξουν μὲ τὸν καπνὸ, μὰ τὰ περισσότερα εἶπαν νὰ ξεσκεπαστῇ ἡ καλύβα καὶ νὰ σκοτωθοῦν τ’ ἀγριογούρουνα ἀπὸ πάνω μὲ τὸ τουφέκι.

Ἦστερα ἀπὸ πέντε ἔξι χρόνια πού στεφανωθήκαμε μὲ τὸν πατέρα σου, τὸν ἐρώτησα γιατί ἔκανε ἐκεῖνη τὴν ζέταση. Μοῦ εἶπε λοιπὸν πῶς αὐτὸ τὸ κλείσιμο τῶν ἀγριογουρουνιῶν ἔγινε τὸν παλιὸ καιρὸ στὸ χωριὸ τοῦ δασκάλου τοῦ φίλου του, κ’ οἱ χωριανοὶ του, μαζὶ μὲ τὸν παππού του, πῆγαν καὶ ἀραδιάστηκαν ἔξω ἀπὸ τὴ θύρα τῆς καλύβας ἀρματωμένοι, καὶ ἀνοιξαν τὴν καλύβα γιὰ νὰ τουφεκίσουν τ’ ἀγριογούρουνα στὸ πέρασμά τους. Ἄλλὰ τὰ γουρούνια τοὺς ἔφυγαν ὅλα, καὶ κόντεψαν νὰ σκοτωθοῦν μοναχοὶ τοὺς ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον ἀπὸ τὸ τουφεκίδι. «Ἦθελα, μοῦ λέει, τότε ν’ ἀποδείξω στὸ δάσκαλό σας πῶς τὰ παιδιὰ ἔχουν περισσότερο μυαλὸ ἀπὸ τὸν παππού του. Καὶ τὸ ἀπόδειξα, γιατί τὰ περισσότερα παιδιὰ μᾶς εἶπαν νὰ ξεσκεπαστῇ ἡ καλύβα. Καὶ τὴ δική σου ἰδέα, μοῦ λέει, πάλι ἂν ἔκαναν θὰ εἶχαν διάφορα τὰ τομάρια· ὅσο γιὰ τὸ κρέας δὲν ἦξερες, καημένη, πῶς δὲν τρώγεται τὸ ψοφίμι;»



## ΤΟ ΚΑΚΚΑΒΙ

Γίνονταν τὸ μνημόσυνο τοῦ Γεροχρήστου στὸ χωριό μου, ποῦ τῶκανε ἡ νύφη του ἡ Κυρά Νικόλαινα στὸ χρόνισμα τοῦ πεθεροῦ της.

Ὅλο τὸ χωριό πέρασε ἀπὸ τὸ σπίτι της νὰ τῆς εὐχηθῆ νὰ ἔχη τὴν εὐχή του μὲ τὰ παιδιά της καὶ ν' ἀναπάψῃ ὁ Θεὸς τὴν ψυχὴ τοῦ μακαρίτη. Ὁ παπὰς ἔμεινε καὶ γιὰ τὸ τραπέζι μαζί μὲ τοὺς συγγενεῖς καὶ δυὸ τρία γεροσαράβαλα, φίλους τοῦ πεθεροῦ της.

Ἄπάνω στὸ τραπέζι λέει ὁ παπὰς:

— Ἡμουν εὐχαριστημένος, κυρά Νικόλαινα, τὰ μισὰ νὰ μοῦ κάνουν οἱ νυφάδες μου ἀπ' αὐτὰ ποῦ ἔκαμες στὸν πεθερό σου στὰ ζῶντα του καὶ στὸ θάνατό του. Τόσον καιρὸ κατάκοιτος ἦταν καὶ δὲ βόγκησε μιὰ μέρα ἢ καρδιά σου, τὸν ἐφύλαξες ἑκατὸ φορὲς καλύτερα ἀπὸ πατέρα. Ἄς ἔχῃς τίς εὐχὲς ποῦ σοῦδινε καὶ κρυφὰ καὶ φανερά σου. Μὰ πῶς, κυρά Νικόλαινα, δὲν τὸ πίνεις τὸ κρασί; βλέπω νερὸ μπροστά σου· γιατί;

— Μ' ἔνα μυστικό, λέει ἡ κυρά Νικόλαινα, ποῦ πρώτη φορὰ θ' ἀκούσετε ὄλοι σας, θὰ μάθετε γιατί σέβομουν τόσο πολὺ τὸν πεθερό μου καὶ γιατί δὲν πίνω καὶ κρασί. Τώρα γέρασα καὶ γὼ καὶ δὲν ἔχω λόγὸ νὰ τὸ κρύψω, γιὰ νὰ μάθουν κι ἄλλοι πεθεροὶ πῶς νὰ φέρωνται στὶς νυφάδες τους, ἀμα βλέπουν κάνα παράστρατο.

Ἡμουν νιδνυφη, κι ἀπὸ ντροπὴ μου εἶπα πῶς τὸ κρασί δὲν τὸ πίνω. Τὸ ἀγαποῦσα ὅμως τὸ ἔρημο. Κατέβαινα μοναχὴ μου νὰ βγάλω κρασί στὸ κακκάβι καὶ νὰ γιομίζω ὕστερα τὰ λαένα.

Ἐκεῖ ποῦ ἔδγαζα μιὰ μέρα, δὲν ξέρω πῶς βρέθηκε ὁ πεθερός μου πίσω μου στὸ κελάρι. Ἦταν σκοτεινὰ καὶ δὲν τὸν εἶχα καταλάβει. Προτοῦ γιομίσω τὸ κακκάβι, ἔδγαλα λίγο νὰ τὸ δοκιμάσω. Σήκωσα τὸ κακκάβι νὰ πιῶ καὶ νὰ... τὸν βλέπω μπροστά μου. Ἄπὸ τὴν ντροπὴ καὶ τὴν ταραχὴ μου ἔκανα καὶ γύρισε τὸ χερούλι τοῦ κακκαβιοῦ στὸ κεφάλι μου, κ' ἔμεινε τὸ κακκάβι κρεμασμένο στὸ λαιμό μου καὶ τὸ κρασί χυμένο ἀπάνω μου...

— Δὲν εἶναι τίποτα, νύφη, μοῦ λέει, πὲς πῶς δὲ σὲ εἶδα, καὶ νὰ πίνης κρασί στὸ τραπέζι ὅπως ὄλοι μας. Μοχτοῦμε, παιδί μου...

Ἔ! λοιπὸν αὐτὸ τὸ ντροπιασμὰ μου τὸ πῆρε μαζί του στὸν τάφο του. Ἄν τὸ μάθαινε ὁ ἄντρας μου τότε, ἢ πεθερά μου κ' οἱ συννυφάδες μου, ἕνας γκρεμὸς μὲ καρτεροῦσε.

Ἄπὸ τότε σαράντα χρόνια πέρασαν, Χριστὸς καὶ Παναγία νὰ ματαθάλω κρασί στὸ στόμα μου. Ἔδωσε πῆρε ὁ πεθερός μου νὰ μὲ μάθῃ νὰ τὸ πίνω, ὅπως ἔλεγε· τοῦ κάκου.

— Ἄφησέ με, κυραφέντη, τοῦ εἶπα μιὰ μέρα καὶ στὴ μεταλαβία μου ἀκόμα θ' ἀνατρομάζω. Γι' αὐτὴν τὴν αἰτία δὲν ἔμαθαν καὶ τὰ παιδιά μου νὰ πίνουν. Ἄγια ἢ ὦρα ποῦ ντροπιάστηκα.



## ΤΟ ΓΕΛΑΣΜΑ ΤΗΣ ΓΡΙΑΣ

— Τὸ βλέπετε αὐτὸ τὸ δαχτυλίδι; ἔλεγε σὲ μένα καὶ τ' ἀδέρφια μου ὁ θεὸς μας ὁ γιατρός, ποῦ ἦρθε στὸ σπίτι μας νὰ μᾶς δῇ ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια κι ἀπὸ τόση μακρινὴ ξενιτειά.

Αὐτὸ τὸ μεγάλο διαμάντι εἶναι ψεύτικο. Εἶναι χάρισμα ἀπὸ τὴν Κυραμάννα μου, καὶ ὅσο κι ἂν ζήσω, θὰ τὸ φορῶ στὸ χέρι μου γιὰ νὰ τὴ θυμοῦμαι.

Ἔνα ἄπρεπο παιχνίδι ποῦ τῆς σάκρωσα μιὰ φορὰ ὅταν ἤμουν μικρός, μοῦ τὸ πλέρωσε μ' αὐτὸ τὸ δαχτυλίδι ἢ μακαρίτισσα μὲ τὸ διάφορό του. Εἶχε πολλὰ χρυσαφικά καὶ διαμαντικά ἢ Κυραμάννα μου ἀπὸ τὸν παππού μου καὶ ὄλο κι ἀγόραζε, καὶ μᾶς τάφηνε ὄλα στὸ θάνατό της μέσα σ' ἕνα συρτάρι, τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ τυλιγμένο μὲ τ' ὄνομα τοῦ καθενὸς ἐγγονιοῦ της. Κανένα δὲν παραπόνησε, ἐμένα μονάχα μὲ κορόιδεψε, μὰ μὲ τὸ δίκιο της.

Τὴ θυμάστε, ἐσεῖς τὰ μεγαλύτερα, ὅταν ἐρχόσαστε στὸ χωριὸ μου, εἶχε πατήσει τὰ ὀγδοήντα της καὶ πέθανε γερὴ στὸ ποδάρι.

Μιά μοναχὰ παραξενιά εἶχε πού τῆς ἀπόμεινε ὡς τὰ τελευταῖα της. "Ὅλα τὰ σύνεργα τοῦ καφέ τὰ ἤθελε νὰ εἶναι κοντά της, καὶ τὴ φωτιά στὴ γωνίστρα ἀκοίμητη, γιατί ἀπ' τὸν καφέ ὅπως ἔλεγε, καταλάβαινε διπλὴ νοστιμάδα, μιὰ στὸ φτιάσιμο καὶ μιὰ στὸ ρούφημα.

Μιά μέρα τῆς εἶχε ἐρθῆ μιὰ φιλενάδα της. Βαστοῦσαν οἱ δύο τους τίς ἀγάπες ἀκόμ' ἀπὸ κοριτσάνια πού ἐπαιζαν μαζὶ τὰ πεντόβολα στὴ βρύση ὅσο νὰ πάρουν ἀράδα γιὰ νερό. Πολλὲς φορὲς τίς ἀκουσα πού τὰ μολογοῦσαν σὰν νὰ ἦταν χτεσινά. Ἡ Κυραμάνια μου ἀφῆνε κάποτε καὶ τὴν ἀράδα της γιὰ νὰ μὴ μεσοκοπῆ τὸ παιχνίδι, μὰ ἡ φιλενάδα της εἶχε κακιὰ μάνα πού τίς ἔβρεχε, καὶ δὲν κοτοῦσε νὰ χασομερήσῃ.

Ἐγὼ σὰν τίς εἶδα π' ἀνταμώθηκαν οἱ δύο, κατάλαβα πῶς θὰ δουλέψῃ πάλι τὸ καφοκούτι, καὶ καμώθηκα πῶς κάτι ζητοῦσα νὰ βρῶ στὸ ντουλάπι πού ἦταν ἐκεῖ κοντά της, καὶ κεῖ πού εἶχε τὸ λαγενάκι μὲ τὸ νερό, τῆς ἔβαλα τὸ λαγενάκι μὲ τὸ ξίδι, πού τὸ φύλαγε κι αὐτὸ γιὰ γιαντρικὸ παράμερα. Τὰ δύο λαγενάκια ἦταν ἀπαράλλαχτα.

Γιὰ νὰ χαρῶ ὅλη τὴ γλύκα τῆς κατεργαριᾶς μου, κάθισα σὲ μιὰν ἄκρη καὶ γῶ στὸ χειμωνιάτικο, καὶ πῆρα τὴ σύνοψή της καὶ διάβαζα.

Ὁ καφὲς ἔγινε μὲ τὸ ξίδι κ' ἡ Κυραμάνια μου κένωσε πρῶτα τῆς φιλενάδας της κι ὕστερα τὸ δικό της, κι ἀπὸ πολιτικὴ τὴν ἀφῆσε νὰ ρουφήξῃ πρῶτα ἐκείνη.

— Μπά, τί ἔπαθα! χαλασμός μου, Κυραγιάνναινα, τῆς λέει· τί μοῦ φαίνεται ἔτσι ἄσκημος ὁ καφὲς; Μὴ μοῦ ἤρθαν τὰ συχαρίκια γιὰ τὰ μελλούμενα καὶ μοῦ στέλνει ὁ Χάρος μηνύματα; Γιὰ δοκίμασε καὶ σύ.

— Ἄχ! ἡ μαύρη μου τί ἔκανα! λέει ἡ Κυραμάνια μου. Ἄμ δὲ βλέπω ἡ κακομοίρα, τὰ μάτια μου τὰ ἔχω τώρα γιὰ περηφάνεια. Ἐβαλα ξίδι γιὰ νερό. Μὴ φοβᾶσαι, Κυρὰ Κατερίνα, ἀκόμα δὲ μᾶς ἤρθε ἡ ὥρα μας. Ποιὸς μοῦ ἄλλαξε τὰ λαγενάκια;

Γύρισε κατ' ἐμένα καὶ μὲ κατάλαβε πού δὲν μποροῦσα νὰ κρατήσω τὰ γέλια.

— Ἄχ! ἀγλύκαντο, μοῦ λέει, γιὰ τὸ κάθισες κιόλας ἐδῶ, γιὰ νὰ δῆς τὰ ἔργατά σου; Ἔτσι νὰ σὲ γελάσουνε καὶ σένα τὰ παιδιὰ σου καὶ τὰ γγόνια σου.

Κ' ὕστερα ἀπὸ λίγο:

— Νὰ τὸ θυμᾶσαι αὐτὸ ποῦ ἔκανες! μοῦ λέει.

Εἶχα τὴν κακὴ συνήθεια ἀπὸ μικρὸς νὰ σκαρώνω τέτοια ἀστεῖα στοὺς φίλους μου καὶ στοὺς δικούς μου, ἔτσι γιὰ γέλια, κι ἄς ἔκανα καὶ καμιὰ φορὰ ἀσυλλόγιστα καὶ κακό. Νὰ ἔχωμε τὸ νοῦ μας! ἔχω πληρώσει αὐτὰ τὰ γέλια πολλές φορές στὰ παιδικάτα μου καὶ μὲ ξύλο, καὶ μὲ πολλοὺς φίλους μου τὰ χάλασα, ἀλλὰ τὸ μάθημα ποῦ μοῦδωσε ἡ Κυραμάννα μου αὐτὸ μοναχὰ μὲ σωφρόνισε. Γιὰ νὰ μὴν τὸ λησμονήσω λοιπὸν φορῶ τώρα τὸ δαχτυλίδι.

Ἐφέρετε πότε τὸ κατάλαβα πὼς ἦταν ψεύτικο τὸ διαμάντι; Ὅταν σπούδαζα γιὰ τὸν βρῆθηκα μιὰ ἐβδομάδα χωρὶς πεντάρα. Τότε δὲν τὸ φοροῦσα, τὸ φύλαγα στὸ κουτί του, καὶ τὸ πῆγα νὰ τὸ βάλω ἐνέχυρο νὰ οἰκονομηθῶ. Ὁ τοκιστὴς τὸ κοίταξε καλὰ καλὰ καὶ μ' ἔνα χαμόγελο ὁ ἀθεόφοβος μοῦ λέει: «Αὐτὸ νὰ τὸ κρεμάσης στὴ γάτα σου». Πάλι καλὰ ποῦ δὲ μ' ἔστειλε καὶ στὴν ἀστυνομία. Θὰ γίνονταν πιὸ ζωντανὸ τὸ μάθημα! Ἔτσι κ' ἔτσι τὰ γέλια μοῦ βγῆκαν ξινά, πιὸ ξινότερα κι ἀπὸ τὸν καφέ τῆς Κυραμάννας μου.



## ΤΟ ΟΡΦΑΝΟ

Ἦμαστέ καλεσμένοι ἀπὸ τὴ νύφη στὸ γάμο μιανῆς γειτονοπούλας μας, ποῦ τὴν ἔδωσε ἡ μάνα της σ' ἕνα μακρινὸ χωριό. Ἦρθε ὁ γαμπρὸς μὲ τὸ συγγενολόγι του καὶ τὰ βιολιὰ νὰ τὴν πάρη, ἐτοίμασαν τὰ φορτώματα τῆς νύφης, τὴν ἀνέβασαν κι αὐτὴ



σ' ἓνα ψαρι ἄλογο, κι ἀρχίνισαν νὰ παίρνουν οἱ γύφτοι μὲ τὰ λαλούμενα τὰ συνηθισμένα τραγούδια:

— Ἀφήνω γειά, ἀφήνω γειά, ἀφήνω γειά, μανούλα μου

— Ὁραν καλή, ὦραν καλή, ὦραν καλή, ψυχούλα μου

— Ἐχετε γειά, γειτόμισσες, καὶ σεῖς γειτονοποῦλες

— Ὁραν καλή σου, μάτια μου, λουλούδια νάναι μπρός σου,  
πάρε κλωνιά βασιλικὸ νὰ τρώῃ τ' ἄλογο σου

Σὰν ἄρχισαν τὰ δάκρυα νὰ πέφτουν ἀπὸ τὴ νύφη καὶ τὴ μάνα τῆς, κανένας δὲν μπόρεσε νὰ κρατηθῆ. Βρόντησαν τὰ τουφέκια ἀπὸ τοὺς καλεσμένους τοῦ γαμπροῦ, καὶ ὄλοι καθαλίκεψαν τὰ μολάρια τους. Στὰ ὑστερνὰ θυμήθηκαν πὼς χρειάζονται νὰ βάλουν ἓνα παιδί ἀπάνω στὸ φόρτωμα ἀπὸ τὰ παπλώματα, τὴν προίκα τῆς νύφης.

— Ἀνεβαίνω γώ! πετιέται καὶ λέει ἓνα μικρὸ, πρωτοξαδέρφι τῆς νύφης, κι ὅσο νὰ πῆ τὸ λόγο βρέθηκε καθάλα στὸ φόρτωμα.

Τὸ κακόμοιρο τὸ παιδί! Ἦταν ὄρφανὸ ἀπὸ πατέρα καὶ τὸ κατέδασαν μὲ τὰ χεῖλια μαζωμένα στὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸ παράπονο, πὺ ξέσπασε σὲ δυνατὰ κλάματα ὑστερα...

Γιὰ τὸ καλορίζικο ἔπρεπε νὰ ἔχη καὶ μάνα καὶ πατέρα τὸ παιδί πὺ θ' ἀνέβαζαν ἀπάνω στὴν προίκα, καὶ ἦδραν μπροστά τους τὸν ἀδερφό μου τὸν Κώστα καὶ τὸν ἐσήκωσαν νὰ τὸν βάλουν πανωσάμαρα.

— Μή, μή, γιὰ τὸ Θεό! φωνάζει ἀπὸ πέρα ἡ Κυραμάνια μου, τὸ παιδί φοβάται, δὲν εἶναι μαθημένο καὶ θὰ πέση νὰ σκοτωθῆ· βρῆτε ἄλλο κανένα!

Ἐὸ μικρὸς ἀδερφός φώναζε: «Δὲ φοβάμαι, Κυραμάνια, δὲν πέφτω!»

Ποῦ νὰ τὸν ἀφήση αὐτή! πῆγε καὶ τὸν ἄρπαξε ἀπὸ τὸ ποδάρι, σὰ νὰ τῆς τὸν ἔπαιρναν γιὰ πάντα.

Ἄλλα κλάματα πάλι ἀπὸ τὸν Κώστα. Θαρροῦσες πὺς κάποια

ὄργῃ Κυρίου ἦταν αὐτὴ τῇ στιγμῇ, γιὰ νὰ κλαίῃ ἕλος ὁ κόσμος ἐκεῖ ἔξω στὸ δρόμο.

Στὰ τελευταῖα βρέθηκε ἄλλο παιδὶ μὲ τοὺς δυὸ γονιοὺς του ζωντανούς, καὶ κίνησε τὸ ψίχι.

Ὁ μικρὸς ἀδερφός μου δὲν μπορούσε νὰ τὸ χωνέψῃ αὐτὸ τῆς Κυραμάνας μας.

— Καὶ τί μὲ πῆρες ἐμένα, Κυραμάνα; τῆς ἔλεγε κλαίοντας κανένα παιδί βύζανιάρικο, κανένα μωρουδέλι, νὰ μὴν μπορῶ νὰ καθαλικέψω; Καὶ κεῖ ἀνάμεσα στὰ παπλώματα πῶς θάπεψτα; Δὲν καθαλικεύω ἐγὼ τὸ μουλάρι μας τῇ Σίβα, ποὺ εἶναι κι ἀνάποδη, καὶ τὴν τρέχω στὰ τέσσερα; Πότε ἔπεσα;

— Στάσου, παιδάκι μου, τοῦ ἀπαντᾷ ἡ Κυραμάνα μας, τώρα θὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια. Εἶδες ἐκεῖνο τὸ παιδί πῶς ἔκλαιγε, ποὺ τὸ κατέβασαν γιὰτὶ ἦταν ὄρφανό; Τοῦ ρώτησες τὴν καρδιά του νὰ δῆς τί ἔλεγε μέσα του; Νά τί ἔλεγε: πῶς νὰ βρεθῇ αὐτὸ ὄρφανὸ χωρὶς πατέρα, καὶ τ' ἄλλα τὰ παιδιὰ νὰ ἔχουν τοὺς πατεράδες τους;.. Εἶδες πῶς κρύβονταν στὸ δάκρυ γιὰ τὴν προσβολὴ ποὺ ἔπαθε, καὶ σὰν νὰ ντρέπονταν τὸν ξένο τὸν κόσμο, ποὺ τὸν ἔμαθε πῶς εἶναι ὄρφανό;

Πῶς θὰ βογκοῦσε ἡ καρδιά του ἅμα σ' ἔβλεπε σένα γελοῦμενο ἀπάνω στὴν προῖκα τῆς νύφης, μὲ κείνη τὴ χαρὰ ποὺ εἶχες, ποὺ σὰ νὰ τοῦ ἔλεγες: «Νά, ἐγὼ ἔχω τὸν πατέρα μου, δὲν εἶμαι σὰν ἐσένα ὄρφανός· δὲν κλαίς, καημένε, τὴ μοῖρα σου;»

Καταλαβαίνεις τώρα, Ζουρλοκώστα μου, πῶς εἶσαι μικρὸς ἀκόμα καὶ δὲ σοῦ κόβει τὸ κεφάλι σου; Εἶδες τὸ ἄλλο τὸ παιδί π' ἀνέβασαν; δὲ γελοῦσε σὰν ἐσένα, γιὰτὶ ἦταν μεγαλύτερο καὶ τὸ κατάλαβε.



## ΠΟΙΟΣ ΦΤΑΙΕΙ

Ξελαρυγγιαστήκαμε τίς προάλλες τὰ σουρουπώματα δλα τὰ παιδιὰ φωνάζοντας τὸ γατάκι μας. Πίς πῖς ἐδῶ, πῖσς πῖσς ἐκεῖ, ποῦ γατούλα! Σκορπιστήκαμε δλα ψάχνοντας στὸ μαγειρειό, στὰ κελάρια, στὶς μάντρες, στὴν καλύθα, στὸν κῆπο... ἄφαντο τὸ γατάκι μας ἀπὸ τὸ πρωί.

— Μωρὲ Κώστα, λέω στὸ μικρὸ ἀδερφό μου, δὲν πᾶς καὶ στ' ἀπάνω πάτωμα νὰ φωνάξης, μὴν εἶναι σὲ κανένα ντουλάπι κλεισμένο;

— Δὲ βαριέσαι; μ' ἀπαντάει· ἂν ἦταν κλεισμένο θὰ σήκωνε τὸ σπίτι ἀπὸ τὰ νιαουρίσματα. Δὲν εἶναι δῶ τὸ γατάκι!

— Τί ἔγινε λοιπόν;

— Ἐέρω καὶ γώ; μοῦ μουρμουρίζει.

Καὶ σὰ νὰ μοῦ φάνηκαν τὰ μάτια του βουρκωμένα.

— Δὲν ντρέπεσαι, βρὲ Κώστα; τοῦ λέω. Κλαῖς γιὰ τὸ γατί; Κάπου ἐδῶ θὰ εἶναι τρυπωμένο, ἢ θὰ εἶναι κλεισμένο σὲ κανένα γειτονόσπιτο. Στὰ ὑστερνὰ κι ἂν χαθῆ, ἄλλο θὰ μᾶς κάνη ἢ γάτα μας.

— Ἐγὼ τὴ θέλω τὴ γατούλα! μοῦ φωνάζει τότε καὶ βάνει τὰ κλάματα στὰ γερά.

— Σώπα, καημένε, τοῦ λέω, θὰ σὲ γελάσουν ὅλοι ἄμα σὲ δοῦν νὰ κλαῖς. Τώρα μεγάλωσες καὶ σύ.

Ἄκόμα χειρότερα. Ποῦ νὰ μερώση ἐκεῖνος!

\*  
\* \*

Καὶ σὰ μαζευτήκαμε δλα στὴν αὐλή:

— Ἐγὼ ξέρω, μᾶς λέει κλαίοντας, ποῦ εἶναι ἡ γατούλα μας καὶ δὲ φταίει ἄλλος κανένας... φταίει αὐτή. Τὴ φώναξα δυὸ ὥρες μὲ δλα τὰ δυνατά μου καὶ δὲν ἦρθε· εἶπα ὕστερα πῶς ἦρθε στὸ σπίτι μοναχὴ της, ἔρχομαι δῶ, τὴ φωνάζω, δὲ φάνηκε πουθενά. Ἀπόμεινε στὸ λόγχο...

— Στο λόγχο; τὸν ρωτάει ὁ μεγαλύτερος ἀδερφός μου. Ποιός τὴν πῆγε καὶ τὴ γατούλα;

— Ἐγὼ τὴν πῆγα, τοῦ ἀποκρίνεται. Μήπως ἤξερα πὼς δὲ θὰ θελήσῃ νὰ μ' ἀκούσῃ; Τὴν πῆρα μαζί μὲ τὸ σκυλί μας, τὴν Κατσιθέλω, γιὰ νὰ παίξουν καὶ νὰ κάνουν ἐκεῖ τὸ κυνήγι.

— Μὰ τὸ γατάκι θὰ κυνηγοῦσε ἢ Κατσιθέλω; αὐτὴ παίζει κάθε μέρα μ' αὐτό.

— Σὰ δὲ βρίσκονταν ἐκεῖ λαγός, τί θὰ ἔκανε τὸ σκυλί; δὲ θὰ κυνηγοῦσε τὸ γατάκι;

— Ἐ, κ' ὕστερα;

— Νά, σὰν πῆγα στὸ λόγχο, ἀπόλυσα πρῶτα ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά μου τὴ γατούλα, ὕστερα ἔλυσα τὴν Κατσιθέλω ἀπὸ τὴν ἀλυσίδα καὶ τὴ βάνω γιὰ νὰ κυνηγήσῃ τὸ γατί. Αὐτὸ τὸ χαμένο σκιάχτηκε καὶ κρύφτηκε, χάθηκε ἀπ' τὰ μάτια μου, καὶ τὸ σκυλί τράβηξε ἄλλο δρόμο.

— Καὶ τώρα; τὸν ρωτάει ὁ ἀδερφός μου Τάκης.

— Νά τί λέω νὰ κάνωμε. Νὰ πάμε ὅλοι αὔριο τὸ πρωὶ νὰ τὸ βροῦμε. Ἄλλος θὰ ψάξῃ ἀπὸ δῶ, ἄλλος ἀπὸ κεῖ, θὰ τὸ ξετρυπώσωμε. Μπορεῖ ν' ἀκούσῃ τίς δικές σας τίς φωνές καὶ νὰ φανερωθῇ, γιατί θὰ φοβᾶται τώρα ἀπὸ μένα. Καὶ νὰ πάμε ἔτσι γιὰ περίπατο νὰ μὴν τὸ μάθῃ ὁ πατέρας καὶ μὲ μαλώσῃ. Ἄν τὸ μαρτυρήσετε, θὰ μαρτυρήσω καὶ γὼ ὅλους σας στὸν πατέρα.

— Ἐλα νὰ δοῦμε, τοῦ λέμε, τί θὰ μαρτυρήσῃς γιὰ μᾶς;

— Ἐσὺ μιὰ φορὰ ἔφαγες τὸ γλυκὸ ποῦ ἀλησιμόνησε ἀνοιχτὸ ἢ μητέρα, μοῦ λέει.

— Δὲν ἔφαγες τότε καὶ σύ; τὸν ρωτῶ.

— Ἐσὺ μοῦ ἔδωσες πάλι, μ' ἀποκρίνεται... Καὶ σύ, λέει στὴν ἀδερφή μου, δοκιμάσες κάποτε τὸ φαγιὸ ἀπὸ τὴ φωτιά...

— Θὰ τὸ ἄφηνα χωρὶς ἀλάτι;

— Μιὰ φορὰ τὸ δοκιμάζουν, κυρία μου. Ἐσὺ τότε πεινοῦσες καὶ πῆρες ἀράδα... Καὶ σύ, λέει τοῦ ἀδερφοῦ μου, περιεργάζοσσαν προχτὲς τὰ τσιγάρρα τοῦ πατέρα.

— Μὲ εἶδες νὰ καπνίσω ποτέ, βρὲ ἀνόητε; τοῦ λέει ὁ Τάκης.

— Δὲ σὲ εἶδα, μὰ σὰ δὲν ἤμουν ἐγὼ, τότε μποροῦσες ν' ἀνα-

θες κανένα... Και σύ, λέει στή μικρή αδερφή μου, θυμάσαι πού  
 ἔχυσες ὄλη τή μελάνη στήν ποδιά μου καί δὲ σὲ μαρτύρησα;

—“Ὀλ’ αὐτὰ νὰ τὰ πῆς στὸν πατέρα, τοῦ λέει ἡ αδερφή μου.  
 δὲ θέλομε νὰ σοῦ χρωστάμε τίποτα, καί αὔριο θὰ πάμε νὰ κοιτά-  
 ξωμε γιὰ τὸ γατί καί μὴν κλαῖς τώρα, θὰ τὸ βροῦμε.

\* \* \*

Τὴν ἄλλη μέρα, ὁ Κώστας πού χρειάζονταν βασιλικά ξεῶδα  
 γιὰ νὰ ξυπνήσῃ, εἶχε σηκωθῆ ἀπὸ τὰ χαράματα· μᾶς ξύπνησε,  
 καί μᾶς ἔβαλε ὄλους μπροστὰ γιὰ τὸ λιθάδι.

“Ἄς εἶναι καλὰ ὁ καημένος, μᾶς ἔκανε μὲ τὸ στανιὸ καί χαρή-  
 καμε μιὰ πρωινή δροσιά τ’ Ἄλωναριου ἀπάνω στὶς κλεισμένες  
 ρεματιές τοῦ λιθαδιοῦ μας. Πήραμε μαζὶ μας κ’ ἓνα καλάθι γεμάτο  
 μὲ τὰ χρειαζούμενα γιὰ νὰ προγευτοῦμε ἐκεῖ στὶς κρύες βρυσού-  
 λες τοῦ ἀπέραντου λόγκου.

Αὐτὸς μοναχὰ δὲν τὴν κατάλαβε αὐτὴ τὴν ἀπόλαυση· εἶχε  
 ξεχωριστὸ τὸν πόνο του καί γύριζε ἀσταμάτητος σὰν κασιόκι τὰ  
 μονοπάτια καί τὶς νεροσυρμές, κ’ ἔσκιζε σὰ λαγωνικὸ τὰ χαμό-  
 κλαδα καί τὰ βάτα, φωνάζοντας ἀδιάκοπα *πίς, πίς, πίς*. Καί μεις  
 σὲ κάθε μάνα νεροῦ πού θὰ περνούσαμε ἀνοίγαμε τὸ καλάθι  
 καί τὸ στρώνουμε πάλι σὰ νηστικοὶ κι ἀχόρταστοι, τόσο πού δὲν  
 μπόρεσε ὁ κακομοίρης στὰ ὕστερνὰ νὰ τὸ βαστάξῃ.

—“Ὡς πότε θὰ περιδρομιάζετε; μᾶς φωνάζει. ἤρθαμε δῶ νὰ  
 φᾶμε ἢ νὰ βροῦμε τὴ γάτα; Καί βάνει πάλι τὰ κλάματα ὁ χαϊ-  
 δεμένος παραπονιάρης.

Τώρα ἤρθαμε μ’ αὐτὸν στὰ καλὰ τὸ διαβολό μας. Ποῦ νὰ τὸν  
 μερώσωμε! Τώρα φταίγαμε μεις πού δὲν τρέξαμε ὄλοι παγάννα  
 τὰ ρέματα, φωνάζοντας *πίς πίς* — κάπου θὰ βρίσκονταν ἔτσι τὸ  
 γατί — μεις φταίγαμε πού ἤρθαμε μαζὶ νὰ τὸν κοροιδέψωμε, πού  
 δὲν τὸν ἀγαποῦμε καί πού δὲ μᾶς μέλει τίποτα γιὰ τὴ γατούλα...

Ἦταν τὸ τυχερό μας πού ἤρθε ὁ δραγάτης τοῦ χωριοῦ ἀπάνω  
 μας σὰν ἄκουσε τὶς φωνές καί τὰ κλάματά του.

— Μὴ χολιάξεις, παιδί μου, τοῦ λέει. Ἦ γάτα θάρθη μοναχὴ  
 τῆς στὸ σπίτι σας ὕστερα ἀπὸ δυὸ τρεῖς μέρες, σὰν πεινάσῃ ὄχι

τόσο σιμά ἀπὸ τὸ χωριὸ πού τὴν ἄφησες, μὰ ὥρες μακριὰ κι ἂν τὴν πηγαινες, αὐτὴ θᾶρχονταν μοναχὴ της. Ξέρεις τί θὰ πῆ γάτα; Ποῦ χάνεται ὁ διάβολος· αὐτὴ εἶναι ἐφτάψυχη! Γυρίστε στὸ χωριό, τώρα φοβᾶται καὶ κρύβεται. Κόβω τὸ κεφάλι μου, ἂν δὲν ξημερώση αὐτὲς τίς μέρες στὴν αὐλὴ σας σὰ φάντες μπαστούν!

Ἀλήθεια. Ὑστερα ἀπὸ δυὸ μέρες μᾶς ἦρθε ἓνα γατί στὸ σπίτι φοβισμένο καὶ ἄγριο, μὲ τὴν τρίχα σηκωμένη σὰν ἀγριόγατος καὶ φόφιο ἀπὸ τὴν πείνα. Ἦταν ἡ γατούλα μας.

Μὲ ὄλες τίς φωνὲς τοῦ Κώστα γιὰ νὰ μὴ φανερωθῇ τὸ κυνήγι του, τὴ βγάλαμε ἀπὸ τότε λαγάκι.



## Η ΚΙΣΣΑ

Ὁ πατέρας μου, ἐκεῖ πού κάθονταν μιὰ μέρα στὸ παραθύρι κι ἀγνάντευε πρὸς τὴν αὐλὴ, γυρίζει ξεκαρδισμένος στὰ γέλια, πού τὰ κρατοῦσε μὲ τὸ στανιδὸ νὰ μὴν ἀκουστοῦν καὶ σὰ νὰ τᾶπνιγε μέσα του. Ἐλάτε, παιδιά, μᾶς λέει σιγαλά, νὰ γελάσετε μὲ τὴν Ἑλλη καὶ τὸν Κώστα. Τὸ νοῦ σας μοναχὰ νὰ μὴ σᾶς ἀκούσουν καὶ κόψουν τὴν κωμωδία.

Πιάνομε τὰ παραθύρια.

— Δὲν εἶναι τίποτα δῶ στὸ κηπόπουλο, μωρὲ Κώστα, φώναζε ἡ Ἑλλη, ἡ μικρότερη ἀδερφή μας στὸ μικρὸν ἀδερφό της. Τοῦ κάκου γρατσουνίστηκα ἡ ἄχαρη ἀπὸ τίς τριανταφυλλιές· μοῦ ἔσκισαν καὶ τὴν ποδιά μου τ' ἀγκάθια. Αὐτοῦ κοίτα ἐσὺ καλά. Νά! δὲν τ' ἀκούς; Εἶναι μικρό, καλέ, γατάκι γεννησιάρικο, κάποια γάτα θὰ γέννησε ἐδῶ κοντά.

— Ἀπὸ κάτω ἀπὸ τίς πλάκες τῆς αὐλῆς θὰ εἶναι κρυμμένο! ἀπαντοῦσε ὁ Κώστα· αὐτοῦ ἀπάνω ἀκούγεται ἡ φωνή. Θάρθῶ

μοναχός μου καὶ θὰ τὸ βρῶ. Σὲ ξέρω τὶ ἀκαμάτρα πού εἶσαι. Βαριέσαι; νὰ ψάξεις. Ἐσὺ μετάνοιωσες πού γεννήθηκες.

— Ἐλα τώρα ἐσὺ νὰ τὸ βρῆς, πού εἶσαι πρόθυμος κι ἀνοιχτομάτης.

— Ἄκουσες; Σάμπως θὰ εἶναι τὸ γατὶ ἀπάνω στὴ συκαμινιά.

— Ὅχι, μὴν εἶναι ἀπάνω στὰ σύγνεφα! Μὴν εἶναι ἐδῶ σιμὰ τὸ δικό μας τὸ γατάκι, τὸ λαγάκι ντέ, κι αὐτὸ νιαουρίζει; ρωτοῦσε ἡ Ἑλλη.

— Τώρα ἦταν ἐδῶ κ' ἡ γάτα καὶ τὸ γατάκι. Θὰ τὰ φωνάξω νάρθουν. Πίς, πίς, πίς... Νά, ἦρθε κ' ἡ γάτα καὶ τὸ γατὶ ἀπὸ τὸ μαγειρείο... Ἐλα τώρα, ἐσὺ Ἑλλη, κράτα τὴ γάτα στὴν ἀγκαλιά σου καὶ γὼ τὸ γατὶ, νὰ δοῦμε θὰ ξανακουστῇ ἡ φωνή; Τὰ μάτια σου τέσσερα στὸ στόμα τῆς γάτας, καὶ γὼ θὰ κοιτῶ τὸ γατάκι.

— Νά! πάλι ἀκούστηκε! Ἡ γάτα μου δὲν ἀνοίξε τὸ στόμα τῆς.

— Οὔτε καὶ τὸ γατάκι μου... Ξέρεις τί λέω; Θὰ μᾶς πέταξε καμιὰ γειτόνισσα κάνα γατάκι τῆς ἐδῶ κοντά.

— Ξέρεις τί μοῦ περνάει ἀπὸ τὸ νοῦ μου; Μὰ πάλι δὲν τὸ παραπιστεύω. Ἄν εἶναι ἡ γάτα μας ἢ ἡ γατούλα μας ἐγγαστρίμυθες;

— Τί θὰ πῆ ἐγγαστρίθυμες; Εἶσαι στὰ καλά σου ἢ νὰ βάλω τίς φωνές;

— Καλέ, δὲν ξέρεις τί θὰ πῆ; Νὰ μπορῇ νὰ νιαουρίζη ἀπὸ τὴν κοιλιά τῆς χωρὶς ν' ἀνοίγη τὸ στόμα τῆς. Δὲ σοῦ τὸ εἶπε αὐτὸ ποτὲ ὁ δάσκαλός σου;

— Δὲν ἦθρες ἄλλον κανένα νὰ κοροιδέψης; Γιὰ τήρα νὰ μὴ μιλῇ ἀπὸ τὴν οὐρά τῆς!... Δοκίμασε σὰ θέλεις καὶ βάλε τ' ἀφτί σου ν' ἀκούσης. Πῆς πῶς εἶναι τηλέφωνο; ὅσο γιὰ τὸ τηλέφωνο κάτι μᾶς εἶπε μιὰ μέρα ὁ δάσκαλός μου.

— Ἐσὺ πᾶς γυρεῦοντας γιὰ μάλωμα, τοῦ λέει κακιωμένη ἡ Ἑλλη. Νά πάλι! ἄκουσες;

— Βρὲ τί τὰ θέλεις αὐτά;! ἡ φωνὴ ἀκούγεται ἀπὸ τὴ συκαμινιά. Κάποιο γατάκι θὰ εἶναι σκαλωμένο σὲ κανένα κλωνάρι μέσα στὰ φύλλα. Νά, νά, κάτι ταραζέται ἐκεῖ ἀπάνω. Τώρα νὰ δῆς πῶς θὰ τὸ γκρεμίσω μὲ τίς πέτρες.

— Δοκίμασε καλά νά μὴ χτυπήσης κανένα στὸ δρόμο... Είδες τί πετάχτηκε; Μία κίσσα πετάχτηκε, Κώστα!

— Ἄ! τώρα κατάλαβα, αὐτὴ θ' ἄρπαξε κανένα γατάκι καὶ τὸ ἔτρωγε ἐκεῖ ψηλά.

— Ὅχι, ὄχι! Τώρα θυμήθηκα, εἶπε ἡ Ἑλληνίς. Ἡ κίσσα ἔκανε ἔτσι σὰ μικρὴ γατούλα. Αὐτὴ χωρατεύει μὲ ὄλα τὰ πετούμενα καὶ περιγελάει τὸ λάλημά τους. Αὐτὴ καμώνεται ἀκόμα μὲ τὴ φωνή της σὰ γατάκι, σὰν ἄρνι καὶ σὰ μικρὸ παιδί· ὄλα τὰ κορόιδεύει. Δὲν ἄκουσες ποὺ λὲν γιὰ καμιὰ γυναῖκα πολυλογοῦ κι ἀστόμωτη: «αὐτὴ ξέρει ὄσα ξέρ' ἡ κίσσα»;

— Μοναχὰ τὰ παιδιὰ περιγελάει, ὄχι καὶ τὰ κορίτσια; Εἶναι κ' ἡ κίσσα γένους θηλυκοῦ καὶ τὸ ἔχετε ἕνα ἕσεις ὄλα τὰ θηλυκά. Ἄς ξαναπατήση στὴ συκαμινιά μας καὶ τὴ σιάζω ἐγώ. Δὲν ἄκουσε τὸ χαζὸ ποὺ ἔλεγε πὼς μιλοῦν ἀπὸ τὴν κοιλιὰ; Γιατί δὲ σὲ κορόιδεψε καὶ σένα;

— Σῦρε νὰ ρωτήσης τὸν πατέρα νὰ σοῦ ξηγήσῃ τί θὰ πῆ ἐγγαστρίμυθος.

— Κώστα, φωνάζει γελώντας ἀπὸ τὸ παραθύρι ὁ πατέρας μας, ἔχει δίκιο ἡ Ἑλληνίς. Νά καὶ μεῖς ἐδῶ μιὰ ὥρα γελοῦμε μὲ τὴν κοιλιὰ μας.



## ΦΩΤΗΣ ΚΑΙ ΦΩΚΙΩΝ

— Μὰ τί ἦταν αὐτὰ τὰ καμώματά σου σήμερα, παιδί μου; ἔλεγε χτὲς στὸ τραπέζι: ὁ πατέρας μου στὸ μεγάλο μου ἀδερφό. Ποῦ τὸ ἤβρες αὐτὸ τὸ παιδί καὶ τὸ βάφτισες ἀπάνω στὸ λόγκο ποὺ κυνηγοῦσες; Καλὰ ποὺ δὲν ἔστειλες καὶ τὰ συχαρῖκια τῆς μάνας του μὲ τοὺς λαγοὺς γιὰ τ' ὄνομα ποὺ τοῦ χάρισες! Γιὰ ξεδιάλεξε τώρα πὼς θὰ λέγεται ὁ βαφτιστικὸς σου; Φώτιος ἢ Φωκίων;



— Τί νά σοῦ πῶ, πατέρα; τοῦ ἀποκρίθηκε ὁ ἀδερφός μου. Εἶχαμε συμφωνήσει ἀποβραδὶς μὲ ἄλλα δυὸ παιδιά χτές νά πάμε σήμερα στὸ κυνήγι: ἀπάνω στὸ λιβάδι, καὶ νά φάμε τὸ μεσημέρι ἐκεῖ στὴ βρύση τῆς Ξηρονάμας, στὸ ρέμα. Ἐνας ἀπὸ τὴ συντροφιά πῆρε τὴ φροντίδα ἀπάνω του νά οἰκονομήσῃ ἕνα κοκορέτσι νά τὸ ψήσωμε ἐκεῖ στὴν τουφεκόδεργα.

— Καλὸ κυνήγι; θὰ κάνετε, τοῦ λέει ὁ πατέρας μας, ξαπλωταριὸ στὸν ἴσκιό ὅσο νά ψηθῇ τὸ κοκορέτσι: ἔτσι κ' ἔτσι φόβος δὲν ἦταν νά λείψῃ κανένας λαγὸς ἀπὸ τὸ μέτρο, θὰ εἶχατε διάφορο καὶ τὴν ποδημή σας... Γιατί νά χαλάῃ κι αὐτὴ ἄδικα; Λοιπόν, ὕστερα;

— Σηκώθηκα τὴν αὐγή, πῆρα τὸ τουφέκι καὶ τὸ σκυλί μας καὶ τράβηξα γιὰ τὸ λιβάδι. Ἐκεῖ ποὺ πέραγα ἀπὸ τὸ μεσοχώρι, ξιπάστηκα μὲ τὸ νά δῶ μπροστά μου, ἀπάνω στὸ κατώφλι τῆς ξώθουρας τῆς ἐκκλησιάς, ἕνα δέμα σὰν προσκεφαλάκι, ὅταν ἀκούω καὶ μιὰ γυναῖκα νά μοῦ φωνάζῃ: «Στάσου, κυρουνέ, γιὰ νά σταθοῦν στὴ ζωὴ καὶ τὰ παιδιά τῆς χαροκαμένης μάνας».

Ἐκεῖ τὰ ἔχασα καὶ δὲν ἤξερα τί ἤθελε νά μοῦ πῇ.

«Σταμάτα, παιδί μου, μοῦ ξαναλέει, γιὰ νά σταματήσῃ κι ὁ χάρος ἀπὸ τὰ παιδιά τῆς νοικοκυρᾶς» καὶ ἄρχισε νά μὲ βγάξῃ ἀπὸ τὴν ἀπορία, λέγοντάς μου πὼς ἡ Κυραγιάνναινα τοῦ Σιαφάκα, σὰ δὲν τῆς ζοῦν τὰ παιδιά της, τὸ ἔβαλε αὐτὴ τὴ φορὰ ν' ἀλλάξῃ τὸ νουὸ καὶ νά ρίξῃ τὸ παγανιάρικο καὶ μοναχὸ παιδί της στὸ δρόμο νά τὸ βαφτίσῃ ὅποιος τὸ πρωτοβρῇ. Κ' ἔλεγε πὼς ἦταν τῆς τύχης μου νά γίνω ἐγὼ νουνὸς τοῦ παιδιοῦ της, κι ὅτι θὰ τὸ χαρῇ ἢ καημένη καὶ ὁ ἄντρας της, ποὺ θὰ τὸ μάθῃ στὴν ξενιτεία πὼς τὸ μοναχοπαίδι τους βαφτίστηκε ἀπὸ τὸ σπίτι μας, ποὺ εἶναι τόσο καλορίζικο μὲ τὸ νά ζοῦν ὅλοι οἱ βαφτιστικοὶ τῆς μάνας μου.

— Μὰ πότε, κυραθειά, τῆς λέω, θὰ πάω στὸ κυνήγι; μὲ καρτεροῦν οἱ συντρόφοί μου ἐκεῖ ἀπάνω.

— Δὲν τῆς εἶπες καὶ τὸ κοκορέτσι; λέει γελώντας ὁ πατέρας μας.

— Σάμα θὰ κάνῃς τὰ χρόνια; μοῦ λέει ὅσο νά πῆς κρομμύδι

τελειώνομε. Νά κι ὁ παπὰς πού ἔρχεται, φωνάζομε καί δυὸ τρία παιδιὰ, πάρε τώρα τὸ παιδί στήν ἀγκαλιά σου καί σοῦ τὰ οἰκονομῶ ἐγὼ ὄλα τὰ χρειάζομενα.

Τί νὰ ἔκανα καί γώ; πῆρα τὸ παιδί ἀπὸ τὸ κατώφλι καί τραβοῦμε μὲ τὸν παπὰ στήν ἐκκλησιά.

Ἦρθαν καί κάμποσα παιδιὰ γιὰ τὴν καμπάνα πού ἦταν Κυριακή, καί τὸ βάφτισα.

— Τ' ὄνομα, κυρουνέ; μοῦ λέει ὁ παπὰς.

— Φωκίων, τοῦ λέω.

Εἶδα πὸς πετάχτηκαν ἀμέσως τέσσερα πέντε παιδιὰ, τρέχοντας ποῖο νὰ προλάβῃ μπροστούτερα νὰ πῆ τ' ὄνομα στὴ μάνα του καί νὰ πάρῃ τὰ συχαίρια. Πού ἤξερα γὼ πὼς ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ παιδιὰ θὰ ἦταν καί ὁ ξωπαρμένος ὁ Κώστας τοῦ Γυφτοτόλη, καί θὰ πάῃ πρῶτος πρῶτος νὰ τῆς πῆ πὼς τὸ εἶπα Φώτη.

— Καί τὸ χάρηκε ἡ Κυραγιάνναινα, λέει ὁ πατέρας μας, γιατί καί τὸν πατέρα της τὸν ἔλεγαν Φώτη, καί σὲ πῆρε καί γιὰ γνωστικὸ παιδί.

— Καλά, μὰ δὲν τῆς εἶπε ὕστερα τὴν ἀλήθεια ὁ παπὰς, πατέρα; τὸν ρωτᾷ ὁ ἀδερφός μου.

— Καί ρωτᾷ ἐμένα; τοῦ λέει. Ἐσύ, βλέπεις, τὸ βάφτισες τὸ παιδί τῆς νοικοκυρᾶς στὴ φεύγα, καί σὰ νὰ σκόνταφες ἀπάνω του ἐκεῖ πὸς εἶχες τὸν λαγὸ καταπόδι· καί πιστεύω, ὅταν σὲ θυμιάτιζε ὁ παπὰς, θὰ σοῦ φαίνονταν πὼς μύριζες τὸν ἀχνὸ ἀπὸ τὸ κοκορέτσι. Ὁ παπὰς μὲ ἀντάμωσε καί μοῦ τὰ μολόγησε ὄλα, καί πὼς ἡ Κυραγιάνναινα τοῦ εἶπε ὅτι κοντὰ στὸ παλαβὸ γυφτοπούλο πῆγε κ' ἕνα δεύτερο παιδί καί τῆς πέταξε ἕνα ἄλλο ὄνομα ἀλλιιώτικο, καί πὼς αὐτὸ χωρὶς ἄλλο θὰ παράκουσε· καί σὰν τὴν εἶδε κι ὁ παπὰς εὐχαριστημένη μὲ τὸ χριστιανικὸ τ' ὄνομα, δὲν ἀποφάσισε νὰ τῆς χαλάσῃ τὴν καρδιά καί νὰ τῆς πῆ τὸ δικό σου τὸ ἀγιόρταστο.

— Τόσο δὲν καταλαβαίνεις, ἀδερφέ; τοῦ λέει ἡ ἀδερφή μου· ὁ παπὰς σῶπασε γιατί ξέρει πὼς ἡ Κυραγιάνναινα θὰ σηκώνῃ ὕψωμα κάθε χρόνο τὰ Φῶτα στ' ὄνομα τοῦ παιδιοῦ της, μὰ καίνενας ἅγιος Φωκίων δὲν ἄκουσα ποτὲ νὰ ζωγραφίστηκε.

— Τώρα, ρωτάει ὁ ἀδερφός μου, τί νὰ τῆς πῶ αὔριο τῆς Κυραγιάνναινας, πὺ πρέπει νὰ πάω γιὰ τίς εὐχές;

— Καθὼς καταλαβαίνω, λέει ὁ πατέρας μου, ὁ στρατηγὸς Φωκίων ἦταν γραφτὸ νὰ τὴν πάθη ἀκόμα μιὰ φορὰ ἄδικα, καὶ τώρα ἀπὸ τὸν Πατριάρχη τὸ Φῶτιο.

— Καὶ τώρα, πετιέται καὶ λέει ἡ ἀδερφή μου, ποιὸς θὰ εἶναι ὁ ἀληθινὸς νουνός, ἐσὺ ἢ ὁ Κώστας τοῦ Γυφτοτόλῃ;

— Ξέρεις τί λέω, Τάκη; τοῦ λέει ὁ μικρὸς ἀδερφός μου, νὰ ζητήσης ἀπὸ τὸ γυφτόπουλο νὰ πληρώσῃ αὐτὸ ὅσα ξόδεψες στὸ βάφτισμα!

— Ἄφησέ με, καημένε Κώστα, γιὰ ὄνομα Θεοῦ, φωνάζει ὁ ἀδερφός μου, τὸ βάλατε νὰ μὲ παλαθώσετε καὶ μένα ἐσεῖς οἱ Κωστήδες!



## Τ Ο Δ Ω Δ Ε Κ Α Η Μ Ε Ρ Ο

Ἄνήμερα τοῦ Χριστοῦ ἦρθαν αἱ φιλενάδες τῆς Κυραμάνας μου στὸ σπίτι μας νὰ τῆ δοῦν, γιὰτὶ ἦταν ἀνήμπορη, καὶ ἄρχισαν τὰ γιατρολογήματα· ἡ μιὰ τῆς ἔλεγε νὰ βάλῃ ποτήρια στὸ κορμί, ἡ ἄλλη νὰ τριφτῇ μὲ ρακὶ καὶ πιπέρι καὶ νὰ ρίξῃ κ' ἓνα ποκάρι μαλλὶ ἄπλυτο στὶς πλάτες, καὶ ἄλλη ἄλλα.

Τῆς Κυραμάνας μου τῆς ἄρесе ἡ συντροφιά καὶ τίς κράτησε ὅσο πὺ νύχτωσε. Ἡ φωτιά ἔκαιγε καμίνι στῆ γωνιά, οἱ καφέδες δούλευαν ἀκατάπαυτα· ὕστερα ἦρθαν κ' οἱ τηγανίτες, πὺ ἔλα τὰ σπύτια κάνουν αὐτῇ τῆ μέρα γιὰ τὰ σπάργανα τοῦ Χριστοῦ, καὶ πῆραν δρόμο οἱ παίγιες γιὰ τῆ μητέρα μου πὺ τίς ἔκανε, κ' οἱ εὐχὲς γιὰ τῆ χρονιάρα τῆ μέρα.

— Χαρὰ στὰ χέρια σου, νυφούλα μου! ἄμ τί ἀφράτες καὶ ζαχαρένιες τίς ἔκανες!

— Χρόνους πολλούς, χαρούμενη, μὲ τὸν ἄντρα σου, μὲ τὰ παιδιὰ σου.

— Καλὰ γεράματα καὶ σὺ γριά, μὲ τὰ παιδιὰ σου, μὲ τὰ γγόνια σου, καὶ περαστικά σου.

— Καλὴ γνώμη, παιδιὰ, καὶ καλὴ τύχη, μὲ τοὺς γονέους σας νὰ ζήσετε, νὰ γεράσετε.

— "Α! μωρέ, λέει ἡ Μπαζμπολένη, πῶς θὰ πάμε, χαλασιά μας, στὰ σπίτια μας, νύχτα καὶ θεοσκότεινα, ἀπόψε ποὺ ἄρχισε καὶ τὸ δωδεκάημερο; Πῶς θὰ περάσωμε ἀπὸ τὸ λάκκο ποὺ θὰ μᾶς πάρουν τὰ ξωτικά καὶ τὰ ἰσκιώματα τῆ φωνῆ μας;

— "Αιντε μωρή, λέει ἡ Τσαπονίτσα, γέρασες, καημένη, κι ἀκόμα μὲ τὰ μυαλὰ ποὺ γεννήθηκες εἶσαι. "Ἐχω νυχτώσει ἐγὼ χιλιάδες φορές σὲ ποταμιές καὶ σὲ ρέματα τέτοιες μέρες, καὶ τίποτα δὲν εἶδα. Στὸν καιρὸ μας τὰ πίστευαν αὐτὰ οἱ ἄνθρωποι μὲ τὴ σκουριασμένη γνώση; τώρα ἀνοίξε ὁ κόσμος τὰ μάτια του.

— Τώρα, λέει ἡ Παγωνίτσω, διαβόλεψαν οἱ ἄνθρωποι πέρα καὶ πέρα, καὶ γι'αὐτὸ δὲν ἔχει δουλειὰ ὁ ἀνάθεμά τος στὸν κόσμο. Τί ἔχω πάθει ἐγὼ μιὰ φορά στὴ βρύση! κόντεψε νὰ ξεραθῶ ἀπὸ τὴν τρομάρα μου.

— Σῶπα, μωρή, λέει ἡ Κυραμάνα μου, ἀκοῦν καὶ τὰ παιδιὰ καὶ τρέμουν ἀπὸ τὸν ἴσκιο τους ὕστερα.

— "Ἀκοῦτε, παιδιὰ, γυρίζει ἡ Τσαπονίτσα, μιὰ ἀντρογυναίκα ποὺ μ' ἔλα τὰ ἑβδομήντα τῆς τὸ κορμί τῆς τὸ κρατοῦσε λαμπάδα. "Ἀκοῦτε παιδιὰ, μᾶς λέει, τὰ μυαλὰ τῆς Κυραπαγωνίτσας εἶχα καὶ γὼ μιὰ φορά στὰ νιάτα μου, κι ἄφησα καὶ μοῦ ἄρπαξαν οἱ καμποχωρίτες τὰ μῆλα μαζί μὲ τὰ καλάθια. Εἶχαμε πάει, παιδιὰ μου, πέντε ἕξι γυναῖκες στὰ καμποχώρια μὲ μῆλα φορτωμένα στὰ μουλάρια μας, ὅπως πάμε καὶ τώρα πολλές φορές γιὰ νὰ πουλήσωμε ἢ νὰ τ' ἀλλάξωμε μὲ γέννημα. Νυχτώσαμε σ' ἓνα χωριό, ποῦ νὰ ξενοχτίσωμε καὶ μεῖς; Τραβήξαμε στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ, καὶ σὲ μιὰν ἄκρη στὸ νάρθηκα μαζωχτήκαμε κεῖ νὰ κοιμηθούμε. Ἐκεῖ κοντὰ ἦταν καὶ τὸ κοιμητήριο τοῦ χωριοῦ, τοιχογυρισμένο, κ' ἔφεγγε κάπου κάπου καμιὰ καντήλα ἀπὸ τὰ μνήματα. Θὰ ἦταν περασμένα τὰ μεσάνυχτα, ὅταν βλέπωμε καὶ πηδοῦν ἀπὸ τὸν τοῖχο

καμιά δεκαριά τρισκατάρατοι κουλουριασμένοι με άσπρα σεντόνια, κι αρχίζουν να χορεύουν αγνάντια μας τραγουδώντας:

Ἄφ'όπου γεννηθήκαμαν  
Μήλα δὲν ἐφάγαμαν  
Τὴν ἄναστηθήκαμαν  
Τὴν ἄρα θὰ χορτάσωμε.

— Οὐί! οἱ βρικολάκοι! φωνάζει μιὰ ἀπὸ μᾶς. Δὲ χρειάζονταν ἄλλο, παιδιά μου. Γινήκαμε ὅλες κουβάρη ἢ μιὰ ἀνάμεσα στὶς ἄλλες σὰν τὰ σκουλήκια. Κλείσαμε καὶ τὰ μάτια μας νὰ μὴ δοῦμε τίποτα, κι ὅταν ἀνοίγωμε τὰ στραβά μας, τί νὰ δοῦμε; Μᾶς τὰ σήκωσαν οἱ παλιανθρώποι ὅλα τὰ μήλα μαζί με τὰ σακιά καὶ τὰ καλάθια· δὲ μᾶς ἄφησαν τίποτα. Παίρνομε τὰ μουλάρια μας σύνταχα καὶ δῶ πᾶν οἱ ἄλλοι, ἤρθαμε στὰ σπίτια μας σὰν καραβοσακισμένες· ὕστερα μάθαμε πὼς μᾶς γέλασαν οἱ μασκαράδες· μὰ τί κατάλαβες; Ἦθελα νὰ εἶχα τὰ μυαλά πού ἔχω τώρα, καὶ νὰ βλεπαν τί φορτωτήρα θὰ ἔπαιζε.

— Ἄς ξαναγίνω νύφη, εἶπε μιὰ, μιὰ φορὰ καὶ νὰ δῆτε πὼς θὰ προσκυνᾶω. Δὲν εἶναι τίποτα ἀπ' αὐτὰ πού ἀκούτε, μᾶς ξαναλέει, παιδιά, γιὰ ἰσκιώματα ξωτικά καὶ βρικολάκους· ὅλα ψέματα εἶναι καὶ νὰ μὴ σᾶς ἰδρώνη τ' ἄρτι ἀπὸ τέτοια πράματα. Καλὴ νύχτα σας κι αὐριο με ὑγεία.



## ΧΙΟΝΙ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ

Κοιμόμαστε ὅλα τὰ παιδιά στὸ χειμωνιάτικο κουκουλωμένα με διπλὲς γιάνπολες καὶ βελέντζες, ἢ φωτιά ἔπαιρνε νὰ σήση καὶ κόντευε νὰ ξημερώση, ὅταν ἀκούω νὰ με φωνάζη ἀπὸ πέρα ὁ μεγάλος μου ἀδερφός.

— 'Ακόμα δὲν ξύπνησες; μοῦ λέει· ἀκοῦς πῶς λαλοῦν τὰ κοκότια; πῶς σοῦ φαίνεται τὸ λάλημα;

— Γιατί ρωτᾷς, τοῦ μουρμουρίζω, καὶ γυρίζω ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά.

— Ὑστερα ἀπ' ὧρα τὸν ἀκούω πάλι νὰ φωνάζη.

— Δὲν ἀκοῦς τὸ σκυλί μας πῶς γαβγίζει; μὲ ξαναρωτᾷει.

— Θὰ κρυώνη τοῦ λέω.

— Καὶ πῶς σοῦ φαίνεται τ' ἀλύχτημα;

— Σκυλίσιο, καημένε. Μὰ τί ἔχεις σήμερα, τοῦ λέω, καὶ μᾶς ξύπνησες ὄλους μεσάνυχτα;

— Ἐημέρωσε, μ' ἀπολογιέται. Ἄκουσα ἀπὸ τί ὧρα τώρα ποὺ βγήκε ἔξω ἡ ψυχοπαίδα μας ἡ Ρήνα νὰ πάρη ξύλα γιὰ τὴ φωτιά κι ἀκόμα δὲ φάνηκε, καὶ βάνω στοίχημα πῶς χιόνισε ἀπόψε.

— Γιατί ἄργησε ἡ Ρήνα, γι'αυτὸ; τοῦ λέω.

— Βέβαια, μ' ἀπαντᾷει, θ' ἀνοίγη δρόμο ὡς τὴ μάντρα νὰ πάρη ξύλα. Δὲν ἀκουσες πῶς λαλοῦσαν τὰ κοκότια; βουδὰ βουδὰ σὰν ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο· καὶ τὸ σκυλί μας ἀλυχτοῦσε βραχνὰ σὰ νὰ ἦταν μακριά, πολὺ μακριά, κι ὅλα αὐτὰ γιατί ἡ φωνὴ δὲν ἀκούγεται καλὰ μὲ τὸ χιόνι. Αὐτὸ μᾶς τὸ ξήγησε κι ὁ δάσκαλός μου, ποὺ μοῦ φαίνεται δὲ θὰ τὸν ἴδοῦν μέρες τὰ μάτια μου ἂν ἔριξε πολὺ χιόνι.

— Ὅποιος πεινάει, τοῦ λέω, κομμάτια ὀνειρεύεται.

Νὰ κι ἀνοίγει ἡ θύρα ἀπὸ τὸ χειμωνιάτικο καὶ μπαίνει ἡ Ρήνα ἡ ψυχοπαίδα μας μὲ μιὰν ἀγκαλιὰ ξύλα.

— Χιόνι, χιόνι! μᾶς φωνάζει, ὁ Ἄιθανάσης ἄσπρισε τὰ γένεια του· ἕνα γόνα τὸ σήκωσε κι ἀκόμα ρίχνει, ρίχνει.

— Ἀλήθεια, τὴ ρωτᾷει ὁ ἀδερφός μου, εἶναι τόσα πολλὰ τὰ χιόνια, ποὺ νὰ μὴν περνοῦν τὰ παιδιὰ γιὰ τὸ σχολειό;

— Μὴ φοβάσαι, τοῦ λέει, ἐγὼ θὰ σᾶς ἀνοίξω δρόμο ὡς τὸ σπίτι τῆς γειτόνισσας, ἀπὸ καὶ πάλι θ' ἀνοίξη ἡ γειτόνισσα, καὶ πάρα πέρα ἄλλη, καὶ θὰ κοπῆ ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἐκκλησιά καὶ τὸ σχολειό.

— Ἄ! τῆς λέει ὁ ἀδερφός μου, τὴ δική σου τὴν ὄρεξη ἔχει ὁ κόσμος ν' ἀλωνίζει τὰ χιόνια σήμερα, γιατί θ' ἀπομείνη, ξέρεις,

ὁ παπὰς χωρὶς λειτουργίες, κι ὁ δικός μου ὁ δάσκαλος θὰ πιῇ τὸ ζουμί τῆς γραμματικῆς μοναχός του.

Ἡ Ρήνα ἔβαλε ν' ἀνάψη τὴ φωτιά, μὰ ἡ Κυραμάννα μου ἦταν ἀνάρεγη καὶ ἤρθε μοναχὴ τῆς νὰ στρώση κάτω κάτω στὴ γωνιά τὰ προσανάμματα, τὰ ξεκλαδιάσματα τῶν γιδιῶν, ὕστερα νὰ βάλῃ τὶς σκίζες, κι ἀπάνω νὰ ζυγιάσῃ καλὰ τὶς πλάνες, τὶς δρένιες, καὶ πανωτὰ τὰ κούτσουρα, γιατί, ἔλεγε, σὲ τέτοιον καιρὸ ἡ καλὴ φωτιά στὸ σπίτι εἶναι μιὰ καλὴ συντροφιά.

Καὶ σὺν ἀναψε καλὰ ἡ φωτιά,

— Σηκωθῆτε, παιδιὰ, μᾶς φωνάζει, ξημέρωσε· ἔλατε ν' ἀγναντέψετε τὸ χιόνι πὼς πέφτει: ἀκόμα σὰ βαμπάκι.

Μαζευτήκαμε ὅλα στὰ παράθυρα. Τί νὰ δοῦμε!

Ἡ θεόρατη συκαμινιά μας στὴν ἀλλῆ κρατοῦτε στὶς πλάτες τῆς καὶ στὰ λυγισμένα κλωνάρια τῆς ὅσο μπορούσε νὰ βαστάξῃ ἀπὸ τ' ἄσπρο φορτίο τῆς, τὰ μικρότερα ἴπωρα στὸν κῆπο μας εἶχαν γύρει ἄλλα ἀπὸ τὴ μιὰ ἄλλα ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, κ' οἱ λεπτοκαρυὲς ἦταν πού ἦταν θαμμένες.

— Γιὰ τηρᾶτε, λέει ἡ ἀδερφή μου, πὼς πέφτει τὸ χιόνι. Μοιάζει σὰ νὰ τινάζουν καμιὰν ἀνθισμένη ἀχλαδιά.

— Ἐμένα μου φαίνεται, λέει ὁ μέγας ἀδερφός μου, σὰ νὰ κατεδαίνουν λίγο λίγο τὰ οὐράνια ν' ἀνταμωθοῦν μὲ τὴ γῆ πού τὰ τραβάει σὰ μαγνήτης. Ἐσὺ τί λές; μὲ ρωτοῦν.

— Ἐγὼ φαντάζομαι τοὺς λέω, πὼς ὁ οὐρανὸς κάνει ἀποκριάτικο χαρτοπόλεμο μὲ τὸν κῆπο μας, καὶ συλλογιοῦμαι πὼς δὲν ξεθάψαμε χτές κάστανα ἀπ' τὸ σωρό, καὶ τί θὰ ψήσωμε σήμερα στὴ γωνιά.

— Θὰ ψήσωμε σπουργίτια καὶ μικροπούλια, λέει ὁ ἀδερφός μου, κι ἔγνοια σου. Σήμερα θὰ μᾶς πληρώσουν τοὺς παστοურμάδες πού κοντεύουν ν' ἀφήσουν τὰ κόκαλα μοναχά, σὰ νὰ τοὺς κρεμάσαμε στὰ παραθύρια γιὰ τὴν ἀφεντιά τους. Σὰ σταματήσῃ τὸ χιόνι, ὁ πατέρας θὰ βάλῃ τὰ ποδήματα νὰ πάῃ σὲ κανένα γείτονα, καὶ μεῖς θὰ κυνηγήσωμε στὰ παραθύρια.

Ἐλα πού δὲ συμφωνοῦσαν μὲ τὸ μικρότερο ἀδερφό μου! Ὁ ἕνας τὰ ἤθελε τὰ σπουργίτια γιὰ τὴ σούβλα, ὁ ἄλλος γιὰ τὸ

κλουβί, και μόνο με τὰ πολλὰ κοιμήθηκαν τὰ πράματα. Μεράστηκαν οἱ παστουρμάδες και τὰ παραθύρια. "Όσα θὰ ἔπιανε ὁ μέγας στὸ δικό του λιμέρι, θὰ τὰ ἔβανε στὴ σούβλα και δὲ θὰ ἔδινε στὸ μικρὸ οὔτε ποδαράκι νὰ καλοσκαίριση· κι ὅσα θὰ ἔπιανε ὁ μικρὸς στὸ δικό του τὸ ταμπούρι, θὰ τὰ ἔβανε στὸ κλουβί και θὰ τὰ εἶχε ὅλα μοναχός του.

\* \* \*

Οἱ δυὸ παστουρμάδες ἦταν κρεμασμένοι ἀπάνω στὴν κρεβάτα γιὰ νὰ ξεραθοῦν, ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ παραθύρια ποὺ κλειοῦσαν τὰ γιαλιὰ των κατεβατά. "Ένα χαράκι ἀνάμεσα στὰ δυὸ γιαλιὰ γιὰ ν' ἀφίνη τὴν παγίδα ἀνοιχτή, κι ἓνα σκοινὶ μακρὸ δεμένο στὰ χαράκια γιὰ νὰ πέφτη τὸ γιαλιὶ μετὸ τὸ τράβηγμά του, κ' ἔτσι ἔστησε ὁ καθένας πλάγι πλάγι ἔτοιμη τὴ λαιμητόμο του γιὰ τὰ πεινασμένα πουλάκια.

"Εμεῖς οἱ ἄλλοι καθίσαμε στὸ χειμωνιάτικο κι ἀγναντεύαμε ἀπὸ τὰ παραθύρια κάτω τὸ χωριό.

Τὸ χιόνι εἶχε ξεκόψει και κάποτε ἀκούγονταν καμιὰ φωνίτσα πουλίσια στὰ χιονοφορτωμένα δέντρα — Τσόν, τσόν! Πίν, πίν! — και σὲ κάθε φτερούγιασμα πουλιοῦ ἓνας χιονοσωρὸς γκρεμιζόνταν ἀπὸ τὰ κλωνάρια ποὺ τὰ τίναζε στὴ φεύγα του.

"Ἡ Ρήνα μας εἶχε ἀνοίξει δρόμο ὡς πέρα στὴ μάντρα, κι ἔλιωνε χιόνι στὸ καζάνι νὰ ποτίση τίς γίδες ποὺ θὰ κάθονταν μέρες κλεισμένες, και θὰ πάχνιαζε και θὰ κλάδιαζε ἢ καημένη τώρα, και κοντὰ στὴ φωτιά τοῦ καζανιοῦ προσθήλιαζε ἓνα κατσικάκι ποὺ ἔτρεμε ἀπὸ τὸ κρῦο.

Τέσσερες πέντε γυναῖκες εἶχαν κινήσει νὰ κόψουν δρόμο χωμένες στὰ χιόνια ὡς τὸ ζουνάρι, γιὰ νὰ κουβαλήσουν ζαλικωμένες κλαδί ἀπὸ τίς κλαδαριές γιὰ τὰ ζωντανὰ ποὺ τὰ ἔκλεισε μέσα ἢ βαρυχειμωνιά, και συναλλάζονταν πότε ἢ μία μπροστὰ πότε ἢ ἄλλη μετὴν ἀράδα νὰ ξαποστάσουν.

Παραπέρα ξετίναζαν δύο τρεῖς ἄντρες τὰ ἴπωρα ἀπὸ τὰ χιόνια γιὰ νὰ μὴν ξεφλουδίσουν τὰ τρυφερά κορμιά και τὰ θραφερά βλαστάρια οἱ ἀναθεματισμένοι λαγοὶ ποὺ κατεβαίνουν τὴν νύχτα ἀπὸ τὸ βουνὸ στὰ περιβόλια, τυφλωμένοι ἀπ' τὴν πείνα.



Οι κότες δοκίμαζαν να βγούν από την καθίστρα τους, και χωμένες στά χιόνια, με τὰ φτερά ανοιγμένα, γύριζαν πίσω στο κατοικιό τους. Νά κ' ἡ γάτα μας βουλιόνταν νάρθη από τὸ μαγειρείο στὸ σπίτι, βούλτωσε στὸ χιόνι καὶ γύρισε πάλι τινάζοντας τὰ χιονισμένα τῆς ἀφτιά καὶ ποδάρια.

Ἐδιάκοπο βέλιασμα τῶν γιδιῶν καὶ προβατιῶν στίς μάντρες, σύγγερο ὁ καπνὸς ἀπὸ τὰ σπίτια ἀπάνω στὸ χωριό, κι ἀχνίζε ἀντίκρυ μας ἡ βρῦση τῆς γειτονιάς σὰ νάβγαινε χουχλαστὸ τὸ νερό τῆς.

Σὲ δυὸ τρία σπίτια ξεχιόνιζαν τίς σκεπὲς νὰ μὴ σωροβολιαστοῦν ἀπὸ τὸ χιόνι.

Ἐνα γειτονόπουλό μας ξεχιόνιζε κι αὐτὸ στὸν κῆπο ἕνα σωρὸ ἀπὸ τσίπουρα ρακοκαζανιοῦ γιὰ νὰ στήση παγίδες στὰ δύστυχα μικροπούλια, καὶ παρακάτω ἔνα μεγαλύτερο τουφεκοῦσε κοσσούφια στὸ μεγάλο δέντρο με τὸν κισσό, καὶ κόντευε νὰ τὸ θάψουν τὰ χιόνια πὺ ἐπεφταν ἀπάνω του σὲ κάθε τουφεκιά.

Ὁ γύφτος τοῦ χωριοῦ θ' ἀπόμεινε, φαίνεται, δίχως κρασί με τέτοιο κρύο (γιὰ τὸ ψωμί δὲν τὸν ἔμελε καὶ τόσο) καὶ σὰν εἶδε κι ἀπόειδε, τραβοῦσε γιὰ τὸ σπίτι μας φορτωμένος ἀπὸ τὴ μιὰ με τέσσερα πέντε δικέλλια πὺ τοῦχαμε δώσει νὰ βουλώση, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη με μιὰ θεόκοφα ἄδεια, γιὰ νὰ τὸν σπλαχνίσωμε κι ἀπὸ κρασί· κ' ἔσκιζε τὰ χιόνια κάτω στὸ δρόμο ἀποσταμένος κι ὄλο κοντοστέκονταν νὰ πάρῃ τὸν ἀνασασμό του.

— Ἀκούω φωνὲς ἀπάνω, μάς λέει ἡ μητέρα μου, καὶ θὰ μάλωσαν τὰ ζαλόπαιδα· πὲς τους νὰ κατέβουν κάτω, γιὰτὶ ἔγινε κι ὁ τραχανὰς νὰ προγευτοῦμε.

Τὰ φωνάζομε νὰ κατεβοῦν, κ' ἔρχονται τ' ἀδέρφια μου πεισμομένα καὶ τὰ δυὸ χωρὶς νὰ πιάσουν οὔτε φτερό. Ὅσα πουλιά κλειοῦσε ὁ ἕνας στὸ παραθύρι του, ἔφευγαν ἀπὸ τὸ παραθύρι τ' ἄλλουνοῦ, οὔτε ἔδινε χέρι ὁ ἕνας στὸν ἄλλον νὰ μὴν τοὺς ξεφύγουν, ὅσο πὺ πῆρκαν μυρωδιὰ καὶ τὰ πουλιά τί τοὺς μαγεύρευαν καὶ δὲ ζύγωνε ὕστερα κανένα.

Ἐκεῖ πὺ τρώγαμε τὸν τραχανὰ καὶ τὸ ψημένο τυρὶ με πυρωμένες φέτες ψωμιοῦ στῆ φωτιά:

— Δὲ θὰ μοῦ δώσης καὶ μένα καμιὰ φτερούγα ἀπὸ τὰ ψητὰ σου σπουργίτια, Τάκη; λέει ὁ μικρός.

— Πάρε τὸ κλουβὶ σου ἀπὸ δῶ, καημένε Κώστα, τοῦ λέει ὁ μεγάλος, γιατί μᾶς ξεκούφανε τὰ πουλιά σου.

— Μακάρι ποῦ δὲν πιάσατε τίποτα, λέει ἡ Κυραμάνα μας. Ἔχουν καὶ τὰ πουλιά μανάδες σὰν ἐσᾶς κι ἀδέρφια καὶ παιδιὰ καὶ κάθε ἓνα τὸ ταίρι του. Μιὰ χαιψιά δική σας δὲν εἶναι κρῖμα νὰ τὴν πληρώσουν τὰ καημένα μὲ χηριές κι ὀρφάνιες; Ὑστερα τὰ πουλιά εἶναι χρειαζούμενα· δὲ σᾶς τὸ εἶπε ὁ δάσκαλός σας; Μᾶς καθαρίζουν τ' ἀμπέλια μας, τοὺς κήπους μας καὶ τὰ ἴπωρα ἀπὸ τὰ ζούδια, τὶς κάμπιες καὶ τὰ σαράκια. Γιὰ τέτοιο καλὸ ποῦ μᾶς κάνουν ἐσεῖς θέλετε νὰ τὰ σκοτώνετε;



## Ἡ ΔΑΙΜΟΝΟΠΕΙΡΑΞΗ

— Πῶς καὶ δὲν ἦσουν προχτὲς στὸ γάμο τοῦ γείτονά σου, τ' Ἀποστόλη τῆς Ντίναινας, κυρὰ Ρούσιω; ρωτοῦσε ἡ μητέρα μου τὴ Γερονικόνουφη, τὴν ἀντροξαδέρφη της.

— Δαιμονοπειράξη, ξαδέρφη, τῆς ἀπολογήθηκε. Γι' αὐτὸν τὸ γάμο καταράστηκα καὶ τὰ παιδιὰ μου, ποῦ νὰ μὴ βαρέση ὁ λόγος μου, Παναγία μου.

— Ἐσὺ ἦσουν κι ὅταν ἀνάπιακαν τὰ προζύμια στὸ γαμπρό, κι ἅμα τὸν ξούριζαν, καὶ τραγοῦδηςες κιόλας. Πῶς δὲν ἦρθες στὸ γάμο; τὴν ξαναρώτησε.

— Τὴν Κυριακὴ ποῦ ἐγινε ὁ γάμος, τῆς εἶπε, εἶδες, ξαδέρφη, ποῦ λιανόβρεχε καὶ πότε πότε κράταγε. Σηκώθηκαν ἀπὸ τὸν ὕπνο τὰ ζαλόπαιδα, βγαίνουν στὴν αὐλὴ κι ἀρχίζουν τὸ τραγοῦδι: «Ἥλιος, ἥλιος μὲ βροχή, ποῦ παντρεύονται οἱ φτωχοί». Ἀκούει ἡ Κυραντίναινα, ἔ, μπρὲ μάτια μου! σὰ νὰ τὴ σούβλισαν μ' ἀναμ-

μένο καρφί. «Μακάρι πού εἶστε σεις ἀρχοντάδες, τὰ φωνάζει, κι ἂν εἴμαστε φτωχοί, δὲν ἤρθαμε νὰ χτυπήσωμε τὴ θύρα σας». Ἐγὼ εἶχα βγῆ ἔξω καὶ τὴν ἄκουσα: «Ἄ! μωρή, τῆς λέω, τὰ παιδιὰ ξεσυνερίζεσαι;» — «Ἄπο μεγάλους τ' ἄκουσαν, μοῦ λέει, καὶ τὸ λὲν κι αὐτά». — «Ντροπή σου, κακόψυχη», τῆς λέω. Ντροπή σου αὐτή, ντροπή σου ἐγώ, τὸ κάναμε ἓνα γόνα. Ὁ διάβολος μῆνα θὰ σκάψη, μῆνα θὰ κλαδέψη; Ἔκανε τὸ ἔργο του, καὶ μέρα Κυριακὴ κιόλας πού διάβαζε ἡ ἐκκλησιά. Εἶχα καὶ τὸ ψητὸ ἔτοιμο γιὰ τὸ γάμο, φωνάζω τὰ παιδιὰ μου, καθίσαμε καὶ τὸ φάγαμε στὸ σπίτι ἀπάνω στὸ τραπέζι. «Μωρ' ἀγλύκαντα καὶ καφόχρονα, τοὺς λέω, δὲν ξέρετε πού παλαθώνει ἡ Κυραντίναινα ἅμα τὴν ποὺν φτωχή, καὶ βγήκατε καὶ τραγουδοῦσατε ἔτσι; μὲ κάνατε λάχανα μὲ τὴ γειτονιά. Κοιτᾶτε τώρα τὸ γάμο ἀπὸ μακριά». — «Δὲ μᾶς ἔκοψε πὼς θὰ πειραχτῆ ἡ Κυραντίναινα ἀπ' αὐτὸ πού λέμε ἔλα τὰ παιδιὰ, μοῦ λέει ὁ μεγαλύτερος, αὐτὴ εἶχε τὴ μίγα στὸ σκιάδι· ἀγκαλὰ καλύτερα πού τρῶμε ἐδῶ τὸ μοσκοψημένο ἀρνί μας, στὸ γάμο θὰ μᾶς φούσκωναν μὲ τὰ πρασάτα σσιφάτα καὶ ριγανάτα καὶ τίποτα ψητὲς παλιόγιδες· ἔσο γιὰ τὸ χορὸ θὰ τὸν ἀγναντέψωμε ἀπὸ τὸ σπίτι μας». — «Δὲ λές, κακομοίρη, τοῦ λέω, πὼς θὰ τὰ ξανασιάσωμε μὲ τοὺς γειτόνους μας, πού πρῶτα βλέπομε τὸ γείτονα κ' ὕστερα τὸν ἥλιο;» — «Νά σοῦ πῶ, μάνα, μοῦ λέει ὁ μικρότερος· νὰ ποῦμε τῆς Κυραντίναινας νὰ κἀνη πάλι ἄλλο γάμο τοῦ Ἀποστόλη τὸ χειμῶνα γιὰ νὰ τραγουδήσωμε τότε «ἥλιος μὲ χιόνι παντρούοντ' οἱ ἀρχόντοι». Πετιέται κι ὁ μέγας καὶ λέει: «Νά αὐτὸς εἶναι, μάνα, πού λὲν: πῆγε στὸ γάμο καὶ εἶπε καὶ τοῦ χρόνου!» — «Δὲν τῆς λές ἔτσι, χαντακωμένε, νὰ φᾶς καὶ ξύλο ἀπὸ τὴ Κυραντίναινα;» Ἔτσι γέλασα καὶ γώ, ξαδέρφη, μὲ τὰ παλιόπαιδα καὶ σὴν πασα.



## Η ΛΑΜΠΡΗ

Τάμ, τάμ!.. τὸν Ἀδάμ, τὸν Ἀδάμ, τὸν Ἀδάμ, Ἀδάμ, Ἀδάμ...  
Κράγκ, κράγκ, κρούγκ, κράααγκ!..

Ἀκούστηκαν τὰ μεσάνυχτα τὸ σήμαντρο κ' ἡ καμπάνα τῆς  
Λαμπρῆς.

Ἐγώ, μὲ μιὰ πέρδικα ποὺ ζωγράφιζα μὲ τὸ κερί σὲ κόκκινο  
ἀβγό, δὲν εἶχα ἀποκοιμηθῆ· τ' ἄλλα τ' ἀδέρφια μου κοιμόνταν  
ξένοιαστα σὰ στὸν καλὸ καιρό. Ἡ μητέρα μου χῶριζε τ' ἀσπρό-  
ρουχα τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὴν πλύση, κ' ἡ Κυραμάνα μου παιδεύον-  
ταν μὲ τὴν ψυχοπαίδα μας στὸ μαγειρειὸ γιὰ ν' ἀποτελειώσουν τὸ  
τρίμμα ἀπὸ τὰ συκωτάκια κι ἔλα τὰ λιανώματα τοῦ ἀρνιοῦ μὲ  
τηγανισμένα ψωμάκια καὶ μάρθα, ὅταν ἀκούγεται ἀπὸ μέσα ἀπὸ  
τὸ καλοκαιρινὸ κ' ἡ φωνὴ τοῦ πατέρα μου:

— Σηκωθῆτε κ' ἐτοιμαστῆτε γλήγορα, νὰ μὴν κάθεται ὁ  
κόσμος καὶ μᾶς καρτερῆ.

Ποῦ νὰ ξυπνήσουν ὅμως τ' ἀδέρφια μου! Ὁ μικρὸς μάλιστα,  
ἂν δὲν τὸν ἐράντιζαν μὲ νερό, θὰ κοιμόταν ἀκόμα ὡς τὰ τώρα,  
τόσο ποὺ κίνησε κι ἀνιφτος κοντὰ μας.

— Πήρατε τίς λαμπάδες σας; μᾶς ρωτᾷ ὁ πατέρας μου· καὶ  
τὴ μεγάλη γιὰ τὸ Χριστό; Σδῆσατε καλὰ τίς φωτιές; Μὴν ἀφή-  
σατε τὴ γάτα στὸ μαγειρειὸ μὲ τ' ἀρνί; Ἄιστε λοιπόν, χρονιάσατε  
ὅσο νὰ ἐτοιμαστῆτε!

Ὅλος ὁ κόσμος στὸ ποδᾶρι. Ποιὸς ἔκλεινε τὸ σπίτι του, ἄλλοι  
ἔτρεχαν ἀμίλητοι γιὰ τὴν ἐκκλησιά μὲ τὰ δαδιά στὸ χέρι γιὰ νὰ  
βλέπουν νὰ περπατοῦν, κάποιος φώναζε τοὺς γειτόνους του ἂν  
ξύπνησαν, καὶ τὸ σήμαντρο κ' ἡ καμπάνα βαροῦσαν ἀτέλειωτα:  
Τάμ, τάμ, τὸν Ἀδάμ, τὸν Ἀδάμ, τὸν Ἀδάμ, Ἀδάμ, Ἀδάμ, κράγκ,  
κράγκ, κρούγκ!..

Τὴν ἐκκλησιά τὴν ἤβραμε γεμάτη. Ὁ παπᾶς καρτεροῦσε ὅλο  
τὸ χωριὸ γιὰ νὰ βάλῃ εὐλογητὸ κ' ἔστελνε παιδιὰ στὰ σπίτια νὰ  
ξυπνήσουν τοὺς κοιμισμένους, καὶ τὰ παιδιὰ ἔσπαζαν παραθύρια

μὲ τις πέτρες καὶ τράνταζαν θύρες ἀπὸ χτυπήματα ἔσο νὰ τοὺς  
ξυπνήσουν.

Ὁ Γερβομπίρος μοναχά, πού δὲν μπορούσε νὰ περπατήσῃ ἀπὸ  
τοὺς ρεματισμούς, δὲ θ' ἄκουγε ὁ κακομοίρης τὸν καλὸ τὸ λόγο,  
ἀλλὰ σὰν ἄρρωστος καὶ κατάκοιτος ἦταν συχωρεμένος.

— Οἱ ἄλλοι ἔλοι εἴμαστε δῶ; ρώτησε ὁ παπάς.

— Εἴμαστε, παπά.

— Ἐμπρὸς λοιπόν: *Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς.*

Ἄμα βγήκαμε ἔξω στὸ νάρθηκα γιὰ τὸ Χριστὸς Ἄνέστη, νὰ  
κι ὁ Γερομπίρος, καδάλα στὸ μουλάρι του, μπροστὰ στὸν παπά.

— Δὲν μπορούσα νὰ τὸ χωνέψω αὐτό, ἔλεγε, ν' ἀπομείνω ἀπὸ  
τὰ παλιοπόδαρα φέτος ἔτσι! Ἄκόμα εἶμαι ζωντανός, δὲν εἶμαι  
πεθαμένος.

Ὅτι ἀπόλυσε ἡ ἐκκλησιὰ καὶ γυρίζαμε ἔλοι μὲ τις ἄσπρες  
λαμπάδες ἀναμμένες, γιὰ νὰ πᾶμε καὶ στὰ σπίτια τῆ χάρη τῆς  
Λαμπρῆς ἀπὸ τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς» τοῦ παπά, ἄσπριζε κ' ἡ  
ἀνατολή, καὶ ἄχ! τί ἄμορφα μοσκοβολοῦσαν αὐτὴ τὴν ὥρα τ' ἀνθι-  
σμένα δέντρα ἀπὸ τις αὐλὲς καὶ τοὺς κήπους!

Οἱ ἄνθρωποι χῶριζαν γιὰ τὰ σπίτια τους μὲ τις εὐχὲς στὸ  
στόμα: «Χριστὸς ἀνέστη», «Χρόνια πολλά», «Χαρούμενοι μὲ ὅτι  
ἀγαπάει ἡ καρδιά σας».

Τ' ἀηδόνια τὸ ἔλεγαν στὰ λακκώματα κάτω, μέσα στὰ βᾶτα,  
κι ὁ μικρὸς ἀδερφός μου, σὰν περιέργος πού εἶναι, μὲ ρωτοῦτε:

— Δὲ μοῦ λές, γιατί τῆ Μεγάλῃ Παρασκευῇ τῆ νύχτα δὲ  
λαλοῦσαν τ' ἀηδόνια καὶ τώρα λαλοῦν;

— Ἀπὸ τῆ χαρὰ τους γιὰ τὴν Πασχαλιά, τοῦ λέω, δὲν κατα-  
λαθαίνεις;

— Μήπως ξυπνᾷς καὶ σὺ κανένα χάραμα, ὑπναρά, τοῦ λέει  
ὁ πατέρας μας, γιὰ νὰ δῆς πότε λαλοῦν τ' ἀηδόνια;

Προτοῦ νὰ μποῦμε στὸ σπίτι μας, ἐμεῖς τὰ παιδιὰ περάσαμε  
κι ἀπὸ τὴ μάντρα, γιὰ νὰ φωτιστοῦν ἀπὸ τις λαμπάδες μας καὶ  
τὰ γιδοπρόβατα μὲ τ' ἄρνιά καὶ τὰ κατσίκια, περάσαμε κι ἀπὸ  
τὸ μουλάρι μας, τῆ Σίβα. Τὸ σκυλί μας μᾶς δέχτηκε μὲ τόση  
χαρὰ τὸ καημένο στὴν αὐλή.

Ὁ μικρὸς ἀδερφός μου σοφίστηκε νὰ φωτίσῃ μὲ τὴ λαμπάδα του καὶ τίς κόττες, καὶ πῆγε κι ἄνοιξε τὴ θύρα τοῦ κοιτασοῦ, σὰ νὰ χρειάζονταν κι αὐτὸ γιὰ νὰ χαροῦν καὶ τῶν κοιτῶν οἱ καρδιές...

Ἡ πρώτη δουλειά μας ἦταν νὰ τραβήξουμε στὴν τραπεζαρία.

Τὸ τρίμμα ἦταν ἔτοιμο, οἱ σταυροκουλοῦρες βγήκαν ἀπὸ τὸ ντουλάπι, κ' ἡ Ρήνα ἢ ψυχοπαίδα μας ἔφερε καὶ τ' ἀβγά τὰ κόκκινα στὴν κανίστρα γιὰ νὰ τσουγκρίσωμε μὲ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη».

Παίρνομε νὰ τρουγκρίσωμε, τί νὰ δοῦμε; Ὁ μεγάλος ἀδερφός μου, γιὰ νὰ βρῆ ποιὸ ἀβγὸ εἶχε γερότερη μύτη καὶ νὰ νικήσῃ τ' ἄλλα τὰ παιδιὰ, δοκιμάζοντας τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο δὲν εἶχε ἀφήσει κανένα γερὸ στὴν κανίστρα!

Γιὰ τιμωρία του εἶπε ὁ πατέρας μας νὰ γυρίζῃ ὕστερα τὴ σούβλα μὲ τ' ἀρνὶ μοναχός του στὸν κῆπο. Ἐκεῖ ὅμως πού τὸ γύριζε ὅλοι τὸν παρακαλοῦσαμε γιὰ χάρις νὰ μᾶς ἀφήσῃ λίγο νὰ γυρίζωμε καὶ μεῖς, καὶ κείνος μᾶς ἔκανε τὸ βαρὺ, σὰ νὰ μᾶς χάριζε κάτι δικό του. Μονάχα ἢ Ρήνα μας δὲν πρόφτασε νὰ τὸν βοηθήσῃ γιατί κουδαλοῦσε ἀπὸ τὸ πρῶι τίς σταυροκουλοῦρες καὶ τὰ κόκκινα ἀβγά στοὺς δέκα ἑπτὰ βαφτιστικούς τῆς μητέρας μου.



## Η ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑ

— Εὐπνα, ξύπνα, Κωστάκη μου! Εὐπνα, παιδί μου, ἔλεγε ἀπαλὰ ἀπαλὰ ἢ μητέρα μου στὸ μικρὸ ἀδερφό μου. Εὐπνα, μάτια μου, θὰ πᾶμε στὸν κῆπο μας γιὰ τὴν πρωτομαγιά, θὰ μᾶσωμε τριαντάφυλλα, γαρούφαλα, παπαροῦνες, λογιῶν λογιῶν λουλούδια.

Ποῦ νὰ ξυπνήσῃ αὐτός!

— Ἄφησέ με, μουρμούριζε, δὲν ἔρχομαι: γῶ.

— Εὐπνα, γιέ μ', θὰ φᾶμε κουκιά, θὰ φᾶμε φράουλες...

— Δὲ βαριέσαι, τῆς λέω, αὐτὸς ξέρει πὼς οἱ φράουλες εἶναι ἀκόμα ἀγούρες, μπορεῖ νὰ σοῦ πῆ καὶ πότε θὰ εἶναι μισογινωμένες.

— Εὐπνα σοῦ λέω, τοῦ ξαναφωνάζει· θὰ βράσωμε καφὲ μὲ γάλα κάτω ἀπ' τὴν ἀπιδιά, πέρα στ' ἀπάνω τὸ πεζούλι, καὶ θὰ βουτήσωμε καὶ τὰ ζαχαρωτὰ κουλουράκια ποὺ ἔκανα χτές. Θὰ σοῦ τὰ φᾶν οἱ ἄλλοι καὶ δὲ θ' ἀφήσουν τίποτα γιὰ σένα.

Αὐτοῦ τὸν πάτησε στὴν πληγὴ του.

Πετάχτηκε ἀπὸ τὸ στρώμα σὰ νὰ μὴν ἦταν ἀπὸ ὕπνο, καὶ τράθηξε ἴσια γιὰ ἔξω.

— Στάσου, στάσου, καημένε, τοῦ λέει γελώντας ἡ μητέρα μου, ἀνιφτος καὶ ξυπόλυτος θὰ πᾶς στὸν κῆπο; Μὴ φοβᾶσαι, τώρα θὰ τὰ πάω τὰ κουλουράκια, καὶ κεῖ θὰ σᾶς τὰ μοιράσω.

— Βάλε τον νὰ νιφτῆ, γυρίζει καὶ μοῦ λέει, καὶ πάρε τον· μᾶς καρτεροῦν ἐκεῖ ὄλοι οἱ ἄλλοι, καὶ φυλαχτῆτε ἀπὸ τίς δροσιές, μὴν περνατε ἀπὸ τὸ τριφύλλι, θὰ μουσκέψετε.

Ὅσο νὰ κάνω ἔτσι κι ἀλλιῶς ὁ Κώστας ἦταν ἔτοιμος, καὶ κινήσαμε γιὰ τὸν κῆπο μας ποὺ ἀρχινάει ἀπὸ τὴν αὐλή μας.

\*  
\* \*

Ἦταν ἡ ὥρα ποὺ ἐβγαζε ὁ κόσμος τὰ γίδια στοὺς πιστικούς, κ' ἐπαιρναν οἱ γριές καὶ τὰ λιανόπαιδα νὰ βοσκῆσουν τὰ κατσίκια τους ἀπάνω στὸ λιβάδι φωνάζοντας τὰ κοπάδια τους ποὺ χοροπηδοῦσαν.

— Τσίχ, τσίχ, τσίχ, τσίχ!

— Τσίπ! μωρὲ πειρασμέ! Τσίπ! μωρὲ Καϊάφα!

Τ' ἀηδόνια πολεμοῦσαν ποῖο νὰ λαλήση καλύτερα καὶ δυνατότερα. Θαρροῦσες πὼς καὶ τ' ἄλλα τὰ πουλιὰ ζήλευαν, κι ὅλα τὰ καημένα κόβονταν νὰ μὴν ἀπομείνῃ κανένα παραπίσω.

Χαρὰ Θεοῦ ἦταν.

Ἀκούστηκε κι ὁ κοῦκος ἀπάνω στὸ λόγχο.

— Βλέπεις τί μοῦκανε αὐτὴ ἡ μητέρα; μοῦ φωνάζει ξαφνικὰ ὁ μικρὸς ἀδερφός μου. Δὲν ἤθελε νὰ μοῦ δώσῃ τὰ κουλουράκια ἐμένα νὰ τὰ πάω στὴν ἀπιδιά. Νά, τώρα μὲ τσάκισε ὁ κοῦκος.

Ἄν μου τᾶδινε θὰ ἔτρωγα δυὸ τρία, καὶ δὲ θὰ μ' ἔβρισκε νηστικό νὰ μὲ τσακίση, θὰ τὸν τσακίζα ἐγὼ φαγωμένος.

Καὶ γίνεται ἄφαντος ἀπὸ σιμά μου γιὰ νὰ προφτάσῃ κάτι νὰ βάλῃ στὸ στόμα του.

Ὁ τι πῆγα καὶ γὼ στὴν ἀπιδιά.

— Μιὰ φορὰ μοναχὰ μὲ τσακίσει νηστικό, μοῦ λέει, τώρα ἄς λαλήσῃ ὅσο θέλει· ἡ μητέρα μοῦ ἔδωσε πέντε κουλουράκια, κι ἀφήνω πόσα θὰ βουτήσω στὸ γάλα. Μὰ δὲ μοῦ λές, μὲ ρωτάει, τί κρυφτάκια παίζουν αὐτοὶ οἱ κοῦκοι; Ἐνας φωνάζει ἀπὸ τὴ μιὰ ρεματιά: κούκου, ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν ἄλλη: κούκου. Δὲν τὸ ξέρουν καλὰ τὸ παιχίδι. Ἐμεῖς σὰν παίζομε τὰ κρυφτάκια, ἕνα παιδί μοναχὰ κρυμμένο φωνάζει κούκου, οἱ ἄλλοι ψάχνουν νὰ τὸ βροῦν.

— Σῦρε νὰ τοὺς μάθῃς τοῦ λέω.

— Μωρὲ κι αὐτὸς ὁ πατέρας! μοῦ λέει κρυφά, ἔδω στὸ δικό μας τὸν κῆπο θὰ πιάσωμε τὸ Μάη; Δὲν πᾶμε παραπάνω στὸ λόγγο ὅπου βόσκουν τὰ παιδιὰ τὰ κατσίκια, νὰ μάσωμε σταφύλια τοῦ κούκου; Ἀλήθεια! ἔχουν κ' οἱ κοῦκοι σταφύλια; αὐτὰ εἶναι λουλούδια, δὲν τρώγονται· νὰ κάνωμε ἄρμαθιὲς ἀπὸ μαργαρίτες. Ἐκανα ἐγὼ τὴν ἄλλη Κυριακὴ μιὰν ἄρμαθιά μεγάλη σὰ σκοινί. Κάναμε καὶ νύφη τὴ Ρηνούλα τῆς Κώσταινας κι ἐφτὰ φορὲς τὴ γυρίσαμε στὸ λαϊμό της. Νᾶβλεpes πῶς καμάρωνε ἡ Ρηνούλα, νὰ ξεκαρδίζεσαι!

— Γιὰ τήρα τί ὁμορφα εἶναι κεὶ πάνω, μοῦ λέει ἡ ἀδερφή μου, ἔχει δίκιο ὁ Κώστας.

Ἀλήθεια! Εἶχαν σκορπιστῆ τὰ παιδάκια μὲ τ' ἄρνια καὶ τὰ κατσίκια στὶς φουντωμένες ρεματιὲς καὶ στὰ πλάγια τὰ ζωγραφισμένα ἀπὸ πρασινάδες κι ἀγριολούλουδα, κι ἀκούγονταν ὡς κάτω οἱ φωνές, τὰ γέλια καὶ τὰ τραγούδια τους.

— Σήμερα, μᾶς λέει ὁ πατέρας μας, σὰ δὲν εἶχαν σκολεῖο τὰ παιδιὰ, βγήκαν ὄλα μὲ τὰ κατσίκια τους στὸ λιβάδι. Γιὰ τηρᾶτε τί σάλαγο τοὺς κάνουν! Ἦθραν καὶ τὰ κατσίκια τὸ μάστορά τους. Ἄναποδιὰ στὴν ἀναποδιὰ!

Ἐκεῖ ποὺ παίρναμε τὸν καφέ ἀχολόγησε ὁ λάκκος ἀπὸ τίς φωνές τοῦ σκυλιοῦ μας, τῆς Κατσιβέλως, σὰν κάποιος νὰ τὴν ἔδερνε.



— Κάποιο παλιόπαιδο μᾶς χτύπησε τὸ σκυλί μας! φωνάζει ὁ μεγαλύτερος ἀδερφός μου.

— Δὲν τὸ χτύπησε κανένας, ἀπαντάει ὁ πατέρας μας· λαγὸ πέταξε ἡ Κατσιβέλω. Ἦθε καιρὸ σήμερα νὰ ξεσκάση καὶ πῆγε μοναχὴ της στὸ κυνήγι. Ἄγναντέψετε τώρα νὰ δῆτε καὶ τὸ λαγὸ. Νά! νά! τηράτε στὴ ράχη ἐκεῖ ποὺ προγκίστηκαν τὰ κατσίκια καὶ φωνάζουν τρέχοντας τὰ παιδιὰ. Νά τος ὁ λαγός! Τάχασε ὁ κακόμοιρος ἀνάμεσα στὰ κατσίκια καὶ τὰ παιδιὰ. Γιὰ ἀκοῦστε τί φωνές, τί κακό, τί ἀνακατωμὸς γίνεται ἐκεῖ πάνω στὸ διάσελο!

— Νὰ φέρω τὸ τουφέκι, πατέρα; φωνάζει ὁ μεγάλος ἀδερφός· θὰ τὸν ξαναγουρίση.

— Κακὸς γείτονας στὸν κῆπο μας εἰν' αὐτὸς ὁ λαγός, τοῦ ἀποκρίνεται, μὰ τί νὰ τὸν κάνης; αὐτὸς τώρα θὰ εἶναι καμιὰ γριά λαγίνα.

— Ἕνα παράξενο πρᾶμα κοιτάω, μᾶς λέει ἡ μητέρα. Αὐτὸ τὸ πουλάκι μὲ τὸ κάτασπρο κορμί καὶ τίς μαῦρες φτεροῦγες τριγυρίζει ἀπάνω στὴν ἀπιδιὰ ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ἤρθαμε, καὶ δὲ φεύγει ἀπὸ σιμὰ μας. Τὸ σκιαζοῦν τὰ παιδιὰ, κι αὐτὸ πάλι ἔρχεται κι ὄλο τσιτσιρίζει· σὰν κάτι θέλει νὰ μᾶς πῆ. Ἀπὸ τόσην ὥρα θέλω νὰ δῶ τί γυρεύει καὶ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω.

— Ἀλήθεια, πατέρα, λέει ὁ Κώστας, τί θέλει αὐτὸ τὸ πουλί;

— Αὐτὸ εἶναι ἓνα μυστικὸ καὶ μοναχὰ ἐγὼ τὸ ξέρω, τοῦ ἀπαντάει.

— Δὲ μᾶς τὸ λὲς καὶ μᾶς;

— Μὰ σὲ μένα μοναχὰ φανέρωσε τὸ μυστικὸ του τὸ πρωὶ ποὺ ἤρθα μοναχός μου· δὲ θέλει νὰ τὸ μάθετε καὶ σεῖς.

Ὁ μικρὸς ὅμως τοῦ φορτώθηκε στὰ καλά.

— Πές μας, πές μας, πατέρα, αὐτὸ τὸ μυστικὸ, ἔτσι νὰ ζήσης.

Θὰ σᾶς τὸ πῶ, μὰ μὲ μιὰ συμφωνία. Νά, αὐτὸ τὸ πουλάκι ἔχει τὴ φωλιά του ἐκεῖ μέσα στὴν τρύπα τοῦ πεζουλιοῦ καὶ θέλει νὰ θρέψῃ τὰ μικρά του ποὺ πεινοῦν, ὅπως καὶ σεῖς σήμερα πρωτοῦ νὰ φᾶτε τὸ γάλα καὶ τὰ κουλουράκια. Καρτερεῖ τώρα νὰ φύγετε ἀπὸ δῶ γιὰ νὰ μὴ δῆτε τὸ μέρος ποὺ ἔχει κρυμμένη τὴ φωλιά του, καὶ πᾶτε καὶ τοῦ ἀρπάξετε τὰ πουλάκια. Καὶ γι'αὐτὸ

ξεφωνίζει απ' τὸ κακό του πού τὰ νιώθει νηστικά. Ἀπὸ μένα δὲ φοβάται, γιατί βλέπει πὼς εἶμαι καὶ γὼ γονιὸς σὰν αὐτὸ καὶ ξέρω τί πόνο ἔχουν τὰ παιδιά· θὰ καταλαβαίνῃ πὼς δὲ θὰ μ' ἀφήσῃ ποτὲ ἢ καρδιά μου νὰ τοῦ πειράξω τ' ἀγαπημένα του· σὲ σὰς ὅμως δὲν ἐμπιστεύεται.

Καὶ τώρα πού σὰς τὸ μαρτύρησα, μὰς λέει, νὰ μὴν πειράξῃ κανέναν τῆ φωλιά του γιατί θὰ γίνωμε ἀπὸ δυὸ χωριά. Ἀγκαλιὰ δὲν πιστεύω νὰ βρεθῇ κανένα ἀπὸ σὰς τόσο ἄσπλαγγο καὶ κακό-ψυχο νὰ κάνῃ τέτοιο κακό.

Ἐλάτε λοιπὸν νὰ πᾶμε πέρα γιὰ νὰ τ' ἀφήσωμε ἤσυχο, ἀφοῦ πεινοῦν τὰ παιδιά του. Γιὰ συλλογιστῆτε, νὰ πεινούσατε καὶ σεῖς, καὶ νὰ μὴν μποροῦσα νὰ σὰς φέρω ψωμί!

— Εἶδες ἐκεῖ! μὰς λέει λαχταριστὰ ὁ μεγάλος μου ἀδερφός. Δησμόνησα νὰ κρεμάσω στὴν ὀξώθυρα τὸ στεφάνι μὲ λουλούδια! Θὰ μοῦ κρέμασαν τὰ γειτονόπουλα τώρα γαϊδουράγκαθα στὴ θύρα, σὰ δὲν ἦθραν λουλούδια!

— Καλὸ ξημέρωμα! τοῦ ἀπαντάει ἡ μητέρα μας· πῆγα μοναχὴ μου πρῶτ' πρῶτ' καὶ τὸ κρέμασα. Ἄν καρτεροῦσα νὰ τὸ κρεμάσῃς ἐσὺ τὴν ὥρα πού ξύπνησες, θὰ μαζεύαμε τὰ γαϊδουράγκαθα μὲ τὰ σακιά ἀπὸ τὴ θύρα μας!



## Ο ΛΑΖΑΡΟΣ

Μὰς ἔλεγε προχθὲς ὁ πατέρας μου:

— Ὅταν ἀκούω νὰ τραγουδοῦν τὰ παιδιά τὸ Λάζαρο, μοῦ ἔρχονται σὰν ὄνειρο στὸ νοῦ μου τὰ παιδικάτα μου. Τραγουδοῦσαμε καὶ τότε τὰ δασκαλόπαιδα ἔλα τὰ σπίτια καὶ μαζεύαμε ἀδγά, λεφτόκαρα καὶ χίλια δυὸ καλούδια, καὶ τὸ βράδυ πηγαί-

ναμε στὸ σκολεῖο νὰ μᾶς τὰ μοιράσῃ ὁ δάσκαλος γιὰ νὰ μὴν πιαστοῦμε ποιὸς νὰ πάρῃ τὰ πλιότερα. Ξεχωρίζαμε ὅμως πρωτότερα ἓνα καλάθι ἀπὸ τὰ μαζωμένα γιὰ τὸ δάσκαλό μας τὸ μοιραστή.

Μιά χρονιά, θυμοῦμαι, εἶχαμε βγῆ ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ γιὰ νὰ πάρωμε τὰ σπίτια μὲ τὴν ἀράδα, ἀλλὰ πρῶτο πρῶτο σπίτι ἦταν τὸ γυφτοκάλυθο. Πολλὰ παιδιὰ ἔλεγαν νὰ μὴν πᾶμε στὸ γύφτο νὰ τραγουδήσωμε, γιατί εἶναι ντροπὴ καὶ οὐτ' ἀκούστηκε ποτὲ νὰ τραγουδήσουν τὸ Λάζαρο στὸ γύφτο. Οἱ γύφτοι, ἔλεγαν, εἶναι φερμένοι ἀπὸ ἀμέτρητα χρόνια στὸν τόπο μας ἀπὸ τοῦ διαβόλου τὴ μάνα, αὐτοὶ ἔκαναν καὶ τὰ καρφιὰ ποὺ σταύρωσαν τὸ Χριστό μας, γιαυτὸ καὶ ὁ παπᾶς δὲν τοὺς δέχεται τὴ λειτουργία τους. Δὲν πᾶμε μεῖς στὸ Φαραῶ τὸ σκυλόγυφτο, τὸν ἄπλυτο καὶ γανωμένο, ποὺ διακονεῖ.

Ἐγὼ ἤμουν μὲ τὴν ἐνάντια γνώμη καὶ καλά, νὰ πᾶμε νὰ τραγουδήσωμε στὸ γύφτο.

— Δὲν εἶναι κι αὐτὸς χριστιανὸς καὶ ἀπὸ μιὰ κολυμπήθρα σὰν ἐμᾶς; τοὺς ἔλεγα. Ἡ γιατί εἶναι φτωχὸς καὶ μαῦρος ἀπὸ τὸ φυσικό του κι ἀπ' τὴ δουλειὰ του, νὰ τὸν καταφρονήσωμε;... Βρὲ σεῖς, ἔφτιανε καρφιὰ ὁ Φαραῶ στὴν Αἴγυπτο καὶ ἄστειλε στὴν Παλαιστίνῃ νὰ σταυρώσουν τὸ Χριστό; Δὲ συλλογιέστε, καημένοι, τοὺς ἔλεγα, ποὺ κάθε ἀποκριὰ τὸν παίρνομε ἄρον ἄρον τὸν κακόμοιρο καὶ μᾶς κόβει καὶ μᾶς κουβαλάει ἀπὸ τὸ βουνὸ τὸ μεγάλο κλαδωτὸ ξύλο; Ἄν δὲν ἔρχονταν αὐτός, ποιὸς ἄλλος θὰ μᾶς τὸ κατέδαζε ἀπλήρωτος καὶ θὰ τῷστηνε στὸ μεσοχώρι γιὰ ν' ἀνάδωμε τὴ νύχτα τῆς Ἱουδαίας τὴ θεόρατη φωτιὰ γιὰ τὸ χορὸ;

Οἱ ἄλλοι πάλι μοῦ ἔλεγαν:

— Καλὰ εἶναι ποὺ ἔρχεται κι αὐτὸς μὲ ὅλη τὴ γυφτιὰ του τὸ βράδυ καὶ πυρώνονται κι ἀγναντεύουν τὸ χορὸ; καὶ δὲν προφταίνομε νὰ φύγωμε μεῖς ἀπὸ τὸ χοροστάσι κι αὐτοὶ μαζεῦουν τὰ κάρβουνα γιὰ τὸ καμίνι τους; καὶ τί παραπανίσιο διάφορο ἔχομε μεῖς ποὺ κουβαλοῦμε ὅλα τὰ παιδιὰ σέρνοντας τὰ κέδρα ἀπὸ τὸ λόγχο καὶ τὰ ξύλα καὶ τίς κλαροῦδες ἀπὸ τὰ σπίτια, γιὰ ν' ἀρματοῦσωμε τίς διχάλες τοῦ στόλου;

Μὲ τὰ πολλὰ ξεκοπήκαμε καμιά δεκαριά παιδιά, καὶ μιὰ καὶ δυὸ στὸ γυφτοκάλυδο κι ἀρχίζομε τὰ τραγούδια. Οἱ ἄλλοι στάθηκαν παραπέρα καὶ μᾶς καρτεροῦσαν ν' ἀνταμωθοῦμε.

Τὸ γύφτο τὸν ἤθραμε πού χτυποῦσε κάτω ὑπερῶα στ' ἀμόνι, καὶ τὴ γυναῖκα του πού τὸν ἐβοηθοῦσε στὸ φουσερό.

Εἶπαμε πρῶτα τὸ

*Καλῶς μᾶς ἤβρε ὁ Λάζαρος καὶ φέτος καὶ τοῦ χρόνου  
μὲ τὴ Λαμπρῆ, τὴν Πασκαλιά, μὲ τὸν καλὸ τὸ λόγο  
ἐδῶ μᾶς εἶπαν κ' ἤρθαμε σὲ τοῦτον τὸν ἀφέντη.  
Ἄφέντη μ', ἀφεντάκη μου, πέντε φορὲς ἀφέντη...  
πέντε κρατοῦν τὸ γρίβα σου καὶ πέντε καλιγόνουν...*

Ὁ γύφτος ξαφνίστηκε σὰ μᾶς εἶδε κ' ἔμεινε μαρμαρωμένος μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτὸ καὶ τὴ βαρειά στὸν ὦμο, καὶ ἡ γύφτισσα στὸ πλάγι του μᾶς κοιτοῦσε σὰν ξεχασμένη. Ἀρχίζομε καὶ γι' αὐτή:

*Κυρὰ χρυσή, κυρὰ ἀργυρή, κυρὰ μαλαματένια,  
κυρὰ μ', ὄντας στολίζεσαι καὶ βάνεις τὸ φκιασιδί,  
βάνεις τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι κύκλο,  
βάνεις καὶ τὸν ἀγγερινὸ καθάριο δαχτυλίδι...*

Νά καὶ μιὰ γυφτοπούλα ἀχτένιστη στὸ παραθύρι. Ἐγνοια σου, εἶπαμε, θὰ σὲ καλοκαρδίσωμε καὶ σένα. Καὶ παίρνομε τὸ

*Ἐδῶ εἶναι κόρη ἔμορφη ξανθὴ καὶ μαυρομάτα,  
τῆς τάζουν γιὸν τοῦ βασιλιά, τῆς τάζουν γιὸν τοῦ ρήγα  
δὲ θέλει γιὸν τοῦ βασιλιά, δὲ θέλει γιὸν τοῦ ρήγα  
μὸν θέλει τ' ἀρχοντόπουλο μὲ τίς πολλὲς χιλιάδες...*

ὕταν βλέπωμε καὶ βγαίνει ἀπὸ τὸ καλύδι ἡ γυφτόνυφη πού εἶχε τὸν ἄντρα της σ' ἓνα κοντινὸ ταξίδι, μὲ μιὰ ποδιὰ γεμάτη ἀπὸ καρύδια, σταφίδες, μουστόπιτες, λιασμένα κεράσια, σουρβα, κράνα, καὶ τί δὲν εἶχε μέσα; μᾶς γέμισε ἓνα καλάθι.

Γιὰ νὰ μὴν τὴν παραπονέσωμε κι αὐτὴ, τῆς λέμε τὸ τραγούδι τῆς ξενιτεμένης:

Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο,  
 ἡ ξενιτιά σέ χαίρεται και γὼ ἔχω τὸν καιμὸ σου.  
 Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;  
 νὰ στείλω μῆλο σέπεται, κνδῶνι μαραγκιάζει,  
 νὰ στείλω και τὸ δάκρυ μου σ' ἓνα χρυσὸ μαντίλι  
 τὸ δάκρυ μου εἶναι καντερὸ και καίει τὸ μαντίλι...

Σὰν ανταμωθήκαμε μὲ τοὺς ἄλλους,

— Ἐμεῖς, μᾶς εἶπαν αὐτοί, ἄλλο ἀπὸ τὰ καρύδια τοῦ γύφτου  
 δὲν ἀνακατεύομε μ' αὐτὰ ποὺ θὰ μᾶσωμε. Τίς μουστόπιτες τὰ  
 κεράσια και τὰ σουρβα τὰ γύφτικα, χάρισμά σας. Φᾶτε τίς ἐσεῖς  
 τίς σταφίδες και ὄλα τὰ γύφτικα καλούδια, ὅσο για τὰ κεράσια  
 και τὰ κράνα κρατᾶτε τα, νὰ τὰ βράσετε τὴν Καθαροδευτέρα νὰ  
 πιῆτε κερασόζουμο. Δὲν τρῶμε μεῖς μουστόπιτες ἀπὸ τὸ μούστο  
 ποὺ τὴ φίλευε στ' ἀμπέλι τὴ γύφτισσα ὁ κόσμος στὸν τρύγο.  
 Αὐτὰ εἶναι γεμάτα καπνιὲς και λέρες ἀπὸ τὰ χέρια της. Φτού!...

Μ' αὐτὰ μᾶς γύρισε και μᾶς ἡ καρδιά και σιχαθήκαμε μὲ  
 τόσα ποὺ ἀκούσαμε· ὁ ἓνας τὰ χάριζε στὸν ἄλλο και κανένας δὲν  
 τᾶπαιρνε, τόσο ποὺ θὰ τὰ πετούσαμε στὸ λάκκο.

Ἐκεῖ γυρίζει ἓνα διαβολόπαιδο και μᾶς λέει:

— Βρὲ παιδιά, κάμετε ὄρκο πὼς δὲ θὰ μὲ μαρτυρήσετε στὸ  
 δάσκαλο· γιατί ἐδῶ μέσα εἶναι κάνα δυὸ μαρτυριάρηδες.

— Μὰ τὸ ψωμί, εἶπαμε ὄλοι, δὲ θὰ μαρτυρήσωμε.

— Δὲν τὰ δίνομε αὐτὰ στὸ δάσκαλο; μᾶς λέει, και νὰ τὰ  
 ξεχωρίσωμε ἀπὸ τώρα; καλὰ μᾶς βάνει στὸ φάλαγγα για φύλλου  
 πῆδημα! Ποῦ θὰ μάθη πὼς εἶναι γύφτικα;

Μ' αὐτὸ δὲν τὸ κάναμε.



## Τ Ο Π Α Ν Η Γ Υ Ρ Ι

Τὴν περασμένη γιορτὴ τοῦ Προφητηλῖα εἶχαμε τὸ πανηγύρι μας.

Γέμισε τὸ σπίτι μας ἀπὸ πανηγυριῶτες, θειοὺς καὶ θειῆς καὶ ξαδέρφια μου, ἀπὸ τὰ χωριά τῆς μητέρας μου καὶ τῆς κυραμάνας.

Ἄπ' τοὺς πολλοὺς ξενοχωρίτες, τὰ λαλούμενα καὶ τοὺς χοροὺς τρελάθηκε γιὰ δυὸ μέρες τὸ ἦσυχο χωριὸ μας κι ἔμοιαζε σὰ νὰ ξελογιαστικε σὲ μιὰ κακὴ ὥρα, μακριὰ ἀπὸ μᾶς, φρόνιμος καὶ μετρημένος νοικοκύρης.

Στὸ σπίτι μας ἀσήκωτα τὰ τραπέζια στὴν αὐλὴ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, ἀποκάτω ἀπ' τὴ συκαμινιά, σὰ σὲ γάμο.

Τὴν ὕστερνὴ βραδιά, ὅτι εἶχαμε ἀποφάγει, καὶ κατ' ποῦ κούρντιζαν οἱ γύφτοι τὰ βιολιά νὰ πάρουν τὸ «κοιματ' ἢ καπετάμισσα»,

— Σταθῆτε, καημένοι, φωνάζει ὁ πατέρας μου· ἐσεῖς μὲ τὰ τραγούδια καὶ τοὺς χοροὺς δὲ μᾶς ἀφήσατε νὰ ποῦμε καὶ κάνα λόγο μὲ τοὺς δικούς μας· μᾶς σηκώσατε τὸ μυαλό. Καὶ γυρίζοντας πρὸς τὶς θειῆς μου:

— Γιὰ πέστε μας τώρα, νυφάδες μου καὶ ξαδέρφες μου, λέει, πῶς σᾶς φάνηκε τὸ πανηγύρι μας. Ἐσὺ νὰ μᾶς πῆς, Νίτσα, ποῦ πρώτη φορὰ μᾶς ἔρχεσαι· ἐδῶ παντρεμένη, καὶ τὰ λὲς λίγο σιταράτα καὶ ξάστερα.

— Ὅχι· καὶ καλύτερο τὸ πανηγύρι σας, ξάδερφε, τοῦ ἀποκρίνεται ἡ θειά Νίτσα. Μοναχὰ πῶς κρῦδουν λίγο οἱ χωριανές σας τὰ χρόνια τους στὸ χορό.

— Γιατί; πῶς;

— Νά, τριαντάρες γυναῖκες, ἀντὶ νὰ μποῦν μπροστά μου στὸ χορό, ἤρθαν καὶ μοῦ ἔπιασαν τὸ ζερβί μου τὸ χέρι σὰ νὰ ἤμουν ἐγὼ σαραντάρα.

— Σὲ τίμησαν, καημένη, γιατί ἤσουν ξενοχωρίτισσα καὶ νιό-νυφη, κ' ἤθελαν νὰ σὲ βάλουν τὸ γρηγορώτερο νὰ σύρης τὸ χορό.

— Ἄς τὸ παραδεχθῶ κι αὐτό· μὰ εἶναι καὶ ζηλιάρες, γιατί δταν τραβοῦσα τὸ χορὸ καὶ μοῦ πῆρε στὸ γύρισμα ὁ Σδόλος, ὁ χωριανός μου γύφτος, τὸ τραγούδι.

Ἐσένα πρέπει, μάτια μου, βασίλισσα νὰ γένης  
καὶ στὸ θρονὶ νὰ κάθῃσαι τίς ὁμορφες νὰ κρένης,

τίς ἄκουσα πού ψιθύριζαν: «Γιὰ δὲς τὸν παλιόγυφτο· τὰ καλὰ τραγούδια τὰ φυλάει γιὰ τίς χωριανές του».

— Ἀλήθεια πού σ' ἀξίζει τὸ τραγούδι, μὰ κι οἱ γύφτοι ἔχουν τοὺς διαβόλους τους. Γιὰ πέστε μου τώρα ἕλες σας, τί χοροὺς τραβήξατε στὸ χοροστάσι;

— Ἐγὼ τῆς Κυραγιαννάκαινας.

— Ἀρματωλίτικο χορὸ διάλεξες.

— Ἐγὼ τῆς Λεμονιάς καὶ τὸ γύρισμα τῆς Σιναροῖνας.

— Αὐτὸς εἶναι λίγο παιγνιδιάρικος.

— Ἐγὼ χόρεψα τοῦ Κίτσου ἢ μάνα.

— Οὐφ! πολλὰ γυρίσματα ἔχει. Κατάλαβα, εἶσαι ξεσκολισμένη στὸ χορὸ.

— Ἐγὼ πῆρα τῆς Κυραγιαννούλας.

— Καινούριος χορὸς αὐτὸς στὸν τόπο μας, θὰ πῆ πὼς δὲ σ' ἀρέσουν τὰ σκουριασμένα.

— Ἐγὼ πῆρα ἀρχὴ ἀρχὴ τὸ συρτό, θειέ, λέει μιὰ ξαδέρφη μου.

— Ἔτσι εἶναι. Στὰ χρόνια σου κουράζουν οἱ στρωτοί, δὲν κρατιοῦνται τὰ πόδια στὴν ἀργητα τοῦ ντεφιού, βιάζονται.

— Ἐγὼ ἔσυρα τὸν ἀρβανίτικο, λέει ἓνας ξάδερφός μου.

— Ἄμ αὐτὸς θέλει φουστανέλα καὶ τσαρούχι γιὰ νὰ ταιριάξῃ.

— Ἐγὼ χόρεψα τὸν καλαματιανό, λέει ὁ ἄλλος.

— Πιὸ μακρύτερη φουστανέλα! Δὲ μοῦ λὲς καὶ σύ, Νίκο, ρωτᾷ γυρίζοντας σ' ἓνα μικρὸν ξάδερφό μου, συνομήλικο τοῦ ἀδερφοῦ μου τοῦ Κώστα, ποιὸ χορὸ πῆρες;

— Ἀκοῦς, θειέ; πετιέται καὶ λέει ἡ ἀδερφή του· ἤθελε νὰ χορέψῃ τὸ πέθαν' ὁ Κρέατος πέθανε, ψυχομαχάει κι ὁ Τύρος, σὰ νὰ ἦταν ἀποκριές γιὰ νὰ μᾶς ντροπιάσῃ. Ξέρεις; θύμωσε πού τοῦ ἤρθε ἡ ἀράδα νὰ χορέψῃ στὰ σκολάσματα· κι ἂν δὲν τὸν

ἐφοβέριζα πὼς θὰ τὸν ἀφήναμε μοναχό, θὰ τὸν ἐχόρευε κιόλας.

— Σὰν τοὺς χορέψατε ὅλους τοὺς χορούς ἐσεῖς, ποιὸν θὰ ἔπαιρνα ἐγώ; ἀπαντάει ὁ Νίκος· δὲν ἀπόμεινε ἄλλος.

— Γιὰ πές μας τώρα, Νίκο, τὸν ρωτᾷ ὁ πατέρας του, τὸ χωριὸ τοῦ Κώστα εἶναι καλύτερο ἢ τὸ δικό μας; Ὁ Κώστας σὲ γύρισε σ' ὄλο τὸ χωριὸ του, στὶς ἐξοχές, στοὺς κήπους, στὰ ξωκλήσια, στὸ σχολεῖο του, στὰ γεφύρια, στὸ καμπαναριό, παντοῦ. Ποῦ σὰς χάναμε, ποῦ σὰς βρῖσκαμε, μαζί ἦσαστε.

— Δὲν τοῦ ἄρесе τὸ χωριὸ μου, θειέ, λέει ὁ Κώστας· ὄλο τὸ δικό σας παίνευε.

— Ἄμ ὁ γύφτος, λέει γελώντας ὁ θεὸς μου, ἂν δὲν παινέσῃ τὸ καλύδι του θὰ πέσῃ νὰ τὸν πλακώσῃ. Καὶ δὲ μᾶς λές, σὲ τί εἶναι κατηγορημένο τὸ χωριὸ τοῦ Κώστα;

— Νά, λέει ὁ Νίκος, τὸ δικό μας εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τοῦτο.

— Δὲ βάζεις καὶ πόσα γυφτοκάλυθα ἔχετε σεῖς στὸ χωριὸ σας; ἀπαντάει ὁ Κώστας.

— Μπράβο, Κώστα, τοῦ λέει ὁ θεὸς μου, γι' αὐτὸ μᾶς ἔμαθαν καὶ χορεύομε τὸ μισὸ τὸ χρόνο σὶ γύφτοι.

— Ἐμεῖς ἔχομε μεγάλο μεσοχώρι καὶ τρία πλατάνια, λέει ὁ Νίκος.

— Ἐμεῖς ἔχομε ἓναν πλάτανο καὶ καλὸ, τόσο μεγάλο ποῦ τοὺς βάνει τοὺς δικούς σας καὶ τοὺς τρεῖς στὸν ἀπλόχερό του.

— Ἐμεῖς ἔχομε μεγάλο καὶ καινούριο σχολεῖο.

— Ἐμεῖς ἔχομε δάσκαλο ποῦ στέλνει παιδιὰ στὴν τρίτη γυμνασίου. Ὁ δικός σας ἔστειλε κανένα;

— Τὸ δικό μας τὸ χωριὸ εἶναι ἀνοιχτὸ καταραχίς, καὶ τὸ δικό σας κλεισμένο μέσα στὰ ρέματα.

— Γι' αὐτὸ ἔμεῖς ἔχομε νερὰ καὶ κήπους στὸ χωριὸ μας· ἐσεῖς δὲν ἔχετε. Εἶδες πόσα λουλούδια καὶ δέντρα ἔχομε;

— Ἐμεῖς ἔχομε γιὰτρὸ στὸ χωριὸ μας.

— Ἐμεῖς δὲν ἀρρωσταίνομε.

— Ἐμεῖς ἔχομε καλὰ σπίτια, ἐσεῖς ἔχετε παλιά. Νά, καὶ τοῦτο τὸ δικό σας, ἂς εἶναι καὶ μεγάλο, παλιὸ εἶναι· εἶδες τὸ δικό μας, εἶναι καινούριο, λέει ὁ Νίκος.



—'Εμείς ἔχομε στὸ χωριό μας, Κώστα, λέει ὁ θεὸς μου, καὶ τρία γαϊδούρια· ἐσεῖς δὲν ἔχετε κανένα. Τρία δὲν ἔχομε, Νίκο;

—'Ὅχι, δυὸ μοναχὰ ἔχομε, πατέρα, ἀπαντάει ὁ Νίκος· ἓνα τοῦ μυλωνὰ κ' ἓνα τοῦ σαμαρά.

— Πῶς, τοῦ λέει ὁ πατέρας του, ἔχομε κι ἀκόμα ἓνα, λίγο μικρότερο. Ἦρθε κιόλας ἐδῶ στὸ πανηγύρι καὶ κατηγορεῖ τὸ σπίτι πού τὸ φιλεῖουν καὶ παινᾷ τὸ δικό του, σὰ νὰ ἦταν ἡ Ἁγία Σοφία.

—'Ἄς εἶναι, ξάδερφε, λέει ὁ πατέρας μου, ἐγὼ τὰ χαίρομαι τὰ παιδιὰ ν' ἀγαποῦν τὰ σπίτια τους καὶ τὴν πατρίδα τους· μὴν τὸ ντροπιάζεις ἔτσι τὸ παιδί.

Ὁ Νίκος κατακόκκινος κρύφτηκε κάτω ἀπὸ τὸ τραπέζι, σὰν κάτι νὰ τοῦ ἔπεσε κ' ἔσκυψε νὰ τὸ βρῇ. Κι ἂν δὲ φώναζε ὁ πατέρας μου ν' ἀρχίσουν τὰ βιολιά, ποιὸς ξέρει πόσο θὰ κάθονταν ἀκόμα κρυμμένος...



## ΤΑ ΚΕΡΑΣΙΑ

— Ξέρετε, παιδιὰ; μᾶς λέει προχτὲς ὁ μεγάλος ὁ ἀδερφός μου· πέρασα ἀπὸ τ' ἀμπέλι μας στὸ Κόνισμα, κ' εἶδα τὴν κερασιά μας ἐκεῖ στὴν καλύβα κατακόκκινη, σὰ νύφη στολισμένη ἀπὸ μακριά. Βαρέθηκα νὰ γυρίσω· πᾶμε σήμερα νὰ φάμε κεράσια;

— Καὶ θέλει ρώτημα; τοῦ λέμε.

—'Αἰστε λοιπὸν νὰ πᾶμε, γιατί τώρα θ' ἀρχίσουν νὰ σκουληκιαζοῦν, μᾶς λέει, καὶ γὼ σιχαίνομαι νὰ φάω σκουληκιασμένα. Αὐτὸ τὸ κακὸ ἔχει αὐτὴ ἡ κερασιά. Φορτώνεται στὰ κεράσια μαῦρα, μεγάλα καὶ τραγανά, καλοανέβατη εἶναι, κ' ἔχει ξαπλωμένα τὰ κλωνάρια της γιὰ νὰ χορταίνης ἀπὸ τὴ γῆ. Μὰ ἔλα πού τὰ σκουληκιαζεῖ! Λὲς πὼς τὰ κάνει ἔτσι μοναχὰ, νὰ τὰ ζηλεύης!

Κινήσαμε ὅλα τὰ παιδιὰ γιὰ τ' ἀμπέλι.

Ὅτι ζυγώσαμε, ὁ μεγάλος ἀδερφός μου ἔτρεξε μπροστὰ καὶ μᾶς πῆρε τὰ συχαρίκια πῶς ἀνοιξε κάμποσα κεράσια κ' εἶδε κάπου κάπου καὶ σκουλήκια.

— Μὴν ἀνοίξη κανέννας μπροστὰ μου κεράσια, φωνάζει ἡ μεγαλύτερη ἀδερφή μου· ἐγὼ ἦρθα ποὺ ἦρθα, θὰ φάω. Ἄκους ἐκεῖ! Τὴν καρτερῶ χρόνον καιρὸ νὰ τὴ δῶ ἔτσι φορτωμένη σὰν πολυέλειο καὶ ζουγραφισμένη τὴν κερασιά μας, καὶ θὰ καθίσω νὰ τὴ λιμπίζωμαι ἀπὸ μακριά! Θέλετε φᾶτε καὶ σεῖς, θέλετε τραδηχτῆτε νὰ μὲ βλέπετε.

— Ἄν θέλῃς, μοῦ λέει, νὰ μ' ἀκούσης, πάρε καὶ σὺ τὴν ἴδια ἀπόφαση καὶ κάθισε νὰ χορτάσης κεράσια, μὰ χωρὶς ν' ἀνοίξης κανένα· ξέρεις πῶς δὲν εἶναι τίποτα στὸν κόσμον ποὺ νὰ μὴν εἶναι γεμάτο μικρόβια. Ἄν σιχαίνεται κανέννας ἔτσι, δὲν πρέπει νὰ τρώῃ τίποτε. Κάπου διάβασα πῶς ἡ μεγαλύτερη ἀρρώστεια στὸν ἄνθρωπον εἶναι ἡ ὑποψία, καὶ περισσότερο πεθαίνει κανέννας ἀπὸ τὸ φόβο παρὰ ἀπὸ τὸ κακὸ ποὺ φοβάται. Βάλε μὲ τὸ νοῦ σου πῶς δὲν ἔχουν τίποτα, κ' ἔννοια σου, δὲ θὰ μετανοιώσης, οὔτε θὰ πάθῃς τίποτα.

Μ' ἄρεσε ἡ συμβουλή της καὶ στρώθηκα καὶ γὼ στὰ κεράσια· καταφέραμε καὶ τὴ μικρότερη ἀδερφή μας καὶ τὴν πῆραμε μὲ τὸ μέρος μας. Τί τὰ θέλετε; Ἦταν τόσο ὁμορφα τὰ κεράσια κ' ἡ λιχουδιά μας τόσο μεγάλη, ποὺ δὲ χρειάστηκε καὶ πολὺ γιὰ νὰ λησμονήσωμε τὰ σκουλήκια.

Ὁ Τάκης μὲ τὸν Κώστα τράβηξαν γιὰ τὴν κερασιά τῆς θειᾶς μας, μιὰ μεγάλη, μιὰ ξέκλωνη, ποὺ ἦταν ἐκεῖ στὸ σύνορό μας, μὲ κάτι ἀγριοκέρασα ἀσπρουλιάρικα ποὺ τὰ κοτσύφια τὰ χαίρονταν.

Δὲν τοὺς ἔφτανε νὰ φᾶν ἀπὸ χαμηλά, μὰ γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἀξιοσύνη τους σκαρφάλωσαν στὴν κορφή.

— Ἔ καὶ νὰ σᾶς ἔβλεπε ἀπὸ καμιὰ μεριά ἡ θειά μας! φωνάζει ἡ ἀδερφή μου.

Τὸ λόγο δὲν ἀπόσσωσε κι ἀκούστηκαν ἀπὸ μακριὰ οἱ φωνὲς τῆς θειᾶς μας.

— Ποιά βρωμόπαιδα, ποιά ζαλόπαιδα καβαλάρωσαν τὴν κερασιά μου;

— Εἴμαστε μεῖς, θειά, τ' ἀνεψίδια σου, τῆς φωνάζει ὁ Κώστας μὴ μᾶς καταραστῆς!

Ἡ θειά ἢ Γιαννάκαινα ἄκουσε δὲν ἄκουσε, ὅλο μουρμουρίζοντας τραβοῦσε γιὰ τὴν κερασιά της, καὶ τ' ἀδέρφια μου σὰ βρεμένες γάτες κατέβαιναν τὰ κλωνάρια της ντροπιασμένα κι ἀμίλητα.

— Οὐί, μωρὲ παιδιά, δὲ σᾶς εἶδα ποὺ εἴσατε σεῖς, εἶπα μὴν ἦταν τίποτα ξένα. Δὲ μοῦ λέγατε ποὺ θάρηθητε; τοὺς λέει σὰ ζύγωσε.

— Ὡστόσο, κυραθειά, τίς φάγαμε τίς βρισιές, ἄς ποῦμε καὶ κατὰ λάθος καὶ ἄθελα, τῆς λέει ὁ μεγάλος.

Ὁ μικρός, πιδ πεισματάρης, σὰ δὲν εἶχε τίποτα ἄλλο νὰ τῆς πῆ ἀπὸ τὸ θυμὸ του:

— Τ' ἀμπέλι σου, κυραθειά, φορτωμένο στὰ φύλλα εἶναι, τῆς λέει.

Αὐτὴ δὲν τὸ κατάλαβε.

— Ποὺ σταφύλια, παιδί μου! Στὴ χάση καὶ στὴν πιάση βρίσκεται κανένα. Ποιὸς νὰ τὸ δουλέψη τ' ἀμπέλι γιὰ νὰ κάνη!

Τὸ βράδυ στὸ τραπέζι τὰ μολογήσαμε ὅλα, χαρτί καὶ καλαμάρι, στὸν πατέρα.

Ἡ Κυραμένα μας πειράχτηκε πολὺ μὲ τὴ συννυφάδα της.

— Εἶδες ἐκεῖ τὴν κακόψυχη, ἔλεγε, νὰ βρίσῃ τὰ παιδιά γιὰ τὰ παλιοκέρασα; Τὰ εἶδε αὐτὴ καὶ τὰ γνώρισε, κι ἄς καμώθηκε ὕστερα πὼς ἔκανε λάθος... Καὶ τί θὰ τᾶκανε τὰ κεράσια, μήπως ἔχει παιδιά νὰ τίς τὰ φᾶνε; ἕνας κοῦκος εἶναι. Πέστε πὼς ἔχει τὴν κακία μέσα στὴν καρδιά της καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ δῆ τὰ παιδιά! Ὑστερα μήπως πῆγαν σὲ καμιὰ ξένη κερασιά; Στὴν κερασιά τοῦ παπποῦ τοὺς πῆγαν. Γιὰ ποιὸν ἄλλον ἀπὸ τ' ἀγγόνια του τὴ φύτεψε ὁ μακαρίτης; Νὰ τὴ βρῶ καὶ νὰ δῆτε πόσα θὰ τῆς ψάλω...

— Ἔ, ἔ, μάνα! τῆς λέει ὁ πατέρας μου, πῆρες δρόμο βλέπω μὲ τὴ συννυφάδα σου, καὶ δὲν πρέπει νὰ μαλώσετε τώρα στὰ γεράματα. Δὲν εἶναι ἔτσι ὅπως λές· τοῦ κακοφαίνεται τοῦ καθενὸς

ὅταν τὸν πειράζουν, θέλεις ξένοι, θέλεις δικοί· ρωτᾶς, πειράζεται κανένας περισσότερο ἀπὸ τοὺς δικούς του.

Καὶ γυρίζοντας κατ' ἐμᾶς :

— Νὰ σέβεστε, μᾶς λέει, κάθε πρᾶμα ποὺ δὲν εἶναι δικό σας, καὶ νὰ μὴν ἀπλώνετε ποτὲ χέρι στὸ ξένο, ὅσο μικρὸ κι ἂν εἶναι, ἄς εἶν' ἀκόμα καὶ τ' ἀδερφοῦ σας ἄς εἶν' ἀκόμα καὶ γιὰ πέταμα. Ἄν ρωτοῦσατε πρῶτα τὴ θειά σας γιὰ νὰ πάτε στὴν κερασιά της, χωρὶς ἄλλο θὰ σᾶς ἔδινε τὴν ἄδεια, καὶ θὰ τὸ εἶχε καὶ γιὰ καμάρι ποὺ τὴ σέβονται τ' ἀνιψίδια της καὶ θὰ τὸ μολογοῦσε καὶ στίς γειτονιὲς πῶς εἶναι πονετικὴ γιὰ σᾶς καὶ σᾶς ἀγαπάει σὰν τὰ μάτια της, γιατί εἰστε φρόνιμα καὶ γνωστικά. Ὑστερα, γιὰ νὰ σᾶς πῆ πῶς δὲ σᾶς γνώρισε, θὰ πῆ πῶς σᾶς ζήτησε καὶ συχώρεση ἢ καημένη, ποὺ ἦταν δικό σας χρέος νὰ τὸ κάνετε.

Ἄφου ἔφυγε ὁ πατέρας μας,

— Ἐ, Τάκη, ρωτᾶει ἡ ἀδερφή μου, δὲν ἦταν καλύτερα νὰ καθόσσουν καὶ σὺ μαζί μας;

— Δὲν μπορούσα νὰ φάω ἐγὼ τὰ βρωμοκέρασα σὰν ἐσᾶς, τῆς ἀπαντᾷ.

— Τὰ βρίσκεις καλύτερα τὰ βρωμόπαιδα ἀπὸ τὰ βρωμοκέρασα; τοῦ λέει ἐκεῖνη γελώντας.



## Η ΘΕΡΜΗ

— Δὲν ξέρεις πόσο χάρηκα, κυρὰ Γιάνναινα, ἔλεγε ἡ Κυραμάννα μου στὴν παρασυννυφάδα της τὴν Κουντρομπίτσω. Πέταξα ἀπ' τὴ χαρά μου σὰν ἔμαθα πῶς ὁ ἀνεψιός μου, ὁ Κώστας σου, ἤβρε δουλειὰ μὲ πενήντα λίρες τὸ μῆνα μηχανικὸς στὸ σιδηρόδρομο. Νὰ σοῦ ζήση, κυρὰ Γιάνναινα, καὶ νὰ σφίξης τὰ δόντια σου νὰ

μὴν πεθάνης, γιὰ νὰ καμαρώνης τὸ παιδί σου. Τὸ ἄκουσα κ' ἔλεγα μὲ τὸ νοῦ μου· τὸ πίστευε κανένας νὰ βγῆ τέτοιο παιδί ὁ Κώστας τῆς Γιάνναινας; δὲν ἦταν αὐτὸ ποὺ ἔσκουζε πᾶσα μέρα ἀπ' τὸ ξύλο, γιατί δὲν ἤθελε νὰ πατήσῃ στὸ σκολεῖο καὶ τὸ πήγαινε δεμένο ἢ μάννα του; Καλὰ λέν, «κατηγορημένο μου παιδί, καλέ μου νοικοκύρη».

—“Ἄμ δὲ θὰ μ' ἄφηνε τὸ παιδί μου ἀγράμματο ὁ θεοσκοτωμένος Γεροφίλιος ὁ δάσκαλος, ἀπολογήθηκε ἢ κυρὰ Γιάνναινα. Ἄμ δὲ θὰ μοῦπαιρνε τὸν Κώστα μου στὸ λαιμό του καὶ σὲ τοῦτον τὸν κόσμο καὶ στὸν ἄλλο; «Δὲν τὰ παίρνει ὁ γιόγκας σου τὰ γράμματα, μοῦ ἔλεγε ὁ κακόψυχος, ὁ φαρμακωμένος· στείλε τον στὸ ταξίδι γιὰ δουλειά, δὲ θέλει νὰ διαβάσῃ, βαρέθηκα νὰ τὸν δέρνω· στοῦ κουφοῦ τὴν πόρτα ὅσο θέλεις βρόντα... Ἐγὼ θέλω νὰ μοῦ λέν τὰ παιδιὰ τὸ μάθημα νερό, κι αὐτὸς δὲν ἔχει ὄρεξη γιὰ γράμματα».

Ἔτσι μοῦ ἔλεγε ὁ ἀλειτούργητος· τὸ πίστεψα καὶ γώ. Ἀλήθεια, εἶπα, εἶναι τῆς μοίρας τὸ γραφτὸ ν' ἀπομείνῃ ξύλο ἀπελέκητο, γιατί θυμήθηκα πῶς μιὰ μέρα ποὺ τὸν κουνούσα στὴν τριχιά, κρεμασμένη στὴ ζαχαρομηλιά τῆς αὐλῆς μου—θὰ ἦταν τότε τὸ παιδί πέντε χρονῶν—καὶ κεῖ ποὺ τοῦ τραγουδοῦσα

*κούνιτε μέλιτε*

*ἔλα, βάβω, πάρε με*

*νὰ μὲ πᾶς στὰ Γιάνναινα*

*γιὰ νὰ μάθω γράμ...*

κόπηκε ἢ τριχιά μὲς στὰ γράμματα καὶ κόντεψε νὰ σκοτωθῆ ἀπὸ τὸ πέσιμο. Ἐ, δὲ θέλ' ὁ Θεός, εἶπα, ν' ἀνοίξῃ τὰ μάτια του, θὰ μείνῃ στραβὸ ἀπὸ γράμματα.

Σὰν ἦρθε ὕστερα ὁ καινούριος δάσκαλος, ἐκεῖνο τὸ παιδαρέλι, ὁ Νίκος ὁ Λεβέντης, καληώρα του ἔπου εἶναι—ὁ Θεὸς νὰ σχωρέσῃ τὸν πατέρα του, ν' ἀγιάσῃ ἢ ψυχούλα τῆς μάννας του!—«μὴ φοβᾶσαι, κυρὰ Γιάνναινα, μοῦ λέει· ὁ Κώστας σου θὰ μάθῃ γράμματα καὶ πολλὰ γράμματα κιόλας, φτάνει νὰ ἔχῃς ἔξοδα νὰ τὸν σπουδάσῃς».—«Μωρὲ νὰ πουλήσω καὶ τὴ φλοκάτα μου, δά-

σκαλε, τοῦ λέω· ἀλήθεια μοῦ τὸ λές, γιὰ μοῦ σιάζεις τὴν καρδιά ἔτσι στὰ φέματα;

—Αὐτὸ ποῦ σοῦ λέω ἐγώ, κυρὰ Γιάνναινα, μοῦ φωνάζει· ὁ Κώστας σου εἶναι μιὰ κλειδαριά ἐγγλέζικη ποῦ ἀνοίγει μ' ἓνα μυστικό. Ἐγὼ τὸ ξέρω τὸ μυστικό καὶ μακάρι νὰ εἶχα στὸ σκολεϊό μου πολλοὺς σὰν τὸν Κώστα σου.

Χριστὸς καὶ Παναγία ὕστερα! Σὰ νὰ μοῦ τὸ μάγεψε τὸ παιδί μου. Πρῶτο πρῶτο κινούσε γιὰ τὸ σκολεϊό, κι ἂν ἤθελες ν' ἄρρωστήση, νὰ τὸ κρατοῦσες μέσα στὸ σπίτι.

—Δὲ μοῦ λές, κύρ δάσκαλε, τοῦ λέω μιὰ φορά, τί ἦταν αὐτὸ τὸ μυστικό ποῦ εἶχε κρυμμένο ὁ γιός μου ἀπὸ τὸν ἄλλο τὸ δάσκαλο;

Χαμογέλασε, καλημέρα του, καὶ γυρίζει καὶ μοῦ λέει: «Νὰ σοῦ πῶ, κυρὰ Γιάνναινα. Κοσκινίζεις πολλὲς φορές σιτάρι γιὰ νὰ τὸ καθαρῖσης ἀπὸ τίς πέτρες καὶ τὰ σκύβαλα. Ὁ ἄλλος ὁ δάσκαλος εἶχε μοναχὰ ἓνα κόσκινο φίλό, καὶ μαζί μὲ τὰ σκύβαλα ἄφηνε ἔξω καὶ τὰ χοντρά σπειριὰ τοῦ σιταριοῦ, τὰ πιὸ δυνατώτερα καὶ γερώτερα, καὶ κρατοῦσε τ' ἀδύνατα καὶ τὰ ζούφια· σὰν ἓνα τέτοιο χοντρὸ σπειρὶ εἶναι κι ὁ γιός σου. Ἐγὼ ἔχω ἄλλα κόσκινα, καὶ διαλέγω ἄλλοῦ τὰ χοντρά σιτάρια κι ἄλλοῦ τ' ἀδύνατα. Ὁ ἄλλος δάσκαλος ἤθελε καὶ καλά, γιὰ νὰ περνοῦν ὅλα ἀπ' τὸ κόσκινό του, νὰ ζουφιάσουν καὶ τὰ γερὰ σπειριὰ σὰν τ' ἄρρωστα· κι αὐτὰ δὲν ἤθελαν τὰ καημένα, ἐπαναστατοῦσαν, τὸ ἴδιο ὅπως κι ἓνας ἀντρεπωμένος ἄνθρωπος παλεύει μὲ τὴν θέρμη περισσότερο ἀπὸ ἓναν ἄλλον ἀνήμπορο ποῦ τὸν βρῖσκει τοῦ χεριοῦ της. Ἐγὼ πασκίζω ἀγάλι ἀγάλι νὰ γιαιτρέψω καὶ τ' ἄρρωστα, νὰ τὰ κάμω κι αὐτὰ γερὰ σὰν τὸ γιό σου». Ἔτσι μοῦ εἶπε ὁ δάσκαλος, καὶ σ' αὐτὸν χρωστάω τὸ παιδί μου.

Ἔτσι ἀπόσωσε κ' ἡ κυρὰ Γιάνναινα ἢ Κουτρομπίτω τὴν κουβέντα της.



## ΜΑΝΑ ΚΑΙ ΚΟΡΗ

Χόρευε ἡ καρδιά της ἀπὸ τὸ παράπονο καὶ κόβονταν ἡ καημένη, κόβονταν στὸ δάκρυ ἡ Μόρφω τῆς Τσελέπαινας, ἡ βεργολιγερὴ κοπέλα τοῦ χωριοῦ μας, ποῦ ἀκόμα δὲν τῆς εἶχαν πῆξει τὸ μυαλὸ τὰ δεκάξι χρόνια της.

Τί σὰ χτυποῦσε ἡ καμπάνα τῆς ἐκκλησιᾶς ἀργὰ ἀργὰ καὶ λυπητερά, στέλνοντας μηνύματα στὶς γριές πὼς καρτερεῖ ὁ ξαπλωμένος Θεὸς μας κεριὰ καὶ μετάνοιες;

Τί σὰν καλοῦσαν τὰ σήμαντρα τὰ λιανόπαιδα νὰ μὴν ξεχάσουν νὰ σταυρώσουν τὸν Ἐπιτάφιο περνώντας σκυφτὰ καὶ σταυρωτὰ ἀποκάτω του, γιὰ νὰ τὰ φυλάξῃ γερά ὡς τοῦ χρόνου;

Τί σὰν κρατοῦσε ὁ Σταυρωμένος Χριστὸς τὰ μανουσάκια καὶ τίς πασκαλιές ἀπ' τὰ τρεμουλιαστὰ κι ἀθῶα χεράκια τῶν κοριτσιῶν τῆς ἡλικίας, ποῦ παπαροῦνες ἀπ' τὴν ντροπή, γιὰ τὴν θά σκίσουν τόσον κόσμον νὰ προσδιαθοῦν μὲ τὸ κεφάλι σκυμμένο καὶ σκιαγμένα σὰν πέρδικες τοῦ βουνοῦ θὰ πᾶν, δὲ γίνεται ἀλλιῶς, νὰ προσκυνήσουν τὴ Σταύρωση;

Ἡ Μόρφω δὲν ἤθελε νὰ τὸ κουνήσῃ ἀπ' τὸ σπίτι της, οὔτε μανούσια εἶχε μάσει ἀπὸ τοὺς ὄχτους τοῦ ἀυλακιοῦ, οὔτε πασκαλιές ἀπ' τὰ προσήγια τοῦ κήπου της. Δὲν τὴν ἔμελε, ἔλεγε κουμπιαστὰ καὶ κλαίγοντας στὴ μάνα της, οὔτε γιὰ τὴν ἁμαρτία ποῦ δὲ θὰ πάη, οὔτε γιὰ τὰ λόγια τοῦ κόσμου ποῦ δὲ θὰ τὴ δοῦν στὴν ἐκκλησιά· ἄς ἀρρωστοῦσε αὐτὴ τὴ χρονιά κι ἄς πέθαινε, ἀκοῦς; θάχανε ἡ Βενετιά βελόνι! ἡ μάνα της εἶχε πολλὰ παιδιὰ, καὶ ἂν τὴ γλίτωνε ὁ Θεὸς ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμον, καλὸ θὰ ἔκανε στὸ σπίτι της ὄχι κακό, καὶ τί τὴ θέλει τέτοια ζωὴ; ἡ καλὴ μέρα φαίνεται ἀπὸ τὸ πρωί.

— Αὐτὰ ποῦ μοῦ κάνεις σήμερα, τῆς ἔλεγε ἡ μάνα της, θὰ τὰ γράψω ὅλα στὸν πατέρα σου, ποῦ κάθεται καὶ βασανίζεται γιὰ σένα στὰ ξένα.

— Καὶ μήπως εἶναι κανένας φτωχὸς καὶ κακογνωμισμένος ὁ

πατέρας μου, τῆς ἀπολογήθηκε, γιὰ νὰ ξεχωρίσω ἐγὼ μοναχὰ ἀπ' τὶς ἄλλες κοπέλες; Ὅλες νὰ πᾶν μὲ τὶς καινούριες φορεσιές τους καὶ γὼ μὲ τὰ προπέρινα; Ὁ πατέρας σοῦ στέλνει κάθε τόσο ἐξοδα, μὰ δὲ λὲς πὼς ἔχεις κορίτσι πού θέλει κι αὐτὸ νὰ φανῆ σὰν ἄνθρωπος στὸν κόσμον. Ὅλο καταφρονημένα θὰ βγαίνω;

— Καὶ δὲ μοῦ λές, μωρ' ἀγλύκαντη, ποιὲς εἶν' αὐτὲς οἰκοπέλες πού ἔβαλαν σήμερα μὲ τὸ Χριστὸ ξαπλωμένο τὰ κατακαίνουρια;

— Νά! ἡ Νίτσα τοῦ Χρόνη. Δὲν τὴν εἶδες πού πέρασε ἀπὸ μπροστά μας;

— Εἶδες κι ἄλλη καμιά;

— Αὐτὴν εἶδα, αὐτὴ λέω. Τί; ὁ πατέρας της εἶναι ἀνώτερος ἀπ' τὸ δικό μου;

— Ἡ φιλενάδα σου ἡ Νίτσα ἔχει πού νὰ μοιάσῃ— ἔ καὶ σὰν ἀρχίζει ἡ Τσελέπαινα! — Μιὰ θειά τοῦ πατέρα της, τὴν εἶχαν βγάλει ἐκεῖνα τὰ χρόνια στὸ χωριὸ Λουλούδω. Κι αὐτὴ Λουλούδω θὰ γένῃ. Ἄκους ἐκεῖ; Δὲν ἀποβάσταξε τὸ ξωπαρμένο καὶ τὸ ψωροπερήφανο δυὸ μέρες ἀκόμα ὅσο νᾶρθῃ ἡ Λαμπρὴ γιὰ νὰ φορέσῃ τὰ πασχαλιάτικα, πρόβαλε σήμερα νωρὶς καὶ πρῶιμα σὰν ἀνθισμένη μυγδαλιὰ τὸ Γενάρη. Βγάλ' το ἀπ' τὸ νοῦ σου! Δὲν εἶμαι γὼ Χρόναινα νὰ μὲ τραβοῦν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴ μύτη, ἐγὼ χαλασοσπίτισσα δὲ γίνομαι. Ἐμένα μὲ λὲν Τσελέπαινα, πού λέει ὁλος ὁ κόσμος «μὰ τ' ὄνομά της». Τώρα πού σ' ἔχω στὰ χέρια μου ἐγὼ θὰ σὲ κυβερνήσω ὅσο νὰ σὲ παραδώσω σὲ πεθερά, καὶ σὰν φηθῇ τὸ μυαλό σου, τότε θὰ καταλάβῃς τὴ μάνα σου τί ἀξίζει. Ἔτσι θὰ φυλάξῃς σπίτι, μωρή; νὰ μελετᾷς τί παλαβομάρες κάνει ἡ μιὰ καὶ τί χαλασμούς κάνει ἡ ἄλλη, γιὰ νὰ τὰ κάνῃς καὶ σύ; Σοῦ τὸ εἶπα μιὰ, σοῦ τὸ εἶπα δυὸ, τὸ ντύσιμο δὲν κάνει νὰ χτυπήσῃ στὰ μάτια τοῦ κόσμου πάντα ταπεινὸ καὶ μέτριον πρέπει νὰ εἶναι. Ὅχι; γιὰ δέτε μας τί φοροῦμε, καὶ φτάσε με καὶ νὰ σὲ φτάσω... Κακομοίρα, κακομοίρα! Μὲ τὰ φανταχτερὰ ρούχα θὰ ξιπάσῃς τὸν κόσμον; Ὁ κόσμος δὲ θέλει περηφάνειες, θέλει φέρσιμο, θέλει νοικοκυροσύνη, θέλει φρονιμάδα.

— Κ' ἔχεις παράπονο; Μήπως σὲ ντρόπιασα ποτέ; τῆς εἶπε ἡ Μόρφω ἀγριεμένη.



— Νὰ μὲ ντροπιάσῃς; Καὶ γὼ ποῦ ἤμουν ὡς τώρα; Νά! τώρα μὲ ντροπιάζεις. Τί παιδεύομαι ἐγὼ τόσον καιρὸ μὲ σένα; Τί ὀρμήνιες καὶ τί μάθηση σοῦ ἔκανα γιὰ νὰ βγῆς σήμερα τέτοια μέρα νὰ σηκώσης κεφάλι; Καὶ σὰ μᾶς στέλνει ἔξοδα ὁ πατέρας σου, πῶς σοῦ περνᾷ ἀπ' τὴ γνώση σου; Νὰ τὰ λιχνίζωμε μεις ἐδῶ ἀλύπητα; Δὲν τὴν ξέρεις τὴν παροιμία; «Ὁ ἄντρας κουβαλοῦσε τὶς λίρες μὲ τὸ σακί, κ' ἡ γυναῖκα τὶς ξόδευε μὲ τὸ βελόνι καὶ τὸν προσπέρασε»;... Σώπασες τώρα, ἔ;... Τὸ κατάλαβες στὸ τέλος τὸ σωστό· τσακίσου τώρα! Σῦρε νὰ νιφτῆς κ' ἔλα νὰ πᾶμε στὴν ἐκκλησιά!



## ΤΟ ΚΑΜΕΝΟ ΣΠΙΤΙ

Καμιὰ δεκαπενταριά γερόντοι καὶ γριές καὶ δυὸ μικρὰ ἀδέρφια, δασκαλόπαιδα, εἶχαν ἀπομείνει μοναχὰ στὸ χωριὸ μου ἀπ' τὴν ὥρα ποῦ ἀκούστηκαν ψηλὰ στὸ κατάραχο οἱ τρομαχτικὲς φωνὲς τοῦ δραγάτη, τοῦ ἀγροφύλακα τοῦ χωριοῦ:

— Φευγατε, χωριανοί! πλάκωσαν οἱ Τούρκοι ἀπ' τὸ Παλιοχώρι. Πάρτε τὰ μάτια σας νὰ γλιτώσετε, θὰ χαλάσουν καὶ τὸ χωριὸ μας.

Οἱ γέροι τὸ εἶχαν πάρει ἀπόφαση νὰ μὴν ταραχτοῦν ἀπ' τὴ γωνιά τους, κι ἄς γίνῃ ὅτι πῆ ὁ Θεός! Ἐκεῖ ποῦ θὰ σωριάζονταν σὲ καμιὰ ρεματιά, σὲ κανέναν ὄχτο, τελεμένοι ἀπὸ τὴν κούραση, καὶ κεῖ ποῦ θὰ κοκάλωναν ἀπ' τὸ νερόχινο κι ἀπ' τὴν παγωνιά στὰ βουνά, ἀποφασίστηκαν νὰ ξεψυχήσουν καλύτερα ἀπὸ μαχαίρι ἢ νὰ καοῦν κι αὐτοὶ μαζὶ μὲ τὰ σπίτια τους, ποῦ βασανίστηκαν μιὰ ζωὴ ὀλάκερη νὰ τ' ἀποχτήσουν. Ὅστερα αὐτοὶ πέρασαν κακὰ ψυχρὰ τὸν καιρὸ τους, ἔφαγαν, ποῦ λέει, τὸ ψωμί τους· ἄς ἔφευγαν, νὰ γλιτώσουν ἐκεῖνοι ποῦ εἶναι γιὰ μπροστά.

Τὰ δυὸ παιδιά τῆς χήρας Κυρατάσαινας ποὺ ἀπόμειναν, τὰ εἶχε στείλει λίγο μπροστούτερα ἢ μάνα τους μὲ τὸ λαδερὸ ν' ἀνάψουν τὰ καντήλια στὸ ξωκλήσι τοῦ Ἀϊνικόλα γιὰ νὰ τῆς φυλάξῃ τὸ μεγαλύτερο παιδί τῆς, τὸ Νικόλα τῆς, ποὺ εἶχε βγῆ κι αὐτὸ ἐθελοντής. Καὶ κεῖ στὴν ἐκκλησοῦλα, μέσα στὶς κρانيές ποὺ ἀχολογοῦσε ὁ λάκκος καὶ θούιζε ἢ φτερωτὴ ἀπὸ τὸ μυλαράκο τοῦ χωριοῦ, δὲν ἄκουσαν τὰ κακόμοιρα τίς φωνές τοῦ δραγάτη. Καὶ ἢ μάνα τους καρτέρησε, καρτέρησε μὴ θὰ γυρίσουν «τ' ἀνέφτακα, τὰ ξεχασμένα, ποὺ κάλλιο νὰ πλάνταζε καὶ ν' ἄσκαζε ὅταν τῆς κατέθηκε νὰ τὰ στείλῃ»· μὰ σὰ γύριζε κ' ἔβλεπε μπροστά τῆς τὰ δύο κορίτσια τῆς, κοπέλες τῆς ἡλικίας, σωστὲς νυφάδες, τὴν ἀνασήκωνε ἢ γῆ, στ' ἀγκάθια κάθονταν ἀπὸ τὴ λαχτάρια τῆς. Κ' ὕστερα, σὰν εἶδε κι ἀπόειδε, ἔκανε τὸ σταυρὸ τῆς καὶ κίνησε μὲ τίς κοπέλες τῆς μοναχά, καὶ τρόμαξε ν' ἀνταμωθῆ μὲ τοὺς πολλοὺς ποὺ ἔφευγαν, ἔφευγαν βλοῖ, ὄχι· σὰν ἄνθρωποι· πιά ζωντανοὶ μὲ λογικά, μὰ ποδάρια μοναχά ποὺ δούλευαν γρήγορα γρήγορα, ἀσυλλόγιστα, στὰ τυφλά, καὶ σὰ μηχανὲς κουρδισμένες, χωρὶς νὰ κοιτάζουν πίσω τους, οὔτε νὰ λογιάζουν ποιὸς ἀπόμεινε καὶ τί παράτησαν κοντά τους.

Ἐκεῖ ποὺ ζύγωνε νὰ φτάσῃ τοὺς ἄλλους ἢ Κυρατάσaina μὲ τίς δυὸ θυγατέρες τῆς, ὅλες λαχανιασμένες, φορτωμένες μὲ ψωμιὰ καὶ σκεπάσματα, ἀκούστηκαν ἀπὸ πίσω τῆς κάτι φωνές:

— Κυρατάσaina, Κυρατάσaina, εἶν' αὐτὸς αὐτοῦ;

Ἦταν ἢ γύφτισσα ἢ Πασχάλaina, ποὺ εἶχε χάσει ἀπάνω σὲ κείνη τὴν κοσμοχαλασιὰ τὸν ἄντρα τῆς.

Ἡ Κυρατάσaina, ζαλοβροντισμένη βπως ἦταν, οὔτε γύριζε νὰ δῆ ποιά ἦταν αὐτὴ ποὺ φώναζε· μὰ ποῦ νὰ ἠσυχάσῃ ἢ Πασχάλaina;

— Κυρατάσaina, εἶν' αὐτὸς αὐτοῦ; Κυρατάσaina, Κυρατάσaina!

Ἦθελε δὲν ἦθελε γύρισε τότε νὰ δῆ.

Νά! ἔφτανε ἢ Πασχάλaina μ' ἓνα σωρὸ γυφτόπουλα γύρω τῆς.

— Τί φωνάζεις, μωρή; τῆς εἶπε.

— Τὸν εἶδες πουθενὰ αὐτόν, Κυρατάσaina;

— Ποῖόν, μωρή;

— Αὐτόν, ποῖόν ἄλλον;

Μὲ δλα τὰ βάσανα καὶ τὰ φαρμάκια τῆς, γέλασε ἡ Κυρατάσαινα. Δὲ θὰ μπορῆ, φαίνεται, ποτὲ τὸ γέλιο νὰ λείψῃ, ἀκόμα κι ἀπ' τὸ μεγαλύτερο κακό.

— Ἄχ! μωρὲ παλιόλυκε, τῆς λέει, ποὺ τρέχεις κι ἀλωνίζεις τοῦ κάκου τὰ βουναὶ γιὰ νάβρῃς πρόβατα! Μιὰ στάνη παιδιὰ ἀπόχτησες, καημένη, καὶ σὲ τέτοιες ὥρες ἀκόμα ντρέπεσαι σὰ νιόφυη, ν' ἀναφέρῃς τ' ὄνομα τ' ἀντρός σου; Ἄλλι σὲ μένα καὶ στὰ παιδάκια μου, ποὺ τὰ παράτησα ἢ σκύλα στὸ χωριό! τὸν ἄντρα σου τὸν ἄκουσα αὐτοῦ μπροστὰ ποὺ φώναζε «Πασχάλαϊνα! Πασχάλαϊνα!»· ζητοῦσε κι αὐτὸς τὸ ταίρι του.

Καὶ σὰ νὰ τῆς ἐφταιγαν οἱ θυγατέρες τῆς, γυρίζει καὶ τῆς λέει:

— Γιὰ σὰς, μωρὲ ξενογωνιές, ἔγινα σκύλα μάνα, ἄφησα τὰ σπλάχνα μου στὰ νύχια τῆς Τουρκιάς. Ἄν πάθουν τίποτα τὰ παιδάκια μου, θὰ μοῦ σαλέψῃ τὸ μυαλό, θὰ πάρω τὰ λόγια.

\*  
\* \*

Ἦστερα ποὺ ἀλήθεισε πιά τ' ὄνειρο ποὺ ἀμέτρητα χρόνια μαλάκωνε κι ἀγάλιαζε τοὺς πόνους τῆς σκλαβιάς, καὶ σὰν ἄλλο ὄνειρο πάλι ξεδιπλώθηκε περήφανη ἢ γαλάζια σημαία μας ψηλὰ στὸ καμπαναριό· ὕστερα ποὺ ἀνταμώθηκαν στὸ χωριὸ καὶ κείνοι ποὺ ἔφυγαν τότε κι αὐτοὶ ποὺ ἀπόμειναν, ὅλοι μολογοῦσαν καὶ δὲν ἀπόσωναν τὰ βάσανά τους, κι ὁ καθένας πάντα θαρροῦσε τὰ δικά του χειρότερα.

Ἐκεῖνοι μὲ λιανόπαιδα, μὲ μωρὰ παιδιὰ στὴν ἀγκαλιά, μεσόκαιροι, ἀνήμποροι, λεχῶνες, διάβηκαν χειμῶνα καιρὸ τὸ βουνό, ξενύχτισαν ψηλὰ στὰ Πενταλώνια, ἀπάνω στὰ χιόνια, περνώντας γιὰ τὴ Θεσσαλία, ὅπου ξεχειμώνιασαν μαζωμένοι, χωρὶς φωτιά, χωρὶς στρωσίδι, χωρὶς νοικοκυριό, βρέχοντας μὲ τὸ δάκρυ τους τὸ ψωμί ποὺ ἔπαιρναν σὰν πρόσφυγες ἀπὸ τὸ δημόσιο.

Οἱ γέροι ποὺ ἀπόμειναν, εἶδαν τόσες φορὲς τὸ χάρο μὲ τὰ μάτια τους· αὐτοὶ εἶναι ποὺ εἶπαν: «Ἐβγάτε σεῖς οἱ πεθαμένοι νὰ μποῦμε

μεῖς οἱ ζωντανοί». Ἀπὸ τὴν τυραννία κι ἀπὸ τὶς φοβέρες τῶν Τούρκων, ζοῦσαν μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα. Ἡ ζωὴ τους, σὰ σπῖθα φωτιάς μισοσθημένη, κρατιόνταν μὲ μιὰ ἐλπίδα ἀκόμα λαμπερή, ἀπ' τοὺς ἀχοὺς μοναχὰ τῶν κανονιῶν, ποὺ τράνταζαν τὰ βουνα ἀπ' τὸ Μπιζάνι. Τὰ δυὸ μικρὰ ἀδέρφια τὰ συμμάζεψε ἡ θειά τους, ἡ γριά Φίτσαινα, καὶ τὰ κρυβε ἡ καημένη νὰ μὴν τὰ τυραννήσουν οἱ Ἀρβανίτες, καὶ τὰ φύλαξε τόσους μῆνες στὸ σπίτι της· γιατί — ὅπου φτωχὸς κ' ἡ μοῖρα του — σὰν ἔμαθε ὁ Μπεκὴρ ἀγὰς πῶς ὁ μεγάλος γιὸς τῆς Κυρατάσαινας σηκώθηκε στὸ κλαρί, τῆς ἔκαψε τὸ σπίτι. Ἦταν κι αὐτὰ τὰ παιδιὰ τὸ τυχερὸ τῶν γερόντων· αὐτὰ τοὺς κουβαλοῦσαν νερὸ ἀπὸ τὴ βρύση, αὐτὰ ψωμί ποὺ ζύμωναν οἱ γριές, αὐτὰ τὸ καθετί, τὸν καιρὸ ποὺ ἔλειπαν οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὸ χωριό τους.

Τώρα περασμένα ξεχασμένα, ποὺ λέει ὁ λόγος. Μοναχὰ τὸ καμένο σπίτι τῆς Κυρατάσαινας θυμίζει τὶς περασμένες συμφορές. Ἀλήθεια, τὸν πιάνει τὸ παράπονο νὰ τὸ βλέπη κανένας τέτοιο τρίπατο σπίτι σαραβαλιασμένο.

Ἐνας τοῖχος ἀπόμεινε ἀπ' αὐτὸ μοναχὰ ὀρθός· καὶ σώζεται μὲ τὶς γλάστρες τοῦ βασιλικοῦ στὶς ξεπεταγμένες σιδεριές τῶν παραθυριῶν, μὲ τὶς φωλιές τῶν ἀγριοχελιδονιῶν ἀποκάτω ἀπ' τὴν κρηπίδα του, μὲ τὴν κληματαριά σκαρφαλωμένη ἀπάνω του, ποὺ κρέμασε πάλι τὰ ραζακιά σταφύλια της ἡ ξένοιαστη σὰν πρῶτα, ἔπως κ' ἡ ἀπονη τριανταφυλλιά στὴν ἄκρη τῆς αὐλῆς σκορποῦσε ὡς τὰ χτές τὶς μυρωδιές της στὸ δρόμο. Οἱ γίδες τῆς Κυρατάσαινας δὲν ξέμαθαν ἀκόμα τὸ παλιό τους σπιτικό καὶ πολλὲς βραδιές ποὺ γυρίζουν ἀπ' τὸν πιστικὸ παίρνουν οἱ ξεχασιάρες τὸ συνηθισμένο δρόμο, σταματοῦν τὸ ταχτικό τους ἀργοπάτημα στὴν ξώθουρα τοῦ καμένου σπιτιοῦ καὶ καρτεροῦν γονατιστές ν' ἀνοίξη ἡ θύρα, σὰ στὸν καλὸν καιρὸ, νὰ μποῦν στὸ γονικό τους. Κι αὐτὰ τὰ χελιδόνια, στὸ ἀνοιξιaticό τους ξαναγύρισμα ἀπ' τὸ χειμωνιατικό ταξίδι, ἔσκουζαν λυπητερά τόσες μέρες κλωθογυρίζοντας ξαφνισμένα τὸ καμένο ρημάδι, γιατί ἤθραν χαλασμένο τὸ κατοικιό τους. Καὶ κεῖνα ἀκόμα τὰ χελιδόνια ποὺ σώζονταν οἱ φωλιές τους στὸν τοῖχο τὸν ὀρθό, ἔσκουζαν πιὸ πολὺ γιατί τί σὰν ἦταν

ἀπείραχτες; τίς ἦδραν πιασμένες ἀπὸ τὰ σπουργίτια ποῦ καλοθροιάστηκαν μέσα στὶς ξένες φωλιές ἀνερώτητα σὰν καλοὶ νοικοκυραῖοι. Θαρρεῖς πὼς πῆραν καὶ τὰ πουλιά ἀκόμα ἀπ' τὸν περασμένο χειμῶνα τὸν ἀρθανίτικο ἀέρα, τὸ νόμο τῆς ἀρπαγῆς. «Τοῦτο νὰ σοῦ τὸ παίρνω καὶ κεῖνο νὰ μοῦ τὸ δίνης».

Καλὰ λέν, ὁ Θεὸς δὲν ἀφήνει κανένα.

Μιά περασμένη Κυριακή, στὸ ἀπόλυμα τῆς ἐκκλησιᾶς, ρίχτηκε μιὰ ὠραία ἰδέα στοὺς χωριανούς, νὰ τῆς ξανακάνη τὸ χωριὸ τὸ σπίτι τῆς Κυρατάσαινας. Βρέθηκε κ' ἡ ξυλικὴ πελεκημένη στὸ βουνὸ ἀπὸ τὴν ἄλλη χρονιά, ἔτοιμη γιὰ τὸν Ἄιθανάση, τὸ παλιὸ ξωκλήσι ποῦ μελετοῦσαν ἀπὸ καιρὸ νὰ μεγαλώσουν. Δυὸ τρεῖς ἀπ' τοὺς χωριανούς βλο καὶ δίσταζαν, μὰ πάτησαν ποδάρι οἱ γερόντοι ποῦ εἶχαν συμπαθήσει ἀπὸ κείνες τίς φριχτὲς μέρες τὰ μικρὰ Τασόπουλα, κι ἀποφασίστηκε νὰ χτιστῆ τὸ καμένο σπίτι ἀπὸ τὴν κοινότητα, ὅπως ἦταν ἀπαράλλαχτο.

— Τί μεγαλύτερη ἐκκλησιά θέλετε, φώναζε ὁ Γεροχρίστος ὁ Παπαδήμας, ἀπ' αὐτὸ τὸ Μοναστήρι ποῦ θὰ κάνουμε; Θὰ σώσωμε μιὰ φτωχὴ νοικοκυρά, μιὰ χήρα μὲ πέντε παιδιὰ, ποῦ νὰ τῆς ζήσουν, μὲ κορίτσια τῆς παντρειάς. Κ' ὕστερα γιατί τῆς ἔκαψαν τὸ σπίτι; Γιατί πῆγε καὶ τὸ παιδί της νὰ πολεμήσῃ γιὰ τὴν πατρίδα του. Ποιὸς Θεὸς τὸ θέλει αὐτό, νὰ μὴ βρῆ σπίτι σὰ γυρίσῃ ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ μεῖς νὰ χαιρόμαστε τὴ λευτεριά μας; Ὁ Ἄιθανάσης καρτερεῖ, ἢ δυστυχία ὄχι.

Καὶ κείνοι οἱ χωριανοὶ ποῦ ἦταν πρῶτα ἐνάντιοι, παραδέχτηκαν ὕστερα κι αὐτοὶ καὶ ξεμολογήθηκαν στοὺς ἄλλους, πὼς δὲν τῶκαναν ἀπὸ καμιὰ κακία γιὰ τὴν Κυρατάσαινα, ποῦ τὴν πονοῦν κι αὐτοὶ ὅπως ὅλοι· μὰ ὁ ἕνας ποῦ εἶναι κ' ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησιᾶς, φοβήθηκε μὴν τοῦ φανερωθῆ ὁ Ἄιθανάσης στὸν ὕπνο του καὶ τὸν μαλώσῃ· ὁ ἄλλος μὲ τὸ νὰ τὸν λέν Θανάση, τὸ πῆρε κάπως στὸ φιλότιμο νὰ μὴν ἀφήσῃ ἔτσι ἀπάνω στὴ σύσκεψη τὸν ἄγιο του ἀβοήθητο.

Ἔτσι λοιπὸν προχτὲς τὸ σαββατόβραδο ἀκούστηκε πάλι ἡ φωνὴ τοῦ δραγάτη ἀπὸ τὸ ἴδιο κατάρραχο, ποῦ φώναζε τότε στοὺς χωριανούς νὰ πάρουν τὰ μάτια τους:

—'Ακοῦτε, χωριό! Αὔριο θὰ κουβαλήσωμε ἀπ' τὸ βουνὸ τὰ ξύλα γιὰ τὸ σπίτι τῆς Καρατάσaiνας. Ὅσοι ἔχουν μουλάρια, νὰ τὰ στείλουν· κι ὅσοι δὲν ἔχουν νάρθουν νὰ βοηθήσουν. Κανένας νὰ μὴ λείψῃ! Τὸ ἓνα χέρι νίθει τ' ἄλλο καὶ τὰ δυὸ τὸ πρόσωπο.

Τῆ χτεσινῇ Κυριακῇ ἔγινε σωστὸ πανηγύρι ψηλὰ στὸ βουνό. Ὡς καὶ γερόντοι καὶ μικρὰ παιδιὰ ἀνέβηκαν κάτι νὰ βοηθήσουν κι αὐτά, κάτι νὰ τραβήξουν γιὰ τὸ σπίτι τῆς Κυρατάσaiνας, ποὺ εἶχε ἀνεβῆ κι αὐτὴ ἀπάνω μὲ τὶς θυγατέρες της, καὶ ἦταν ὄλο στὶς χαρὲς της καὶ γιὰ τὸ σπίτι της ποὺ θὰ ξαναγίνη, καὶ γιὰ τὸ μεγάλο παιδὶ τὸ Νικόλα της, ποὺ πληγωμένος ἀλαφρὰ στὴν Κρέσνα τῆς ἔγραφε πὼς θὰ ἔρχονταν νὰ τὴ δῆ.

Μάνα καὶ θυγατέρες μοίραζαν στὸν κόσμον ἐκεῖ ἀπάνω στα φύλια, ροδάκινα, μῆλα καὶ λεπτόκαρα.

Ἐκεῖ θυμῆθηκαν ἔλοι τί τραβήξαν τὸν περασμένο χειμῶνα.

Τῆς Κυρατάσaiνας δὲν τῆς βγαίνει ποὺ τὶς ἔλεγαν ἐκεῖ στὸ Βόλο «πρόστυχες».

—Ὅχι, μητέρα, τῆς εἶπε μιὰ κόρη της, «πρόσφυγες» μᾶς ἔλεγαν.

—Ὅχι ἀβγὸ μόν' ἀβγοζούμι! τῆς ἀπολογήθηκε ἡ Κυρατάσaiνα.

Ἡ Ρούσιω πάλι, ἡ μικρότερη κοπέλα της, εἶναι διαβολισμένη. Αὐτὴ μολογοῦσε πὼς τὴν πείραζαν τὰ κορίτσια τὰ Βολιώτικα, γιατί ἤξεραν πιάνο, ξένες γλώσσες, ζωγραφικὴ, πλαστικὴ, κι αὐτὴ δὲν ἤξερε τίποτ' ἀπ' αὐτά.

—Ἐμασα, ἔμασα, ἔλεγε, κόντευα νὰ σκάσω. Μιὰ μέρα δὲ βάσταξα. «Στὴν πατρίδα μου, τίς εἶπα, οἱ βλάχισσες μιλοῦν δυὸ γλώσσες, καὶ τὰ λαλούμενα τὰ παίζουσι οἱ γύφτοι. Μιὰ πλαστικὴ ξέρομε μεῖς, νὰ πλάθωμε πίτες... Καὶ τί χρησιμεύουν ὅλα αὐτά; Σκουτοῦρες μοναχὰ καὶ χασομέριες ἀνωφέλῃτες! Ἐκεῖνα ποὺ μαθαίνουμε μεῖς, ἐκεῖνα σᾶς κάνουν νοικοκυρές». — «Καὶ τί μαθαίνετε σεῖς;» μὲ ρώτησαν. — «Νὰ τί μαθαίνουμε, τοὺς εἶπα. Ζυμώνουμε, πλάθουμε, μαγειρεύουμε, πλένομε, σιδερώνουμε, γραίνομε, γνήθομε, ὑφαίνομε, πλέκομε, ράθομε. Καὶ ποῦ νὰ σᾶς πῶ καὶ τίς ἔξω δουλειές!» — «Κι ἄλλες ἀκόμα ξέρεις; μοῦ εἶπαν.» — «Ἄκοὺς λέει!

ξέρω καὶ κλάδο, σάλο, κάθαρο, βότανο, φύτεμα, πότισμα, θέρο, ἀλώνισμα, λίχνισμα...»

— Σκασμός! φωνάζει ἡ μάνα τῆς, ξεβγῆκες ἐκεῖ στὸ Βόλο, καὶ παίζει τὸ στόμα σου σὰν ψαλίδι· Παπαρδέλω!

Καὶ χαμηλώνοντας τὴ φωνή τῆς ἡ Ρούσιω ξαναρχίζει:

— Φυλάω καὶ μελίσσια, φυλάω καὶ κουκούλι, βγάζω βούτυρο, ἀρμέγω, παχινιάζω, φορτώνω...

— Ἔλα σύ, πολύξερη καὶ χρυσοχέρα, τῆς ξαναφωνάζει ἡ μάνα τῆς· ἔλα σύ πού ξέρεις καὶ φορτώνεις, γιὰ δίπλωσε τὴ φλοκάτα σου στὸν ὦμο, γιὰ νὰ κατεβάσωμε αὐτὸ τὸ μεγάλο ξύλο, αὐτὸ τὸ βουδὸ κάτω, ἐσὺ ἀπ' τὴ μιὰν ἄκρη καὶ γὼ ἀπ' τὴν ἄλλη, καὶ κόντεψε τὴ γλώσσα σου, καημένη, νὰ μὴ στὴν ξεριζώσω!



## ΒΡΙΣΙΑ ἢ ΒΡΑΒΕΙΟ;

Ἔφυγε παιδάκι ἀμούστακο γιὰ τὴν ἔρμη ξενιτεῖα καὶ γύρισε φέτο τὴν ἀνοιξη ξηντάρης ὁ Χρῖστος Κοντοδῆμος ὁ χωριανός μου.

Ἄφησε τὸ σπίτι του γεμάτο μὲ μάνα πατέρα κι ἀδερφές, καὶ τὸ ἤβρε κλεισμένο καὶ μανταλωμένο, πού στ' ἀνοιγμά του βρωμοῦσε σαπίλα. Ἀκόμα ἡ αὐλή του δὲν ξεχορτάριασε κι ὁ κήπος παράμερα πού πότιζαν τότες οἱ ἀδερφές του τοὺς βασιλικούς, τὰ νησιώτικα, τὰ γαρούφαλα καὶ τὰ καρυοφύλλια, τώρα πνίγεται ἀκόμα ἀπ' τὶς τσουκνίδες καὶ τ' ἀγκάθια.

Καὶ τί δὲν κουβάλησε ὁ Κυρχρῖστος ἀπὸ τὸ ταξίδι;

Γέμισε τὸ σπίτι του μὲ χίλια δυὸ καλά, μὰ ἔλα φωτιὰ νὰ τὰ κάψη, πού λέν.

Κάθεται μέσα ὁ κακόμοιρος σὰν κοῦκος μοναχός καὶ μὲ ξένον κόσμο πού τὸν περετοῦν.

Ἄλθθεια, ἔκανε καὶ κάνει πολλές καλωσύνες καὶ σὲ ξένους καὶ σὲ δικούς του, καὶ τὸ χωριὸ σὲ κάθε ἀνάγκη βοήθησε καὶ ἔλοι τὸν τιμοῦν, γιατί ἔχει καὶ μεγάλη καρδιά καὶ μυαλὰ τετρακόσια. Μὰ τί νὰ τοῦ κάνης; συλλογισμένος πάντα βρίσκεται.

Προχτὲς τοῦ Χριστοῦ ὁ Κυρχρίστος εἶχε τὴ γιορτὴ του καὶ δέχονταν εὐκὲς ὀλημερίς ἀπ' ἔλο τὸ χωριό, μικροὺς καὶ μεγάλους· ὅσο κι ὁ Γερομπίρος ἤρθε μ' ἔλα τὰ ὀγδόντα του νὰ τὸν εὐκηθῆ κρατώντας ἀπ' τὸ χέρι ἕνα μικρὸ του ἀγγονάκι.

Σηκώθησαν ἔλοι σὰν εἶδαν τὸ γέρο καὶ τὸν ἔβαλαν κοντὰ στὴ φωτιά. Τέντωσε ὁ Γερομπίρος τὰ πόδια του στὴ γωνιά καὶ γυρίζοντας στὸν Κυρχρίστο;

— Ξέρεις γιατί ἤρθα; τοῦ λέει· θὰ μὲ ρωτήσῃ ὁ πατέρας σου στὸν ἄλλον κόσμο, «πῆγες νὰ ἰδῆς τὸ παιδί μου; πῆγες νὰ ἰδῆς τὸ σπίτι μου;» Τώρα θὰ τοῦ πῶ πὼς πῆγα.

— Θυμήσου νὰ πῆς τοῦ μακαρίτη καὶ τοῦτο Γερομπίρο, τοῦ λέει ὁ Κυρχρίστος, πὼς ὁ γιός του θὰ ντραπῆ μεθαῦριο. Δὲν ἔχει πρόσωπο νὰ παρουσιαστῆ μπροστά του, ὅταν θὰ πάῃ κι αὐτὸς μὲ τοὺς πολλοὺς, γιατί βγήκε ἀπὸ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, ἀπόμειν' ἀνύπαντρος, καὶ τ' ὄνομα ποῦ τοῦ τ' ἄφησε κληρονομιά αὐτὸς κι ὁ παππούς του κ' ἠ γενιά τῶν Κοντοδημαίων αὐτὸς ὁ ἀχάριστος τὸ παράτησε νὰ σθηστῆ. Ἔτσι ἀδίκησε καὶ τὴ γενιά του καὶ τὴν πατρίδα.

Ὁ παπὰς γιὰ ν' ἀλλάξῃ τὴν ὀμιλία ποῦ θὰ κατανοῦσε πιὸ λυπητερή,

— Θυμᾶσαι, Γερομπίρο, τί ἔλεγες; τοῦ λέει. «Μωρὲ νὰ τὴ δῶ αὐτὴ τὴ λευτεριά κι ἄς πεθάνω τὴν ἄλλη μέρα»... Σὰν κακὰ εἶναι τὰ φέματα. Ἡ ζωὴ εἶναι τώρα γλυκότερη.

— Τί; βιάζεσαι γιὰ τὰ ψαλτικά, παπά; τοῦ ἀπολογῆθηκε ὁ γέρος. Μ' ἀκόμα δὲν τὴ χάρηκα, καημένε. Τί, ἔτσι νὰ τὴ δῶ, σὰν περαστικός καθαλάρης; Γιατί ἔσφιξα τὰ δόντια μου νὰ ζήσω ὡς τὰ σῆμερα; Γιὰ νὰ τὴ χαρῶ αὐτὴ τὴ λευτεριά ποῦ τὴν καρτεροῦσα σὰν τὰ ξεπαγιασμένα λουλουδάκια τὸν ἥλιο. Καὶ σὰ δὲν τὴ χορτάσω τί θὰ μολογᾶω ἐκεῖ κάτω στοὺς φίλους μου, ποῦ βιάστηκαν οἱ χαζοὶ νὰ πεθάνουν πρωτότερα, γιατί πῆραν τὴν



ἐλπίδα τους πῶς δὲ θὰ τὴν ἐβλεπαν ποτέ. Καὶ ποιοὶ ἄλλοι ἀπὸ μᾶς τοὺς γερόντους θὰ τὴν τιμῆσουν τῇ λευτεριά καλύτερα, πού φάγαμε μὲ τίς χουφτες τὰ φαρμάκια τῆς σκλαβιάς;

— Τί θὰ πῆ σκαβιά, παππού; τὸν ἐρώτησε τ' ἀγγονάκι του πού τὸ κρατοῦσε στὴν ἀγκαλιά του.

— Κατεργαράκο, τοῦ λέει ὁ παππούς του, ἐσὺ πασκάζεις χωρὶς νὰ κρατήσης σαρακοστή, οὔτε μεγαλοβδόμαδο ἀκόμα. Καὶ πέρις πού σὲ πῆραν στὸν ὦμο οἱ γονεοὶ σου γιὰ νὰ σὲ γλιτώσουν στὴ Θεσσαλία, ἐσένα καρφί δὲ σοῦ καίγονταν. Νά βρὲ τί θὰ πῆ σκλαβιά. Νά σοῦ διώξουν τὴ μάνα σου καὶ νὰ σοῦ δώσουν μιὰν ἄλλη μάνα, μιὰν ἄγρια, μιὰ μητριά. Ἐσὺ νὰ κλαῖς, νὰ γυρεύης τὴν ἀληθινή σου μάνα κ' ἢ μητριά νὰ σὲ δέρνη, ν' ἀρπάξῃ τὸ ψωμί ἀπ' τὰ χέρια σου καὶ νὰ τὸ δίνῃ στὰ δικά της τὰ παιδιὰ. Κι ἂν μουρμουρίζῃς, καημένε, νὰ σὲ βάνῃ στὸ κελάρι φυλακῆ καὶ νὰ θέλῃ μὲ κάθε τρόπο νὰ σὲ ξεφορτωθῇ.

— Καὶ δὲ μοῦ λές, μικρέ, τοῦ φωνάζει ὁ δάσκαλος τοῦ χωριοῦ ἀπὸ πέρα· ἂν σοῦ ἄλλαζαν ἔτσι τὴ μάνα σου καὶ σὲ τυραννοῦσε ἢ ξένη μάνα τί θὰ ἔκανες ἐσὺ τότε;

— Θὰ κύβομαν, λέει ὁ μικρός.

— Θὰ κρύβοσαν, μὰ πού θὰ πῆγαίνεις;

— Μακιά, πολὺ μακιά.

— Θὰ πῆγαίνεις μακριά, ἔ; μπράβο! Ἐτσι ἔκαναν, παιδί μου, ὅλοι οἱ ἀείμνηστοὶ ἐθνικοὶ εὐεργέτες πού πῆραν τὰ μάτια τους στὰ ξένα, πού δούλεψαν ἐκεῖ ὅλη τὴ ζωὴ τους κι ἀφιέρωσαν τὸν πλοῦτό τους στὸ ἔθνος· ἔτσι ἔκαναν, παιδί μου, οἱ μεγάλοι πατριῶτες πού ἄφησαν ἀθάνατο τ' ὄνομα τους.

— Καὶ τοὺς μνημονεύομε, λέει ὁ παπάς· ἄγια τὰ χῶματα πού τοὺς σκέπασαν, ἄς εἶναι καὶ ξένα.

— Ἄκου, παπά, φωνάζει ὁ Κυρχρίστος. Ἐκεῖ στὸ κοιμητήριό πού βρίσκονται σωριασμένα τὰ κόκαλα τῶν παππούδων μας καὶ προσπαππούδων μας, πού σὰ φτωχοὶ καὶ παρακατινοὶ κι ἀνθρώποι τῆς ἀράδας πού ἦταν ξεχάστηκαν καὶ τὰ ὀνόματά τους, νὰ ρίχνῃς μὲ πῖο μεγαλύτερη εὐλάβεια τὸ τρισάγιο σου.

Γιὰ μένα, ἀγάπησαν τὴν πατρίδα τους πιότερο αὐτοὶ οἱ παρα-

κατινοί, οί πιδ πολλοί γιά τήν καλή μας τύχη, πού μ' δλα τὰ βάσανα καί τήν κακομοιριά πού τραβοῦσαν δέν τὸ κουνούσαν ἀπ' τὸ χωριό τους· αὐτοί πού πότιζαν μὲ τὸ δάκρυ καί τὸν ἴδρωτα τὰ πατρικά τους, αὐτοί εἶναι πού ἔσωσαν τὴ φυλή μας, αὐτοί τὴν κράτησαν μὲ τὰ δόντια, αὐτουῶν τώρα τὰ παιδιὰ καί τ' ἀγγόνια εἶναι ἡ λευτερωμένη πατρίδα μας. Αὐτοί εἶναι δυὸ φορὲς ἀείμνηστοι.

Ἄν ἔφρουγαν ἔτσι ὅλοι, πού θὰ βρῖσκαμε τώρα πατρίδα; Χίλιοι χάνονταν στὰ ξένα, ἕνας σώζονταν. Καί μποροῦσε νὰ πληρώσει ὁ ἕνας τὴ ζημιὰ γιά τοὺς χίλιους πού τοὺς ἔχανε ἡ πατρίδα;

Εἶναι καιρὸς τώρα ν' ἀλλάξουμε τὸ φύλλο· πήραμε κακὸ δρόμο, δάσκαλε, θὰ μᾶς πνίξουν οἱ γειτόνοι μας πού πληθαίνουν σὰν τὰ κουνέλια· εἶναι καιρὸς τώρα ν' ἀλλάξουμε γνώση καί μυαλά, καί πρῶτα πρῶτα ἐσεῖς οἱ δασκάλοι.

— Καί τί νὰ κάνουμε ἐμεῖς, Κυρχρίστο; τὸν ἐρώτησε ὁ δάσκαλος.

— Νὰ σοῦ πῶ δάσκαλε, τοῦ λέει ὁ Κυρχρίστος. Σὲ ἄκουσα προχτές πού ἔλεγες στὸ σχολεῖο σ' ἕνα παιδί κ' ἔφυγα πειστωμένος. «Ἐσὺ δὲν εἶσαι γιά γράμματα, τοῦ εἶπες, ἐσὺ εἶσαι γιά χωραφὰς καί γιά νὰ φυλάς γιλάδια». Κ' εἶδα πού γέλασαν τ' ἄλλα τὰ παιδιὰ.

Ἐ, θὰ χαθοῦμε, δάσκαλε, ἂν πᾶμε καί τώρα ἔτσι καί ξέρεις πῶς μπορεῖ νὰ σωθοῦμε; Αὐτὸ πού εἶπες προχτές στὸ παιδί γιά βρισιά, ἔταν ἀκούσω μιὰ μέρα νὰ τὸ πῆς στὸ παιδί γιά βραβεῖο... Τί μὲ κοιτᾶς παράξενα; Ἐκεῖ στὸν κόσμο πού γύριζα τόσα χρόνια εἶδα πῶς τὸ σχολεῖο εἶναι πολὺ ἀγαπημένο μὲ τὴ γῆ, δὲν εἶναι ὅπως ἐδῶ ἐχτρός της. Ἐκεῖ δὲν τὰ μαθαίνουν τὰ παιδιὰ ν' ἀγαποῦν μοναχὰ τὴν πατρίδα τους σὰ μιὰ ἔμορφη ζωγραφιά μὰ ν' ἀγαποῦν καί τὸ χῶμα της· κι ὄχι μοναχὰ ν' ἀγαποῦν σὰν ἐμᾶς τὰ γάργαρα νερά μὰ καί τὰ ποτιστικά της. Ἡ μεγαλύτερη ἐπιστήμη εἶναι σήμερα, δάσκαλε, νὰ μαθαίνουν τὰ παιδιὰ νὰ ζοῦν εὐτυχισμένα στὰ σπίτια τους καί νὰ μὴν ἀφήνουν τὸ ψωμί στὰ πόδια τους γιά νὰ τὸ καρτεροῦν ἀπ' τὴν τύχη στὰ ξένα.

— Θεὸς συχωρῆς τὸν πατέρα σου, φωνάζει ὁ Γερομπίρος, ἐγὼ Κυρχρίστο θὰ τὸν μερώσω γιὰ τὴν ἁμαρτία σου. Ἔτσι μυαλωμένος ἦταν κι ὁ πατέρας σου κι ὁ παππούς σου.

Καλὰ λὲν τὴν παροιμία ποῦ σοῦ ταιριάζει

*Χαρὰ σ' αὐτὸν ποῦ βρέθηκε  
καλῆς γενιᾶς βλαστάρι*

— Μὰ δὲν τὸ λὲς καὶ τ' ἄλλο Γερομπίρο, τοῦ λέει ὁ Κυρχρίστος, φοβᾶσαι νὰ μὴ χολιάσω· νὰ τ' ἀποσώσω ἐγὼ λοιπὸν

*Μὰ πιὸ χαρὰ ποῦ πέτεται  
γιὰ τὰ καλὰ παιδιὰ του.*

Αὐτὸ ταιριάζει γιὰ σένα.

# ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

## ΤΟ ΞΕΦΥΤΡΩΜΑ (σ. 3)

Κυραμάνα. Έτσι φωνάζει ή νύφη την πεθερά, κι από τή μάνα τους μαθαίνουν και τὰ παιδιά νὰ λέν τή γιαγιά τους έτσι. Τή γιαγιά τή λέν καθεαυτὸ στὰ μέρη μας μάκω, μὰ δὲν ἀρέσει τ' ὄνομα αὐτὸ στίς γριές και προτιμοῦν τὴν κυραμάνα, γιατί τὸ μάκω εἶναι πάρα πολὺ γεροντικό.

## ΤΟ ΟΡΦΑΝΟ (σ. 11)

Ψίκι. Θὰ πῆ ἐπίσημη ἀκολουθία ἢ συνοδεία.

Συνηθίζουν ν' ἀνεβάζουν ἓνα παιδί πού νὰ ζοῦν κ' οἱ δυὸ γονεῖς του ἀπάνω στό φόρτωμα μὲ τὰ προικιά τῆς νύφης ὡς τὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ ἂν εἶναι ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ χωριό, κι ὡς ἔξω ἀπ' τὸ χωριὸ τῆς νύφης ἂν εἶναι: ἢ νύφη ξενοχωρίτισσα.

Παγανὸ και παγανιάρικο· λέν τὰ νιογέννητα κι ἀβάφτιστα μωρά· παγανὰ λέν και τὰ ξωτικά, τὰ ἰσκιώματα, πού εἶναι φαίνεται κι αὐτὰ ἀβάφτιστα.

## ΠΟΙΟΣ ΦΤΑΙΕΙ (σ. 14)

Ἄλωνάρης. Εἶναι ὁ Ἰούλιος γιατί αὐτὸν τὸ μῆνα ἀλωνίζομε τὰ στάρια. Τὸν Ἰούνιο τὸν λέμε Θεριστὴ γιατί θερίζομε, τὸ Σεπτέμβριο Τρυγητὴ γιατί τρυγοῦμε τ' ἀμπέλια, τὸ Ὀκτώβριο Ἀγιοδημήτρη γιατί τότε γιορτάζεται ὁ Ἅγιος, τὸ Νοέμβριο Χαμένο γιατί ἀπ' τὸ χειμῶνα και τίς μικρές του μέρες πηγαίνει χαμένος γιὰ τίς ἔξω δουλειές, τὸ Δεκέμβριο Ἀντριὰ γιατί ἀντρεῖναι ὁ χειμῶνας, τὸ Ἰανουάριο Γενάρη γιατί τότε γεννοῦν τὰ γίδια μας, τὸ Φεβρουάριο Φλεβάρη γιατί τότε γεμίζουν οἱ φλέβες τῶν ποταμῶν ἀπὸ τὰ λιωμένα χιόνια. Έτσι τοὺς ξηγοῦν οἱ χωριανοὶ μου τοὺς μῆνες μας. Γιὰ τὸ Μάρτη, Ἀπρίλη, Μάη και Αὔγουστο δὲν ἔχουν βγάλει ἄλλα ὀνόματα.

## ΦΩΤΗΣ ΚΑΙ ΦΩΚΙΩΝ (σ. 19)

Φωκίων. Μιά ἀπ' τίς μεγαλύτερες ἀδικίες πού ἔχουν γίνει στὸν κόσμο εἶναι κι αὐτή, πού καταδικάστηκε ἀπ' τοὺς συμπατριῶτες του ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Φωκίων σὲ θάνατο. Ἦταν ὁ πιὸ τίμιος, ἀντρεῖος και σοφὸς πού ἀγαποῦσε στ' ἀληθινὰ τὴν πατρίδα του στὴν ἐποχὴ του. Οἱ Φώτηδες γιορτάζουν πάντα τὴν ὀνομαστικὴ γιορτὴ τους τὴν ἡμέρα τῶν Φώτων, ἃς εἶναι στό γιορτολόγιο κι ὁ πατριάρχης ὁ Φώτιος.

Σάμα. Κι αυτό ηπειρώτικο' τὸ ἴδιο μὲ τὸ *σάματος, σάμπως, μήπως, μήνα*. Ποδημῆ. Στὰ μέρη μας *ποδαίνει'* ὁ κόσμος μὲ κορδέλες, παπούτσια, τσαρούχια, ποδήματα (τὰ ψηλά), ἀνάλογα μὲ τὴ χρῆση καὶ τὴ δουλειά του.

#### ΤΟ ΔΩΔΕΚΑΗΜΕΡΟ (σ. 22)

Κατηγοροῦσαν μιὰ νιόνυφη πὼς στέκονταν στὸ γάμο της σὰν κούτσουρο, δὲν ἤξερε καλὰ νὰ προσκυνάη, δὲν ἔσκυβε τὸ κεφάλι της μὲ χάρη, δὲν ἔκανε σὰ νὰ ποῦμε, μιὰ βαθειὰ ὑπόκλιση κάθε φορά πού ἔμπαινε κανένας ἀπ' τὰ πεθερικά της στὸ δωμάτιο πού βάναν τὶς νύφες ὀρθές καὶ στολισμένες. 'Απ' τὰ πολλὰ κι αὐτὴ ἢ καημένη, ἤθελε φαίνεται νὰ πῆ «Σάματ' ἔγινε ἄλλη φορά νύφη;» Μὰ δὲν τὸ καλοσυλλογίστηκε κι εἶπε: «'Ας ξαναγίνω νύφη ἀκόμα μιὰ φορά καὶ νὰ μὲ δῆτε πὼς θὰ προσκυνάω!» 'Απὸ τότες ἀπόμεινε ἡ παροιμία.

Φορτωτῆρα. Εἶναι τὸ μακρὺ διχαλωτὸ ξύλο πού κάθε ἀγωγιάντης τῶχει ἐπίτηδες γιὰ νὰ τὸν βοηθάει ἅμα φορτώνει. Μ' αὐτὸ στηρίζει τὴ μιὰ μεριά στὸ σαμάρι τοῦ ἀλόγου ὅσο νὰ φορτώσῃ καὶ τὴν ἄλλη.

#### ΧΙΟΝΙ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ (σ. 24)

Προσθῆλιαζε ἓνα κατσικάκι. 'Ωδηγοῦσε δηλ. τὸ στόμα τοῦ μικροῦ κατσικιοῦ στὴ ρώγα (*θηλή*) τοῦ μαστοῦ τῆς γίδας γιὰ νὰ βυζάξῃ. 'Ἡ λέξη *προστηλιάζω* καὶ *προσθηλιάζω* ἔκανε ἐντύπωση καὶ στὸν 'Αγγλο Leake ὅταν ἤρθε τὸν καιρὸ τοῦ 'Αλήπασα στὰ μέρη μας καὶ τὴν ἄκουσε' εἶναι κι αὐτὴ ἀπὸ τὶς πολλὲς ἀρχαῖες λέξεις πού δὲν εἶναι γραμμένες στὰ λεξικά καὶ σώζονται μοναχὰ στὸ στόμα τοῦ λαοῦ πού κρατάει τὴ γλῶσσα του χωρὶς νὰ σκοτίζεται πάρα πέρα.

Παστουρμάς. Κάθε σπιτί στὸν τόπο μας θὰ ἔχη γιὰ τὸ χειμῶνα ἓνα πρόβατο κ' ἓνα γίδι παστό, ἀλατισμένο δηλ., ἀνοιχτὸ καὶ κρεμασμένο στὸν ἀέρα. Αὐτὸ λέμε *παστουρμά*.

Ζαλικωμένες. Θὰ πῆ φορτωμένες στὴ ράχη τους.

Πλάνες ἢ μπλάνες δρένιες. Κορμιὰ ἀπὸ μεροδέντρι (ἡμερο δέντρο) σκισμένα σὲ δυὸ ἀπ' τοὺς ξυλοκόπους.

'Ἰπωρα' ἄλλοι τὸ λέν *ἴπουρα*. 'Ἐτσι λέν ὄλα τὰ καρποφόρα δέντρα.

#### ΔΑΙΜΟΝΟΠΕΙΡΑΞΗ (σ. 29)

Μήνα θὰ σκάψῃ μήνα θὰ κλαδέψῃ. Αὐτὸ θὰ πῆ πὼς κι ὁ διάβολος ἀκόμα, ἂν εἶχε κι αὐτὸς καμιὰ δουλειὰ νὰ κάνῃ, θέλεις στὸ χωράφι θέλεις στ' ἀμπέλι, δὲ θάχε πάντα στὸ νοῦ του νὰ κάνῃ τὸ κακό. *Μήνα* θὰ πῆ *μήπως, μήν*.

Εἶχε τὴ μίγα στὸ σκιαδί. Λέν πὼς ἓνας δάσκαλος μιὰ φορά

ἤθελε νὰ βρῆ ποιὸ ἀπ' ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου εἶχε σπάσει ἕνα ἔμορφο δέντρο στὴν αὐλή. Τὰ βάζει λοιπὸν ὅλα τὰ παιδιὰ στὴ γραμμὴ καὶ φωνάζει: «Νὰ ἔρθη αὐτὸς ποὺ ἔχει τὴ μίγα στὸ σκιάδι του!» Ἐνα παιδί σήκωσε τὸ χέρι του νὰ διώξῃ τὴ φανταστικὴ μίγα ἀπ' τὸ σκιάδι του... αὐτὸ ἦταν ὁ ἔνοχος.

Ἔτσι κ' ἡ Κυραντίνα γιατί ἦταν στ' ἀλήθεια φτωχὴ ὑποψιάστηκε πὼς ἐπίτηδες τραγουδοῦσαν τὰ παιδιὰ γιὰ τὸ παιδί της.

Τὸ κάναμε ἕνα γόνα. Αὐτὸ εἶναι μεταφορὰ ἀπὸ κείνους ποὺ μαλώνουν καὶ θέρνονται στὰ χωράφια καὶ κει ποὺ παλεύουν κάνουν τὴ λάσπη ἕνα γόνα. Σημαίνει: τώρα πὼς τὰ χάλασαμε στὰ καλά.

Μὲ κάνατε λάχανα μὲ τὴ γειτονιά· τὸ λέν καὶ μὲ κάνατε σαλάτα, μὲ κάνατε ἄνω κάτω, μ' ἀνακατέψατε σὰν τὰ λάχανα στὸ τσουκάλι.

Ἄναπιακαν τὰ προζύμια δηλ. τίς μαγιές. Τὴν Πέφτη ἀναπιάνουν τὰ προζύμια στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ γιὰ τίς κουλοῦρες τοῦ γάμου τὰ συγγενικά κορίτσια κ' οἱ γειτονοπούδες, καὶ τραγουδοῦν οἱ γυναῖκες:

Φκῆσου με, μάνα μ', φκῆσου με  
στὸ πρῶτο κόσκιό μου . . .

Τραγουδοῦν καὶ τὸ Σαβδάτο ποὺ ξουρίζετ' ὁ γαμπρός

Ἄργυρὸ ξουράφι καὶ μαλαματένιο  
τράβα γάλι γάλι  
σὲ γαμπροῦ κεφάλι

καὶ τὴν Κυριακὴ γίνετ' ὁ γάμος.

#### ΛΑΜΠΡΗ (σ. 31)

Τὴ Λαμπρὴ κάθε νουνός (κουμπάρος) θὰ στελεῖ στὸν κάθε βαφτιστικὸ του μιὰ σταυροκουλούρα καὶ κόκκινα ἀβγά γιὰ τοὺς σπιτιακοὺς του. Τοὺς βαφτιστικὸς τοὺς λέμε κι ἀναδεχτούρια, ὅπως καὶ τοὺς νουνούς τοὺς λέμε ἀναδεχτούς.

#### Ἡ ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑ (σ. 33)

Μὲ τσακίσει ὁ κοῦκος. Τὴν ἀνοιξὴ ποὺ ἔρχονται τὰ χελιδόνια κ' οἱ κοῦκοι, κάτι θὰ φᾶν τὰ παιδιὰ τὸ πρῶτο προτοῦ βγοῦν ἀπ' τὸ σπίτι τους γιὰ νὰ μὴν τὰ τσακίση ὁ κοῦκος ἢ τὰ χελιδόνια ἅμα τὰ πρωτοῦδον ἢ τὸν πρωτακούσουν. Ἄν βρεθοῦν νηστικά τὸ ἔχουν σὲ κακὸ πὼς θ' ἀρρωστήσουν, γι' αὐτὸ βγαίνουν χορτασμένα γιὰ νὰ τσακίσουν αὐτὰ τὸν κοῦκο κι ὄχι ὁ κοῦκος αὐτά.

Σταφύλια τοῦ κούκου. Ἐνα μικρὸ ἄγριο λουλουδάκι, ἀπ' τὸ ἴδιο γένος μὲ τὸ σαλέπι, ποὺ πρὶν ἀνθίσῃ καλὰ μοιάζει σὰ σταφύλι μὲ

τις μικρές του βαθυγάλαξες ρώγες μαζωμένες γύρω γύρω στο καλάμι. Φυτρώνει άμα έρχονται οι κούκοι, γι' αυτό το λέν σταφύλι του κούκου. Είναι κ' ένα άλλο χορταράκι που μοιάζει σαν πράσο και το λέν πράσο του κούκου.

Γαϊδουράγκαθα. Όποιος δέν ξυπνάει την πρωτομαγιά χαράζοντας για να φέρη λουλούδια απ' το βουνό στο σπίτι του και τα κρεμάση για δείγμα στις κρικέλες της ξώθυρας της αύλης του, θα πή πώς κοιμάται σαν το γαϊδούρι, και γιαυτό οι γειτόνοι του στολίζουν την ξώθυρά του με γαϊδουράγκαθα.

#### Ο ΛΑΖΑΡΟΣ (σ. 37)

Γιά τή μεγάλη άποκρία, την Τυρινή που λέν, έτοιμάζουν τά παιδιά από δυό τρεις Κυριακές μπροστούτερα την Τσουραμάνα, τή μεγάλη φωτιά που ανάδουν στο χοροστάσι τή νύχτα της τελευταίας Άποκριας. Κουβαλουν απ' το βουνό έναν κορμό από ψηλό και λιγνό δέντρο με πολλές διαχάλες που αφήνουν γύρω γύρω τά κλαρισμένα κλωνάρια του, κι αφού τόν μπήξουν στην άκρη του μεσοχωριού τόν φορτώνουν ύστερα με κέδρα που τάχουν φέρε κι αυτά απ' το βουνό και με κλαρούδες και ξύλα που μαζεύουν από τά σπίτια τους, και του δίνουν φωτιά για ν' αρχίση ο χορός. Η Τσουραμάνα λοιπόν φωτίζει και πυρώνει τό μεσοχώρι, γιατί πολλές φορές ξεχιονίζεται κι αυτό επίτηδες για τό χορό.

Υπεργα. Λέν όλα τά γεωργικά έργαλεία. Άλλο σύνεργα, που είναι τά έργαλεία που έχουν οι τεχνίτες. Άγραφες κι αυτές στά λεξικά.

#### ΜΑΝΑ ΚΑΙ ΚΟΡΗ (σ. 50)

Τή μεγάλη Παρασκευή τό έχουν για καλό για την υγεία τους να περάσουν όλα τά παιδιά μικρά και μεγάλα, πότε πότε και παντρεμένες, άποκάτω απ' τόν Έπιτάφιο, εκεί που τόν έχουν τεντωμένο σε κρεβάτι καταμεσίς στην Έκκλησιά. Παίρνουν λουλούδια απ' τόν Έπιτάφιο για φυλαχτό.

#### ΤΟ ΚΑΜΕΝΟ ΣΠΙΤΙ (σ. 52)

Άνέφτακο. Τήν ξηγοδν κάποτε τή λέξη οι ίδιες οι μάνες όταν παραδογκάη ή καρδιά τους απ' τις άναποδιές των παιδιών, γιατί λέν: «Άνέφτακο!... που να μη φτάκης και να μη σώσης...» (να γίνης δηλ. άντρας και να μ' όρίξης σου). Πολλές φορές πάλι λέν «να μη φτάκω και να μη σώσω να πέσω στα χέρια σου...». Έφτασα, να φτάσω είναι στην ήπειρώτικη διάλεχτο τό έφτασα, να φτάσω που λέμε οι περισσότεροι.

Στή σελ. 31, στ. 11, γράφε τριμμα αντίς τριμμα.

## Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

---

	Σελίς
Τὸ ξεφύτρωμα . . . . .	3 ✓
Οἱ φυτοφάγοι . . . . .	4 ✓
Γιὰ κάτι ἀγριογούρουνα . . . . .	6 ✓
Τὸ κακκάβι . . . . .	8 ✓
Τὸ γέλασμα τῆς γριᾶς . . . . .	9 ✓
Τὸ ὄρφανὸ . . . . .	11 ✓
Ποιὸς φταίει . . . . .	14 ✓
Ἡ κίσσα . . . . .	17 ✓
Φώτης καὶ Φωκίων . . . . .	19 ✓
Τὸ Δωδεκαήμερο . . . . .	22 ✓
Χιόνι στὸ χωριὸ . . . . .	24 ✓
Ἡ δαιμονοπεύραξη . . . . .	29 ✓
Ἡ Λαμπρῆ . . . . .	31 ✓
Ἡ πρωτομαγιά . . . . .	33 ✓
Ὁ Λάζαρος . . . . .	37
Τὸ πανηγύρι . . . . .	41 ✓
Τὰ κεράσια . . . . .	44 ✓
Ἡ θέρμη . . . . .	47 ✓
Μάνα καὶ κόρη . . . . .	50 ✓
Τὸ καμένο σπίτι . . . . .	52 ✓
Βρισιά ἢ βραβετο; . . . . .	58
 ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ . . . . .	 63

---





Βιβλιοθήκη Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου

---

Ἀριθ. 1.

Βιβλία γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα

---

Γιάννη Βλαχογιάννη

# Μεγάλα Χρόνια

Γιὰ παιδιὰ 13 χρονῶν καὶ ἀπάνω

Ἀθήνα

Τυπογραφεῖο «Ἑστία»

Κ. Μάισνερ, καὶ Ν. Καργαδοῦρη

1913







Ο παλιός πολεμιστής κι ο νέος

# ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΕΟΤΗΤΑ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

## ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

### Η ΕΞΟΔΟ

Τὸ Μεσολόγγι τώρα τοιμάζεται νὰ βγῆ, μὲ τὸ σπαθί. Τοιμάζεται κ' ἡ χήρα Μάνθα, ἡ Μεσολογγίτισσα, νὰ βγῆ κι αὐτή. Ὁ Τοῦρκος ἂν νικήθηκε χίλιες φορές, τῆς πείνας τὸ θεριὸ εἶν' ἀνίκητο. Ἔτσι ὁ λαὸς, μαζὶ μὲ τὴ φρουρά, πήρανε τὴν ἀπόφαση. Κι ἀπόψε!

Νύχτα, σκοτάδι. Ἡ χήρα στὰ τυπλά ψηλαφώντας ἤθερε τὸ δέμα μὲ τὰ ροῦχα τ' ἄχαρα τοῦ μακαρίτη ἀντρός της. Ἡ μπόμπα ἡ τούρκικη τὸν ἔκοψε στὰ δυό, μόλις ἄρχιζε ἡ πολιορκία. Κι αὐτὸ μοναχά; Τὸ βόλι, τὸ σπαθί, τῆς ἀρρώστειας ἡ ὀργή, τῆς πείνας ἡ κατάρτα θέρισαν κάθε δικὸ της γύρω της.

Ἐρημη ἡ χήρα, ἔρημη μὲ τὴν Ἀνθὴ τὴν κόρη της, ἑπτὰ χρόνων μικρούλα κι ἀρρωστη, στὰ βάσανα μπασμένη, ἀπὸ τὴν πείνα ἀγνώριστη, φάντασμα ζωντανό, κ' ἡμερο κ' ἰλαρὸ σὰν ἄλλου κόσμου πλάσμα.

Ἡ χήρα ντυμένη βρίσκεται μὲ τὴ στολή, τὴ λεβέντικη καὶ τὴ ματόδαφη τ' ἀντρός της. Τὴ φύλαγε σὰν ἄγιο λείψανο, τόσον καιρό. Καὶ τώρα πόσα γέλια θ' ἄκουγε, μέρα ἔτσι νὰ τὴν ἔβλεπε κανεὶς! Τόσο εἶν' ἄχαρη καὶ τόσο κωμική. Κ' ἔχει στὴ μέση της ζωσμένο τὸ σπαθί. Καὶ πρέπει νὰναί τόσο τρομερὴ κ' ἡ ὄψη κ' ἡ ματιά της, ποῦ θ' ἄδιδωχνε ἀκόμα καὶ τοῦ χωρατοῦ τὸν ἴσκιό ἀπὸ μπροστά της. Κ' εἶναι τόσες ἄλλες, χῆρες εἶτε ἀνύπαντρες, νιές καὶ γριές, ἀντροντυμένες, ἔτοιμες νὰ βγοῦν ἀπόψε!

Τὴν κόρη της σηκώνει ἀπὸ τὸ στῤῥωμα. Τὸ χάδι τῆς καρδιάς τραχὺ τῆς βγαίνει ἀπ' τὸ λαϊμό. Μοιάζει σὰν προσταγή καὶ σὰ



φοβέρα. Τὴ σέρνει ἀπὸ τὸ χέρι, τῆς κρυφομιλεῖ, μὰ στὴν ἀγκαλιὰ νὰ τὴ σηκώσῃ δὲ μπορεῖ. Τέτοια δύναμη κ' ἡ μάνα δὲν τὴν ἔχει!

Τραβοῦν ἀργὰ τὸ δρόμο κατὰ τὰ προχώματα μαζί μὲ τ' ἄλλο ρέμα τοῦ κόσμου ποῦ τραβᾷ. Ζυγώνει ἡ ὥρα! Κανέννας δὲ φωνάζει, κι ὁμως μιὰ σύσμειχτη βοή ἀκολουθεῖ τὸν ἴδιο δρόμο. Ἡ χήρα σκύδει γιὰ στερνὴ φορά, κι ἄγρια καὶ βραχνερὰ τὴν ἄμοιρη μικρούλα θέλει νὰ ὀρμηνέψῃ.

— Ἀνθή μου, Ἀνθή, Ἀνθίτσα μου, ἐδῶ ποῦ θὰ κινήσουμε, σφιχτὰ νὰ μοῦ κρατῆς τὴ φουστανέλα. Τίποτ' ἄλλο νὰ μὴ βλέπῃς καὶ νὰ μὴν ἀκοῦς: Τὴ φουστανέλα νὰ μὴ χάσῃς ἀπ' τὰ χέρια σου! Ἀνθή μου, Ἀνθίτσα μου... Ἐδῶ ποῦ πᾶμε, γιὰ νὰ σὲ γλιτώσω πρέπει νὰ χτυπῶ μὲ τὸ σπαθί, μ' ἔτι μπορῶ. Δὲ θᾶχω ὄλο τὸ νοῦ μου ἀπάνου σου. Βαστάξου ἐσὺ μὲ τὰ χεράκια σου, μὲ τὴν καρδιά σου! Πιάσου...

Καὶ κινήσανε. Μὲς στὴ θεοποντή, ποῦ ἀνοῖγαν καὶ περνούσανε, χωρὶς νὰ γείρῃ πίσω, κάποτε ρωτοῦσε ἡ χήρα:

— Ποῦ εἶσαι, Ἀνθή;

— Ἐδῶ εἶμαι, μάνα.

Μὰ κάποτε, καὶ κεῖ ποῦ πλάκωσε τὸ κύμα τὸ τρανό, καὶ σάρωσε καὶ σαρώθηκε, ἡ χήρα ξέχασε τὴν Ἀνθή, γιὰ μόνῃ μιὰ στιγμή ξέχασε καὶ νὰ τὴ ρωτήσῃ. Κι ἄμα βρέθηκε σὲ μιὰ βρουλιὰ κρυμμένη καὶ πῆρε ἀναπνοή, τότε εἶδε πὼς ἔλειπε ἡ Ἀνθή της.

Δὲν ἄργησε ὕστερα στὴ ράχη ἀπάνου νὰ βρεθῇ. Τότε γύρισε στὸν ἑαυτὸ της. Τότε ξύπνησε τῆς θυγατέρας ὁ καημὸς μὲς στὴν καρδιά της.

— Ἀνθή!

Φώναξε, καὶ πάλι φώναξε.

— Ἀνθή! Ἀνθίτσα!

Τοῦ κάκου! Ἡ Ἀνθίτσα πάει πιά! Πάει καὶ τὸ Μεσολόγγι!

## ΕΤΣΙ ΗΤΑΝΕ . . .

— Παππού, σήκου, παππούλη! Σήμερα είναι μέρα πίσσημη! Τι φυλάς τὸ στρώμα καὶ βογκᾷς; Ὅλο βογκᾷς, κι ἔλο μαλώνεις — σώνει πιά! Ἔβγα νὰ ἰδῆς! Ἔλα ν' ἀλλάξης καὶ νὰ βγῆς στὴν ἀγορά. Ὁ κόσμος ἔχει πανηγύρι σήμερα — Σάββατο Λαζάρου!

Τὸ μαθητούδι ζωηρό, καθὼς μπῆκε στὸ σπίτι, ἔφυγε κιόλα. Τῶξερε ὁ παππούς πὼς ἦταν ἡ τρανὴ Παραμονή, τῆς Ἐξοδος ἡ μέρα. Ἀχ, τέτοια μέρα δὲ θὰ ξαναρθῆ — μήτε ὁ Θεὸς νὰ δώση! Τῶξερε ὁ παππούς, κι αὐτὸ ἀπὸ μέρες κι ἀπὸ νύχτες συλλογιώτανε. Ὁ πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στὴ μεγάλη Θύμηση. Καὶ τὴν περίμενε τὴ μέρα αὐτή, σὰ νάτανε νάρχόταν ἄλλη μιὰ φορά, πρώτη φορά — τοῦ κάκου!

Μὰ τοῦ μικροῦ τᾶγγόνου οἱ χαρωπὲς φωνὲς τοῦ ξάφνισαν τὸ νοῦ. Καὶ κεῖ, νὰ πάλι τὸ τρελόπαιδο μπροστά του! Ἄφησε τίς τρεχάλες γιὰ νὰ ξαναρθῆ καὶ νὰ τοῦ γίνη πειρασμὸς καὶ πάλι.

— Ἀκόμα κάθεσαι, παππούλη; Λεχῶνα θὰ μοῦ γίνης αὐτοῦ πέρα; Ἀπόλυσε κ' ἡ ἐκκλησιά!

— Καλά, καλά, μωρὲ παιδί, μὴ μὲ μαλώνεις τόσο γέρος εἶμαι, δὲ μπορῶ νὰ σηκωθῶ. Ἐδῶ ἄσε με νὰ σήπωμαι . . .

— Τί εἶπες; Δὲν ἀκοῦς; Περνάει ἡ Ἐξοδο!

Αὐτὸς ὁ λόγος χτύπησε τὸ γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ἡ βοή, ποὺ ἔφτανε ἀπ' τὸν ἄλλο δρόμο, κρυφὴ τρεμούλα τοῦχουσε στὰ σωτικά· ὁ νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

— Ἐφτασα! Τ' ἄρματα μου!

Ὁρθὸς τινάχτηκε, σὰν παλικάρι. Ἀνάλλαγος, ἀνάμαλλος ζώστηκε τὸ σπαθί. Καὶ βγῆκε.

Τὰ μάτια ἀγριωπὰ στυλώνει γύρω του. Κάτι σὰ νὰ ζητῆ. Τὸ κανόνι καὶ τὸ ντουφέκι γεμίζει ἔλη τῆ χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος πολὺς στὴν ἀγορά. Ὅλοι ντυμένοι τὰ καλά τους. Ὅλοι τ' ἄρματα κρατοῦν — καὶ ρίχνουν!

Ὁ λαὸς παίζει μὲ τὴ φαντασιά του τὸ παιγνίδι αὐτό, στὸ χρόνο

μιὰ φορά. Θέλει νὰ ζωντανέψη πάλι τὴ μεγάλη εἰκόνα, ἔτσι γιὰ νὰ ἰδῆ πῶς ἦτανε — κι ὁ γέρος πάει νὰ τὸ πιστέψῃ.

Βρίσκεται μὲ τὰ γγόνι στῆς λιτανείας τὴν οὐρά, κι ἀκολουθοῦνε. Τέλος στοὺς Τάφους ἔφτασαν. Ἐκεῖ χιλιάδες μαζωμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἕναν πού βγάνει λόγο· μὰ ὁ λόγος εἶν' ἀτέλειωτος. Ὁ γέρος ἀκούει, καὶ δὲν καταλαβαίνει. Ἀκούει, καὶ καρτερεῖ — σὰν κάτι φαίνεται νὰ καρτερῆ.

— Ὠρέ, δὲν ἦταν ἔτσι! κράζει μὲ δυνατὴ φωνή.

Ἄφησε στὴ μέση τὴ γιορτὴ καὶ πῆρε τὸ δρόμο πίσω γιὰ τὸ σπίτι. Θυμωμένος φαίνεται. Βογκάει, στάγγονι δὲ μιλεῖ. Ἄξαφνα σταματάει. Ἐκεῖ κοντὰ του κάποιος τραγουδεῖ. Ἕνας τυφλός, χωριάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγῆς, παίζει τὴ λύρα του καὶ τραγουδεῖ. Λέει τὸ τραγούδι τὸ θλιμμένο, τὸ μοιρολόγι τοῦ Μεσολογγιοῦ.

Ὁρθὸς ὁ γέρος, ἄσειστος ἀκούει. Βρῦση πᾶνε τὰ μάτια του. Κλαίει ἤσυχα καὶ δὲ μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τὸ τραγούδι.

— Νά, ὦρέ, ἔτσι ἦτανε!

Αὐτὸ εἶπε μοναχά. Καὶ γύρισε στὸ σπίτι του καὶ στὸν καημὸ του.

## ΤΟ ΣΚΛΑΒΟΠΟΥΛΟ

Στ' ἀκρολίμανο τὸ χαμηλὸ εἶχε συντρέξει τῆς χώρας τὸ γυναικομάνι ἀνήσυχο. Τὸ καίχι πιά εἶχε ἀράξει, καὶ τὰ σκλαβοπούλα πού γύριζαν ἀπ' τὴν Ἀραπιά ξαγορασμένα, τᾶχανε πάρει κ' ἔφυγαν πασίχαρες οἱ μάνες τους, χῆρες οἱ περισσότερες.

Ἦταν πολλὰς ὅμως ἐκεῖ, πού πρόσμεναν ἀκόμα. Καὶ τὸ πλεούμενο εἶχε ἀδειάσει τὸ ζωντανό του φόρτωμα. Ἕνα παιδί μονάχα, πέντ' ἔξι χρονῶν ἀγόρι παχουλό, πού τὸ καλόθρεψε ἡ σκλαβιά, περίσσειε· κι αὐτὸ τὸ σήκωσε στὴν ἀγκαλιά του ὁ καπετάνιος καὶ τ' ἀπίθωσε στὸ χῶμα.

Σὰν πεινασμένες καρακάξες τὸ τριγύρισαν οἱ ἄμοιρες γυναῖκες.

Τὸ ψηλαφοῦσαν καὶ τὸ τάραξαν. Κουρέλι σὰ νᾶταν τὸ τραβοῦσαν. Τὸ πνίγανε μὲ τὰ ρωτήματά τους.

— Χάνετε τὸν κόπο σας, εἶπε ὁ καπετάνιος. Μὴν τὸ πολυπειράζετε, γιατί' εἶν' εὐκολο στὰ κλάματα. Θὰ τῶχε χαϊδεμένο ἢ κυρά του, τὸ μπεγόπουλο. Ξέχασε καὶ τὴ γλῶσσα του ἀράπικα μονάχα ξέρει κάτι τι.

— Μὰ νᾶναι Μεσολογγιτάκι τάχα; ρώτησε ἕνας ἀπ' τοὺς ἄντρες ποὺ παραστέκανε σ' αὐτὴ τὴ θλιβερῆ σκηνή.

— Αὐτὸ εἶναι βέβαιο. Ἔτσι μοῦ τὸ παραδῶσανε στὴν Πάτρα, ποὺ τὸ φέρανε μαζί μὲ τ' ἄλλα. Τὸ λένε Γιωῦργο μάλιστα.

Στ' ἄκουσμα τὸ τελευταῖο μιὰ γυναῖκα, ποὺ καθισμένη παραπέρα ἀμέτοχη κοίταζε βλοσυρά, μὰ τίποτα δὲν καταλάβαινε, τινάχτηκε πρὸς τὸ γυναικίον κύκλο. Ἄνοιξε τόπο, κι ἄρπαξε ἀπὸ τὰ δυὸ χέρια τὸ παιδάκι. Γονάτισε μπροστά του.

— Γιωῦργο, Γιωῦργο μου..., φώναξε βραχνά..., εἶν' ὁ Γιωῦργος μου! εἶναι τὰ χρόνια του τὰ μάτια του, ἔλα τὰ σημάδια εἶναι δικὰ του... Καρδιά μου, μίλα μου. Ποιὸ εἶναι τ' ὄνομά σου;

— Γιωῦργος εἶπα, φώναξε πάλι ὁ καπετάνιος. Κοτζάμ Γιωῦργος κεὶ πέρα!

— Γιωῦργος ἦτανε καὶ τὸ δικό μου τὸ παιδί! φώναξε μιὰ γυναῖκα μέσ' ἀπὸ τίς ἄλλες. Μπορεῖ νᾶναι καὶ τὸ δικό μου...

Ἄρχισαν ὅλες νὰ μαλώνουν καὶ νὰ θορυβοῦνε.

— Μικρό μου, χάιδι μου, ἔλεγε ἡ πρώτη, πάντα γονατιστὴ καὶ παρακαλεστὴ, μίλα μου, ἄνοιξε τὸ στοματάκι σου... θυμήσου ποὺ μ' ἔλεγες θειά, γιατί' ἀκουγες τὸ μεγαλύτερο τὸ ξαδερφάκι σου, καὶ μὰνα ἔλεγες τὴ θειά σου.

— Θειά... θειά, τὸ μικράκι ἄρχισε νὰ συλλαβίζη.

Καὶ ξέσπασε στὰ κλάματα.

— Εἶναι τὸ παιδί μου! Γνώρισε τὴ μὰνα του!

Ὁρθή, κι ἄγρια τ' ἄρπαξε στὴν ἀγκαλιά της κ' ἔσκισε τὸν κόσμο· κ' ἔφυγε μὲ τὸ λάφυρό της. Καὶ κανένας δὲν τόλμησε νὰ τῆς ἀντισταθῆ.

## ΑΝΑΣΤΗΜΕΝΟΣ

Ὁ ξένος νύχτα ἔμπαινε στή χώρα. Τά φῶτα ἀκόμα γεμίζανε τήν ἀγορά· κι ὁ δρόμος ἄδειος, γιατί ὁ κόσμος εἶχε τραβηχτή, δεχότανε τὸ κουρασμένο βῆμα τὸ συρτὸ τοῦ γέρου. Στὸ σταυροδρόμι δίστασε γιὰ μιὰ στιγμή, καὶ μπῆκε σ' ἓνα καφενεῖο. Ἕνας μονάχα ἐκεῖ πελάτης κάπνιζε τὸ ναργιλέ του. Γέρος κι αὐτός, στοῦ μαγαζιοῦ τὸ βᾶθος καθισμένος, τίποτα δὲν πρόσεχε.

Κάθισε ὁ ξένος ἄσειστος, στὸν καναπέ σωρός. Τέλος ὁ καφετζῆς βγήκε ἀπὸ κάπου· εἶδε τὸν ἄγνωστο, κι ἀργός, ἀδιάφορος πῆγε κοντά του.

— Ἀπὸ ποῦ, ψυχοπατέρα; Θέλεις μαστίχα; ρώτησε.

— Ἀπὸ μακριὰ πολύ, παιδί μου.

— Φαίνεσαι τουρκομερίτης...

Ὁ γέρος κοντοστάθηκε.

— Ὅχι, εἴμ' ἀπὸ δῶ, εἶπε τέλος.

— Μεσολογγίτης εἶσαι; Πῶς σὲ λένε; Θὰ λείπης πολλὰ χρόνια ἀπὸ δωπέρα...

— Δὲ μὲ γνωρίζεις; εἶπε ὁ γέρος.

Καὶ τὰ μάτια του στυλώνονταν ἀκίνητα.

— Πῶς νὰ σὲ γνωρίζω, χριστιανέ; Ὅχι ποῦ εἶμαι ξένος κ' ἐγώ, φερτὸς σ' αὐτὸ τὸν τόπο, ἀλλὰ ποῦ νὰ σὲ ξέρω; Πόσα χρόνια λείπεις ἀπὸ δῶ;

— Πενήντα χρόνια...

Ὁ καφετζῆς γέλασε δυνατά. Γύρισε κατὰ τὸν ἄλλο γέρο μὲ τὸ ναργιλέ καὶ φώναξε·

— Δὲν ἀκοῦς ἐδῶ τί γίνεται, γέρο Μάνθος; Ἔλα σιμώτερα. Νά ἓνας Μεσολογγίτης, ποῦ λείπει πενήντα χρόνια ἀπὸ τὸν τόπο του!

Ὁ Μάνθος ξύπνησε ἀπὸ τ' ὄνειρό του. Ὁρθός, καὶ μὲ τὸ ναργιλέ στὸ χέρι ἤρθε κοντὰ καὶ κοίταξε τὸν ξένο μὲ θολὴ ματιά.

— Ποιὸς εἶσαι; τὸν ρώτησε.

— Ποιὸς ζῆ ἀπὸ τοὺς Χαϊδούληδες;

— Ἀπ' τοὺς Χαϊδούληδες;... κανεῖς... γιατί ρωτᾷς; Ὁ Γιῶρ-

γος ὁ Χαϊδούλης χάθηκε στὴν Ἐξοδο. Ἦταν ἀγαπημένος μου...  
Θιὸς σχωρέσ' τονε. Τ' ἄλλα τ' ἀδέρφια πέθαναν. Ὁ Μήτρος ζοῦσε  
ἴσα μὲ πέρσι. Ρῆμαξε τὸ σπίτι τους...

Ὁ ξένος ἀναστέναξε βαθιά. Κάτι εἶπε, κι ἀναδάκρυσε.

— Ποιὸς εἶσαι; ὁ Μάνθος ξαναρώτησε.

— Μάνθο Αὐγέρη, μὲ γνωρίζεις; εἶπε ὁ γέρος.

Ἔκαμε νὰ σηκωθῆ καὶ ξανάπεσε.

— Ποιὸς εἶσαι, ὦρέ; ὁ Μάνθος ξαναρώτησε ἄγρια. Καὶ τώρα  
ξύπναγε ἀπὸ τοῦ ναργιλὲ τῆ ζάλη.

— Ὁ Γιώργος ὁ Χαϊδούλης...

Ὁ ναργιλὲς ἔφυγε ἀπ' τὰ χέρια τοῦ γέρο-Μάνθου καὶ συντρί-  
φτηκε. Ὁ ἴδιος ἔκαμε νὰ πέση.

— ὦρέ, εἶπε, ζῆς ἢ πέθανες; Ἐσὺ δὲ χάθηκες στὴν Ἐξοδο;  
Μαζὶ δὲν ἦμαστε; Δὸς μου σημάδια ξάστερα!

— Κεῖ ποὺ πηγαίναμε νὰ βγοῦμε, θυμᾶσαι, μὲ τὸ «πίσω» χωρι-  
στήκαμε. Δὲ μ' ἄκουσες ἐσὺ, καλότυχε, καὶ τράβηξες ὀμπρός. Καὶ  
γύρισα καὶ ξαναμπήκα μὲ τοὺς ἄλλους. Κλειστήκαμε στὸν Ἄνε-  
μόμυλο. Δυὸ μέρες πολεμήσαμε· τὴν τρίτη νύχτα βγήκαμε καμ-  
πόσοι. Καὶ μᾶς πιάσανε στὴ λίμνη... Σκλάβο μὲ κρατήσανε στὴν  
Ἄραπιά... καὶ τώρα γύρισα...

Τὰ δυὸ γερόντια ἀγκαλιασμένα κλαίγανε. Κόσμος πολὺς συνά-  
χτηκε. Τονὲ σηκώσανε τὸ Γιώργο καὶ τὸν πήγανε στῶν Χαϊδού-  
ληδων τὸ ρημόσπιτο.

Ἐκεῖ, σ' ἓνα παλιόστρωμα πεσμένος, ἔβλεπε τὸν κόσμο ποὺ  
μπαινόβγαينه. Κ' ἔλεγε τὰ βάσανά του, καὶ παραμιλοῦσε κάποτε.

## ΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΗ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

— Παιδιά, τὰ συχαρίκια μου!

Φώναξε ἀπὸ τὴ θύρα, πρὶν ἀκόμα μπῆ στὸ καφενεῖο τὸ λιγο-  
σύχναστο τῆς γειτονιάς, ὁ Γιάννης ὁ Λογάς, ποὺ δὲν ἄφηνε κίσσα  
στὸ κλαρὶ ἀχορόιδευτη.

— Πέθανε ὁ γέρο Χιονιάς!

Οί λίγοι: πού χαρτόπαιζαν, κ' οί άλλοι πού παράστεκαν, κι ό καφετζής ό ίδιος, πού τόν έφαγαν οί ξένες έγνοιες, έλοι τιναχτή-  
κανε μέ μιá φωνή, πού έδειχνε πιό ξάφνισμα χαρούμενο, παρά  
λυπητερό.

— Τόν κακομοίρη τó Χιονιά! Κρῆμα στά κατομμύρια!

— Πάει κ' ή σύνταξη πού περίμενε άπ' τó βασιλιά. Πώς πέθανε;

— Στόν ύπνο του κάτι τούρθε. Τόν πλάκωσαν τά κατομμύρια...  
έλο για τó θησαυρό πού θάβρισκε παραλογούσε. Πέθανε μ' αύτή  
τήν πετριά.

Τότε άξαφνα φάνηκε στή θύρα ό γείτονας, ό πίτροπος τής  
έκκλησιás. Κάτι θ' άρπαξε τ' άπτί του και τούς κοίταξε έλους  
αύστηρά. Στο χέρι του βαστούσε ένα δισκάκι σταυρωμένο μέ δυό  
φιλά κεριά και μέ λιθάνι σκόρπιο ανάμεσα. Πῆρε σειρά τά τρα-  
πέζια κ' έριχνε κι άπό κανένα λόγο.

— Λεημοσύνη, χριστιανοί, για τόν Άγωνιστή. Πέθανε ό γέρο  
Χιονιάς... στήν ψάθα πάνου πέθανε. Κατοχρονίτης και πολυβα-  
σανισμένος. Οί πληγές του—έπου έκανε νά σχύψη, και μιá πληγή  
ζετρύπωνε άπ' τά κουρέλια του. Μέ τó σιδερένιο τó παράσημο,  
ζητιάνευε. "Όλο τή σύνταξη νειρεύονταν, έλο αναφορές έστελνε  
στήν κυβέρνηση. Μεθούσε, ό συχωρεμένος, για νά σβήνη τά φαρ-  
μάκια του: κατάντησε τρελός. "Έβλεπε τά νιάτα του, τά καλοπε-  
ρασμένα: θησαυρούς νειρεύονταν— αύτό γελοούσατε; Είχε κάποιο  
δίκιο μέσ στήν τρέλα του— κάτι ξέρω έγώ γι' αύτό.

Τώρα θά μάς άφήση και μάς ήσυχους. Δέ θάχουμε μέ ποιόνε  
νά γελάμε. Πάει κ' ή σύνταξη, πάνε κ' οί κρυμμένοι θησαυροί!  
Πάει ό γέρο Χιονιάς, πού μάς γλεντούσε μέ τίς φαντασιές του.  
Νηστικός, χαροκοπούσε τούς χορτάτους. Πεθαμένος, θά μάς χα-  
ρατώση τώρα... Λεημοσύνη για τó θάνατό του!

Κι ό πίτροπος πικρογελοούσε κι αύτός μέσα στή λύπη για τó  
γέρο φίλο του.

## Ο ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ

Ὁ κύρ Ἄγγελος, ὁ γάϊδαρος τοῦ μυλωνὰ τοῦ γέρο Παντελιοῦ, βρέθηκε κι αὐτὸς μαζί μὲ τὸν ἀφέντη του στὸ Μεσολόγγι, ἔταν ἄρχισε ἡ πολιορκία.

Σὰν ὅλοι οἱ πολιορκημένοι, πού μ' ἀγόγγυστη καρδιά καθένας ἔκανε ὅ,τι παραγγέλνονταν, ἔτσι κι ὁ κύρ Ἄγγελος, στρατιώτης ταπεινός, κι ἀπ' ὅλους ὁ ὕστερος, ποτὲ δὲν ἔλειψε ἀπὸ τὸ βαρὺ τὸ ἔργο, ποῦπυσε στὸ μερδικό του, καὶ τοῦ ταίριαζε στὸ φυσικό.

Εἶχε δὲν εἶχε ἀκόλουθο τὸ γέρο Παντελιό, ἔπρεπε αὐτὸς νὰ κουβαλήσῃ τ' ἄλεσμα ἀπ' τὸν Ἀνεμόμυλο στοὺς φούρνους καὶ νὰ χαιρετήσῃ καὶ ν' ἀντιχαιρετηθῇ στὸ δρόμο ἀπ' τὰ μπουλούκια τὰ πολεμικά.

Ἄδειλιαστος, πού εἶναι καὶ λίγο νὰ τὸν πῆ κανεῖς, ἀφρόντιστος σὰν ἥρωας πού ὁ ἴδιος δὲν τὸ ξέρει, ἅμα δὲν εἶχε νὰ δουλέψῃ, ἔπιανε τὴ θέση του δῶθε ἀπὸ τὸ μύλο στὴν ἀκρολιμνιά, κι ἀγγάντευε τὸ πέλαγο, τριγυρισμένο τελευταῖα ἀπὸ τὰ τούρκικα καράβια καὶ κατκία.

Ὁ ἀγῶνας τότε ὅλο καὶ χειρότερα τραβοῦσε. Τὰ κανόνια πολλὲς φορὲς σημάδευαν καὶ τὸν κύρ Ἄγγελο. Τίς σφαῖρες ὅμως καὶ τίς μπόμπες αὐτὸς δὲν τίς ψηφοῦσε, κι ἄς χορεύανε τριγύρω του.

Τῆ νύχτα συνέβηκε πολλὲς φορὲς ἓνα παράξενο. "Ἄμα οἱ Τούρκοι τοιμαζόντανε γιὰ ἔφοδο, τῶξερε αὐτὸ ὁ κύρ Ἄγγελος. Τῶξερε, καὶ τὸ διαλαλοῦσε! Ἡ σάλπιγγά του χτύπαγε τοὺς κουρασμένους, πού λαγοκοιμῶνταν καὶ ξυπνοῦσαν, κι ἄρχιζαν τὸν πόλεμο. Τότε σώπαινε ὁ κύρ Ἄγγελος. Τραγικὴ ἦταν ἡ σιωπὴ του, ὅσο κ' ἡ κραυγὴ του γαύρη.

Τέλος ὁ κύρ Ἄγγελος ἅμα ξεφώνιζε, ἦταν ἡ ὥρα τοῦ πολέμου. Τῶξεραν οἱ πολεμιστὲς αὐτό. Κι ὅσο ἡ πείνα, κι ὅσο ὁ πόλεμος θέριευε τοὺς ἀνθρώπους, τόσο κι ὁ κύρ Ἄγγελος γίνονταν ἀλλιώτικος, ἀνθρωπινός, ἀκόμα κ' ὑπεράνθρωπος. Εἶχε καταντήσῃ ἀδύνατος σὰ φάντασμα, ἴσκιος καρτερικός κι ἀνίκητος, ἴδιο τὸ πνεῦμα τῆς ἀλύγιστης φρουρᾶς, πού χαρομαχοῦσε, καὶ δὲν παραδινότανε.



Μιά νύχτα, από τις τελευταίες εκείνες, ή κραυγή του κύρ Ἄγγελου πιά δὲν ἀκούστηκε, ἄξαφνα. Τὸ ρέκασμά του τὸ πολεμικό, ἀπὸ φοβέρες χιλιάδες καμωμένο, τὸ ξέσυρμά του τὸ στριγκὸ ἔσβησε γιὰ πάντα. Ὁ γάιδαρος σφάχτηκε καὶ φαγώθηκε ἀπὸ τοὺς πεινασμένους. Δὲν εἶχε πιά νὰ μοιράσῃ ἄλεσμα, καὶ δὲν εἶχε μῆτε ὁ ἴδιος τί νὰ φάῃ. Καὶ φαγώθηκε. Αὐτὸ ἦταν τὸ χαμπέρι τὸ πρωινό, καὶ τὸ πικρότερο. Τότε βαρυθύμησε ἡ φρουρά, πρώτη φορά, σὰ νὰ νικήθηκε.

Ἐπειτα ἦρθε τῆς Ἐξοδος ἡ ὥρα. Ὁ γέρο Παντελίδς μάζεψε τὰ κόκαλα τοῦ φίλου του καὶ τᾶχωσε στὸν Ἀνεμόμυλο, νὰ μὴν τὰ βροῦν οἱ Τοῦρκοι. Κι ὅσοι ἦτανε νὰ περάσουν, πέρασαν καὶ γλίτωσαν. Κι ὅσοι γύρισαν πίσω, καὶ κλειστήκανε στὸν Ἀνεμόμυλο, βάλανε φωτιά καὶ πήγανε στὸν ἀέρα. Τότε καὶ τὰ κόκαλα τοῦ κύρ Ἄγγελου ἀνεβήκανε στὸν οὐρανό.

# ΤΟ ΣΟΥΛΙ

## ΤΟ ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟ

—“Αντρα, ὁ γιός μας πιά μεγάλωσε· τρέχει στὰ δεκαπέντε. Κ' εἶν' ἀπρόφταστος. Διψᾷ στὸν πόλεμο νάρθη. Κάθε πρωὶ καὶ κάθε βράδυ μοῦ κλαίγεται τὸ παλικάρι μου. Μπροστά σου, ἀπὸ ντροπὴ, κρατιέται καὶ σωπαίνει. Ὅμως κάθε φορὰ πού ξεκινᾷς, αὐτὸ σπαράζει. Καὶ πέφτει στὴν ἀγκαλιά μου καὶ δέρνεται, σὰ νὰ βυζαίνει ἀκόμα καὶ σὰ νὰ τοῦ ἀρνιῶμαι τὸ βυζί. Καὶ φοβερίζει νὰ κλέψῃ τὸ καριοφίλι τοῦ παππού του, τ' ἄγγιχτο, κατὰ τὸ λόγο σου, ἀπ' τὸν καιρὸ πού τὸν ἔφαγε τὸ βόλι τὸ πικρὸ, καὶ κείνον. Καὶ θὰ πάῃ μοναχὸς του νὰ κάμῃ μὲ τοὺς Τούρκους πόλεμο. Κι ὁ φόβος ὁ δικός σου μοναχὰ τονὲ τρομάζει· ἄλλιως, ποῖος ξέρει τί θ' ἀποκοτοῦσε. Χάρη θὰ σοῦ τὸ γνωρίζω κ' ἐγώ, κι αὐτὸς θὰ εἶναι ὑποταγμένος σου, καὶ δὲ θὰ σὲ βαρύνῃ. Στὴ θέλησή σου θὰ εἶναι πρόθυμος, σὰ σκλάβος σου. Ἔτσι μοναχὰ θὰ γλιτώσω ἀπὸ τίς κλάψες του. Πάρ' τονε μαζί σου!

Ἡ μάνα, ἡ ἀμαζόνα, βλέπει τὸ γέρο τῆς παρακαλεστικά. Καὶ κάποτε διανεύει πονηρὰ τοῦ γιοῦ τῆς. Αὐτὸς σκυμμένο τὸ κεφάλι του κρατεῖ. Καὶ κρύβει τὴν παρθενικὴ τὴν ταραχὴ του ἀπ' τὴ ματιὰ τοῦ γέρου, πού αὐστηρὰ τονὲ θωρεῖ καὶ δὲ μιλάει.

Καὶ τὴν αὐγὴ τὸ παλικάρι τ' ἄγουρο, μὲ τὸ ντουφέκι τὸ βαρὺ στὸν ὦμο, μὲ τ' ἀλαφρὸ τὸ πάτημα, μὲ τὸ χαρούμενο τὸ καρδιοχτύπι καὶ μὲ τὸ φτερούγιασμα τοῦ νοῦ, ἀκολουθεῖ τὸ γέρο τὸν πολεμιστὴ καὶ τὸν πολὺπειρο. Κι ὁ πόλεμος ἀρχίζει. Καὶ τ' ἄγριο τὸ φεράγγι τὸν ἀντιλαλεῖ.

Ὁ γέρος τώρα δίνει ὄλο τὸ νοῦ του στὸ παιδί, καὶ λησμονεῖ

τὸν πόλεμο. Καὶ μιλεῖ στὸ παλικάρι τ' ἀπηχτο καὶ τ' ὀδηγᾷ.

— Ἐδῶ, τοῦ λέει, ποῦ σ' ἔφερα, δὲ θέλω νὰ καμαρώσω τὴν παλικαριά σου. Δεῖξε τὴν ἄμα ἔρθη ἢ ὥρα σου. Ὅμως ἀφῶς μοῦ φαίνεσαι. Τὸ αἷμα σου δὲν κρύβεται· κρατᾷ ἀπὸ πηγῆ τρελῆ— τῶρα θ' ἀκοῦς! Νὰ τὸ κοτρόνι. Κρύβε τὰ ζερβά σου. Ὁ δέξιός ὁ ἀγκωνάς σου μὴν ξεπροβάλλῃ! Τὸ ντουφέκι ἔτσι δὲν τὸ κρατοῦν— νά, ἔτσι! Καὶ δὲ δίνουν πρόσωπο γιομάτο στὸ σημάδεμα. Ὁ Ἀρβανίτης ἐκεῖ παραφυλάει. Καὶ σοῦ παίρνει καὶ τὴν τρίχα σου— σκῦφε ἀκόμα, παλαβέ! Ἄιτὸς τὸ μάτι σου! Ἀγρίκησες; Ἄδειο ἀκόμα τὸ ντουφέκι σου; Κι ὀρθὸς ὁ λύκος του; Χαρά στον τὸν ὀχτρό σου ἀντίκρου, ποῦ σὲ σκιάζεται! Ἔτοιμος; Τὸ νοῦ σου!

Ὅμως τοῦ κάκου οἱ πατρικὲς οἱ συμβουλές! Παράφορο τὸ Σουλιωτόπουλο, μὲ τὸ πρῶτο κίνημά του, πρὶν ἀκόμα ρίξῃ τὴν πρώτη ντουφεκιά, δείχνει τὸ πρόσωπο ἄσκεπο στὸν Ἀρβανίτη. Καὶ δέχεται τὸ βόλι στὸ μεσόφρυδο.

## Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στῆς μάχης τὸν καπνὸ, ποῦ πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης ἔλα τᾶχει λησμονήσει, πείνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμακτρα, καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι καὶ κείνο, τ' ἄχαρο.

Καὶ κεῖ ποῦ πολεμᾷ τὸ παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύχτα, ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνή, ποῦ τὸν ξυπνάει. Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε, καὶ ζῆ; Κ' ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νοῦ.

— Τ! καλὰ μοῦ φέρνεις, ὦρῃ Λάμπη;

— Ζεστή κουλούρα, ὦρ' ἀδερφέ, ποῦ σοῦ τὴ ζύμωσα μὲ τὰ χεράκια μου, κ' ἡ μάνα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά, μονάχη. Ἔλα νὰ φᾶς μιὰ ψίχα, καὶ νὰ ξαποστάσης.

— Δὲ μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ ντουφέκι...

— Αὐτὸ εἶν' ἡ συλλογὴ σου, Νάση; Ἔρχομαι γὼ καὶ σοῦ κρατῶ τὸν τόπο σου... Νά, σοῦστρωσα! Καὶ δός μου τὸ ντουφέκι.

Χαμογελάει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ μάθη τὴν κορασιά πῶς πιάνουν τὸ ντουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γιόμιζε κείνη καὶ σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός τῆς παραπέρα ἔτρωγε ἤσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πείνα του ἄκουγε τὴ θεριεμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Καὶ κεῖ ἓνα βόλι ἦρθε καὶ πέτυχε κατὰστηθα τὴν κορασιά. Κι αὐτὴ ἔκανε καρδιὰ καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα πλημμύριζε τὸν κόρφο τῆς. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ ντουφεκοῦσε.

— Ἐφαγες, Νάση;

— Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἓνα πήδημα τὸ παλικάρι βρέθηκε κοντὰ τῆς. Ἄρπαξε τὸ ντουφέκι, κ' ἤσυχος καθὼς εἶχε τραθηχτῆ, ξανάρχισε τὸν πόλεμο.

Ἄμιλητη ἢ Σουλιωτοπούλα πήγε παραπίσω κ' ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

## Η ΧΑΪΔΩ

Τρέμω σὰ συλλογίζομαι τὴ Χαΐδω τὴ Σουλιωτοπούλα.

Δειλὸς στὴ θύμησή τῆς, μοιάζω μὲ τοὺς Τούρκους ποὺ ἔτρεμαν καὶ τ' ὄνομά τῆς ἴσα μὲ τοῦ σπαθιοῦ τῆς τὴ λαβωματιά.

Θολὴ τὴν ἔχω μπρὸς μου τὴν παρθένα, ἀνταριασμένη κι ἄγνωρη, σὰν τὴ μορφή τὴ χαλασμένη ποὺ δείχνει τὸ λειψόγιομο φεγγάρι ἀνάμεσα στὰ σύννεφα τρικυμιστό.

— Τί ἦταν ἡ Χαΐδω, θειά; ρωτοῦσα τὴν Πανάγιω, τὴν παλιὰ Σουλιώτισσα.

— Ἡ Χαΐδω τί ἦτανε; Μὴ μὲ ρωτᾶς, δὲν ξέρω! Δὲν τὴν ἔφτασα, ἔλεγε ἡ θειά Πανάγιω, κ' ἔτρεμε τὸ χεῖλος τῆς. Ἦτανε πλάσμα ἀνθρωπινό, ἦτανε ξωτικό, κανεὶς δὲν ξέρει. Κόρη, ἔτοιμη νυφούλα, ὄχι καμιὰ γριά. Κι ὁμορφη, σὰν εἰκόνημα! Μονάχα αὐτό! Ἡ μάνα μου τὴ γνώρισε, καὶ δὲ μπορούσε ἄλλο νὰ πῆ....

Καὶ σὴναινε ἡ Πανάγιω. Ὑστερα ξανάρχιζε.

— Ποιὰ ἦταν τοῦ κορμιοῦ της τὰ γνωρίσματα; Τὰ μάτια καὶ τὰ χεῖλη της; Τὰ λόγια της καὶ τὰ καμώματά της; Γέλασε ποτέ; Κι ἀγάπησε; Κανεὶς δὲ βρέθηκε νὰ πῆ· κανεὶς δὲν ἀποτόλμησε! Ὅλοι, Σουλιῶτες καὶ Σουλιώτισσες, ἓνα μονάχα ξέρανε, καὶ τ' ὠρρίζονταν: Ἡ Χάιδω πήγαινε στὸν πόλεμο ὀλομόναχη! Κινοῦσε ἀθώρητη, ἀσυνόδευτη, καὶ πήγαινε. Ἀντίκρου οἱ Ἀρβανίτες, ἀφοῦ μῆνες κράτησαν τὸν πόλεμο, καὶ σφίξανε στενὰ τὸ Σούλι, ἀξαφνα δειλίασαν. Τοὺς παίρναν οἱ Σουλιῶτες ἄκοπα, μὲ τὸ ντουφέκι, ὄχι μὲ τὸ σπαθί. Συχνὰ τοὺς βλέπανε νὰ φεύγουν ἀκυνήγητοι, σὰν τὰ ζαρκάδια πού ἔχουνε τὸ φόβο τους ὄχι τρὸ μὲς στὴν καρδιά τους. Οἱ Σουλιῶτες ἀποροῦσαν, κ' ἐνωθῆσαν κι αὐτοὶ μὲ ἄλλόκοτη λαχτάρια μέσα τους. Φωνάζανε στοὺς Τούρκους νὰ γυρίσουνε.

— Σταθῆτε νὰ πολεμήσετε! Τί φεύγετε;

— Δὲ μᾶς κυνηγᾶτε σεῖς, μᾶς κυνηγᾶει ἡ Χάιδω! ἔλεγαν. Καὶ περιγράφανε μιὰ φοβερὴ γυναῖκα. Ἦταν ἡ Χάιδω. Κι ὅμως κανένας ἀπὸ τοὺς Σουλιῶτες δὲν τὴν ἔβλεπε. Τὸ βράδου ἄμα γυρίζανε στὸ Σούλι, ἡ Χάιδω ἦταν ἐκεῖ! Μοναχὴ κι ἀμίλητη· ἀγριωπὴ. Ἀγνώριστη, σὰ νὰ ξεγύριζε ἀπ' ἀρρώστεια φοβερή. Παραλλαγμένη, σὰ νᾶχε περάσει ἀπὸ δοκιμὴ θανατερή. Τέτοια ἦταν ἡ Χάιδω. Κάτι σὰν ἄλλο πλάσμα παρ' ἀνθρωπινό (ἔλεγε ἡ θεῖα Πανάγιω). Καὶ δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ λόγια μοναχὰ τὰ περασμένα πού ἄκουσα καὶ τὴ στοχάζομαι ἔτσι. Ἡ ἴδια ἡ μάνα μου ἔλεγε συχνά:

— Ἡ Χάιδω ἦταν ἓνα φάντασμα, ἴσως καμιὰ ψυχὴ τρισάγια, πού ἦρθε γιὰ νὰ μᾶς βοηθήσῃ, ἀπὸ τὸν οὐρανὸ σταλτῆ. Κ' ἴσως ἡ Παναγιὰ Παρθένα πῆρε τὴ μορφή της. Τώρα ὅσο τὸ συλλογίζομαι, καὶ τὸ πιστεύω πιὸ πολύ. Ὅμως καὶ τότε πού τὴν εἶχαμε δλόσωμη μπροστά μας, πού ζοῦσε καὶ πολεμοῦσε γιὰ τὸ Σούλι, καὶ τότε κανεὶς δὲν τὴν ἐνόμιζε τὴ Χάιδω ἀληθινή, μὲ σάρκα κ' αἷμα. Ἡ Χάιδω καὶ ζωντανή, ἦταν ἓνα φάντασμα θεόσταλτο!..

Τρέμω σὰ συλλογίζομαι τὴ Χάιδω τὴ Σουλιωτοπούλα!

## ΣΟΥΛΙΩΤΗΣ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑ

Νύχτα εἶχε σηκωθῆ ἡ Γιαννούσαινα. Ντύθηκε βιαστικά. Φωτιά δὲν ἀναψε καθόλου. Ἔκαμε ἓνα σταυρὸ μονάχα κατὰ τὸ εἰκονοστάσι, ἀφώτιστο.

Ὁ ἄντρας τῆς εἶχε κι αὐτὸς ξυπνήσει, καὶ ντυνότανε. Μὲ τ' ἄρματά του, ἀθώρητος, σάλευε στὸ σκοτάδι.

Ἔτοιμο ἦταν, ἀπ' τὸ βράδυ, τὸ ταγάρι μὲ τὰ μπαρουτόβολα καὶ τὸ ψωμί. Τῶριξε ἡ γυναῖκα ἀνάλαφρα στὴν πλάτη, καὶ κινήσανε. Μπροστὰ τοῦ Ζέρβα ἡ λεβεντόνυφη, τοῦ Ζάρπα κόρη, κι ὁ ἄντρας τῆς ἀπὸ κοντά.

Στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ ἀπαντήσανε καὶ τ' ἄλλα παλικάρια, τὰ Σουλιώτικα. Ἦτανε μαζὶ καὶ κάμποσες γυναῖκες. Καὶ τώρα ἐμπρός! Δρόμο εἶχανε νὰ πάρουνε πολύν, καὶ νὰ ξημερωθοῦνε στὰ Δερβίσινα.

Μέρες, βδομάδες οἱ Σουλιῶτες κρατοῦσαν ἐκεῖ πέρα τὸν πόλεμο μὲ τοῦ Ἀλήπασα τ' ἀσκέρι. Πόλεμο, μεροδούλι πιά! Κ' οἱ μαῦροι οἱ μεροδουλευταδες εἶχαν ἀνάγκη κι ἀπὸ λίγη ἀνάπαψη· δὲν ἦταν καμωμένοι ἀπὸ πέτρα, οἱ μαῦροι!

Μὰ νά, τ' ἀδέρφια ἀπὸ τὸ Σούλι νιόφερτα, θὰ πάρουνε τὸν τόπο τους ξαποσταμένα, κι αὐτοὶ θὰ γείρουν πίσω στὸ χωριό.

Φτάσαν, κι ἀκόμα ἡ νύχτα τοὺς ἀγκάλιαζε. Πῆραν οἱ ἄλλοι τὸ δρόμο γιὰ τὸ Σούλι — κ' ἡ αὐγὴ καλῶς νάρθη, κ' οἱ Ἀρβανίτες!

Ξέρουν, κ' ἡ αὐγὴ θάρθη κ' οἱ Ἀρβανίτες. . . . Τὰ καριοφίλια ἀκουμπισμένα στὰ λιθάρια μὲ τὰ στόματ' ἀνοιχτά, προσμένουν. Τὰ σπαθιά γυμνά, στὸ χῶμα ξαπλωμένα. Κ' οἱ Σουλιῶτες καρτεροῦν.

Ἦσυχτοι, σύντροφο ἔχουν τὴν ὑπομονή. Ξέρουν, κ' ἡ αὐγὴ θάρθη κ' οἱ Ἀρβανίτες. Ἡ Γιαννούσαινα κόβει ψωμί, καὶ τρῶνε. Σπρώχνει τ' ἄγγειδὸ μὲ τὸ νερὸ κατὰ τὸν ἄντρα τῆς. Τονὲ φροντίζει μ' ἓναν τρόπο, ἀμίλητη. Τοῦ στρώνει μαλακὸ τὸ μετερίζι του. Στὰ χέρια του περνάει τὸ καριοφίλι.

Ἀχνόφεγγο, καὶ πέφτει ἡ πρώτη ντουφεκιά. Ὁ Γιαννούσας ρίχνει, κ' ἡ Γιαννούσαινα γιομίζει. Αὐτὸ δὲ βάσταξε πολὺ. Καὶ κεῖ πού ὁ πόλεμος εἶχε ξανάψει, ἀκούστηκε φωνή.

— Γυναίκα, λαβώθηκα! εἶπε ὁ Γιαννούσας.

— Καρδιά, ὦρὲ Γιάννο, καρδιά λίγο καὶ γιὰ τὸ γιρούσι!

Ἄγρια ἢ γυναίκα, τοῦ μιλεῖ σὰ νᾶκαμε κακό· δειλὸς τάχα σὰ νᾶτανε τονὲ μαλώνει. Μὰ ὁ Γιάννος ἄφρονος, ξαπλώθηκε στὸ πλάι· καὶ δὲν κινήθηκε. Καὶ πόνου ἀχνὸ δὲν ἔβγαλε.

Τράβηξε ἢ γυναίκα τὴ φλοκάτα μ' ἓνα κίνημα γοργό, καὶ τονὲ σκέπασε. Κι ἄρπαξε τὸ ντουφέκι.

Ἐριχνε, καὶ μιλοῦσε κάποτε τοῦ Γιάννου, μὲς στὴ βροντοταραχή· κ' ἤθελε νὰ τοῦ δώσῃ ὑπομονή. Μὰ δὲ γύριζε καὶ πίσω της νὰ ἰδῇ. Κι ἅμα οἱ Σουλιῶτες πεταχτήκανε μὲ τὰ σπαθιά, καὶ πήρανε τοὺς Τούρκους, ἀνέβηκε κι αὐτὴ στὸ μετερίζι· κ' ἔσκουζε στριγκά.

Ἦστερα συλλογίστηκε τὸν ἄντρα της. Ἐσκυψε, τὸν ἤβρε ξυλιασμένο.

## ΣΤΑ ΖΑΛΟΓΚΑ

Τὰ χρόνια μου τὰ τρυφερά δὲν τᾶθρεφαν τὰ παραμύθια τόσο τὰ φανταστικά, ὅσο τὰ τρώμαξαν οἱ ἱστορίες οἱ μαῦρες, ποὺ περνοῦσαν τῶν παραμυθιῶν τὴ φαντασιά. Βυζάστρες μου πικρές, κουνήτρες καὶ παρηγορητρες μου θλιμμένες, στάθηκαν οἱ Σουλιώτισσες γυναῖκες, οἱ χαρακαμένες.

Τώρα τὴ θειά Βαρσάμω θέλω νὰ ξαναθυμηθῶ. Αὐτὴ δὲν ἔλεγε ἄλλες ἱστορίες, παρὰ τὴ δική της ἱστορία μοναχά. Δὲν ἔμοιαζε μὲ τίς ἄλλες γυναῖκες, τίς πολύπαθες καὶ πρόθυμες νὰ λένε τὰ δικά τους καὶ τῶν ἀλλουῶν τὰ πάθη. Ἀλήθεια, τὴν ἱστορία της τὴν ἀπλή καὶ τὴ μεγάλη, ὅσες φορὲς τῆς ζήτησα, δὲν τὴν ἀρνήθηκε. Μικρός, δὲ χόρταινα νὰ τὴν ἀκούω. Μεγάλωσα, καὶ τὴν ξαναλέω μοναχός μου. Ἡ θειά Βαρσάμω ἀκόμα ζῆ, ἀθάνατη, μὲς στὴν ψυχὴ μου· ἴσως καὶ στὸ χωριό μου ἀκόμα ζῆ...

— Λοιπὸν ἤσουνα στὰ Ζάλογκα; ρωτοῦσα τὴ Βαρσάμω.

Κι ἀνοίγα τὰ μάτια μου μεγάλα. Κάθε φορὰ ποὺ θὰ περνοῦσα ἀπὸ τὴν ξώθυρά της, ἤθελα νὰ τὴ ρωτῶ.

— Ναί, παιδί μου, ἤμουνα, ἔλεγε.

Καθισμένη στὸ πέτρινο θρόνι της, ἔξαινε τὸ λινάρι ὀλημερίς, χρόνια καὶ χρόνια. Ἄπ' τὸν καιρὸ ποῦ τὴ θυμᾶμαι, ἔτσι τὴν εἶδα πάντα της, νὰ ξαίνει. Ὑπόφερε καὶ τὰ ρωτήματά μου σὰν τὴ μοῖρα της. Καὶ τὴ δουλειά της δὲν τὴν ἔπαυε.

— Πῶς ἔγινε αὐτό, θειά Βαρσάμω;

— Νά, οἱ Τούρκοι μᾶς κλείσανε στὰ Ζάλογκα...

— Ὑστερα;

— Ὁ πόλεμος δὲ βάσταξε πολὺ... Πέρασαν ὅσοι μπόρεσαν μὲ τὸ σπαθί. Γλίτωσαν καὶ κάμποσες γυναῖκες... Οἱ ἄλλες πιάσαμε τὴν κορφή, κι ἅμα ζύγωσαν οἱ Τούρκοι δώσαμε τὰ χέρια καὶ πηδῆσαμε...

— Καὶ σὺ πῶς ἐξέφυγες τὸ θάνατο;

— Ἐπεσ' ἀπάνου στ' ἄλλα τὰ κορμιά... Κορίτσι πρᾶμα, καὶ λιγὸσωμη... μ' ἤβραν οἱ Τούρκοι καὶ μὲ πήραν. Ὑστερα λευτερώθηκα... ἐξήντα χρόνια πέρασαν. Καὶ ζῶ.

Κ' ἔξαινε τὸ λινάρι της· καὶ ζοῦσε... Ἦτανε στὰ Ζάλογκα ἡ θειά Βαρσάμω! Κι ἄλλοι ἦτανε στὰ Ζάλογκα, τὸ ξέρω. Τὸ πῆδημα ὅμως δὲν τὸ γλίτωσε κανεὶς — μονάχα ἡ θειά Βαρσάμω! Λοιπὸν τὸ θάμα ἦτανε διπλό. Καὶ τῶδα ἐγὼ αὐτὸ τὸ θάμα: Ἐγὼ θειά Βαρσάμω Ζαλογκίτισσα καὶ ζωντανή!

Γιὰ μένα ἦταν αὐτὴ ἓνα πλάσμα ἀφάνταστο. Δὲ μπορούσα νὰ τὴ δεχθῶ σὰ μιὰ κοινὴ γυναῖκα. Ὁ νοῦς της ψέμα δὲ χωροῦσε. Κι ὅλοι ὕστερα οἱ Σουλιώτες τῶλεγαν, πῶς ἦτανε στὰ Ζάλογκα. Καὶ γλίτωσε! Λοιπὸν ἦτανε μιὰ γυναῖκα θεϊκή.

Κ' ἔλεγε τὴν ἱστορία της ἠσυχῆ, σὰ νᾶλεγε κάτι ἀπ' τῆς χαμοζωῆς της τὰ συνηθισμένα. Οὔτ' ἓνα στεναγμό, οὔτ' ἓνα δάκρυ! Κ' ὕστερα; Πέρασε τόσα χρόνια ξαίνοντας λινάρι! Αὐτὸ μονάχα ὅσο τὸ συλλογίζομαι, πῶς νὰ πιστέψω τ' ἄλλο; Γιὰ νὰ γνέση ἐξήντα χρόνια τὸ λινάρι της, ἐξέφυγε τὸ χαμό; Κι ὁ θάνατος μαζί της ἔπαιξε, ποῦ δὲν παίζει; Κ' ἡ δόξα ταπεινώθηκε στὸ πρόσωπό της ὑφάντρα νὰ γενῆ; Ὅχι, σὰς λέω! Ἡ θειά Βαρσάμω δὲν ἦτανε στὰ Ζάλογκα! Τώρα δὲν τὸ πιστεύω πιά!



## Ἡ ΓΡΙΑ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑ

Τὸ Μεσολόγγι πιά ἦτανε κλεισμένο. Κι ὁ πόλεμος δὲν ἔπαυε, ἀγρυπνος, νύχτα καὶ μέρα. Κ' ἡ φωτιά ἔκανε μὴν ἀλυσίδα, συγκρατητὴ πέρα καὶ πέρα.

Δύσκολα πιά μπορούσε βοήθεια νὰ περάσῃ ἀνάμεσα στοὺς Ἀρβανίτες καὶ στὸ Μεσολόγγι νὰ καλωσοριστῇ. Μὰ κάπου, ἐδῶ καὶ κεῖ, χύνονταν καὶ περνοῦσαν, ὅμοιοι στὴν ὁρμὴ μὲ λυκαγέλη, ὅσοι μὲς στὴν καρδιά τους εἶχανε σὰ δίκικο μαχαίρι τῶν ἀδερφίων τῆ δυστυχιά καὶ τὸ παράπονο.

Καὶ μὴν αὐγὴ, ἀξημέρωτην ἀκόμα, ἔφτασε στὸ Μεσολόγγι ὁ Γιώτῃ Γκιώνης, ἄβλαβος, μὲ τοὺς δικούς του. Καὶ μὲ τὸ φῶς τῆς μέρας, τῆς χαρούμενης στίς τόσες πού περνοῦσαν ἀχαρες, Σουλιώτης μὲ Σουλιώτῃ ἀλλάζανε φιλιά, κ' ἔκαναν πανηγύρι.

Τόμαθε κ' ἡ Μαλάμainer, ἡ χήρα ἡ καπετάνισσα, πού βρέθηκε κι αὐτὴ κλεισμένη μὲ τοὺς ἄλλους, καὶ μοίραζε τῶν ἀλλοτῶν τὰ βάσανα μὲ τῆς δικῆς τῆς πίκρας. Ξεσκούφωτη, ἔτρεξε στὸ Γιώτῃ Γκιώνη.

— "Ὁρα καλὴ καὶ βλοημένη ποῦρθεσ! τοῦ φώναξε ἀπὸ μακριά. Ὁ γιός μου ποῦναι;

— Τὸν ἄφησα στ' Ἀπόκορο, θειά, μ' ἄλλο μπουλούκι. Ἔχουν ἀνεμικὸ ντουφέκι. Καὶ βαροῦν τοὺς Τούρκους ἔπου τοὺς ἀντέσουν.

— Καὶ σὺ πῶς ἦρθες; Ἔχεις κανένα δικό σου δῶ στὸ Μισολόγγι;

— Ὅχι, γιὰ τὴν πατρίδα, θειά Μαλάμainer.

— Λοιπόν, τ' ἀδέρφια του εἶναι δῶ, κι αὐτὸς γυρίζει: σὰ βουνά; Καὶ τὴν πατρίδα δὲν τὴ συλλογᾶται; Καὶ μένα μ' ἀφήνει νὰ κοιτάζω σὰς καὶ νὰ σὰς ντρέπωμαι;

Σκληρὴ κι ἀγριεμένη, σήκωσε τὰ χέρια πάνου.

— Μή, θειά, μὴ τὸν καταριέσαι!

— Τὴν κατάρρα μου!

"Ὅλοι ἔφριξαν. Τρεῖς μέρες πέρασαν καὶ τρεῖς νύχτες μὲ τὸν πόλεμο πού ἀγρίευε. Κ' ἓνα πρωί, θεοῦ χαρά, ἔγινε ἀνάπαψη. Ἀρβανίτης βγήκε ἀντίκρυ καὶ ζήτησε τὴ γριά Μαλάμainer νὰ ἰδῇ καὶ νὰ τῆς μιλήσῃ. Ἐτρεξαν καὶ τὴν ἔφεραν ἀπάνου σὰ προχώματα.

— Γριά Μαλάμωνα, γυναίκα τοῦ Γιώργου τοῦ Μαλάμου, φώναξε ὁ Ἄρβανίτης, σὲ χαιρετάει ὁ γιόγκας σου! Ἦρθε νὰ σὲ ἰδῇ!

Κ' ὕψωσ' ἓνα κοντάρι, μ' ἓνα κεφάλι ἀνθρώπου στὴν κορφή.  
Ἄναταράχτηκε ἡ Μαλάμωνα.

— Παιδί μου! Πύλιο μου! ἔκραξε στριγκά. Τὴν εὐχή μου νᾶχης, ἔτσι, παλικάρι σ' ἤθελα! Καὶ σύ, ἄπιστε, πρέπει νὰ πληρωθῆς, καὶ σύ!

Ἄρπαξε ἀπὸ κοντά της ἓνα καριοφίλι. Γονάτισε, σημάδεψε. Κι ὁ Ἄρβανίτης ἔπεσε μαζί μὲ τὸ κοντάρι. Ἐπεσε κ' ἡ γυναίκα σωριαστὴ στὸ χῶμα.

## ΧΗΡΑ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑ

Ὁ γέροαγωνιστὴς τελείωνε τὴ διήγησή του γιὰ τοῦ κάστρου τὴν παράδοση.

— Βγήκαμε μ' ὅλες τίς τιμές, ἔλεγε. Μὲ τ' ἄρματα καὶ μὲ τὰ πράματά μας. Ἡ συμφωνία φυλάχτηκε πιστὴ ἀπ' τοὺς Τούρκους. Μὰ δὲν ἦτανε γραφτὸ νὰ τελειώσῃ ἔτσι αὐτὴ τῆς πολιορκίας ἡ ὀλοῦστερη σκηνή. Εἶπα πὼς ἡ συμφωνία φυλάχτηκε πιστὴ; Λοιπὸν κοντὰ σ' αὐτὴ, τὴ γραφτὴ καὶ σφραγισμένη, γίνθηκε κι ἄλλη μιὰ πιδὸ παράξενη ἀπὸ τὴν πρώτη.

Καὶ τὴν ἔκαμε μιὰ ἀπλὴ γυναίκα! Ἡ Μάρω ἡ Σουλιώτισσα, νιόνυφη καὶ χηρεμένη. Ὅσο ζοῦσε ὁ ἄντρας της τὴ σεβότανε καὶ τὴν καμάρωνε ἡ φρουρά. Μὰ ἡ χήρα τώρα δὲ χωράτευε. Νόμιζες εἶχε πάρει τὸν ἀέρα ἐκείνου τοῦ παλικαριοῦ. Κ' ἡ παρθενικὴ της ἡ σεμνότη μωναχὰ δὲν ἄφηνε τὴ χήρα ν' ἀδράξῃ τ' ἄρματα.

Καὶ τώρα βγαίνοντας ἀπὸ τὸ κάστρο, ἡ Μάρω ἀκολουθοῦσε ἀγριεμένη, ἀκλαυτη, ἄσκημη γιατί εἶχε σῆσει ἡ πείνα κάθε ἀνθὸ ἀπὸ τὴν ὄψη της, ὅπως εἶχε κάμει νὰ στειρέψῃ καὶ τὸ στερνὸ της δάκρυ.

Ἄξαφνα ἡ Μάρω, ἐκεῖ ποὺ πῆγαινε σκυφτὴ, ἔβαλε μιὰ φωνή. Κ' εἶχαμε ἀδειάσει πιά τὸ κάστρο, κ' οἱ Τούρκοι τοιμαζόντανε νὰ

μπούνε. Γύρισε ἡ Μάρω πίσω σὰν τρελὴ καὶ στάθηκε στὴ σιδερό-  
πορτα, ὄλορθη μὲ τὴν παρδαλὴ μαντίλα τῆς (ἀλλ' σου, Μάρω, χήρα  
νυφοστολισμένη, τὰ μαῦρα τότε ποῦ νὰ τᾶβρισκες; ὕστερα ἡ ζωὴ  
σου πέρασε μαυροντυμένη).

— Σταθῆτε πίσω! εἶπε. Κανένας δὲ θὰ μπῆ!

Παραξένεψε πολὺ κ' ἡ ὄψη κ' ἡ φωνὴ τῆς. Οἱ Ἀρβανίτες τὴν  
πήρανε μὲ τὸ καλὸ.

— Σῦρε! τῆς εἶπανε. Σκλάβθα θὰ κρατηθῆς, ἂν μείνης. Τί ζητᾶς;

— Στὸ κάστρο μέσα λησμονήθηκε ἄνθρωπος. Μπέσα γιὰ μπέσα!

— Μπέσα, τῆς εἶπε ἕνας ἀπ' τοὺς Ἀρβανίτες.

Ἡ Μάρω χάθηκε, καὶ ξαναφάνηκε σὲ λίγο κρατώντας στὴν  
ποδιὰ κρυμμένο κᾶτι. Καὶ προχωροῦσε νὰ περάσῃ.

Οἱ Ἀρβανίτες τώρα τὴν κυκλώσανε στενὰ νὰ ἴδουνε τί εἶχε  
μέσα καὶ νὰ τῆς τ' ἀρπάξουν. Ἡ ἴδια ἡ Μάρω εἶδε τὸν κίντυνο.  
Τράβηξε τὸ χατζᾶρι ἀπὸ τὸν κόρφο τῆς, ποῦ τῶχε πάντα σύν-  
τροφό τῆς.

— Πίσω! φώναξε. Τὴ μπέσα μὴν πατάτε!

Μὲ τὸ ἕνα χέρι, βαστώντας τὴν ποδιά τῆς ἀνοιχτή, ἔδειχνε τὰ  
κόκαλα (λιβανισμένα κόκαλα τ' ἀντρός τῆς), καὶ φοβέριζε μὲ τὸ  
μαχαίρι. Καὶ τραβοῦσε μπρός.

Ὅταν ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ἀκούσαμε καὶ μάθαμε τῆς Μάρως  
τὴν ἀποκοτιά, δὲν ἔμεινε μάτι νὰ μὴ γλυκαθῆ καὶ χεῖλι νὰ μὴν  
ἀχνογελάσῃ. Κ' ἦταν αὐτὸ ἕνα ξαλάφρωμα στὴν πικραμένη  
συνοδειὰ μας, ποῦ προχωροῦσε βαρυκίνητη στὸ μονοπάτι.

Ὅστερα ἀπὸ δυὸ χρονῶνε βάσανα ποιὸς εἶχε πιά καρδιά τὴ  
Μάρω νὰ θαμιάσῃ;

### ΣΟΥΛΙΩΤΗΣ ΚΙ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Στὸ Μεσολόγγι τὸ πικρὸ, ποῦ πολέμαγε νύχτα καὶ μέρα, πρῶ-  
τος ἀπὸ τοὺς πρώτους ὁ Κίτσος ὁ Τζαβέλας βάσταγε τὸν πόλεμο.  
Μὰ ὁ Κίτσος εἶχε ἕναν ἀντίμαχο. Εἶχε τὸν Κιτσάκη, τ' ἄμορφο  
τὸ Σουλιωτόπουλο, παιδὶ δεκάξι χρονῶν, ἀνίψι ἀπ' τὴ γενιά του.

Γιὰ τὸν Κιτσάκη παιγνίδι ἦταν ὁ πόλεμος. Χαρὲς μονάχα καὶ γλυκὲς λαχτάρεις ἔδρισκε σ' αὐτόν. Ἦταν ἀγνὸ τὸ παλικάρι, κ' ἦταν ἄμαθο. Κ' ἦταν γραμμένο νὰ χαθῆ ἀπὸ τὴν ἀποκοτιά του, ποὺ περνοῦσε κάθε σύνορο, κ' ἔφτανε τὴν ἀψηφισιὰ τῆ θεία τοῦ χαρομαγεμένου.

Μὲς στὸ πολεμικὸ τὸ μάνισμά του, τραβώντας ἴσα στὸν ὀχτρό, μιὰ μέρα βρέθηκε ὀλομόναχος ἀνάμεσα στοὺς Ἀρβανίτες, ποὺ τὸν εἶχανε τρομάξει. Τότε ξύπνησε. Σὰν πεινασμέν' ἀγρίμα τὸν τρίγυρισαν αὐτοί. Καὶ γελοῦσαν ἄσκημα. Μὰ ἡ ὀμορφιά κ' ἡ τρέλα του ἔκοβε κάθε ὀρμή τους. Τὰ καριοφίλια γυρισμένα κατ' αὐτὸν σωπούσανε.

— Δὲν εἶσαι σὺ τοῦ Ζυγούρη Τζαβέλα τὸ παιδί; ρώτησε ὁ καπετάνος τοὺς θαμάζοντάς τον.

— Πολεμάτε, ἐγὼ εἶμαι! εἶπ' ὁ Κιτσάκης, ἔτοιμος στὸ θάνατο.

— Ἦτανε παλικάρι, ὦρὲ παιδί, μὰ ἐσὺ θὰ τὸν περάσης... Κάποτε μὲ γλίτωσε ἀπ' τὸ θάνατο· σῦρε, γύρισε στὴ μάνα σου!

Ὁ Κιτσάκης ὀμως ἄναψε. Τῶχε γιὰ ντροπὴ νὰ τοῦ θυμῶν τὴ μάνα του τέτοια στιγμή.

— Χτυπάτε, θὰ χτυπήσω! εἶπε. Καὶ τοιμάστηκε.

— Σῦρε! εἶπε ὁ Ἀρβανίτης.

Ἄνοιξαν τόπο νὰ περάση. Κ' ἔφυγε ὁ Κιτσάκης ντροπιασμένος. Ποτὲ δὲν πίστευε πῶς θάχε γι' αὐτὸν ὁ πόλεμος τέτοιο ἄξαινο φαρμάκι. Νὰ τοῦ χαρίση Ἀρβανίτης τὴ ζωὴ! Δὲν εἶχε ξεμακρύνει πολὺ, κ' ἓνα ντουφέκι ἀκούστηκε. Κ' ἔπεσε σκοτωμένο τὸ παλικαρόπουλο.

Μανισμένος ὁ καπετάνος ὁ Ἀρβανίτης τράβηξε τὸ σπαθί, κὶ ἄρπαξε ἀπ' τὰ μαλλιά τὸν ἄπιστο ποῦχε ρίξει.

— Γιατί τῶκαμες; ἄγριος τὸν ρώτησε.

— Ἐχασα καὶ γὼ τὸν ἀδερφὸ μου...

— Πότε, κὶ ἀπὸ ποιόν;

— Χτές... ἀπ' τὸ μπάριμπα του, τὸν Κίτσο τὸ Τζαβέλα. Μὲ λύπη ἔδαλε πάλι ὁ Ἀρβανίτης τὸ σπαθί στὴ θήκη.

## Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Ὁ Γεροσουλιώτης μάζευε τὸν πόνο του πολὺν καιρὸ. Σὲ κανέναν ὅμως δὲν ξεμολογιῶταν τὸ σκοπὸ του. Χρόνια ἦταν περασμένα, πού τοὺς ξέρασε τὸ κύμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στὸ πράσινο ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κ' ἐνῶ οἱ ἄλλοι μ' ἀνθοβότανα γελοῦσανε τὴν πείνα καὶ τὴν συμφορὰ τους, κ' ἐνῶ βρῖσκανε κάποια παρηγοριὰ στὰ κάλλη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἀλλοῦ τὸ νοῦ του. Ὀλημερίς ἀγνάντευε τὰ ξεροβούνια τ' ἀντικρινά. Κι ὄλονυχτίς ὁ πόθος του τὸν πολεμοῦσε.

Κάποτε, ἓνα βράδυ, γύρισε στὸ σπίτι χτυπημένος σὰν ἀπὸ καινούρια συμφορὰ.

— Ὁ ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρρα μ' ἤδρε! Ὁ Θεὸς μ' ὠργίστηκε!

Ἔκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιὰ κ' ἐγγόνια τὸν τριγύρισαν. Ὁ γέρος χτύπαγε τὰ στήθια του.

— Πάει τὸ Σούλι, φώναζε. Πάει πιά!

Ἐκλαψε, κ' ὕστερα σώπησε, βλοσυρός. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μὲ τῆς πατρίδας τὸ χαμό. Ἡ ἐλπίδα μοναχὰ περίσσευε ἀπ' τὰ περασμένα τους. Ὁ γέρος ἔδειξε πῶς ὕστερα νὰ μαλακῶνῃ. Ἐφαγε γελαστός, καὶ πλάγιασε. Καὶ τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στὸ στρώμα του.

Μὲ ψαροκάικο εἶχε περάσει στ' ἀκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε τ' ἄρματα του, σὰ γιὰ πόλεμο. Ἄδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα. Νησιτικός, ποιὸς ξέρει πόσο πλανήθηκε καὶ ποῦ. Κάποτε νύχτωσε ὄξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καὶ μπήκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος, ἀν ὑπαρχε κι ἄλλη ἐκεῖ ζωὴ. Χαιρετάει τὸ Σούλι ὁ γέρος καὶ δὲν ἀντιχαιρετιέται. Νὰ τὰ σπίτια τώρα τὰ γειτονικά, ἔλα βουβά! Κι ἄδεια καὶ νεκρικά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους καὶ τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος καὶ ζαλισμένος ἀπ' τὴν κούραση, ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πῶς βρίσκεται σ' ἄλλο Σούλι, φανταστικό. Στέκεται καὶ φωνάζει κανένα γείτονά του.

— Γειά χαρὰ σου, καπετὰν Λαμπρούση! Καλῶς σὰς ἤδρα κι ἔλους σας!

Ἐπίκριση καμιά... Νά καί τὸ σπίτι τὸ δικό του! Νά τος κι ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νά καί τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινη αὐλή. Ὁμως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη... Ἀνοίγει, βλέπει στὴ γωνιά φωτιά ζωντανεμένη. Σὰ νᾶχασε τὸ νοῦ του μόνη μιὰ στιγμή. Ἐπειτα ἔλα φανήκανε νὰ ξαστερώνουν. Καί τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ' ἀνοιχτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γύρω. Στρωμένο τὸ παραγώνι, κ' ἡ φωτιά λαμπρὴ τὸν κράζουν. Κ' ἔτοιμο τὸ τραπέζι, τὸ φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι καί τοιμάζεται νὰ πέση στὸ φαῖ, σὰ θεριὸ δλονήστικο. Καί τότε θόρυβος ἀκούγεται ἀπὸ τὴν αὐλή. Τρεῖς Ἀρβανίτες μπαίνουνε στὸ σπίτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Καί κρατοῦνε στὰ χέρια τ' ἄρματα.

— Τ' εἰστε σεῖς; ρωτάει ὁ γέρος ἡσυχά.

Δὲ συλλογιέται τίποτα κακό. Κι ἄξαφνα ἔλα τὰ φαντάζεται. Κι ὀρθός, καὶ φοβερός σὰ σκιαχτρο, καθὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπ' τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κράζει στοὺς Ἀρβανίτες:

— Ὠρέ, τί θέλετε στὸ Σούλι ἔσεῖς, σκυλιά; Τὸ Σούλι ψέματα εἶναι πῶς τὸ πῆρατε! Τὸ Σούλι ζῆ!

Κι ὡς νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθί ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

## Η ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Ἡ γριᾶ Σουλιώτισσα εἶπε νὰ πεθάνῃ πιά. Ἐνιωσε τὸ θάνατό της, σὰ νᾶχε τὸ προμήνυμά του ἀπὸ καιρό. Κι ἀλήθεια, τὰ στερνά της ἔδειξαν πῶς ἦταν ἔτοιμη ἡσυχά νὰ τὸν καλοδεχτῆ.

Τὴν τελευταία στιγμή ἀνησύχησε. Δεῖλιασε μ' ἕναν τρόπο. Κάτι ἔδειξε πῶς εἶχε λησμονήσει.

Γύρω της, θυγατέρες καὶ γαμπροὶ τὴν ἔκλαιγαν. Κι αὐτὴ ἀνάλαβε ἄξαφνα. Ζήτησε τὸ μικρὸ τὸν ἑγγονά της. Κ' ἔβγαλε τοὺς ἄλλους ὄξω. Τὴν ὀλοῦστερή της τὴ βουλή θὰ τοῦ παράδινε, κ' ἦταν ἐπίσημη ἡ ἐτοιμοθάνατη. Κ' ἐνῶ ἄρχιζε τὸ παραλογητό της, ἡ ματιὰ της ἔφεγγε καθαρῆ.

— Σὲ σένα, γιέ μου, εἶπε, θέλω ν' ἀφήσω τὴ διαθήκη μου τὴ μυστικὴ — κανεῖς νὰ μὴν τὴ μάθῃ! Ἡ εὐκὴ μου κ' ἡ κατάρρα μου, νὰ σηκωθῆς νὰ πᾶς στὸ Σούλι. Πρῶτα θέλω νὰ σοῦ μολογήσω πὼς τὸ Σούλι θὰ λευτερωθῇ! Καὶ θὰ πᾶς ἀντάμα μὲ τοὺς ἄλλους τοὺς Σουλιῶτες. Τότε, ἀφοῦ γονατίσης καὶ φιλήσης τ' ἅγιό χῶμα του, νὰ κάμῃς κατοχὴ στὸ σπίτι. Θὰ τὸ γνωρίσης ἀπ' τὸ δέντρο τὸ μεγάλο στὴν ἀλλή... μπορεί νὰ μὴν εἶναι ὅμως... καὶ τὸ σπίτι νὰ γκρεμίστηκε, ἀλήθεια — νὰ τὸ βρῆς! Καὶ νὰ τὸ ξαναχτίσης στὰ παλιὰ του θέμελα. Ρωτῶντας θὰ τὸ μάθῃς. Κάποιος παλιὸς θὰ μαρτυρήσῃ τ' ὄνομα του· τὸ δικό μας τ' ὄνομα! Νὰ τ' ἀγιάσης πρῶτα, καὶ νὰ κατοικήσης. Οἱ Τοῦρκοι θὰ τὸ μόλεψαν... νυφούλα ἤμουν ποῦ τ' ἄφησα — νὰ πᾶς!

Ἐπειτα νὰ ζητήσης τὰ χτήματά μας, ποῦ θ' ἀγρίεψαν τώρα καὶ θὰ θέριεψαν. Ἄν τᾶχη ξένος, θὰ τὰ πάρῃς μὲ τὸ χέρι σου, μὲ τὸ σπαθί σου! Θὰ ζητήσης καὶ τὸ διάφορό τους τόσα χρόνια. Ἄκουες; Εἶναι ἡ προίκα μου τὰ παλιοχώραφα, μὰ εἶν' ἀκριβὰ γιὰ σένα — τέτοια εἶναι ποῦ εἶναι. Τὸν τόπο τονὲ λὲν Ἀστροπολάγκαδο. Ἄπ' τ' ὄνομα θὰ τονὲ γνωρίσης. Θὰ καταλάβῃς μοναχός σου. Καὶ τὰ σημάδια θὰ σοῦ τονὲ δείξουν ὀλοφάνερα. Στὴν ἄκρη εἶναι τὸ ρέμα, τὸ Στειρόρεμα. Καταμεσῆς σηκώνεται ἕνας βράχος, Ἀνεμόβραχος.

Ἐκεῖ ἀπὸ κάτου στάλιζαν τὰ γίδια μας, ποῦ ἐγὼ τὰ βόσκαγα κορίτσι. Τώρα ξένα θὰ ρημάζουν — νὰ τὰ διώξῃς! Κι ἀπὸ πάνου ἄγρια μελίτσια φώλιαζαν. Ἐκεῖ σκαρφάλωνα μικρὴ, καὶ τὰ τρυγοῦσα. Χιλιάδες ὀκάδες τὸ μέλι θᾶχῃ γίνῃ τώρα. Κ' εἶναι δικό σου ὄλο τὸ μέλι! Καὶ τὸ κέρι! Ὅλα δικά σου θάναι! Μὲ τὴν εὐκὴ μου σοῦ τ' ἀφήνω. Καὶ σ' ἀφήνω γειά... μὴ λησιμονήσης τίποτα... καὶ σῶπα...

Ἐπεσε ἀνάστομα καὶ παραδόθηκε. Τὴν τελευταία στιγμὴ σφράγισε μὲ τὸ δάχτυλο τὸ στόμα της. Καὶ χαμογέλασε. Ἦτανε σημάδι στὸ παιδί. Τὰ μάτια της πιά σ' ἄλλον κόσμον βλέπανε.

## Τ Ο Σ Ο Υ Λ Ι

Παιδιά Μωραϊτάκια, περαστικά και ταξιδιάρικα, τραγουδούσανε μὲς στὸ κρασοπουλεϊό, ὕστερ' ἀπὸ φαγοπότη. Στάθηνκα νὰ τοὺς ἀκούσω. Ἦταν ἓνα τραγούδι πού δὲν τῷξερα. Τραγούδι τοῦ Σουλίου, ἀπὸ κείνα τὰ παλιά, πού τᾶσπειρε στὰ πέρατα ἢ Δόξα ἢ φτεροφόρα, ἢ ἴδια πού ἔφερε στ' ἀφτιά μου καὶ τοῦτο τ' ἀπομεινάρι τ' ἀκριβὸ ἀπὸ τοῦ Μωριά τὴν ἄκρη. Σὰν ἀντίλαλος, ἀπὸ τὰ χρόνια τὰ βαριά φυλακωμένος πού τὸν πλάκωναν, κι ἄξαφνα λευτερώθηκε, ἦταν καὶ τοῦτο τὸ τραγούδι τὸ κομματιαστό. Ρεῖπιο ἀπὸ κόσμο ξεχασμένον.

Ἄφου κόπηκε τὸ τραγούδι, ἔμεινε ἡ συντροφιά συλλογισμένη λίγο. Μπήκα τότε κ' ἐγὼ μέσα. Κάθισα σιωπηλός, ἐλπίζοντας τοῦ τραγουδιοῦ τ' ἀπόσωμα ν' ἀκούσω. Ἐλπίδα γελασμένη! Μὲ τοῦ τραγουδιοῦ ἀκόμα τὸν ἀχὸ στ' ἀφτιά τους, οἱ χωριάτες μιλούσανε ψυχρά.

— Κατὰ πού πέφτει αὐτὸ τὸ Σούλι; ρώτησε ἓνας τους.

— Ἐχὼ ἀκούσει ἓνα χωριό, Σούλι, κάπου στὸ Μωριά, εἶπε ἄλλος.

— Κάπου βρίσκεται κατὰ τὴ Ρούμελη, τρίτος ἀποκρίθηκε.

— Τὸ Σούλι γράφεται στὴν ἱστορία, βρὲ παιδιά, εἶπ' ὁ λογιώτατος τῆς παρέας. Δὲν τῷχετ' ἀκουστά; Πού πέφτει δὲ θυμάμαι...

Ἐσὺ δὲν ξέρεις νὰ μᾶς πῆς πού βρίσκεται τὸ Σούλι;

Ὁ λογιώτατος ρωτοῦσε μένα.

— Χάρηνκα τὸ τραγούδι σας, ὦρὲ παιδιά, εἶπα γώ. Τί ὀμορφιά γεμάτο καὶ τί λεβεντιά! Νὰ σᾶς ρωτήσω, γιὰ πού εἴσαστε;

— Γιὰ τὴν ξενιτειά, εἶπαν ὅλοι.

— Γειά σας, καὶ καλὴ ὥρα στὸ ταξίδι σας. Ὅσο θυμάστε τὸ τραγούδι αὐτό, δὲ θὰ χαθῆτε. Καὶ τὴν πατρίδα δὲ θὰ τὴ λησμονήσετε.

— Ναι, ἀλλὰ δὲ μᾶς εἶπες γιὰ τὸ Σούλι...

— Τὸ Σούλι, στὸ τραγούδι βρίσκεται... ἀλλοῦ πιά δὲ θὰ τ' ἀπαντήσετε. Ὡρα καλή, μαῦρα παιδιά, πού λησμονήσατε τὸ Σούλι! Καλὰ διάφορα στὸ μακρινὸ ταξίδι σας, παιδιά καημένα!



# Τ' ΑΡΜΑΤΑ

## ΤΟΥ ΑΡΜΑΤΩΛΟΥ · Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

Ἄπ' τὸ Καπετανάτο τὸ παλιὸ τίποτα πιά δὲν ἀπομένει. Πᾶν  
βλοῖ οἱ Ἄρματωλοί, κι ὁ Καπετάνος πάει.

Ἕνας μονάχα γλίτωσε ἀπ' τὸν πόλεμο καὶ τὴν καταδρομή.  
Ἕνας, ὁ Γεροαρματωλός. Ὁ Χάρος δὲ βαρέθηκε τὰ χρόνια του,  
ὅσο καὶ κείνος διψοῦσε Τούρκους νὰ σκοτώνη.

Παρηγοριὰ δὲ βλέπει ὁ γέρος πιά τριγύρω του. Βοήθεια, που-  
θενά! Καὶ τὸ ψωμί τοῦ λείπει τὸ ξερό, ἐκεῖ πού σὰν ἀγρίμι μὲς  
στὰ λόγχα σέρνεται. Οἱ φίλοι κ' οἱ δικοὶ πιά τὸν ἀρνήθηκαν. Καὶ  
τῶν βουνῶν τ' ἀπάτητα, κι αὐτὰ τὸν ἀποδιώχουν.

Δυὸ μένουν τώρα δρόμοι στὴν ἀπελπισιά του. Ν' ἀφήση τὰ  
παλιὰ τὰ χῶματα τ' ἀγαπημένα, ἢ νὰ πέση καὶ νὰ προσκυνήση  
τὸν Πασά... ποῖος εἶπε τέτοιο λόγο; Ὁ Ἄρματωλός οὐδὲ στὸ  
νοῦ του τῶθαλε!

Κάπου, ἐδῶ καὶ κεῖ, σὰν τὸ θεριὸ γυρίζοντας, σκοτώνει ὅπου  
ἀπαντήση κανέναν Τούρκο, ὀχτρό του πού τὸν ὤμοσε πρὶν τὸν  
γνωρίση. Ὅμως ἔτσι ἂν δὲ μπορῆ τὸ μίσος του τ' ἀγριεμένο νὰ  
χορτάση, πῶς θὰ μπορέση καὶ τὴν πείνα του τὴ θεριεμένη νὰ  
γελάση, πού εἶν' ἀγέλαστη;

— Φάγε καὶ πιέ, παλιαδερφέ, συμπέθερε ἀκριβέ μου! Δικά σου  
καὶ τὰ πρόβατα καὶ τ' ἄλλα τὰ καλά. Μὰ ὁ Πασάς πολὺ μᾶς  
ἔσφιξε, νὰ ξέρης. Ἀπὸ μᾶς γυρεύει τὴ ζωὴ σου. Καὶ μᾶς φοβέρισε  
προχτὲς μὲ θάνατο. Κι ὄρκο μᾶς πῆρε νὰ σὲ παραδώσουμε.  
Σὲ πέντε μέρες, σκοτωμένον ἢ δεμένο, νὰ σὲ στείλουμε — ἦρθες

σύγκαιρα. Καὶ πές μας, πῶς τὸν ὄρκο μας νὰ μὴν πατήσουμε, καὶ στὴν παλικαριά σου νὰ μὴ φανοῦμε ἄπιστοι.

— Ἀδέρφια, τώρα ποὺ τ' ἀγαθὰ σας χάρηκα, κ' ἔφαγα κ' ἤπια, τώρα θὰ σᾶς πῶ. Τὸν ὄρκο σας, καὶ στανικὸς ἂν εἶναι, πρέπει νὰ τονὲ φυλάξετε. Καὶ μένα τὴ ζωὴ μου νὰ τὴ ρίξετε στὴ μοῖρα μου. Πολὺ πιὰ βαρυστέναξα καὶ μοῖρα καὶ ζωὴ. Καὶ τελευταία πικρὰ τὰ καταράστηκα. Καὶ νὰ τί σᾶς ἀφήνω στερνὴ παραγγελιά. Φεύγω, ὅσο κ' ἦ αὐγὴ ἀκόμα δὲ χαράζει. Καὶ καθὼς θὰ μὲ σκεπάζη τὸ σκοτάδι... ρίχτε μου τυχερά, χωρὶς νὰ μὲ θωρήτε! Γιατὶ καὶ τὸ φωμὶ ποὺ μοῦ χάρισατε εἶν' ἱερό. Νὰ τὸ πατήσετε δὲν πρέπει. Κ' ἢ προδοσιὰ στὸν οὐρανὸ δὲ συμπαθιέται — ρίχτε μου στὰ τυφλά! Κι ἂν μὲ πιτύχετε, γειὰ καὶ χαρὰ σας! Ὁ ὄρκος σας φυλάχτηκε. Ἄν ὄχι, πάλι ὁ ὄρκος σας ἀπάτητος.

Καὶ τὴν αὐγὴ, τὸ αἶμα ποὺ ἔδειχνε τὸ δρόμο, σταλαχτό, τοῦ Ἄρματωλοῦ τοῦ γέρου, ἔφερε τοὺς χωριάτες σὲ μιὰ πατουλιά. Ἐκεῖ ὁ Ἄρματωλὸς πεσμένος ἦτανε.

## ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΕΝΟΣ

Τὰ ἔδγα τοῦ Μαρτιοῦ, μέρα χαρὰ θεοῦ, κι ὁ Καπετάνος τῶν Κλεφτῶν κλεισμένος κάθεται μέσα στὸ σπίτι. Κανένας λόγος, ἀνάγκασμα κανένα δὲν εἶν' ἀξιο νὰ τὸν κάμῃ ν' ἀφήσῃ τὴ γωνιά. Ἐλιώσε ἀπὸ τὴν κλεισούρα τοῦ χειμῶνα, μαύρισε ἀπὸ τὴν καπνιά, σὰ γύφτος τρεμουλιάρης ἔμοιασε ζώντας ἀπάνου στὴ φωτιά, ἓνα χειμῶνα δλάκερον. Αὐτὸς ποὺ δέκα χρόνια πέρασε μακριὰ ἀπὸ κάθε σκέπη, ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ ἄφησε τὰ κλέφτικα λιμέρια, τῶν βουνῶν τὰ ξέσκεπα παλάτια, κ' ἦρθε καὶ προσκύνησε τὸν Τοῦρκο, καὶ πήρε τὸ ράι-μπουγιουρδί, ὁ Κλέφτης ὁ ἀπροσκύνητος ὡς τότε, δέκα χρόνια δλάκερα, κλείστηκε ἀπὸ τὴ μέρα κείνη, μανταλώθηκε, ἦλιο οὐρανὸ δὲν εἶδε! Μίσησε τ' ἀγέρι, τὸ στελμένο ἀπ' τὰ βουνά, σιγάθηκε τὴ μυρουδιά τοῦ ἐλάτου, ποὺ ἀνασταίνει,

κι ἀκόμα τῶν βουνῶν τὴν ὁμορφιά ἀποστράφηκε, τὴ ζωγραφισμένη, ἀσάλευτη κ' αἰώνια, ἀντίκρυ ἀπὸ τὴ θύρα τοῦ σπιτιοῦ του, ἀπόμακρη!

Σκυφτὸς στὸ παραγώνι κάθεται καὶ δὲ μιλεῖ, μερόνυχτο. Στὸ πλάγι του, γονατιστὴ μπρὸς στὸ σεντούκι, ψάχνει τάχα ἢ Καπετάνισσα κάτι νὰ βρῆ. Ψάχνει ἐνῶ τὸν κρυφοβλέπει, καὶ τοῦ μιλεῖ γλυκὰ καὶ ταπεινά, σὰ νὰ χαϊδεύῃ ἓνα παιδάκι.

— Σήκου πιά, Καπετάνε μου, μαράζωσες κλεισμένος πέντε μῆνες ἄσειστος, ἄνιφτος, ἀστόλιστος μέσα στὸ σπίτι! Τί ζωὴ εἶν' αὐτὴ; Ἄρρωστησε ἡ ψυχὴ σου πιά καὶ τὸ κορμί ἀπ' αὐτὴ τὴ φυλακὴ. Κάνεις σὰ νὰ κρατῆς τὸ θάνατο κανενοῦ ἀκριβοῦ σου. Μίσησες τὴ μέρα τοῦ Θεοῦ! Τὸν ἤλις, ποῦναι τόσο ὁμορφος, κάνεις σὰ νὰ τὸν ντράπηκες. Ἔβγα νὰ ἰδῆς, ἦρθε τὸ καλοκαίρι! Ὁ κόσμος εἶναι τόσο ὁμορφος, σὰν ἐκκλησιά! Κ' εἶναι σὰν προσευκὴ νὰ τονὲ χαίρεται κανεῖς!

Σκληρὰ τώρα ὁ Κλέφτης ἀποκρίνεται. Μαύρη εἶν' ἡ ματιὰ του κ' ἡ ὄψη του τρελῆ.

— Ὠρὴ γυναῖκα, θὰ στὸ πῶ! Ἄμα ζυγώνει αὐτὴ ἡ μαγκούφα ἢ ἀνοιξη, μὲ πιάνει ἓνα κακό... Γυρεύω τὰ βουνά! Τ' ἄγια τὰ θέμελα! Τ' ἄσυλα βουνά! Τούρκους νὰ φάω θέλω... Τ' ἄρματα μου μὲ καλοῦν, κ' ἐγὼ τὰ μάχομαι. Θέλω νὰ σφάξω ἢ νὰ σφαγῶ... Φοβᾶμαι καὶ γιὰ σένα, μαύρη! Νὰ βγῶ, ν' ἀγναντέψω τὰ βουνά, εἶν' ἓνας πόνος ποῦ δὲ ματαγίνηκε... Σήκου καὶ φεύγα! Μὴ μὲ παρακαλεῖς, καὶ τίποτα μὴ μοῦ θυμίζεις. Κοίτα μὴ χαθῆς!

Ὁξω ἀπ' τὸ σπίτι κάθεται καὶ σιγοκλαίει ἡ ἄμοιρη γυναῖκα. Καὶ μέσα ἀκούγεται βαρὺ σὰ μοιρολόγι τὸ τραγοῦδι τὸ λεβέντικο καὶ τ' ἄλαφρό, ποῦ λέει γιὰ τὰ βουνά.

Νυχτώνει. Μπαίνει ἀπαλὰ στὸ σπίτι ἡ Καπετάνισσα. Μαντεύει τώρα τί τὴν καρτερεῖ. Ἀπὸ τὸν τοῖχο λείπουν τ' ἄρματα, τὰ κρεμασμένα ἀντίκρυ ἀπὸ τὴν πόρτα. Ὁ Κλέφτης καθισμένος πάντα στὴ γωνιά, μὰ τώρα καὶ τὴν καπότα του φορεῖ. Καὶ σηκώνεται ἤσυχα καὶ βγαίνει ἀπὸ τὸ σπίτι. Μὲς στὸ σκοτάδι, ἀθώρητος, παίρνει τὸν ἀνήφορο τὸ μονοπάτι. Ἀθόρυβα ἡ γυναῖκα κλείνει τὴν πόρτα κι ἀκολουθεῖ σὰν ἴσκιος πίσω του, ἀπὸ μακριά. Ἔτσι ἔλη

τὴ νύχτα βάδισαν. Κι ἅμα μὲ τὴν αὐγὴν ὁ ἥλιος σκάζοντας χτύπησε τῆς θεόρατες κορφῆς ἀπάνου, ἄστραψε τὸ πρόσωπο τοῦ Κλέφτη, τὸ νεκρόχλομο. Ἐπλωσε πλατιά τὸ χέρι κ' εἶπε·

— Γειά σας, ὦρὲ βουνά!

Κι ἀκολούθησε τὸ δρόμο του.

### ΓΙΑ Τ' ΑΡΜΑΤΩΛΙΚΙ

Ὁ πόλεμος, ἀδερφομάχος, βαστοῦσε ἀκόμα στὰ βουνά, δυὸ χρόνια τώρα. Ἄρματωλὸς ἔπου ἀπαντοῦσε Κλέφτη, καὶ Κλέφτης ἔπου ἀπαντοῦσε Ἄρματωλό, φιλεύονταν τὸ θάνατο. Κι ὁ Τοῦρκος, ὁ Πασὰς ὁ δῖβουλος, ἀφοῦ τοὺς χώρισε ἔτσι, τοὺς ἄφηνε νὰ φαγωθοῦν. Κι αὐτὸς χαιρότανε τὴ νίκη του.

Τέλος τοῦ τόπου ὁ Προεστός, ὁ Γεροθύμιος ὁ καλόγνωμος καὶ σεβαστὸς ἀπ' ἄλλους, κατάφερε νὰ πάψη αὐτὸς ὁ χαλασμός. Ὅχι γιὰ πάντα, μόνο ὡς πού νὰ ἴδουν, τυφλοί, καὶ νὰ νοιαστοῦνε τὸ γκρεμό, πού ἢ μῶρα τους γοργὰ τοὺς ἔσερνε.

Λαμπρὴ ἐρχότανε, κ' οἱ ἀντίπαλοι, πρώτη φορὰ ἤσυχτοι καὶ μερωμένοι, στὸ Τρανὸ χωριὸ καὶ στ' ἄλλα πουθενὰ δὲ φάνηκαν. Τραθηγμένοι στὰ βουνά, σὲ δυὸ ρημοκλήσια χωριστὰ θᾶκαναν τὴν ἀνάσταση. Κ' ὕστερα τῶν Καπετάνων ἡ ἀπόφασή, τι θᾶλεγε, αὐτὸ θὰ γίνονταν.

Ἀνήμερα Λαμπρῆ. Ἐτοιμο τὸ τραπέζι, στρωμένο μοναχὰ γιὰ τρεῖς, περίμενε ἀποκάτου στὸ πλατάνι, στὴ μέση τοῦ Τρανοῦ χωριοῦ. Περίμενε τοὺς Καπετάνους γιὰ νὰ δέσουν τὴν ἀγάπη πιά, στὸ πείσμα καὶ τοῦ σκληρόκαρδου Πασά. Κι ὁ Γεροθύμιος πρόσχαρος ἦταν ἐκεῖ, καὶ τοὺς περίμενε.

Νά τοι πῶρχονται! Ἀπὸ τίς δυὸ ἄκρες τοῦ χωριοῦ προβαίνουν ὀλομόναχοι, μὲ τ' ἄρματά τους. Τί ἀντίκρουσμα παράξενο ὕστερ' ἀπὸ κείνα τ' ἄλλα τὰ ματόβρεχτα! Τὰ χέρια δίνουν καὶ φιλιῶνται ἀδερφικά, σὰ μιὰ φορὰ πού ἀλήθεια ἀδέρφια ἦτανε. Φιλιῶνται

καὶ γιὰ τὸ θέλει ἡ μέρα. Ὑστερα, μὲ τὸ Γεροθύμιο συντροφιά, κάθονται στὸ τραπέζι, τριγυρισμένοι ἀπ' τὸ βουδὸ στεφάνι τῶν χωριάτων.

Βαρυπρόσωποι εἶναι στὴν ἀρχή. Ὅμως μὲ τὸ κρασί, τὸ γέλιο χάραξε στὰ πρόσωπά τους. Τέλος ξεθάρρεψαν, καὶ μίλησαν ἐλεύτερα. Καὶ κεῖ, γυρίζει ὁ Καπετάνος τῶν Κλεφτῶν καὶ λέει:

— Καλὰ φάγαμε κ' ἤπιαμε, ὦρὲ παλιέ μου σύντροφε. Μὰ τώρα ἔχουμε νὰ ποῦμε κ' ἓνα λόγο. Γιατὸ ἀνταμώσαμε, τί λές;

— Σωστό, εἶπε ὁ Ἄρματωλός.

— Ἔτσι, νὰ πᾶνε οἱ χωριανοὶ στὰ σπίτια τους νὰ κάνουνε Λαμπρή. Καὶ σύ, σταυροπατέρα Γεροθύμιο!

Καὶ τώρα οἱ δύο τους ὀλομόναχοι, ἀκόμα καθισμένοι στὸ τραπέζι, κεραστήκανε καὶ πάλι μιὰ καὶ δύο. Κ' εὐκήθθηκαν. Κ' εἶπανε κ' ἓνα τραγούδι. Ὅμως στὸ τραγούδι ἀνάμεσα καὶ στὶς εὐκές, δίκοπα λόγια ἀλλάζανε, σὰ λόγια ἀθῶα τάχα.

— Θὰ μοῦ δώσης τ' Ἄρματωλίκι, σταυραδερφέ; ρώτησε ὁ Κλέφτης.

— Τὸ θέλω γιὰ τὴν ἀφεντιά μου. Καλὸς εἶμαι καὶ γώ, εἶπε ὁ Ἄρματωλός.

— Καὶ τώρα πῶς θὰ κάνουμε; Ἐδῶ θὰ τὸ μοιράσουμε μὲ τὸ σπαθί, ἢ ἀλλοῦ, καὶ πῶς;

— Ἐδῶ, καὶ πιὸ καλὰ μὲ τὸ ντουφέκι.

Σηκωθῆκανε. Μὲ γέλια ἀνοίχτηκαν κι ἀρχίσανε τὸν πόλεμο. Κι ὁ ἓνας ἔπιασε τὸν πλάτανο, κι ὁ ἄλλος τ' ἀγκωνάρι τῆς ἐκκλησιαῆς. Οἱ χωριανοὶ ἀκούοντας τὰ γέλια νόμιζαν πῶς ἦτανε χωρατὰ. Κι ἅμα ἔπαψε τὸ ντουφέκι κ' ἔτρεξαν, τὸν ἓνα τονὲ βρήκανε πεσμένον πίσω ἀπὸ τὸν πλάτανο, μὰ τοῦ ἀλλουνοῦ ἀκολούθησαν τὸ αἶμα ἴσαμε ὄξω ἀπ' τὸ χωριό. Καὶ δὲν τὸν ἤβρανε... Τότε στυλώσανε τ' ἀφτιά—κούφια ντουφέκια ἐρχόσαντε ἀπὸ μακριά. Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε ἀκόμα στὰ βουνά!

## ΟΠΟΙΟΝ ΠΑΡΗ Ο ΧΑΡΟΣ

Οἱ Κλέφτες ἔχουνε μάζωξη. Στὸν Ἀηλιά, στὸν πλάτανο, στρώσανε τὸ τραπέζι. Κ' ἔφαγαν κ' ἤπιαν. Κ' ὕστερα πιάσανε καὶ τὸ τραγούδι. Καὶ κλάψανε τὰ ντέρτια τους καὶ τὰ παράπονά τους.

Καὶ κεῖ, στὸ ξάναμμα τοῦ τραγουδιοῦ, πετιέται ὀρθὸς ὁ Καπετάνος. Τραβάει ἀπ' τὸ σελάχι τὴν πιστόλα, καὶ μ' ἓνα πήδημα στὴ μέση βρίσκεται τοῦ τραπεζιοῦ.

—“Ὅποιον πάρη ὁ Χάρος! φωνάζει ὁ Καπετάνος.

Καὶ μὲ τὸ λύκο σηκωμένον τοιμάζεται ν' ἀρχίσῃ τὸ θανάσιμο χορό, κ' ὕστερα νὰ ρίξῃ, στὸ σωρό. Κι ὅποιον πάρη ὁ Χάρος!... Εἶναι ἀπὸ τὰ κλέφτικα συνήθεια αὐτὸ τὸ φονικὸ παιγνίδι.

Κανέννας δὲν ταραάζεται. Κ' ἐνῶ βασιτιέται τὸ τραγούδι, ἀκούγεται ἄλλη βροντερὴ φωνή. Μιλοῦσε ὁ δεύτερος τῆς συντροφιάς. Κόπηκε τώρα τὸ τραγούδι. “Ὅλοι κοιτάζουν τὸ λεβέντη, τὸν πιὸ ἀγαπημένο τους.

—“Ὅποιον πάρη ὁ Χάρος; Ναι, τὸν καρτερῶ! Καλῶς νὰ μ' ἔδρη, Καπετάνε!

“Ὁ Καπετάνος εἶναι κίτρινος σὰν τὸ φλουρί. Τ' ἔπλο μένει ἀνεργο, βαρὺ στὸ χέρι του.

— Πῶς τὸ ξέρεις ἐσύ; λέει μὲ φωνὴ ξαφνισμένη.

— Τὸ θάνατό μου δὲ ζητᾶς; Δὲ μὲ βάνεις μπροστὰ πάντα στὸν πόλεμο; Καὶ θέλεις ἢ νὰ σκοτωθῶ ἢ νὰ πέσω σκλάβος στὰ χέρια τῶν ὀχτρῶν. Ἀντίπροχτε στὸ γιρούσι, ποῦ πήγαινα μπροστὰ, ἓνα βόλι ἀπὸ πίσω μου καψάλισε τὰ μαλλιά... Μοῦ τῶστειλες ἐσύ, τὸ ξέρω! Θέλεις νὰ μὲ σήσης ἀπ' τὰ μάτια σου. Γιατ' εἶσαι φτονερός· κ' εἶσ' ἄψυχος! Τὰ καλύτερα παλικάρια τᾶφαγες ἐσύ! Θέλεις νὰ φᾶς καὶ μένα — ἐδῶ εἶμαι!

Ὁρθὸ τὸ παλικάρι, ἔχει τὸ χέρι στὸ σπαθί καὶ περιμένει. Ὁ Καπετάνος τὸν ἀντικρύζει μὲ λύσσα μὴ στιγμῆ. Μπαίνουν πολλοὶ στὴ μέση καὶ προλαβαίνουν τὸ κακό. Καὶ καθίζουσι πάλι τὸ Πρωτοπαλικάρο στὸν τόπο του.

— Ἐμπρός! Καὶ τὴ χαρὰ μας! “Ὅποιον πάρη ὁ Χάρος! λέει ἓνας ἀπὸ τοὺς συντρόφους πρόσχαρα.

Τώρα δυὸ τρεῖς φωνές ὑφώνονται βαριά καὶ μὲ κρυφὸ φοβέρισμα.

— Ὅποιον πάρη ὁ Χάρος, ναί!... Ἄλλὰ ἔναν ἀπ' ὄλους μονάχα δὲ θὰ πάρη. Αὐτὸς εἶν' ὄξω ἀπὸ τὸ θάνατο... Πρέπει νὰ ζήση!

— ... Αὐτὸς ποὺ ξέρει ὁ Καπετάνος.

— Νὰ κοιτάξῃ καλά... Μιὰ τρίχα μὴν τοῦ πειραχτῆ!

Ὁ Καπετάνος ἄφωνος, ἀσάλευτος, νεκρὸς ἢ ζωντανός, φέρνει σιγὰ στὸ σελάχι τὴν πιστόλα. Τὰ μάτια του δὲν πιστεύουν ὅσα βλέπουν. Νομίζει πῶς ἔχασε ἀκόμα καὶ τὸ νοῦ του. Ἄπιστη λοιπὸν ἢ συντροφιά; Δὲν τονὲ θέλει Καπετάνο πιά; Τὸ πρωτοπαλίκαρο, αὐτὸ τὰ κάνει ὄλα! Ἄ!

Τραβάει τὸ σπαθί καὶ χύνεται ἀπάνου στὸ λεβέντη. Ἴσως θὰ μπορούσε νὰ τὸν ξεδικηθῆ κι αὐτόν, καὶ νὰ γλιτώσῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους φεύγοντας. Τὴν ἴδια στιγμή δέκα πιστόλες βρόντησαν. Κι ὁ Καπετάνος ἔπεσε πλατὺς ἀνάμεσα στοῦ τραπεζιοῦ τὰ σκορπισμέν' ἀπομεινάρια. Κι ὅποιον πάρη ὁ Χάρος!

Ἔστερα οἱ Κλέφτες σιωπηλοὶ χαιρέτησαν τὸν καινούριον Καπετάνο τους.

## ΤΑ ΠΑΛΙΚΑΡΙΑ ΤΑ ΚΑΛΑ

— Γιωργάκη, σύντροφε πικρέ, μὲ τὰ γραμμένα φρύδια! Ποὺ σ' εἶχαμε κορώνα μας κ' εἰκόνα στὸ κεφάλι... Κ' εἶχαν κρυφὴ τὰ χεῖλη μας ἐλπίδα νὰ σὲ ποῦνε, καὶ νὰ σ' ἀκούσουν τὰ βουνὰ στοὺς μαύρους Κλέφτες πρῶτον. Κ' ἦσουν γερὸς στὰ σίδερα, Γιωργάκη παινεμένε!... Τώρα πῶς μᾶς κατάντησες, σὰ χῆρες νὰ σὲ κλαῖμε;... Ἀλήθεια, πὶδ φαρμακερὸ τὸ δάκρυ μας θὰ σοῦναι, γιὰτ' οἱ πιστοὶ συντρόφοι σου — κακὸ μᾶς ἦδρε! — κ' οἱ παλιαδερφοὶ σου τὴ ντροπιασμένη σου ζωὴ σοῦ πήραμε...

Τὸν Κλέφτη τονὲ μάγεψαν. Καὶ πάτησε τὸν ὄρκο του καὶ παράτησε τὴ συντροφιά του καὶ πρόδωσε τῆς Κλεφτουριάς τὸ νόμο, τὸν ἱερό.

Σηκώθηκε ἓνα σύνταχο, μὲ λίγους ποὺ τὸν ἀκολούθησαν, καὶ

πῆγε στήν τουρκεμένη χώρα καί προσκύνησε τὸ Μπέη καί τὸν Προεστὸ τὸν τουρκολάτρη. Τάχα τ' ἄσπρα τονὲ γέλασαν; Τάχα τ' Ἄρματωλοῦ οἱ χάρες τονὲ θάμπωσαν τὸν Κλέφτη; Ἡ μὴν τοῦ σήκωσαν τὸ νοῦ τὰ κάλλη τῆς περδικόστηθης προεστοπούλας;

Καί τώρα Ἄρματωλὸς περήφανος, στ' ἀσήμι βουτηγμένος καί στὸ μάλαμα, χαίρεται τὴν εὐτυχιά του σπίτι του. Μὰ σκύβει καί στή γνώμη τοῦ πεθεροῦ του τ' ἄρχοντα καί προσκυνάει τὴ γούνα τοῦ τύραννου τοῦ Τούρκου. Καί πρέπει τώρα, μὲ τὴ δική τους προσταγή, τοὺς Κλέφτες νὰ χαλάσῃ, ἀφοῦ νὰ τοὺς μερώσῃ δὲ μπορεῖ.

Τοῦ κάκου γράφει γράμματα, καί πότε τοὺς χαϊδεύει, πότε φοβέρες τοὺς λαλεῖ. Τοῦ κάκου τοὺς τάζει καί τ' Ἄρματωλίκι. Οἱ Κλέφτες, οἱ προδομένοι κι ἀνυπόταχτοι, ἓνα μονάχα παράφορα παρακαλοῦνε: Νὰ βγῆ ὁ παλιὸς τους σύντροφος νὰ πολεμήσῃ!

Ὁ Καπετάνος βαρύνκαρδος λαβαίνει αὐτὸ τὸ κάλεσμα. Κι ἀποφασίζει, σὰν παλικάρι κι αὐτὸς ποῦ εἶναι, νὰ τὸ δεχτῆ. Καλὲς ἀντάμωσες λοιπόν! Τοὺς Κλέφτες θὰ τοὺς καρτερῆ στὰ τούρκικα μνημούρια, στὸ ριζοβούνη χαμηλά. Καί συνάζει τοὺς δικούς του καί ξεκινάει.

Ὁ πόλεμος δὲ βάσταξε πολὺ, γιὰτ' ἦταν ἄγριος. Τὸ ντουφέκι γλήγορα βουδάθηκε. Καί μὲ τὸ τράβηγμα τοῦ κλέφτικου σπαθιοῦ, ὁ Ἄρματωλὸς ἔμεινε μόνος, ἀσάλευτος στὸν τόπο του. Ἐκεῖ ἔπεσε, νεκρὸς ὄχι παραδομένος.

Τότε οἱ Κλέφτες, ἀφοῦ πῆραν τὴν ἐκδίκησὴ τους, τριγύρισαν τὸν κακοθάνατο καί κάθισαν καί τονὲ μοιρολογοῦσαν.



## ΠΡΩΤΟΤΡΑΓΟΥΔΟ

Μεγάλη ἦταν ἡ ὥρα κ' ἡ στιγμή, πού τὸ περήφανο τραγούδι βγήκε στὸν ἀέρα, δειλὸ πρῶτα σὰν τ' ἄπλερο πουλί, κ' ἔκαμε φτερὰ καὶ πέταξε ὕστερα.

Ὅμως αὐτὸ δὲν ἦτανε τραγούδι, ἦταν ἀντρίκειο μοιρολόγι, πιὸ πικρὸ ἀπὸ κάθε ἄλλο μοιρολόγι· κ' ἔσφιγγε τὴν καρδιά, καὶ τὸ δάκρυ αἷμα τῶκανε νὰ τρέχει. Ὅιμέ! καὶ κείνη ἡ ὀλοϋστερη κραυγὴ τοῦ πόνου, πού ἀκολουθεῖ τοῦ στίχου τὸ βαθὺ καημό, πῶς ἔσφαζε! Ὅιμέ!

Μεγάλη ἦταν ἡ ὥρα κ' ἡ στιγμή, πού βγήκε τὸ πρωτόπλαστο τραγούδι ἀπ' τὸ καλύδι στὸ χωριό, καὶ πέταξε κι ἀπλώθηκε τριγύρω καὶ μακριά, μακριά! Πόνος τρανός, θανάτου ἀπελπισιά, φοβέρα μαύρη πλάκωσε τὸ χωριὸ ἀπὸ τὴν αὐγὴ χαράζοντας, πού ἔφτασε τὸ φριχτὸ χαμπέρι μὲ τὸν ἀγωγιάτη ἀπὸ τὰ Γιάννινα κ' ἔλεγε τοῦ Καπετάνου τὸ χαμό. Ἄ, τάχα νὰ μὴν ἦταν ἀληθινὸ τέτοιο ἀκουσμα! Μὰ ὁ πεζοδρόμος πού ροβόλησε ὕστερα κρυφοστελμένος, κι ὁ ταξιδιώτης ὁ περαστικὸς τὸ λόγο τὸ φαρμακωμένο στέριωσαν, κ' ἔδιωξαν καθ' ἑλπίδα.

Νύχτα· σκοτάδι στὸ καλύδι. Γύρω στὴ μισόσθηστη γωνιά, τοῦ Καπετάνου οἱ ὄρφανοὶ συντρόφοι, νιοὶ γερνόνται, κάθονται σταυροπόδι ἀμίλητοι. Πόσα δὲν εἶπαν ὀλημέρα! Καὶ τώρα καθένας ἔχει μὲ τὸν πόνο του κρυφὴ μιλιὰ κι ἀμάχη. Τὰ περασμένα τὰ ὄμορφα, τὰ πανηγύρια τῶν πολέμων, τραβοῦν τὸ λογισμό τους, μόνο γιὰ μιὰ στιγμή· μ' αὐτὸς γυρίζει πάντα στὸ θάνατο τοῦ Καπετάνου, κι ὄλο τὰ ἴδια, μονότονα, σπαραχτικὰ τοὺς μολογάει. Μὲ προδοσιὰ, μονάχο τονὲ βρήκαν καὶ τὸν ἔπιασαν, τὸν ἄμοιρο. Χώρι' ἀπὸ τῶν παλικαριῶν του κάθε συντροφιά. Κ' ἔτσι δεμένον, καθάλα τονὲ πήγανε, στὰ Γιάννινα. Μερόνηχο περπάτησαν, χωρὶς καὶ νὰ τὸν κατεβάσουν ἀπὸ τ' ἄλογο, γιὰ μιὰ στιγμή. Ὅιμέ! Ὁ Κλέφτης, ναί, μὲ προδοσιὰ πάντα του εἶναι γραμμένο νὰ χαθῆ· μὰ τέτοια μοῖρα ποιὸς νοῦς νὰ τὴ χωρέση; Ὅιμέ!

Ἄξαφνα, μὲς στὸ σκοτάδι, καὶ στὴ σιωπῇ τῇ σκοτεινῇ, ἓνας ἀπ' τοὺς συντρόφους σείστηκε, βόγκησε βαθιά· ἔσκυψε κατὰ τὴ

φωτιά, νὰ κρύψη θέλησε τὴν ταραχὴ του· μὰ ἓνα πιγμένο κλάμα βγήκε ἀπὸ τὰ στήθια του. Ὅλοι ἀνατρίχιασαν. Ὁ ἴδιος ὁ Καπετάνος ἐκλαιγε μὲ τὸ κλάμα τοῦ συντρόφου.

— «Τοῦρκοι, βαστάτε τ' ἄλλο...λίγο νὰ ξεποστᾶσω...» ἔλεγε ἡ φωνή. Κι ἄλλη ὕστερα ἀκολούθησε:

— «Νὰ χαιρετήσω τὰ βουνά... Ὅιμέ!»

Ἔτσι, σιγὰ σιγὰ, τοῦ Κατσαντώνη τὸ τραγούδι τὸ περήφανο, μὲ τὸ σπαραχτικὸ του τσάκισμα σὰ σπάσιμο καρδιάς, γεννιώτανε, γιὰ νὰ μὴν πεθάνη πιά.

## ΤΟ ΚΛΕΦΤΟΠΟΥΛΟ

Ἡ μέρα κείνη ἦταν πικρή. Κ' οἱ Κλέφτες ποῦ χαλάστηκαν, πάντα θὰ τὴ θυμῶνται.

Στὰ χέρια οἱ Κλέφτες σήκωσαν τὸν Καπετάνο, ἀσάλευτο, μὲ τὴ σπαθιά κατεβατὴ στὸ πρόσωπο, καὶ πολεμώντας ἀνηφόρισαν. Κ' ἔπιασαν τὸ καταράχι, καὶ σταμάτησαν.

Οἱ Ἀρβανίτες δὲν τοὺς πῆραν τὸ κοντό, γιὰ τὴν τρανὸς ἦταν κι ὁ θρῆνος ὁ δικός τους. Καὶ μοναχὰ τοῦ Καπετάνου τῶν Κλεφτῶν ὁ θάνατος, τοῦ ξακουστοῦ τ' Ἄρματωλοῦ—θάνατος ποῦ χρόνια τὸν παρακαλοῦσαν—ἔκανε τὸ κλάμα τοὺς σὲ γέλιο νὰ ξεσπάσῃ· κ' ἡ σαλαγὴ του ν' ἀντηχῆ, γιὰ νιὸ φοβέρισμα, στοὺς Κλέφτες τοὺς θλιμμένους.

Οἱ Κλέφτες ὅμως σώπαιναν. Τὰ μάτια τοὺς στεγνὰ τὸν Καπετάνο ἀντίκρυζαν τὸν ξεπλωμένο, ποῦ δὲν ἔδειχνε ζωῆς σημάδι.

Ἡ μέρα κείνη ἦταν πικρή! Κ' ἡ μοῖρα τοὺς ἔτσι ἦτανε γραφτὴ. Ὁ Καπετάνος εἶχε καλέσει τοὺς Ἀρβανίτες σὲ πόλεμο γιὰ θάνατο καὶ γιὰ ζωὴ. Καὶ τώρα ὁ Ἀλιζόταγας, Δερβέναγας σκληρός, ὀχτρὸς τοῦ Καπετάνου, χαίρεται καὶ καμαρώνει.

Κάποτε ὁ πληγωμένος ἀνασείστηκε. Στὸ πρῶτο ἀνάβλεμμά του ἄλλη τρομάρα ζωγραφίστηκε.

— Ὁ Ψυχογιός μου ποῦναι; εἶπε. Τ' ἄρματά μου... πᾶν κι αὐτά; Πόσοι ἀπομείναμε;... Πεθαίνω...

— Καρδιά, πατέρα, και θά ζήσης! εἶπ' ἕνα ἀπὸ τὰ παλικάρια.  
 "Ὅσοι βαρέθηκαν, τοὺς πήραμε. (Ἦταν φέμα θλιβερό).

— Κι ὁ Ψυχογιός;... Καί τ' ἄρματα;

— Μᾶς λείπουν, κι ἄλλοι δέκα ἀντάμα.

— ... "Ὅλοι στὸν τόπο;

— Μῆν τὸ λές! Ξέκοψαν ἀπὸ μᾶς ἐκεῖ πὺ πάψαμε τὸν πόλεμο.

Κανένας δὲν τοὺς εἶδε. (Ἦταν ἀληθινό).

Τότε τροχάλισαν ἀπὸ κοντὰ πόδια σιδερωμένα. Κι ὁ Ψυχογιός σὲ λίγο, τοῦ Καπετάνου ὁ ἀκριβός, ποῦχε τὴ δόξα νὰ φορῆ τοῦ Καπετάνου τ' ἄρματα, ὀρθὸς στεκότανε στὸν Καπετάνο ἀντίκρυ, μαῦρος καὶ φοβερός, σὰ Χάρος φοβερός και μαῦρος.

— Γειά και χαρά σου, Καπετάνε! φώναξε. Ξαγόρασα τὸ αἷμα σου — ὁ Ἄλιζόταγας δὲ ζῆ! Τοὺς βγήκα μπρὸς καρτέρι... "Ἄμα σὲ πήραν οἱ συντρόφοι, δὲν κρατήθηκα. Στὸ δρόμο τὸν πλατὺ τοὺς βγήκα, και τοὺς πέσαμε μὲ τὸ σπαθί. Κ' οἱ Ἄρβανίτες σκόρπισαν. Κι ὁ Ἄλιζόταγας γυμνὸς στὸ χῶμα κοίτεται!

— Ὁρέ, σηκῶστε με! φωνάζει ὁ Καπετάνος. Τί λείει αὐτὸς ἐκεῖ;

Τρομερὴ ἦταν ἡ ματιά του, στὸν Ψυχογιὸ ριχτή. Κ' ἔτρεμε τῶρα τὸ Κλεφτόπουλο μπροστά του.

— Ὁρέ, ποῖος σοῦπε νὰ τὸ κάμης; ὁ Καπετάνος ρέκαξε. Ἄφου χαλάστηκα, πῶς θέλησες ἐσὺ νὰ μὲ ντροπιάσης; Ὁ Ἄλιζόταγας ἔπρεπε νὰ ζήση, ἀνίκητος!... Τί εἶναι πὺ κρατάς;

— Εἶναι τὸ καριοφίλι του και τ' ἄρματά του... Σοῦ τάφερα...

— Πάρ' τα! πάρ' τα, μήτε νὰ τὰ ἰδῶ!.. Τῶρα, ἀφου ἔχεις ἄρματα, βγάλε τα τὰ δικά μου, πὺ δὲ σοῦπρεπαν... Τέτοια τιμὴ γιὰ σένα εἶναι μικρὴ... Ἄλλα ἄρματα προτίμησες...

— Συμπάθα με, Καπετάνε! Ξέρεις ἂν κράτησα τὴν πίστη στ' ἄρματά σου, κι ἂν τ' ἀτίμασα...

— Κι ὁ Ἄρβανίτης, ἂν σὲ σκότωνε και σένα, και σοῦ τάπαιρνε;

— Δὲν τὰ κρατοῦσα γιὰ γαιμπρός! Τ' ἄρματα εἶναι γιὰ πόλεμο, και τὰ δοκίμασα!.. Μὰ κείνα τοῦ Ἄρβανίτη τάχα ζηλέψη ἀπὸ καιρὸ—γιὰ σένα, ὄχι γιὰ μένα, Καπετάνε. Καὶ σοῦ τάφερα...

— Δικά σου! Δὲν τὰ θέλω! Καὶ βγάλε τὰ δικά μου... Δὲν ἀκοῦτε σεῖς, ὦρέ;

Τὸ Κλεφτόπουλο, ἄγριο, ἔχει τὸ χέρι στὸ σπαθί καὶ περιβλέπει.

— Ὅποιος ἀπλῶση, κρᾶζει, τὸν περιμένει θάνατος! Τ' ἄρματα πὸν φορῶ κανένας μὴν τ' ἀγγίξῃ! Τοῦ Καπετάνου τ' ἄρματα!

Ὅλοι προσέχανε στ' ἀγριεμένο τὸ Κλεφτόπουλο, κι ὁ Καπετάνος εἶχε σηκωθῆ ὀλόρθος ἄξαφνα, κανεὶς δὲν εἶδε πῶς, μὲ τῆ σπαθιά μεσόφρυδα, μεγάλος καὶ ματόπνιχτος, καὶ φάνταζε σὰ ν' ἀναστήθηκε.

— Ὁρέ, εἶπε μὲ μιὰ φωνὴ πὸν ράγιζε, τ' ἄρματα τὰ δικὰ μου δὲν τὰ καταφρονᾷς;... Θέλεις νὰ τὰ φορῆς ἀκόμα;

— Θέλω καὶ θέλω! Εἶμαι ὁ Ψυχογιός σου ἐγώ!

Ἀπλωσε τὸ χέρι ὁ Καπετάνος κ' ἔδειξε τὸ Κλεφτόπουλο. Κ' ἔβγαλε ἓνα ροχαλητό.

— Προσκυνᾶτε, ὦρέ, τὸν Καπετάνο σας!

## Τ' ΑΡΜΑΤΑ

— Μάνα, τί ἦταν ἀπόψε ἡ σαλαγή; Τ' ἄρματα τοῦ πατέρα ποῖς τὰ πείραζε; Κάποια τρομάρα μ' ἔκαμε νὰ πεταχτῶ στὸν ὕπνο μου. Κι ἄκουσα μὲ τ' ἀφτιά μου νὰ σαλεύουν τ' ἄρματα. Κλέφτες θὰ μῆχανε στὸ σπίτι, μάνα...

— Παιδί μου, σὰν ἀπόψε πέθανε ὁ πατέρας σου. Ἄρρωστο, μὲ προδοσιὰ τὸν πιάσανε. Στὰ Γιάννινα τὸν πήγανε ξαρμάτωτο, σὰ νᾶτανε ραγιαῖς, ὁ Καπετάνος ὁ περήφανος. Ἐκεῖ σκληρὰ τονὲ θανάτωσαν, τὸν προδομένο. Στάθηκε παλικάρι στὰ μαρτύρια τὰ φριχτά. Ὅμως τὸν πόνο τὸ στερνό του πῖος δὲν τονὲ μαντεύει; Πέθανε ἄδοξος, ξαρματωμένος, ὁ ἄμοιρος...

Τ' ἄρματά του πήρανε τὸν πόνο του ἀπὸ κείνη τῆ στιγμή. Καὶ τονὲ λένε τέτοια νύχτα, σὰν ἀπόψε! Κλαῖνε, καὶ γυρεύουν τὸν ἀφέντη τους. Ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο ἀκοῦνε τὸ παράπονό του. Καὶ φριμάζουνε σὰν ἄτια, στῆ γνώριμη φωνὴ πὸν τ' ἀνακράζει. Καὶ μαλώνουν, καὶ παλεύουνε συνατά τους, σὰ θεριά, μὲς στῆ σκλαβιά τους...

Παιδί μου, τ' ἄρματα βροντομαχοῦσαν, ποῦ ἀκουγες ἀπόψε — τ' ἀκουγα καὶ γώ... Καὶ περιμένω νὰ μοῦ μεγαλώσης, καὶ ν' ἀναστηθῆς τρανός! Τ' ἄρματα νὰ μοῦ φορέσης, ποῦ τὰ τρόμαξαν οἱ κάμποι, τὰ βουνά! Καὶ Καπετάνος νὰ μοῦ γένης ξακουστός, καὶ τοῦ πατέρα σου τὸ θάνατο νὰ ξαγοράσης.— Τότε θὰ σ' εὐκηθῶ! Τότε καὶ τοῦ πατέρα σου τὸν πόνο θὰ τὸν ξαλαφρώσης, ποῦ τὸν ἀκούει ἡ γῆ στὰ στήθια της καὶ τρέμει. Ποῦ τὸν ἀκοῦνε καὶ σπαράζουν τ' ἄρματα...

Τότε καὶ τ' ἄρματα τὸ βροντομάχημά τους θὰ τὸ πάψουνε. Καὶ θὰ χαροῦνε γύρω στὸ κορμί σου, ἀνάλαφρα...

— Μάνα, φοβᾶμαι...

— Τί φοβᾶσαι σύ, τοῦ Καπετάνου γιέ;

— Φοβᾶμαι τ' ἄρματά του!

— Κάλιο νὰ σ' ἔβλεπα νεκρό! Παιδί ἀνάξιο τοῦ πατέρα σου!  
Τ' ἄρματά του νὰ σὲ φᾶνε!

## ΑΠΟ ΤΟ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ

### ΟΧΤΡΟΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΙ

Στή χώρα μέσα, όταν πρωτάναψε τὸ ντουφέκι ἀνάμεσα σὲ Τούρκους καὶ Γραικούς, ἕνα παράξενο ἀκολούθησε.

Τούρκοι καὶ Γραικοὶ ἀμέσως τὸ κατάλαβαν, πῶς δὲ χωροῦσε πιά φιλιά κι ἀγάπη ἀνάμεσὸ τους.

Τὸ ντουφέκι δούλευε καὶ τὸ σπαθὶ στὴ χώρα. Καὶ τ' ἄψυχα δὲν ἔμεναν ἀμέτοχα. Ἡ ἀνεμοζάλη χόρευε ζευγάρι μὲ τὴν ἀνθρώπινη τὴν ψυχοταραχή.

Σὰν ἄσωτη κακούργα στρίγλα ἢ πυρκαγιά ἔσπερνε τὸν ἐλευθρό της ἔπου ἀπλώνονταν. Ὅργη στὸν οὐρανὸ καὶ κάτω!

Δυὸ ἀνθρώπους μοναχὰ δὲ μπόρεσε νὰ σύρῃ στὴν ὁρμὴ της ἢ θεομανία αὐτή. Ὡς τότε φίλοι ἀχώριστοι νομίζονταν ἀπ' ἔλους, κ' ἦτανε φίλοι ἀπὸ χρόνια, ὁ Πανάγος κι ὁ Μεχμέτης, παλικάρια παντοῦ γνώριμα, τοῦ λαοῦ παιδιὰ καὶ τοῦ πιotoῦ συντρόφια. Γύρω τους μὲ τὰ δόντια τρώγονταν οἱ ὁμόφυλοι κι ὁμόπιστοὶ τους. Τὰ δυὸ ποτάμια τὰ αἷματα ἔτρεχαν ἔμπρός τους· αὐτοὶ μαζί, στὸ αἶφουνα ποῦ τοὺς τριγύριζε!

Στὴν ἀρχή, πολλὲς φορές, ὁ ἕνας γλίτωσε τὸν ἄλλον ἀπ' τὸ θάνατο. Κ' ἔκανε σ' ἔλους σεβασμὸ καὶ φόβο τὸ παλικαρίσιο ταῖρι τους, καθὼς ἀτάραχα περνοῦσανε τοὺς δρόμους, ἔπου τὸ βόλι λούφαζε καὶ ξεσπούσε. Ὅμως δὲν ἀργήσε ἡ ἀγάπη τους νὰ γίνῃ σ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους καταδίκη καὶ κατάρρα ἀπ' ἔλους, Τούρκους καὶ Γραικούς.

Καὶ μιὰ μέρα χάθηκαν ἀπὸ τὴ χώρα τὴν τρικυμισμένη οἱ φίλοι. Θέλησαν ἴσως νὰ ξεφύγουν ἀπ' τὸ θάνατο, ποῦ θὰ τοὺς χάριζαν

οἱ δικοί τους οἱ ἴδιοι μὲ τὰ χέρια τους; Ἡ πῆγαν κάπου κι ὡς τὸ θάνατο χτυπήθηκαν, ἀφοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ ζήσουν πιά μὲ τὴν ἀγάπη τους, τὴν τρανὴ καὶ τὴν ἀνιέρη; Κάποιοι ποὺ θάξεραν καλύτερα, ἔτσι μάντεψαν.

Καὶ μόνάχα λίγες μέρες ὕστερα βγήκε ἡ ἀλήθεια ἀπὸ τὴ θάλασσα. Γιατὶ τοὺς ξέρασε τοὺς δυό, δεμένους χέρια πόδια καὶ κορμιὰ μαζί, σὰ νὰ τοὺς ἔδεσε ἄλλος τοὺς παλικαράδες, ἀθελά τους. Κι ὁ θάνατός τους, πιότερο ἀπ' τὸν πόλεμο, ἔκαμε νὰ νιώσουν ἔλοι, Τούρκοι καὶ Γραικοί, πὼς ἦτανε στὸν κόσμο πιά τῶν ἀδυνάτων, Τούρκοι καὶ Γραικοί μαζί νὰ ζήσουν.

### Α Ρ Α Χ Ο Β Α

Οἱ πληγῆς τοῦ γέρου εἶχαν ἀνοίξει πάλι κ' ἔτρεχαν. Τότε ἔπεφτε στὴς ὑποχοντρίες του, ὁ κακόμοιρος. Ὅλα τοῦφταιγαν. Κ' οἱ θύμησες οἱ περασμένες ἔμοιαζαν καὶ κείνες σὰν πληγῆς ποὺ τοῦ πονοῦσαν. Ὅμως, ἐνῶ πονοῦσε, κ' ἐνῶ σπάραζε, ἤθελε καὶ νὰ τίς ἀνιστορῇ. Κ' ἔβρισκε σ' αὐτὸ μιὰ γλύκα, πὼς νὰ πῶ, φαρμακερή. Νόμιζες πὼς κ' ἡ ψυχὴ του μάτωνε κεὶ ποὺ μιλοῦσε. Κι' ὁ γέρος μιὰ μιλοῦσε, μιὰ ἀναστενάζε.

— Ἄχ, αὐτὴ ἡ πληγὴ!.. ποὺ βρίσκει τὸ τόσο αἷμα;.. Τόσα χρόνια πάει αὐλάκι... θάκανε ποτάμι...! Ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ πληγώθηκα, σαράντα χρόνια ἀστείρευτα, σώνει πιά! Πονῶ... καὶ τί κατάλαβα;... αἷμα χαμένο σὰν τὸ ρέμα τοῦ νεροῦ.

Βρέθηκα στὴν Ἀράχοβα... ποιὸς μὲ ρωτᾷει; — καλὰ μὲ ρώτησε! Δὲν ἤμουν, ὄχι, στὴν Ἀράχοβα—κι ἄς μοῦφαγε τὰ στήθια ἐκεῖ τὸ βόλι... Στάθηκα ἀτυχος, μωρὲ παιδιὰ, γιαντὸ βογκᾶω τῶρα, ὄχι γιὰ τίς πληγῆς. Ἄχ, καὶ νὰ μὴ ρίξω καὶ γὼ ἕνα ντουφεκί, νὰ μὴ φάω ἕναν Τούρκο καὶ γὼ μὲ τὸ σπαθί!

Μὲς στὸ κυνήγι τ' ἀσυλλόγιστο, ποὺ κάναμε στοὺς Τούρκους, ἐγὼ ξένος στάθηκα, χωρὶς νὰ θέλω. Ἡ μοῖρα μου μὲ καταρᾷστηκε... Ἐνα κεφάλι καὶ γὼ ἀρθανίτικο δὲ μπόρεσα νὰ πάρω.

Ἔνα—τὸ ἦδρα καταγῆς, τὸ ντράπηκα κι αὐτό. Γιατί; θὰ σὰς τὸ πῶ, μωρὲ παιδιά!

Ὁ Καπετάνος μ' ἔβαλε σκοπὸ: Ἐκεῖ νὰ μείνω, μοῦπε, νὰ μὴν κουνηθῶ... «Χάθηκες, καὶ μᾶς ἔχασες». Εἶπε ὁ Καραϊσκάκης! Τοῦχω παράπονο τρανό.—δὲν τοῦ τὸ συμπαθάω... ἄγια τὰ κόκαλά του! Σκοτάδι καὶ χιονούρα! Δὲν ἔβλεπα μπροστά μου. Ὅλοι κοιμῶντανε. Καμιὰ ντουφεκιά, νὰ δείχνῃ πὼς εἶναι πόλεμος. Ἄξαφνα, μιὰ ντουφεκιά... πληγώθηκα. Ἦρθε ἀπὸ μακριὰ τὸ βόλι· ἦταν ἡ μοῖρα μου ποὺ τῶστειλε. Στὸ χιόνι ἀπάνου ἀπλώθηκα σιγά. Ἐνιωθα τὸ αἷμα μου νὰ τρέχῃ ἤθελα νὰ φωνάξω—ὁ Καπετάνος πρόσταξε ἄχνα νὰ μὴ βγάλω. Λιγώθηκα κι ἀποκοιμήθηκα.

Τὶς αὐγὲς ἦρθα στὸ νοῦ μου. Ἀκόμα νύχτωνε—Τοῦρκοι χιλιάδες, μπρὸς στὰ μάτια μου, περνούσανε! Κοιμῶνταν οἱ δικοί μας, παγωμένοι, στὸ χωριό. Ἦθελα νὰ φωνάξω, νὰ σκίσω τὸ λαρύγγι μου, κι ἄς πέθαινα—δὲ μπόρεσα νὰ βγάλω μήτε στεναγμό. Κ' οἱ Τοῦρκοι ροβολουσαν... καὶ γλιστροῦσαν... κ' ἔφευγαν τὸ χιόνι τοὺς βοηθοῦσε.

Κόπηκε ἡ λαλιά τοῦ γέρου. Ἀγρίεψαν τὰ μάτια του. Μὲ τὸ χέρι τ' ἄσαρκο ἔδειχνε κατὰ τὴ θύρα.

—Ἀκοῦτε; ἀκοῦτε; Φεύγουν! φεύγουν! Ποτὲ δὲν ξαναστάθηκε τέτοια φυγή! Τοὺς πῆραν οἱ δικοί μας! Δὲ θὰ γλιτώσῃ ψυχὴ!

Μ' ἔξαψη τρομερὴ θέλησε ν' ἀνασηκωθῇ, κ' ἔπεσε πάλι. Τρέξαμε κοντὰ του· τὸ αἷμα πλημμύριζε τὸ στρῶμα του.

Ἄξαφνα τρομάξαμε καὶ μεῖς. Ὁξω ἀπὸ τὸ σπῆτι ἄγρια ἀνεμοζάλη μάνιζε καὶ περνοῦσε—χιλιάδες Τοῦρκοι φεύγανε! Καὶ πᾶν, καὶ πᾶν!



## Ο ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ

— Ἦμουνα καὶ γὼ στὸ Ναβαρίνο, ἐδῶ ποὺ ἀρχίσαμε καὶ δὲν τελειώνουμε, μωρὲ παιδιά! Ἦμουνα στὸ Ναβαρίνο, καὶ πολέμησα καὶ γὼ—μὲ τὴν τρεχαντήρα μου, θιὸς σχωρέσ' τινε· βούλιαξε καὶ χάθηκε, μὰ δὲν ξαπλώθηκε στὸν ἄμμο νὰ λιαστή σὰ γαῖδουροκοκάλια. Ἦμουνα στὸ Ναβαρίνο! ἔλεγε ὁ καπετὰν Καλούμας.

Φορτώσαμε κρεμμύδι ἀπὸ τὰ Βάτικα. Τρεῖς μέρες χωρὶς ἄνεμο· μιὰ θάλασσα πανάγαθη, ποὺ νὰ τὴ βλαστημᾶς. Ὁ ναύτης προτιμᾶει τὴν κακωσύνη τῆς ἀπὸ μιὰ τέτοια νεκρομάρα. Κι ὡς πότε θὰ βαστοῦσε; Κάτι θᾶκρυβε καὶ κάπου θὰ ξεσποῦσε τέτοια τῆς φύσης ἀποκάρωση—ξέσπασε στὸ Ναβαρίνο!

Τρεῖς μέρες ἄσειστοι, σὰν καρφωμένοι στὰ νερά. Τῆ νύχτα ἔν' ἀγεράκι ξέψυχο μᾶς μετατόπιζε, λιγάκι, γιὰ νὰ σήση στὰ πανιά μας τὴν αὐγὴ. Κ' εἴχαμε τὸ φόβο ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ποὺ τριγύριζαν. Τὴν τρίτη αὐγὴ βρεθήκαμε ὄξω ἀπὸ τὸ Ναβαρίνο. Ἀντίκρυ μας ἕνας θεόρατος τριπόντης, μὲ σημαία τούρκικη, μᾶς ἔδλεπε καὶ τονὲ βλέπαμε καὶ μεῖς. Ἄσειστοι κ' οἱ δυὸ σὰν ἀπολιθωμένοι. Κατὰ τὸ μεσημέρι ἦρθαν ἀπάνου μας τρεῖς βάρκες ἀρματωμένες κ' ἔτοιμες. Σήκωσα τὴν ἰονικὴ σημαία, ἔδιωξα τοὺς ναῦτες στὸ γιאלὸ μὲ τὸ βαρκάκι κ' ἔμεινα μοναχὸς—δὲν ἄφηνα γὼ τὴν τρεχαντήρα μου! Μὲ τραβήξανε στὸ λιμάνι καὶ μ' ἔδεσαν ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἄλλα τούρκικα ἀραγμένα. Δὲ μὲ πείραξαν, τὴ σημαία μοναχὰ μοῦ πήρανε. Μ' ἀφήσανε νὰ περιμένω τὴν τύχη μου. Γέροντας, ὑπομονητικὸς—καὶ περίμενα.

Κ' ἦθρα τὴν ὥρα, τὴ μεγάλη! Πόσες μέρες πέρασαν;... Οἱ στόλοι εἴχανε μπεῖ στὸ κορφολίμανο. Τὸ πρῶτο κανόνι ἔπεφτε, καὶ γὼ μέσα στ' ἀντάρεμα τῶν ὄλων, ἔλυσα τὰ παλαμάρια, ἔριξα τὴν ἄλυσίδα στὸ νερό, ἄπλωσα τὸ πανί, ἔδεσα τὸ τιμόνι ἀσάλευτο, κι ἄφησα τὸ καίκι νὰ κυβερνηθῆ. Χωμένος στὸ σωρὸ τῶν κρεμμυδιῶν, ἀγνάντευα τὸν πόλεμο. Ἀπόγειο φύσαγε, κ' ἡ τρεχαντήρα τραβοῦσε κατὰ τὴν ἀγγλικὴ τὴ ναυαρχίδα. Τὴν ἔφτασε καὶ τὴ φοδῆριζε. Φωνές, κακὸ ἀπὸ τὴ ναυαρχίδα. Μὲ πήρανε γιὰ πυρπο-

λικό! Μιά κανονιά μου σήκωσε στὸν ἀέρα τὸ μισὸ κρεμμύδι— ἐγὼ δὲν τὸ κουνοῦσα!

Πέσαμε στ' ἀπάνεμο, κ' ἡ τρεχαντήρα τᾶστριψε, σὰ νάνιωσε τὰ δύσκολα. Τήραξε ὅμως! Ἔβαλε πλώρη ἀπάνου στὰ πολεμικὰ τὰ γαλλικὰ. Ἐκεῖ, κανόνι πάλι! Μιά μπάλα ἤρθε κ' ἔσπασε μὲς στὰ κρεμμύδια, καὶ τᾶκαμε ν' ἀναπηδήσουνε καὶ νὰ μ' ἀποσκεπάσουν —ἐκαμαν καλά! Δεύτερο κανόνι ἄρπαξε τὸ μισὸ κατάρτι τὸ πρυμίο. Ἄλλο χτύπησε τὴν τρεχαντήρα στὸ μάγουλο—δὲν τὴν ἐβούλιαξε! Τότε ἡ τρεχαντήρα τὰ χρειάστηκε... Μὲς στὴν ἀπελπισιά της, κάνει ἀνάστροφα σὰ νὰ κρατοῦσε τὸ τιμόνι χέρι δυνατό, καὶ βάνει πλώρη ἴσα κατὰ τὸν τούρκικο τὸ στόλο — οἱ Γάλλοι πάψανε τίς φωνές.

Στὸ βάθος τώρα ἓνα βουνὸ καράβι καίονταν. Ἦταν ἐκεῖνο ποῦ μᾶς ἔπιασε—ἡ τρεχαντήρα τράβηξε ἴσα καταπάνου του! Πήδησα στὸ νερό, καὶ βγήκα κολυμπώντας. Ἀπὸ κεῖ πιά δὲν ἀγνάντευα τὸν πόλεμο, ἔκλαιγα τὰ κρεμμύδια καὶ τὴν τρεχαντήρα. Γιατὶ πῆγε, ἡ παλαβή, καὶ κόλλησε ἴσα στ' ἀναμμένο καὶ πῆρε φωτιά κι αὐτή. Καὶ πῆρε φωτιά τὸ κρεμμύδι καὶ φλόμωσε τὸν οὐρανό. Οἱ Τούρκοι ὅμως χαθήκανε. Καὶ τὸ κρεμμύδι ποῦ ψηνότανε γίνηκε νεκρολίθανό τους...

## Ο ΧΑΡΟΚΟΠΟΣ

Ὁ γέρος, ἐνῶ ψυχοπάλαιθε, φώναξε τὸ παιδί του, τὸν ἀκριβό του κληρονόμο. Τοῦ εἶπε:

—Ὁ ἥρωας ὁ παππούς σου πεθαίνοντας μοῦ ἄφησε ἓνα θησαυρό, αὐτὸν ποῦ βλέπεις. (Καὶ τοῦδειξε ἓνα κουτί χρυσόδετο). Μοῦ ἄφησε τ' ἅγιο τ' ὄνομά του νὰ λατρεύω, καὶ νὰ λιβανίζω τὸ κουτί. Τώρα σοῦ τ' ἀφήνω καὶ τὰ δυό. Ἐγὼ στὸ κουτί αὐτὸ καὶ στόνομα δὲ μπόρεσα νὰ βάλω τίποτ' ἄλλο παρὰ τοὺς κόπους μου μονάχα γιὰ νὰ στρώσω τὴ ζωὴ σου ἀναπαμένη κ' ἡμερη. Κοίταξε νὰ ζήσης καὶ νὰ χαρῆς τὰ πλούτη σου—ὅμως τὸ κουτί νὰ τῶχης φυλαχτό, καὶ τῶνομα τιμῆ σου. Κατάρρα σοῦ ἀφήνω!

Καὶ πέθανε ὁ γέρος. Κι ὁ υἱὸς σὲ λίγα χρόνια σκόρπισε τ' ἀγαθὰ ποῦ ἀπόχτησε ἄκοπα καὶ λέρωσε καὶ τ' ὄνομά του, τὸ πατρογονικό. Τὸ κουτί ὅμως δὲν τὸ πείραξε, ὅχι σὰν ἱερὸ πρᾶμα ποῦ ἦταν, ἀλλὰ σὰν καταφύγιο τοῦ στερνοῦ ποῦ θὰ γινότανε μιὰ μέρα.

Τέλος ἔσωσε τὰ λιγοστὰ λεφτὰ ποῦ τοῦμεναν. Ἐφτασε καὶ στὸ κουτί.

Ἐπιασε τ' ἀνοίξε μ' ἀντικλείδι. Κ' ἤβρε μέσα κόκαλα ξερὰ καὶ τίποτ' ἄλλο. Λοιπὸν αὐτὸς ἦταν ὁ ἀτίμητος ὁ θησαυρός; Ἡ ἀπελπισιά του ξέσπασε σ' ὀργὴ μεγάλη γιὰ τοῦ πατέρα του τὸν ἐμπαιγμό. Μὲ τὸν παππού του δὲν εἶχε κανένα λόγο νὰ θυμῶνῃ. Καὶ τὰ κόκαλα τίποτα δὲν τοῦλεγαν. Τὸν ἄλλον ὅμως, ἤθελε νὰ τὸν ξεδικιθῇ. Καὶ πῶς;

Ἄξαφνα παρηγορήθηκε. Ἐκλείσε πάλι μὲ φροντίδα τὸ κουτί. Τὸ πῆρε καὶ τὸ πῆγε σ' ἕναν τοκογλύφο.

— Σοῦ φέρνω τὸ ἱερώτερο κειμήλιο τοῦ σπιτιοῦ μου, εἶπε· τοῦ παππού μου τὰ κόκαλα. Δάνεισέ μου ἕνα κατοστάρικο.

Ὁ τοκιστὴς χωρὶς ν' ἀνοίξη τὸ κουτί, τὸ κοίταξε ἀπόξω μὲ προσοχή.

— Τὸ κουτί σου δὲν ἀξίζει μεγάλα πράματα, εἶπε.

— Χάρισμά σου τὸ κουτί! ἀποκρίθηκε τὸ παλικαρι. Ἐγὼ σοῦ πουλῶ τὰ κόκαλα. Θέλεις;

Ὁ τοκογλύφος χαμογέλασε. Ἀμίλητος, ἔδωσε τὸ κατοστάρικο. Ἄδειασε ὕστερα τὰ κόκαλα στὰ σκουπίδια καὶ κράτησε τὸ κουτί.

## Κ Α Τ Α Ρ Α

Ὁδοιπόροι μακροτάξιδοι φτάσαμε στὸ χωριὸ ἀπομεσήμερο. Τὸ βρήκαμε ἔρημο, σὰν τουρκοπατημένο. Στὸν τρύγο εἶχανε πάει οἱ χωριανοί. Ὁ κάμπος πέρα ἀπλώνονταν ἀπέραντος, καὶ τὸ χωριὸ ἀπ' τὸ πῆλωμά του κάθονταν καὶ τὸν ἀγνάντευε. Κάμπος πολὺ κερπος, εὐτυχημένος κι ἀρχοντοχώρι τὸ χωριό.

Στὸν πλάτανο ἀπὸ κάτου τὸ χιλιόκλωνο, ποὺ θάσκεπε ὅλο τοῦ χωριοῦ τὸ ψυχομέτρι γιορτινὸ, ἐκεῖ καθίσαμε μονάχοι καὶ χαιρέμαστε τὸν ἴσκιο ποὺ μᾶς χάριζε ἡμερος. Πιὸ πέρα ἢ βρῦση πήγαινε κελαδώντας τὰ νερά της· ἔδινε καὶ σὲ μᾶς ἀπ' τὴν πολύφωνη χαρὰ της, ἐνῶ τρώγαμε λίγο ψωμί, καὶ μᾶς καλοῦσε νὰ χαροῦμε ὑστερα καὶ τὴ δροσιά της. Τότε μπροστά μας ἦρθε καὶ στυλώθηκε ἓνας γέροντας λεβέντης, τοῦ χωριοῦ ὁ φύλακας καὶ μόνος κάτοικός του. Ξαφνικὸ ἦτανε γιὰ μᾶς τὸ φτάσιμό του, καθὼς φάνταζε ψηλός, τραχύς, μ' ἓνα τρανὸ ραβδί καὶ χωρὶς ἄρματα.

Γαλήνιος μᾶς ἀντίβλεψε, σὰ νὰ μᾶς εἶδε κι ἄλλη μιὰ φορά. Χαιρέτησε, κι ὀρθὸς ἀπόμεινε ὅσο τρώγαμε, κι ὅσο μιλούσαμε μαζὶ του.

— Βλογημένοι εἶν' ὁ τόπος σας, τοῦ εἶπα, ὑστερ' ἀπὸ κάμποσο ποὺ τονὲ θάμασα γεροστεκούμενο. Λεβέντες θᾶναι οἱ συχωριανοί σου, καὶ τὸ λὲς ἐσύ. Τί προσήλιο, καὶ τί ξάγγαντο ἀπὸ δῶ! Καὶ τὸ νερό σας ὅποιος πίνει θάνατο δὲ θὰ πῆ. Τὰ γράμματα τὰ τούρκικα ποῦναι στὴ βρῦση τὴν ἱστορία της θὰ λένε· ξέρεις νὰ μᾶς τὴν πῆς ἐσύ; Μολόγα καὶ γιὰ τὸ χωριὸ σου.

— Ἡμαστε σκλάβοι, πρὶν ἀρχίση ὁ πόλεμος, μὰ τὴ σκλαβιά δὲν τὴν ἀκούγαμε βαρειά. Ὁ Φερχάτης, ἀφεντικὸς ἀγάς, κυρίευε δῶ πέρα. Χωριὸ καὶ κάμπος δικό του ἦτανε ζευγολατεῖο, κι αὐτὸς πλασμένος γιὰ νὰ κάνη τὸ καλὸ. Μὰ ἡ προσταγὴ του ἦτανε θάνατος· τὸν κάμπο στόλισε σὰ νάπε λόγο καὶ νὰ γίνηκε. Κι ἀλήθεια, ὁ λόγος του γεννοῦσε θάματα. Σὲ λίγα χρόνια ὁ κάμπος γίνηκε ἓνα περιβόλι. Οἱ πεινασμένοι χωριανοί—παιδί ἐγὼ τότε καὶ δὲν τ' ἀλησμονῶ—τρέμανε στ' ὄνομά του. Μὲ τὸν ἔδρωτά τους πλοῦτιζαν τὸν ἀγά, μὰ χόρταιναν ψωμί καὶ κείνοι.

Μὲ τὸν καιρὸ, σιγὰ καὶ χωρὶς νὰ τὸ νιώσουν οἱ ἴδιοι, σήκωσαν κεφάλι. Ὅσο γλύκαινε ὁ ἀγάς τὴν κακωσύνη του, κι ὅσο τὰ γερατειά του γίνονταν πιὸ πονετικά, τόσο οἱ χωριανοὶ ρίχνανε τὸν πόθο τους ὄχι σὲ κείνο ποὺ τοὺς ἔδινε, παρὰ στὸ ποῦ κρατοῦσε καὶ τὸ χαίρονταν ὁ ἴδιος· δικὸς τοὺς τῷθελαν κι αὐτό!

Παραμονὲς ποὺ τὸ ντουφέκι θ' ἀρχίζε, κι ὁ ἀγάς εἶχε ξυπνήσει

βλέποντας τὸν κίντυνο. Μὲ λίγους Τούρκους συντροφιά, καὶ με τοὺς θησαυροὺς του, κίνησε γιὰ τὴ χώρα, καθέδρα τοῦ πασά. Μπροστά του κι ἀπὸ πίσω του κοπάδι οἱ χωριανοὶ τὸν συντρόφευαν. Τὸν χαιρέτιζαν, καὶ κακομελετοῦσαν: «Ἐδῶ ποῦ πάει, δὲν τὸν σκοτώνουμε;» Καὶ κεῖ τὸν ἔθαψαν.

Πεθαίνοντας, βαρεῖά μᾶς ἔριξε κατάρρα. Κ' ἔτσι μὲ τὴν κατάρρα του, μπήκαμε στὸν πόλεμο. Γίνηκε ὁ κάμπος πέρα ὡς πέρα μιὰ ἀγκαθιά, στάχτη καὶ τὸ χωριό! Μὰ ὁ πόλεμος τελείωσε, κ' οἱ χωριανοὶ ξανάβραν τὴν κληρονομιά τους, τὴν πατρογονική. Κι ὁ σπόρος τῆς κατάρρας δούλευε βαθιά, καὶ ξάνθισε καὶ καρπολόγησε καθὼς τὸν θωρεῖτε· ὁ κάμπος παραδείσισε, καὶ πάλι! Τῆς κατάρρας ὁ καρπὸς ἦτανε τοῦ Θεοῦ μιὰ χάρη... τέτοια καλωσύνη ἔχουνε κάποιες κατάρρες. Μὰ πῆγε ἀδικοθάνατος ὁ ἀγὰς — καὶ θιὸς χωρὲς τὸν...

## ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

### ΚΑΝΑΡΗΣ

Ἡ νύχτα ζώνει τοὺς συντρόφους στὴν ἀκρογιαλιά. Ποιὸς ξέρει τί ὥρα εἶναι; Τίποτα δὲ φαίνεται στὸν οὐρανὸ καὶ στὸ πέλαγο. Καὶ τὸ καρὰβι τ' ἀραγμένο, ποὺ περιμένει τὸ ξεκίνημα, δὲ χαράζει πουθενὰ κι αὐτὸ μὲς στὰ βαθιὰ σκοτάδια· ἴσως καὶ δὲν ὑπάρχει δλότελα... Τὰ μάτια τῶν συντρόφων τοῦ κάκου τ' ἀναζητοῦν.— Νύχτα ἀπὸ τὴν κόλαση βγαλμένη!

Ἀπόγειος ἄνεμος φυσάει καὶ μεγαλώνει ἀγάλι-γάλι. Βροχῆς φοβέρισμα κρέμεται στὸν οὐρανό. Τὸ παλαμάρι, τὸ δεμένο ἀπ' τὸ παλιὸ κανόνι, τρίζει ἀθώρητο, βογκάει καὶ φοβερίζει· θέλει νὰ λευτερωθῆ. Μαντεύεται μὲ τὸν τριγμὸ τὸ τέντωμα τῆς δύναμης καὶ τῆς ὀργῆς του.

Ἀρχίζει ἡ θάλασσα βαθιὰ νὰ μουρμουρίζει. Νομίζεις πὼς εἶναι τὸ ρουχαλιτὸ στοιχειοῦ ποὺ ἀποκοιμήθηκε. Κι ὅμως τώρα εἶναι ποὺ ξυπνάει ἡ θάλασσα. Κ' εἶν' ἄγριο τὸ ξύπνημά της, ὅπως ὁ ὕπνος της εἶναι βαρὺς.

Ἐνα θρόισμα πιὸ δυνατό, κάτι σὰν ἀνυπόμονων ψυχῶν ἀνάδεμα, σηκώνεται ἀπ' τοὺς ἴσκιους, ποὺ σβήνουν στὸ σκοτάδι, στὴν ἀκρογιαλιά. Φωνὲς σιγαλινές, πρῶτα πνιχτές, σὰν παρακάλια εἶτε παράπονα, ξεφωνητὰ ὕστερα παράφορα, σὰ νὰ φιλονικοῦν πολλοὶ ἢ νὰ φοβερίζωνται· κι ἄξαφνα ἕνας χτύπος βροντερόφωνος, ποὺ φέρνει ἀμέσως τὴ γαλήνη στὴν τρικυμιά:

— Ἐμπρός! Κι ὅποιος θέλει ἄς ἔρθῃ!

Εἶδες, ὕστερ' ἀπὸ τὸν κεραυνό, πὼς μένει ὁ ἀγέρας σύντρομος σὰ νὰ προσμένη κάτι, ἴσως δεῦτερο χτύπημα τοῦ θυμωμένου

τ' οὐρανοῦ; Ἔτσι, ἀφοῦ ἔσθησε κι ὁ ἦχος τῆς κραυγῆς ἐκείνης, λούφαξε κάθ' ἐναντίο μίλημα, σὰ νάθελε νὰ ξανακούσῃ τὸ τράνταγμα τῆς. Ὅμως, σιωπὴ καὶ βούβα πιά! Κανεὶς δὲ θὰ τολμήσῃ νὰ σύρῃ ἀπάνου του ἐκείνης τῆς ἀνθρώπινης βροντῆς τὸ σκάσιμο μ' ἓνα του λόγο.

Πρῶτος, ἡσυχος τώρα ὁ Καπετάνιος, ἀφοῦ σκόρπισε κάθε λόγιασμα δισταχτικὸ—κι ὄχι δειλῶν γονάτισμα—ἀπὸ τοὺς συντρόφους, μπαίνει στὴ βάρκα. Κι ἀμίλητοι κ' ὑπάκουοι μπαίνουν κ' οἱ συντρόφοι.

Σὲ λίγο τοὺς δέχεται τὸ καράβι ἄφωτο, ἀλαλο. Σέρνουν τὰ παλαμάρια ἀπλώνουν τὰ πανιά. Καὶ μὲ τὸ κίνημά τους ξεσπάει τὸ βροχοχάλαζο. Ἀφοῦ τοὺς ἔδωσε κατακέφαλα κάμποση ὥρα, ἔπαψε τὸ κακό. Καὶ τότε ἄρχισε ἀνεμοζάλη νὰ τοὺς δέρνη ἀφάνταστη. Τ' ἄγριο τὸ κύμα τοὺς ραπίζει πότε στὰ πλευρά, πότε στὴν πλώρη· πότε πλανερὸ ἀκολουθεῖ τῆς πρύμης τους τ' ἀχνάρια.

Σιγὰ τὸ κύμα ἀρχίζει καὶ μερώνει. Κάποιον ἀνασασμὸ μοιάζει νὰ παίρνη ἢ τρικυμιά. Ὅμως ὁ οὐρανὸς ἀπάνου μένει πάντα σκοτεινός, ἀθώρητος οὐρανός· ἄγνωστες φοβέρες κρύβει ἀκόμα μέσα του. Καὶ ποῦ τάχα θὰ φέρῃ τοὺς νυχτοπόρους ἢ ἀπόφαση αὐτή, ἢ ἀλύγιστη, τοῦ Καπετάνιου;

Μένει ἀτάραχος αὐτὸς κοντὰ στὸ δοιάκι. Ξέρουν οἱ συντρόφοι πὼς εἶναι κεῖ, κι ἄς μὴν τονὲ θωροῦνε. Νιώθουν πὼς ἀγρυπναεὶ ἀπάνωθὲ τους. Ἡ ματιὰ του εἶν' ἄξια νὰ τρυπήσῃ τὰ τρισκότειδα τῆς κόλασης καὶ πέρα νὰ περάσῃ. Κι ὅμως ἡ νύχτα τούτη εἶναι τόσο φοβερή, ποῦ κάθε ναύτης θάταν ἔτοιμος νὰ διώξῃ τὴν ἐλπίδα ἀπ' τὴν καρδιά, γιὰ ν' ἀγκαλιάσῃ ἕσα φαντάσματα φριχτὰ θὰ τοῦφερνε ἢ φαντασιά του.

Ἄξαφνα μιὰ φωνὴ ἀπόκουφῃ, τρεμουλιαστή, ἀκούγεται κοντὰ στὴν πρύμη. Ὅλοι οἱ συντρόφοι, οἱ ἄτρομοι, βουβοὶ λουφάζουν, σκορπιστοὶ ἀπάνου στὸ κατάστρωμα· κι ὁ πιὸ δειλὸς εἶναι τώρα κι ὁ πιὸ ἄφοβος ἀπ' τοὺς γενναίους ἐκεῖ μέσα, ἀφοῦ τολμάει στὸν Καπετάνιο ἀντίκρυ νὰ σταθῇ. Κι ὁ δειλὸς μιλεῖ! Κ' οἱ συντρόφοι προσμένουν τὴν ἀπόφαση τοῦ Καπετάνιου.

— Εἶν' ἡ γνώμη ὀλουθῶνε μας, Καπετάνιε, νὰ γυρίσουμε... Μὲ

στείλανε για τελευταία φορά να σου τὸ πῶ. Μὲ τέτοιον καιρὸ, μὲ τέτοια νύχτα δὲ θὰ φέρουμε σὲ τέλος τὸ σκοπὸ μας. Ἡ θὰ πέσουμε ὄξω νὰ χαθοῦμε, ἢ θὰ βρεθοῦμε στὰ χέρια τῶν ὀχτρῶν. Ὅπως εἶν' ἀραγμένοι βαθιὰ στὸν κόρφο, εἶν' ἀνέβρετοι, μὲ τέτοια νύχτα... Καὶ πῶς θὰ βγοῦμε κεῖθε, ἂν μᾶς πάρῃ ἡ μέρα; Καὶ τί μᾶς ἀναγκάζει νὰ μὴν καταπιαστοῦμε ἄλλη φορά, ὅτι ἀπόψε δὲ μποροῦμε; Ἡ παλικαριά μας δὲ μᾶς ἄφησε. Καὶ ξέρεις ἂν ἔχουμε τὸ φόβο σύντροφό μας; τὸ θάνατο δὲν τονὲ ψηφήσαμε ποτέ. Ὅμως εἶναι καὶ παράλογο νὰ τρέχουμε νὰ τονὲ ζητᾶμε... Αὐτὰ λὲν οἱ συντρόφοι.

— Ἐσὺ τὰ λὲς αὐτά, δειλέ! Δειλὸς κι ὁποῖος συφώνησε μαζί σου! βροντᾶει ἡ τρανταχτὴ φωνή. Ἐσένα τώρα σὲ πιστεύω, κ' εἶσαι λεύτερος νὰ φύγῃς, ἂν μπορῆς! Μὰ θέλω κι ὁποῖος ἄλλος εἶναι μὲ τὴ γνώμη σου, νάρθῃ μπροστά μου, ἐδῶ, καὶ νὰ τὸ πῆ κι αὐτός. Κι ἄς μὴν τὸ βλέπω ἐγὼ τὸ πρόσωπό του! Κι ἄς γίνῃ ἀγνωρίστη ἡ φωνή του; νὰ τὸ πῆ, καὶ νὰ φύγῃ ἔσπερα!

Νέκρα στὸ κατάστρωμα! Πρέπει νὰναι τρομερώτερη ἡ ματιά τοῦ Καπετάνιου τὴ νύχτα παρὰ τὴν ἡμέρα, καὶ κανεὶς δὲ βγαίνει μπροστά της νὰ σταθῇ. Καὶ τὸ καράβι ἀκολουθεῖ τὸ δρόμο του.

Τὸ κῆμα ἀκόμα πέφτει καὶ λαρώνει. Κι ὄξανεμος τὴν ὀργή του μαλακώνει. Κ' ἡ βροχὴ εἶχε πάψει ὀλότελα. Ὁ οὐρανὸς ἀπάνου ἄς φύλαγε τὴν ὄψη του σκουνοφυλῆ κι ἀκάθαρτη. Φαινότανε νὰ ξεθυμῶνῃ ὁ δαίμονας ὁ Τρικυμὸς. Αὐτὸ τὸ ξέρει ὁ Καπετάνιος; καὶ ξέρει πῶς τὸ καράβι τώρα ταξιθεύει μὲς στὸν κόρφο.

Καὶ τώρα δαίμονας ἄλλος παραδέρνει στοῦ Καπετάνιου τὴν ψυχὴ. Ἐνῶ μὲ χέρι ἀσάλευτο ὀδηγᾶει τὸ πλοῖο ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀκρογιάλια ἀπότομα, κ' ἐνῶ περνᾶει νησιὰ καὶ ξερονήσια, δὲ βλέπει πουθενὰ κανένα φῶς πού νὰ τοῦ δείχνῃ τ' ἀραξοβόλι τῶν ὀχτρῶν. Ἐπαθαν πολλὰ κ' ἔμαθαν τώρα νὰ φυλάγονται, οἱ ἀγαρηνοί. Κ' ἤθραν τὴ νύχτα, βοηθῆ τους καὶ προστάτρα τους.

Ποῦ νὰ βάλῃ πλῶρη; Καὶ ποῦ νὰ ριχτῇ καὶ νὰ χτυπήσῃ;

Ἡ νύχτα πού τὴν καταφρόνησε, τὸν ξεδικιέται. Ὁ οὐρανὸς ὁ ράθυμος τὸν περιπαίζει, βαρὺς σὰ δυνατὸς πού εἶναι. Βράζει, φριμάζει ὁ Καπετάνιος. Βλέπει ζερβόδεξα, βλέπει μπροστά; σκοτάδια τῶν σκοταδιῶν!



Ὁ δρόμος τοῦ καραβιοῦ γίνεται πιὸ ἡμερος, πιὸ ἀργός ἀκόμα. Ἡ πλάση, κουρασμένη ἀπ' τὸ μεθύσι τῆς, ἔπεσε πάλι σὲ κάρωμα βαθύ· σὲ λίγο δλότελα θὰ κοιμηθῆ. Κ' ἡ στρίγκλα θάλασσα θὰ παραλύση. Καὶ ὁ ἀνεμος, ὁ ξεφαντωτής, θὰ ξεψυχήσει· καὶ τότε, ξημερώνοντας, κακὰ τὴν ἔχουν οἱ κουρσάροι!

Νάφεγγε κάπου! Μιά χαραματιά... μὴ ἀχτίνα μισοσθημένη! Μιά σπῖθα μοναχή... καὶ τ' ἄλλα εἶναι δουλειὰ τοῦ Καπετάνιου. Πλάγι του εἶναι τὸ δαυλὶ σησιστὸ καὶ περιμένει· κι αὐτὸς θὰ κάμη τὸ πλεούμενό του σὲ μιὰ στιγμή φωτιά μεγάλη, πού ν' ἀπλώση τὰ στριφτὰ γλωσσίδια τῆς σὰν τόσα φίδια σὰ μάτια τῶν ὀχτρῶν.

Μι' ἀχτίνα! Μιά σπῖθα μοναχή... παρακαλεῖ καὶ βρίζει ὁ Καπετάνιος· καταριέται τὸν οὐρανὸ μὲ τ' ἄστρα του. Θάθελε, ἂν μποροῦσε, νὰ βάλῃ φωτιά ν' ἀνάψῃ γύρω τὸν ἀγέρα, νὰ φλογίσῃ καὶ τὴ θάλασσα πού τὸν τριγυρίζει. Ὁ Καπετάνιος, τέτοια στιγμή, βγαίνει ὄξω ἀπὸ τὸ λογισμό του· ἔχει κάτι ἀπὸ μιὰ δύναμη θεοτική. Νιώθει τὸν ἑαυτὸ του ἄξιο νὰ προστάξῃ ἕτι θέλῃ καὶ νὰ γίνῃ... μιὰ σπῖθα!

Παράφορος ἀρπάζει ἀπ' τὸ ζουνάρι τὰ πρῶβολα. Θ' ἀνάψῃ τὸ δαυλὶ, φωτιά θὰ βάλῃ στὸ πυρόσκαφο, κι ἂς γίνῃ ἕτι κι ἂν γίνῃ!

Ἐκεῖ κάπου θὰ φωλιάζῃ ὁ Τοῦρκος ἤσυχα, ντυμένος τὴ νύχτα φυλαχτό του. Σίδερο καὶ πυρολίθι· σμειγνونه σὲ φίλημα σκληρό· σπῖθες πετιῶνται! Κι ἄξαφνα ἔλαμψε διάπλωτος ὁ οὐρανός· ὁ Θεὸς βοηθός! Εἶχε γίνῃ ἡ προσταγὴ τοῦ Καπετάνιου! Μι' ἀστροβολίδα μεγαλόπρεπη ἔφεξε πίσω ἀπὸ τὰ σύννεφα, τὰ πέρασε σὰν ἀργαλειοῦ σαῖτα, κ' ἔπεσε πέρα ἀπὸ τὴ ράχη.

Ἡ θάλασσα ἀντιλάμπισε τὴ φλόγα τὴ θεϊκή! Λίγα μέτρα ἀπὸ τὴν πλώρη τοῦ καραβιοῦ μιὰ ξέρα φάνηκε, πού καρτεροῦσε νὰ τὸ συντρίψῃ. Κι ἀριστερά, καὶ πιὸ βαθιά, σὰ νὰ περίπαιζε τὸν κίντυνο καὶ νὰ τὸν προκαλοῦσε, κοιμῶταν ἡσυχῇ ἡ Ἀρμάτα ἡ ἔχτριχὴ—μὲ χέρι σιδερένιο ἔστριψε τὸ δοιάκι ὁ Καπετάνιος. Σκοτάδι πάλι εἶχε χυθῆ· καὶ τὸ πυρόσκαφο σὰ φίλος γνώριμος πῆγε καὶ φίλησε τὸ μάγουλο τῆς τούρκικης φρεγάτας.

Σὲ λίγο τὰ νερά τοῦ κόρφου καὶ γύρω τὰ βουνα πῆραν κι ἀνάδωσαν τ' ἀντίφεργο τῆς φοβερῆς τῆς πυρκαγιάς.

Ἡ βάρκα μὲ τοὺς συντρόφους τρέχει μ' ἀντρίκειο κωπηλάτισμα κατὰ τὸ πέλαγο. Κοντὰ στὸ κανάλι τὸ στενὸ τοῦ κόρφου ἔφτασε τοὺς νικητὲς ἡ μέρα, ἡ μόνη ποὺ τοὺς κυνηγοῦσε σὰ νὰ ζήλευε τὸ θρίαμβό τους. Κάποιος ἀπ' ἑλοὺς ἔδειξε κοντά τους ἕνα κουφάρι πιγμένον ν' ἀρμενίζη. Τότε εἶδαν πὼς ἔλειπε ἕνας ἀπ' αὐτοὺς, ἐκεῖνος ποὺ δὲ θέλει κανέννας τώρα νὰ τὸν ὀνομάσῃ.

— Σταθῆτε! φωνάζει ὁ Καπετάνιος. Δέστε τον ἀπ' τὸ λαιμό. Καὶ τραβάτε... εἶναι τὸ λάφυρό μας.

### ΤΟΥ ΠΡΟΔΟΤΗ Η ΠΛΗΡΩΜΗ

Ὁ ντελάλης, ἕνας ξερακιανὸς στρατιώτης κορακοκέφαλος, περνοῦσε τὰ πόστα, ἀνέβαινε τίς σφεντόνες τῶν ταμπουριῶν, ἢ τῶν κανονιῶν τὰ λέτα, κ' ἔκραζε μεγαλόφωνα·

— Ἀκοῦστε, ἀδέρφια! Κάθε καπετάνος ν' ἀφήσῃ λίγα παλικάρια στὸ πόστο του, καὶ νᾶρθῃ μὲ τοὺς ἄλλους, σήμερα δειλινό, στὴν πιάτσα. Ὁ καπετὰν Θανάσης ἔχει νὰ μιλήσῃ.

Ὁ καπετὰν Θανάσης, τῆς χώρας ὁ πρωτόγερος, ποὺ ζώστηκε τὸ σπαθὶ σὰν παλικάρι, δὲ συνήθιζε λόγια πολλὰ κι ἔταν γύριζε τὰ ταμπούρια καὶ βλογοῦσε παρὰ διάταξε, κι ἔταν στὸ τούρκικο κονάκι κάθονταν σὰ βόιθοντας καλόγνωμος, κι ἄκουγε τὸν καθέναν κ' ἔδινε προσταγές. Καὶ τώρα εἶχε νὰ μιλήσῃ ὁ γέροντας! Πρώτη φορὰ ἦταν ποὺ καλοῦσε τὴ φρουρὰ νὰ τὸν ἀκούσῃ.

Μαζεύονται στὴν ὥρα τὰ παλικάρια καὶ προσμένουν. Οἱ ἀρχηγοὶ τους πῆγαν ἴσα μὲ τὸ κονάκι καὶ γυρίσανε χωρὶς τὸν καπετὰν Θανάση. Στείλανε τονὲ ζητήσανε στὸ σπίτι του, ἀλλὰ δὲν τονὲ βρῆκαν οὔτε κεῖ.

Πέρασε λίγη ὥρα ἀνήσυχα. Κι ἀξαφνα ὁ γέρος φάνηκε ἀπὸνα στενοδρόμι νᾶρχεται μοναχός, σκυφτός, χλομός.

Τὰ παλικάρια, ποὺ ἦτανε στρωμένα καταγῆς, τινάχτηκαν ὀρθά. Βρόντησαν τ' ἄρματα τους. Οἱ καπετάνοι βγήκανε μπροστὰ νὰ

τὸν καλοδεχτοῦνε. Βαθειὰ σιωπὴ βασιλεῦε. Μὲ τὴν παλάμη στὸ στήθος, μ' ἄσκεπο κεφάλι, χαιρέτησαν τὸν ἀρχηγὸ πέρα καὶ πέρα τὰ παλικάρια. Ἐνοιξανε δρόμο νὰ περάσῃ κ' ἔκλεισαν πάλι καὶ πυκνώσανε τριγύρω του. Βαθειὰ σιωπὴ βασιλεῦε.

Τράβηξε ὁ ἀρχηγὸς ἴσα πρὸς τὸ πεζούλι, ποῦ ἔζωνε τὸ δέντρο τοῦ μεσοχωριοῦ. Μὲ κόπο, μὲ πόνο ἀνέβηκε ὁ γέρος τὸ πεζούλι. Καὶ στάθηκε ἀπάνου ἀμίλητος, μὲ τὸ πρόσωπο τὸ σακαμμένο ἀπὸ τὰ βάσανα, θανάσιμα θλιμμένο κι ἄγριο μαζί, σὰ νᾶκρυβε φοβέρες.

Ἄξαφνα τὰ μάτια του, κάτου ἀπὸ τὰ πυκνὰ λευκόφρυδά του, βγάλανε φωτιές. Σείστηκε ἡ γενειάδα του, σὰν ἀνεμόδαρτη καλαμιά. Μ' ἓνα τοῦ χεριοῦ του κίνημα πέφτει ἡ φλοκάτα κρεμαστὴ στὸν ὦμο του· βγάνει φωνὴ ἀπόκουφη ὁ γέρος καὶ μιλεῖ.

— Παιδιά μου! Κρυφὸς ὄχτρος ἀνάμεσὸ μας κρύβεται! Φίδι φαρμακερὸ μᾶς φοβερίζει... Ὡς τώρα πολεμώντας εἴχαμε τὰ μάτια μπρός, κατὰ τοὺς Τούρκους· τώρα πρέπει νὰ βλέπουμε καὶ κατὰ πίσω. Δικέφαλος ὁ κίντυνος ποῦ μᾶς περιζώνει... φωτιά κι ἀπάτη οἱ δυνάμεις του... Ἀπὸ τῆς περασμένης νύχτας τὸ παιγνίδι, ποῦ μᾶς ἔπαιζαν οἱ Τούρκοι, καὶ δὲ φτάσανε νὰ κάμουν τὸ σκοπὸ τους, εἶδα κ' ἔνωσα. Σήμερα ἔχω ξάστερα χαμπέρια!

— Τί χαμπέρια, Καπετάνε; κρᾶζουν πολλοὶ ἀνυπόμονα. Κρίνε πλιὸ καθαρά!

— Κάποιος ἀπὸ μᾶς, ἄπιστος σύντροφος, μᾶς προδίνει στὸν Τούρκο γι' ἄσπρα. Μολεύει τὸν ἀγῶνα μας· ντροπιάζει τ' ὄνομά μας. Ἄτιμα μᾶς κιντυνεύει...

Μιὰ μόνη φωνὴ μανισμένη πετιέται ἀπὸ τὰ στήθια τῶν παλικαριῶν. Μὲ θεριεμένο μάτι, μὲ τὸ χέρι στὸ σπαθί, κοιτάζει ἓνας τὸν ἄλλον, ἔτοιμος νὰ σφάξῃ ἢ νὰ σφαχτῇ.

— Ποιὸς εἶναι; Ποιὸς;

— ... Γι' ἄσπρα θανατώνει τὴν πατρίδα του... παραδίνει στὴν κόλαση τὴν ψυχὴ του... Ποῦ κρύβεται ὁ μωρὸς; Ἄσπρα γυρεύει; Καίγεται γιὰ τὸν παρά; Νά, ὅσα θέλει ἄσπρα, κι ἄς ξαναγοράσῃ τὴν πατρίδα του, ποῦ ἀναντρα, ἄτιμα τὴν πούλησε! Ἄσπρα γυρεύει;... ἄς πάρῃ, ἄς πάρῃ!

Κι ὁ Καπετάνος ρίχνει πέρα τὴ φλοκάτα· κ' εἶν' ἄγριος ἔτσι,

φοβερός. Ἐνα κοντόγιομο σακούλι στὸ πλευρὸ του κρέμεται. Χώνει τὸ χέρι ὁ Καπετάνος καὶ βγάνει χουφτες ἀσημένια γρόσια, καὶ τὰ σκορπάζει στὰ κεφάλι' ἀπάνου τῶν παλικαριῶν μὲ κυκλωτὸ ἕνα κίνημα, σὰ γιωργὸς ποὺ σπέρνει.

Ἄγριο τρικύμισμα στὴ σύναξη, σὰ νὰ τὴν ἔδειραν ἀνέμοι ἐχτρικοί, σμειγμένοι σὲ φριχτὴν ἀνεμοζάλη. Σὰ νᾶπεφτε καυτὸ μολύδι ἀπάνου τους λιχιστό, φυλάγονται τὰ παλικάρια νὰ μὴν ἀγγιχτοῦν ἀπὸ τὰ μολεμένα γρόσια, τοῦ προδότη τὴν πληρωμῆ. Καὶ ποῖος τολμάει νὰ σκύψη καὶ νὰ πάρη; Θὰ ἦταν αὐτὴ ἡ στιγμή ὁ θάνατός του. Μῆτε κι ἀπ' τὸ νοῦ τους περνάει τέτοιος πειρασμός.

Ἄδειασε ὁ γέρος τὸ σακούλι. Ἀπόλυσε τὴ σύναξη κατέβηκε μὲ βῆμα τρεμουλό. Κάθε καπετάνος ἔστειλε τὰ παλικάρια του στὸ πόστο. Ὑστερα μπήκανε μὲ τὸ γέρο στὸ κονάκι καὶ μιλήσανε κρυφά.

Νύχτωσε. Σκοτάδι γύρω στὸ κάστρο καὶ σιωπὴ βαθειά. Ψίθυρο δὲν ἀγρικιέται. Δὲ χαράζει φῶς. Οἱ κλεισμένοι ἄγρυπνοι στὰ πόστα τους καρτεροῦν.

Βουβό, μ' ἀπόκουφο βουιτό, κυλιέται πρὸς τὸ κάστρο κάτι σὰ σύννεφο καὶ σὰ βουνό. Ἄξαφνα συγκρατητὸ ἔν' ἀστραπόβροντο περνάει τοῦ κάστρου τὸ ζουνάρι. Κι ἀρχίζει πάλι ὁ πόλεμος, τυφλὸς μὲς στὸ σκοτάδι. Λοιπὸν καὶ πάλι γελάστηκε ὁ προδότης! Κι ὁ πόλεμος ὀλονυχτὶς ἀκολουθεῖ.

Κ' ἐνῶ κάθε ψυχὴ στὸν πόλεμο δοσμένη στέκει ἀλύγιστη, ἕνας ἰσκιος σέρνεται πρὸς τὸ πλάτωμα τῆς χώρας μοναχός, φτάνει καὶ περιβλέπει, σκύθει κι ἀναζητᾶει στὸ χῶμα τὰ πεταμένα γρόσια, πληρωμῆ διπλὴ τῆς προδοσίας ποὺ δὲν πέτυχε καὶ πάλι. Στρατιῶτες ἐκεῖ κρυμμένοι γύρω φύλαγαν καὶ τὸν ἔπιασαν. Ἀφοῦ παιδεύτηκε μαρτύρησε ὁ προδότης. Καὶ τὴν αὐγὴ κρεμασμένον τὸν ἀγνάντεψαν οἱ Τοῦρκοι ὄξω ἀπὸ τὸ κάστρο.

## Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΚΛΕΦΤΗΣ

Ὁ ἥλιος ἦτανε ψηλά ἀπὸ τὸ βουνὸ τρία ντουφέκια, κι ἄρχιζε ἡ μέρα νὰ πυρώνη—πύρα τοῦ Θεριστή. Κι ὁ σκοτωμένος Καπετάνος τῶν Κλεφτῶν, ὁ ξακουστὸς ὁ Τάνταλος, σαράντα χρόνια Κλέφτης, κοίτονταν ἀπ' τὴν αὐγὴ, στὸν ἥλιο ἀνάσκελα, κ' οἱ μίγες τὸν περιπετοῦσαν. Κι ὅμως ὁ φονιάς ὁ σύντροφος, ἀπ' τὴν αὐγὴ χαράματα, ποῦ τοῦστειλε τ' ἀσημωμένο βόλι καὶ τὸν ἔσθησε, τρέμει ἀκόμα καὶ δὲ θέλει νεκρὸ νὰ τὸν παραδεχτῆ, τὸν Τάνταλο.

Τρέμει σὰ νὰ τὸν ἐπιασε τὸ κρῦο τοῦ θανάτου. Ἄδειο τὸ ντουφέκι, στὰ χέρια του ἔχει λησιμονηθῆ. Νομίζει ἀκόμα πὼς μπορεῖ ὁ Τάνταλος ν' ἀναστηθῆ· παίρνει μικρὰ λιθάρια καὶ τοῦ ρίχνει. Τοῦ φωνάζει μὲ πινηχτὴ φωνή.

— Καπετάνε! τοῦ φωνάζει, δὲν ἀκούς; Ἐγὼ εἶμαι, ὁ Μεϊντάνης... σήκου! Ἀκούς; Ἐγὼ εἶμαι, ὁ σύντροφός σου, τὸ Ψοφίμι, ἔτσι δὲ μ' ἔλεγες; Ἐγὼ εἶμαι!

Ἀφήνει τὸ ντουφέκι καταγῆς. Σιγά, βγάνει καὶ τ' ἄλλα τ' ἄρματα. Ξεσκουφωτός, σέρνεται μὲ τὰ τέσσερα πρὸς τὸ νεκρὸ. Κ' εἶν' ἔτοιμος, ὄχι πιά νὰ χτυπήσῃ, ἀλλὰ νὰ φύγῃ σὰ λαγός, μὲ πρῶτο κίνημα.

...Ναί, τώρα εἶναι νεκρὸς ὁ Τάνταλος, καὶ τὸ πιστεῦει. Ὅμως καμιὰ χαρὰ δὲ δείχνει ἡ ὄψη του. Ἀναστενάζει τρῖσθαθα. Κ' εἶτε ἀπ' τὸ φόβο ποῦ λυτρώθηκε, εἶτε ἀπ' ἀργὸ συμπόνεμα, μοιάζει νὰ μέρωσε καὶ νὰ ξαστέρωσε ἡ ψυχὴ του. Γονατιστός, μιλεῖ γλυκὰ καὶ ταπεινὰ στὸ λείψανο· κ' ἔχει πολλὰ νὰ πῆ μαζί του. Κ' ἔχει νὰ πῆ τὸν πόνο του κλαυτά, μὲ μιὰ φωνὴ σπασμένη, καὶ νὰ τραγουδήσῃ μοιρολογιαστά.

— Καπετάνε!.. ἔ, γέρο—Μῆτσο Τάνταλε, σταυροπατέρα!.. «Τὰ παλικάρια τὰ καλὰ συντρόφοι τὰ σκοτώνουν»—ποῖς τὰ φταίει αὐτά; «Μῆτσο μου, κάτσε φρόνιμα σὰν Καπετάνος ποῦσαι· μὴν τὰ μαλώνεις τὰ παιδιά, τὸν κόπο μὴν τοὺς παίρνεις, κ' ἔβαλαν τὴν κακὴ βουλή...» Βάλλθηκες νὰ φᾶς τὰ παλικάρια σου, ἕνα ἕνα... Θέλησες νὰ φᾶς καὶ μένα... «Ὁ γέρο—Τόσκας λύσσαξε καὶ τρώει τὰ παλικάρια...»—ἐγὼ τί σοῦφταιξα; Πολεμήσαμε καὶ χαλαστή-

καμε, σοῦ εἶπα. Πάει ὁ καιρὸς τοῦ Τούρκου· πέρασε ὁ μπέης κι ὁ ἀγάς· πέθανε κι ὁ ντερβέναγας. Ἦρθ' ὁ ἀνακριτής, ὁ σαγγελέας. Ἦρθ' ὁ Κακογιάννης ὁ λοχαγός! Πόλεμος ἀπ' τὸ χάραμα, ὀλημερίς... Χωρὶς φωμί, χωρὶς νερό. «Τ' εἶν' τὸ κακὸ ποῦ πάθαμεν ἔμεις οἱ μαῦροι Κλέφτες;...» Πόλεμος ὡς τὸ βράδυ, καὶ σκοτωμένοι οἱ πλιότεροι... «Ἄνἀρι' ἀνἀρια τάρριχναν οἱ Κλέφτες τὰ ντουφέκια, γιὰτ' εἶν' οἱ μαῦροι λιγוסτοί...» Μᾶς πήρανε μὲ τὸ γιρούσι... μονάχα οἱ δυὸ γλιτώσαμε. Κι ἄρχισε τὸ κυνήγι, μὲ τὸν Κακογιάννη ἀπὸ κοντά. Τρεῖς μέρες δὲ μᾶς ἄφησε νὰ πάρουμε πνοή· τὸ μάτι μας ὕπνο δὲν εἶδε... φωμί, νερὸ σταλιά... Γιόμισ' ὁ τόπος παγανιές, κι ὁ Κακογιάννης τὸ σκυλι ἀπὸ πίσω μας! Καρτέρια στὸ νερό, σὲ κάθε στάνη· πιασμένα ἔλα τὰ διάσελα. Ἄπὸ τὴν Παλιοβούνα στ' Ἄγραφα... «τριῶν μερῶν περπατησιὰ τὴν κάναμε μιά νύχτα». Ἐδῶ, ἐκεῖ μᾶς ἔχει ὁ Κακογιάννης, ἔλπιζε νὰ μὴ γλιτώσουμε—μᾶς ἔχασε!

Σοῦ εἶπα: Καπετάνε, θὰ μᾶς ξαναβρῆ ὁ Κακογιάννης, καὶ νὰ φύγουμε... «Παιδιά μου, νὰ σκορπίσουμε»... Ὁ τόπος πιά δὲ μᾶς χωρεῖ, σοῦ εἶπα. Μερέψανε καὶ τὰ βουνά!.. «καὶ ποῦ θὰ λιμεριάσουμεν ἔμεις οἱ μαῦροι Κλέφτες;...» Φτάσαμε δῶ. Ἀντίκρυ εἶναι τὸ τούρκικο, σοῦ εἶπα· νὰ διαβοῦμε, Καπετάνε! Γιὰ λίγο, γιὰ πολὺ, γιὰ πάντα! Θυμᾶσαι; αὐτὸ ἔλεγα. Δὲ μοῦ μιλοῦσες... Ἔτρωγες φωμί ξερό· νερὸ δὲν εἶχες.—Τότε τράβηξες τὸ σπαθί, γιὰ κάτι τίποτα· γιὰ τὸ σωστὸ τὸ λόγο, ποῦ σοῦ φάνηκε βαρὺς. Ἄν σοῦ θύμαγα τὰ παλικάρια, ποῦ χαθήκανε ἀπὸ πείσμα σου... Ἄν σοῦ κατηγόραγα κεινοὺς ποῦ χάλασες ὁ ἴδιος μὲ τὸ χέρι σου... Δὲν ξέρω τί ἦταν ποῦ σοῦ βαρυφάνηκε· τράβηξες τὸ σπαθί... ἀπὸ τρίχα γλίτωσα τὸ θάνατο καὶ γώ. Κρυμμένος, ἔπεσα νὰ κοιμηθῶ. Ἄργά σηκώθηκες καὶ σύ... Ποιὸς σοῦπε νᾶρθης καὶ νὰ στρώσης τὸ γιατάκι σου κοντά μου; Ἦταν ἡ μοῖρα σου! Πάντα ἐσὺ τῶθελος χῶρια τὸ γιατάκι σου, νὰ μὴν τὸ ξέρουν οἱ συντρόφοι... Σιμά σου, ἔλη τὴ νύχτα στάθηκα ἄγρυπνος... Μὲ τὸ ντουφέκι· στὰ χέρια, καρτεροῦσα τὴν αὐγή... Τ' ἀσημοκούμπι πῶχασες, θυμᾶσαι, καὶ λυπώσουνα, τὸ βρῆκα καὶ τὸ φύλαξα· τὸ βόλι δὲ σὲ πιάνει;—Νά!

Γονατιστός ἀρχίζει\* και ξαρματώνει τὸ κουφάρι. Τοῦ παίρνει τὸ φυλαχτὸ ἀπὸ τὸ λαιμὸ, και τὸ φορεῖ· τοῦ βγάξει τὴν ἀσημοτραχηλιά, τῆς μέσης τὰ στολίδια, τ' ἄρματα τ' ἀσημοχρύσαφα, και τὰ φορεῖ κι αὐτά. Ἔτσι καμαρωμένος περπατεῖ κι ἀστράφτει μὲς στὸν ἥλιο. Περήφανα κοιτάζει γύρω του. Τὰ δέντρα, λέει, κι αὐτὰ τονὲ κοιτάζουν. Ἀλησμονεῖ και τὸ νεκρὸ, γυμνὸ κατάχαμα. Γιαλιζεται μὲ τὸ μικρὸν καθρέφτη του. Μὲ τ' ἄρματα μιλεῖ και τὰ χαϊδεύει.

—Ἐ, ὦρὲ ἄρματα περήφανα, και ποῖδ κορμί τώρα σᾶς χαίρεται; Νά, καριοφίλι ψαλιδιᾶς μὲ τὰ χρυσὰ παφίλια, «νά κρούη ὁ ἥλιος τὴν αὐγή, νά κρούη τὸ μεσημέρι». Νά, γιαταγάνι, φούχτα μάλαμα, λεπίδα—χτύπα μιὰ και στοῦ Θεοῦ τὸ δρόμο... Χάρμπα φαρμακερή... Πιστόλα πλουμιστὴ σὰν πέρδικα... Γατζούδια και τοκάδες... Πῶς μοῦ πιάνουν, Καπετάνε; Γιὰ μένα ἐσὺ τὰ φύλαγες, και μοῦρθανε χυτά... Και τὸ κεμέρι σου, κελὸ κι αὐτό... Μὰ δὲ μοῦ φτάνουν ὅλ' αὐτά· τί νὰ τὰ κάμω, Καπετάνε, τ' ἄρματα και τὰ στολίδια σου; Πέθανε πιά τὸ Κλέφτικο! — τί νὰ τὰ κάμω; Σὰ λύκος νὰ γυρίζω τὰ βουνά, μονάχος κ' ἔρημος, χωρὶς συντρόφους... Κάλλιο δραγάτης στὸ χωριό, κάλλιο σκαφτιάς... «Οἱ Κλέφτες προσκυνήσανε, γινήκανε ραγιαδες· ἄλλοι φυλᾶνε πρόβατα, κι ἄλλοι φυλᾶνε γίδια...» Τί νὰ τὰ κάμω τ' ἄρματά σου, Καπετάνε; Θέλω ἄλλο χάρισμα νὰ μοῦ χαρίσης, νὰ τὸ πάω στὸ σαγγελέα—τότε μπορεῖ νὰ μὲ σχωρέση. Τὸ κορμί σου θὰ τὸ φᾶνε τὰ τσακάλια, και ποῖδς θάρθη νὰ δώση γιὰ μένα μαρτυριά;... Θέλω ἀπὸ σένα, Καπετάνε, τὸ κεφάλι σου!...

Ψάχνει και βρίσκει ἀλάτι στὸ ταγάρι μὲ τὸ μαχαίρι, σκύθει, εἶν' ἔτοιμος... Γιὰ μιὰ στιγμὴ, συλλογισμένος μνήσκει. Βλέπει στὰ μάτια τὸ νεκρὸ. Διστάζει, γονατίζει πάλι. Κλαίει.

—Ὅχι, Καπετάνε, γέρο—Μήτσο Τάνταλε, σταυροπατέρα, δὲν τὸ κάνω αὐτό!.. Ἄχ, πῶς ἐγίνες, κακόμοιρε!.. «Στὸ μαῦρο χῶμα κοίτεσαι, κορμί δίχως κεφάλι», Καπετάνε μου... «Μαῦρα πουλιά σὲ τριγυροῦν κι ἄσπρα σὲ τραγουδᾶνε», Καπετάνε μου... Νά, πάρε τ' ἄρματά σου!.. Νά, και τὰ κιοστέκια σου—και τὸ κεμέρι! Δὲ θὰ πάω ἐγὼ νὰ προσκυνήσω... Προδότη νὰ μὲ ποῦνε, νὰ πιστέψουν πῶς σὲ σκότωσα γιὰ τὸ κεμέρι σου, γιὰ τ' ἄρματά σου...

Ἄχι, θὰ φύγω, θὰ πάω στήν ξενιτειά, κανείς νὰ μὴ μὲ ξέρη... Φοβᾶμαι καὶ τὸ σαγγελέα καὶ τὸν ἀνακριτὴ κι αὐτὸν τὸν Κακογιάννη, τὸ σκυλί...

Πιάνει καὶ ξανατύνει τὸ νεκρό. Σὰ μάνα τὸν κρατεῖ στήν ἀγκαλιά, τονὲ στολίζει. Τοῦ πλένει μὲ ρακὶ τὸ πρόσωπο, τονὲ χτενίζει τοῦ κρύβει τὴ λαθωματιά. Στεγνὰ βλέπει τριγύρω του ἓνα δέντρο γέρικο, ἔρημο στέκει στὴ ράχη, στήν κορφή. Φέρνει ἐκεῖ πέρα τὸ νεκρό. Μὲς στήν κουφάλα τονὲ στήνει. Παίρνει λιθάρια, τονὲ χτίζει, ὀρθὸ μὲς στήν κουφάλα, μὲ τὸ καριοφίλι στὸ πλευρό, μὲ τ' ἄλλα τ' ἄρματα του.

— Ἐδῶ θὰ μείνης, Καπετάνε, μοναχός, τοῦ λέει. Ἐγὼ σ' ἀφήνω γειά! Θὰ χαίρεσαι ἀπ' ἀγνάντια τὰ βουνά, μὰ Κλέφτες δὲ θὰ βλέπης... «Θ' ἀκοῦς τὰ πεῦκα νὰ βογκοῦν... καὶ τὰ γιατάκια τῶν Κλεφτῶν νὰ βαρυαναστενάξουν...» Κάποτε θὰ σὲ παίρνη τὸ παράπονο, θὰ λὲς κἀνα τραγούδι καὶ θὰ κλαῖς... Ἐγὼ σ' ἀφήνω γειά! «Μπεξέρησα, βαρέθηκα... τῆς νύχτας τὸ περπάτημα, τσ' αὐγῆς τὸ καραούλι...» Σκιαζομαι καὶ τὸ σαγγελέα καὶ τὸν ἀνακριτὴ ἔδῶ σ' ἀφήνω... ἄς ἔρθῃ ὁ Κακογιάννης νὰ σὲ βρῇ!

Μιὰ πέτρα μένει ἀκόμα γιὰ νὰ βάλῃ. Σκύβει νὰ ἰδῇ, στερνὴ φρορᾷ, τὸ πρόσωπο τοῦ Καπετάνου· γιάλισαν τὰ μάτια τοῦ νεκροῦ, κι ὀρθὰ καρφώθηκαν ἀπάνου του. Σὰν ξαφνισμένο ἀγρίμι πῆδησε πίσω ὁ Κλέφτης κι ἄρχισε νὰ τρέχῃ.

## ΚΑΚΟΣΗΜΑΔΙΕΣ

Ὁ Καπετάνος τοιμάζεται γιὰ τὸν πόλεμο. Συνάζει τὰ παλικάρια του· συντάζει τ' ἄρματα του. Τὸ χωριὸ ἔχει πανηγύρι τὴν ἐτοιμασία τοῦ πολέμου. Σὰ σὲ γιορτῆ, ὄλοι χαρούμενοι στολίζονται καὶ βάνουν τὰ καλά τους.

Μαῦρα σύννεφα γυρίζουνε στὸ νοῦ τοῦ Καπετάνου. Εἶναι ἡ καρδιά του βουρλωμένη· κάποιος συφορᾷς τὸ φοβέρισμα κρέμεται πάνωθ' αὐτοῦ. Τοῦ πολέμου πιά ἡ σαλαγὴ δὲν τονὲ τραβάει· τῆς νίκης τὸ μάγεμα δὲν τοῦ γελάει ἀπὸ μακριά. Ἐχασε τὴν πολε-



μόχαρην ὀρμή, τὴν περασμένη. Ἄνεργος, βαρὺς, ἔλο καὶ σπρώχνει τὴν ὥρα τοῦ ξεκινήμου.

Ἀνήσυχη ἡ γυναῖκα του, ἀκολουθεῖ σὰν ἴσκιος κάθε κίνημά του. Φτερουγίζει περίφοβη ἢ ματιά της γύρω του. Ἡ ψυχὴ της λαχταράει γιὰ τὸν ἀγαπημένο της. Τώρα τὸν πόλεμο μ' ἀλάλητη τρομάρα κι αὐτὴ τὸν περιμένει· αὐτὴ ποὺ τόσο ἄλλοι πόλεμοι σκληροὶ δὲν τῆς λυγίσαν τὴν ἀντρίκεια της παλικαριά.

Κακὰ σημάδια δείχτηκαν, μέρες πρωτότερα, στὸ σπίτι τοῦ Καπετάνου. Τ' ἀρνιοῦ ἡ πλάτη εἶχε μαντέψει θάνατο. Ἄσκημο ὄνειρο εἶδε κι ὁ Καπετάνος· θολὸ ποτάμι διάβαινε... Μιὰ ὄρνιθα λάλησε στὴ θύρα τοῦ σπιτιοῦ σὰν πετεινός· μάντεμα ἀλάθευτο γιὰ τίς γυναῖκες! Τὸ σκυλί τοῦ ἀφέντη οὐρλιασε παράξενα· τὸ στριγκλοπούλι ἔσκουξε τὴ νύχτα στὰ κεραμίδια.

— Μακριὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Καπετάνου κάθε κακό!

Τέλος ἔφτασε ἡ ὥρα! Παίζουν τὰ λαλούμενα καὶ πέφτουν ντουφεκιές. Τὸ χωριὸ συντροφεύει τὰ παλικάρια ὡς πέρα ἀπὸ τὴ ράχη· κι ἀρχίζουν οἱ πικρόγελοι χαιρετισμοί. Τὰ παλικάρια, θαρρεῖς, κινᾶνε γιὰ τὸ γάμο· καὶ τραβοῦνε μπροστὰ τὰ παλικάρια. Κ' ἡ ἀχολογὴ ποὺ ἀφήνει πίσω ὁ δρόμος τους φτάνει στὸ χωριὸ σὰν ἀντιβούσιμα πολέμου, ποὺ ἄρχισε κιόλα.

Μονάχος ὁ Καπετάνος μένει σιωπηλὸς στὴ θύρα τῆς αὐλῆς. Ἄδᾶκρυτος, μὲ στεγνὰ λόγια ἀφήνει γειὰ στὴ γυναῖκα του, ποὺ σπαράζει ἀπὸ τὸν πόνο· ἴσως τονὲ βλέπει καὶ στερνὴ φορὰ. Κι ὅμως δὲν τολμάει ν' ἀφήσῃ λεύτερο τὸ κλάμα της.

— Μὴν πᾶς! τοῦ λέει· ἂν θέλῃς τὸ καλὸ μου! Ἄς περάσῃ αὐτήνῃ ἡ μέρα χωρὶς νὰ πάθῃς τίποτα. Ὑστερα βόλι δὲ θὰ σ' ἀγγίξῃ! Κᾶθισε!

Καὶ δὲ βασιτεύει πιά, ἡ λιγόκαρδη γυναῖκα. Θυμώνει ὁ Καπετάνος· τὴ βρίζει καὶ τὴ διώχνει. Κάνει καρδιὰ στὸν ἑαυτὸ του, γιατί τὰ κλάματα κεινῆς τοῦ σφίγγουν τὸ λαιμό. Τοῦ φαίνονται κι αὐτὰ κακὰ σημάδι.

— Ἀφοῦ μὲ γράφεις πεθαμένον, κλάψε με ἀπὸ τώρα, τῆς λέει μὲς στὸ θυμὸ του. Ἐγὼ σ' ἀφήνω γειὰ.

Πηδάει στ' ἄλογο καὶ τρέχει νὰ φτάσῃ τὰ παλικάρια, ποὺ θὰ

τὸν περιμένουν, κ' ἴσως γελοῦνε μὲ τ' ἀργοκίνημά του. Τί πόλεμος ἦτανε κείνος! Λιοντάρι δείχτηκε ὁ Καπετάνος· ἀχόρταστος, σὰ νὰ πολεμοῦσε ὕστερ' ἀπὸ καιροὺς καὶ χρόνια. Μ' ἀπόφαση καινούρια ρίχτηκε στοὺς Τούρκους σφάζοντας σὰ νὰ γύρευε τὸ θάνατο.— Καὶ δὲν τὸν ἦδρε!

Περήφανοι, ἀπὸ λάφυρα γιομάτοι, κάνουν οἱ νικητὲς τὰ πιστρόφια τῆς χαρᾶς τους. Φτεροπόδαροι λεβέντες ἀπ' αὐτοὺς τρέξανε νὰ φέρουν τῆς νίκης τ' ἀγγελμα στὸ χωριό. Καὶ βγαίνει ὄλο τὸ χωριὸ ν' ἀπαντήσῃ τῇ νικήτρα συνοδείᾳ. Κ' ἡ γυναῖκα τοῦ Καπετάνου πρώτη ἀπ' ὄλες τρέχει ν' ἀγκαλιάσῃ τὸν ἀφέντη τῆς, ἀκέριον, πιὸ ἀκριθὸν καὶ πιὸ ὁμορφον, ὅπως δὲν τολμοῦσε νὰ τὸν καρτερῇ.

Ἄπὸ τ' ἀντίπερα βουνὸ φτάνει ἡ ἀχολογὴ τῶν δοξασμένων, ποὺ τραγουδοῦν οἱ ἴδιοι τῆς νίκης τὴν χαρά. Ξεχωρίζει ἀπόμακρα τὸ ροδόλημα τῶν παλικαριῶν. Πρῶτος προβαίνει ὁ Καπετάνος, κὶ ἀκολουθοῦνε στὸ μονοπάτι τὸ στριφογύριστο τὰ παλικάρια. Χαιρετισμοί, μὲ ντουφέκια καὶ μαντίλια, κὶ ἀνακράσματα πάνε κ' ἔρχονται. Κάτου βουίξει ἡ ρεματιά, κλέφτρα κάθε ἀντίλαλου. Ὁ Καπετάνος περήφανος διανεύει μὲ τὸ χέρι· νά, ξεχωρίζει τὴν γυναῖκα του ἀνάμεσα στὶς ἄλλες! Πεταίει ἡ καρδιά του στὸ χωριό! Ἄξαφνα τ' ἄλογο τινάζεται πίσω φοβισμένο. Γυρίζει ὁ Καπετάνος ἀπὸ τῆς χαρᾶς του τὸ ξεγέλασμα. Μεγάλο φίδι, ἦμερο, γαληνὸ, περνοῦσε ἀπ' τὸνα πλευρὸ τοῦ δρόμου σὶ ἄλλο.

— Ὁχτρός! φωνάζει ὁ Καπετάνος.

Καὶ σέρνει τὴν πιστόλα. Σηκώνει τὸν πετεινὸ καὶ σημαδεύει· τὸ σερπετὸ εἶχε περάσει πιά καὶ κρύφτηκε. Ξαναθάνει τὴν πιστόλα ὁ Καπετάνος στὸ ζουνάρι. Καὶ δὲν ἄργησε νὰ λησμονήσῃ αὐτὸ τὸ συναπάντημα. Κακοσημαδιὰ παράκαιρη!

Βρίσκονταν πιά ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριὸ τους.

Ἄγριες ἀγκαλιὲς ἀνοίγονται νὰ σφίξουν τοὺς ἀγαπημένους τους. Καὶ πρώτη χύνεται ἡ Καπετάνισσα. Κὶ ὁ Καπετάνος ὁ περήφανος πηδάει ἀνάλαφρα ἀπὸ τ' ἄλογο. Καὶ κεῖ, γλιστράει ἡ πιστόλα ἀπὸ τὴ μέση του· παίρνει φωτιά, κὶ ὁ Καπετάνος πέφτει νεκρὸς στὴν ἀγκαλιὰ τῆς Καπετάνισσας.

## ΠΑΡΑΜΥΘΙ

### ΓΕΙΤΟΝΑΣ ΚΑΙ ΓΕΙΤΟΝΑΣ

Αὐτὸ ἐγίνε στὰ χρόνια τῆς Τουρκιάς, ὅχι στὰ τωρινά μας. Πῆγε ὁ Γιοβάνης καὶ κάθισε κοντὰ στὸ Γιάννη. Χριστιανοὶ κ' οἱ δύο, τοῦ Τούρκου τὸ ζυγὸ κ' οἱ δύο, γιωργοὶ καὶ μεροδούληδες, θὰ ζούσανε σὰ δύο καλοὶ γείτονοι. Ἔτσι εἶπε ὁ Γιάννης, καὶ τὸ πίστεψε.

Δούλευε τὸ χωράφι καὶ τὸν κῆπο του, καὶ κοίταζε μονάχα τὸ δικό του· ἕναν καρπὸ, ἕνα λάχανο, ἕνα σπειρὶ σιτάρι. Ὁ Γιοβάνης —δὲν τοῦφτανε νὰ χαίρεται τὸ ἔχει του, κάλλιο τὸ τυχερό του· τὴ γῆ ποῦ τοῦλαχε σὰ χάρισμα, γιατί δὲν εἶχε ἀντίδικο νὰ τὴ ζητήση (τότε ὅλα ἦταν ἀρπαξὲ καὶ κλέψε νᾶχης). Ὁργωνε, σάλιζε, κλαδολογοῦσε, κ' ἡ ματιά του ἐπεφτε στ' ὄργωμα τοῦ ἀλλουνοῦ καὶ στὸν καρπὸ του· ἔβλεπε τὸ ξένο χτῆμα καὶ τὸ βάσκαϊνε· τὸ τρύγαιε ἄγουρο, χωρὶς νὰ δῆ πὼς τὸ δικό του, ἀπ' τὴν κακία του, ἔρευε. Κ' ὕστερα ἐφταιγε ὅχι ἡ δική του ἀναμελιά, ἐφταιγε ἡ καλοτυχιά κ' ἡ προκοπή τοῦ γείτονα! Ὁ φράχτης, ποῦ ὄριζε τὸ χτῆμα του, δὲν τοῦφτανε· καὶ τὸ καλύβι τοῦ ἦτανε στενό. Κ' ἡ ἀρίδα του γιὰ ν' ἀπλωθῆ, θᾶθελε νὰ περάσῃ καὶ τὸ φράχτη...

Στὴν ἀρχὴ μὲ τὸ καλὸ, μὲ τὸ κακό, μὲ τὸ δειλὸ φοβέρισμα, μὲ τὸ παράπονο, ποῦ δὲν πονεῖ, μὰ ποῦ γυρεύει σπλάχνο, ἀρπαξε ἀπὸ δῶ, ἀπὸ κεῖ, κι ἀδικοπλοῦτησε. Ἀπὸ τὸν ἕνα γείτονα στὸν ἄλλον, ἦρθε κ' ἡ σειρά τοῦ Γιάννη.

— Σήμερα, Γιάννη, ἡ μέρα σου γιὰ νὰ ποτίσης· μὰ βλέπω, τὸ νερὸ δὲν τ' ἀγγιζες. Δάνεισέ μου τὸ νερὸ, γιατί ἔχω ἀνάγκη...

— Μὲ χαρὰ σου, εἶπε ὁ Γιάννης, νὰ τὸ πάρης.

Ξέχασε ο Γιοβάνης να πῆ κ' ἓνα σπολλάτη. Ἄλλη φορά, ἦτανε τοῦ Γιοβάνη ἡ μέρα γιὰ τὸ πότισμα. Εἶδε ὁ Γιάννης τὸ νερὸ νὰ τρέχη ἀχρείαστο, εἶπε :

— Τὸ νερὸ, Γιοβάνη... ἂν δὲν τὸ θέλγης, καλωσύνη σου νὰ μοῦ τ' ἀφήσης. Ἔσπειρα πρωιμιά, κ' ἡ γῆ μου τὸ διψάει.

— Ὅχι, εἶπε ὁ Γιοβάνης. Ἡ μέρα εἶναι δική μου· τὸ νερὸ νὰ πάη τὸ δρόμο του. Νερὸ δικό μου δὲ μπορεῖ νὰ δροσίση ξένη γῆ.

— Καλά, εἶπε ὁ Γιάννης· ὄχι γιὰ τὸ δικιο μονάχα, ποῦ εἶναι δικιο τοῦ Θεοῦ, μὰ πρέπει νὰ μὴ γίνη καὶ τὸ δικό σου θέλημα. Ξέρεϊς, μοῦ χρωστᾶς ἓνα νερὸ καὶ μένα—δῶσ' το μου πίσω!

— Τὸ νερὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ! Ἐπειτα μοῦ τῶδωσες, ἄς μὴ μοῦ τῶδινες.

— Καὶ τώρα τίνος εἶναι; Δὲν εἶναι τοῦ Θεοῦ;

— Τώρα τὸ νερὸ εἶναι δικό μου.

Ὁ Γιάννης δὲν κρατήθηκε. Τὸν ἐπιασε, τοῦ πάτησε ἓνα ξύλο, καὶ τὸν ἔστειλε.

Φώναξε ὁ Γιοβάνης γιὰ τ' ἄδικο, ἔκλαψε καὶ φοβέρισε, πῆγε στὸν Κατῆ. Τὸν ἄκουσε ὁ Κατῆς, καὶ χαμογέλασε.

— Φαίνεται πὼς ἔχεις ἄδικο, τοῦ εἶπε. Δὲν τὸ νιώθεις ὅμως· τέτοιος ποῦ εἶσαι, ἔπρεπε νὰ τίς φᾶς γιὰ νὰ τὸ νιώσης. Ἄν δὲν τὸ κατάλαβες καὶ πάλι, πρέπει νὰ τίς ξαναφᾶς. Σῦρε χάσου!

Ἄδικος ὁ κριτῆς, μὰ δίκια ἡ κρίση.

Ἄφρισε ὁ Γιοβάνης ἀπ' τὴ λύσσα του. Πρῶτὴ τὴν ἄλλη μέρα, στάθηκε κοντὰ στὸ φράχτη καὶ φώναξε τὸ Γιάννη.

— Τὰ δεντρικά σου, τοῦ εἶπε, ἀπλώνουν τὰ κλωνάρια τους στὸν κῆπο μου, κ' ἰσκιώνουν τὰ δικά μου· τοὺς χαλοῦνε τὸν καρπὸ. Νὰ τὰ μαζέψης!

— Καὶ τὰ δικά σου, εἶπ' ὁ Γιάννης, τὰ κλαριά; Τὸ ἴδιο δὲ μοῦ κάνουν;

— Τὰ δέντρα τὰ δικά μου δὲν πειράζουν. Ἐπειτα τοὺς παίρνεις τὸν καρπὸ, ποῦ πέφτει στὴν αὐλή σου. Ἔτσι πληρώνεσαι.

— Καὶ σὺ δὲν παίρνεις τὸν καρπὸ ἀπὸ τὰ δικά μου; Δὲν πληρώνεσαι;

— Ξένον καρπὸ δὲ γύρεφα ποτέ μου! εἶπε ὁ Γιοβάνης. Τὰ δέντρα σου ἔρχονται στὸ σύνορό μου καὶ μοῦ κάνωνε κακό. Νὰ τὰ μαζέψης! Αὐτὸ ξέρω.

— Ναί, εἶπε ὁ Γιάννης, ἔχεις δίκιο· θὰ τὸ κάμω. Καὶ τᾶκοφε κοντά.

Ἦρθε ἡ σειρά νὰ κάμῃ κι ὁ Γιοβάνης τὸ ἴδιο. Τίποτα!

Ὁ Γιάννης, ὄχι γιὰ τὸ δίκιο μοναχά, ποῦ ἦτανε δίκιο τοῦ Θεοῦ, μὰ νὰ μὴ γίνῃ καὶ τοῦ ἀλλουνοῦ τὸ πείσμα, ἐπίασε καὶ κλάδεψε τὰ δέντρα ποῦ πατούσανε τὸ σύνορό του, κ' ἔρριξε τὰ κλωνάρια τους μὲ τὸν καρπὸ στοῦ γείτονα τὸν κήπο. Γείτονας καλὸς, καὶ φώναξε καὶ χτύπησε τὰ στήθια του ὁ Γιοβάνης. Νά τος λοιπόν, καὶ πάλι στὸν Κατή, τὸν πιὸ τρανό.

— Μοῦ χάλασε τὰ δέντρα μου! ἔσκουζε ὁ Γιοβάνης. Μ' ἔσδησε, μὲ κατάλυσε!

— Τί ἄλλο; ρώτησε ὁ Κατής.

— Τὰ ὀρνίθια του πέφτουνε καὶ μοῦ τρῶνε τὴ σπορά. Βόσκουνε στὰ χωράφια μου μέρα καὶ νύχτα. Καρπὸ δὲν ἀφήσανε ποτὲ στὰ δέντρα μου. Τρῶνε τὰ σκύβαλα ἀπὸ τὴν αὐλή μου. Πᾶνε νὰ ψοφίσουνε τὰ ζωντανά μου...

— Καὶ τὰ δικά σου, εἶπε ὁ Κατής, τί κάνουνε τὰ ὀρνίθια; Δὲν πᾶνε στοῦ ἀλλουνοῦ; Τί ζωντανά εἶν' αὐτά;

— Ὅλο στὸ σύνορό μου βρίσκονται, εἶπ' ὁ Γιάννης. Μὲ ρημάζουν. Τὰ διώχνω καὶ ξανάρχονται. Τί νὰ τοὺς κάνῃς; Ζωντανά κουτά.

— Νὰ τὰ σφάξετε κ' οἱ δύο, καὶ νὰ λουφάξετε! εἶπε ὁ Κατής. Ἦ φαγωθῆτε, νὰ γλιτώνουμε.

— Δικαιοσύνη! φώναξε ὁ Γιοβάνης. Τὰ ὀρνίθια μου εἶν' ἄθωα· κακὸ δὲν κάνουνε. Γνωρίζουνε τὸ ξένο—νὰ μάση τὰ δικά του!

— Ἀκουσεσ τὴν ἀπόφασή μου, εἶπε ὁ Κατής, καὶ δὲ βουβάθηκες; Τὸ δίκιο ἀπ' τᾶδικο δὲν τὸ χωρίζεις; Τὸ ξύλο, αὐτὸ μοναχά θὰ βάλῃ γνώση στὸ ξερὸ σου. Σῦρε χάσου!

Ἄδικος ὁ κριτής, μὰ δίκια ἡ κρίση.

Βγαίνοντας ἀπ' τὸν Κατή, ὁ Γιάννης σοῦ τὸν πιάνει καὶ τὸν κάνει γιὰ τὸ στρῶμα.

Ἔκλαιγε ὁ Γιοβάνης.

— Τί σοῦφταιξα; ἔλεγε. Ποτὲ δὲ θέλησα κακὸ γιὰ σένα. Πάντα ἐσὺ μ' ἀδίκησες. Ἀπ' τὸ Θεὸ νὰ τᾶδρησ, πιά!

— Στάσου! εἶπ' ὁ Γιάννης. Αὐτὸς εἶν' ἕνας ἅγιος λόγος· ἄς ρίξουμε τὸ δίκιο μας στὰ πόδια τοῦ Θεοῦ. Ὅποιος ἔχει, θὰ τὸ λάβῃ.

— Ναί! εἶπε ὁ Γιοβάνης, ἔτσι νὰ γίνῃ. Κι ἂν θέλῃς νὰ ἰδῆς πόσο καλὸ σοῦ θέλω, νὰ τί παρακαλῶ, κι ὁ Θεὸς ἄς σοῦ τὸ δώσῃ: Μονὸ ἐγώ, διπλὸ ἐσὺ νὰ ἰδῆς καὶ ν' ἀπολάβῃς!

— Σύφωνοι! εἶπ' ὁ Γιάννης.

Ὁρμιστήκανε. Σὲ λίγες μέρες βγήκε ὁ Γιοβάνης στὸ φράχτη, κ' ἔκραξε τὸ Γιάννη. Ἦτανε μ' ἕνα μάτι, κ' ἔκλαιγε.

— Κοίταξε πῶς κατάντησα, ἔλεγε. Τώρα θυμήσου τί εἶπαμε: Μονὸ ἐγώ, διπλὸ ἐσὺ νὰ ἰδῆς καὶ ν' ἀπολάβῃς—νὰ βγάλῃς καὶ τὰ δυό σου. Ὁ Θεὸς κριτῆς! Ἄν θές, πᾶμε καὶ στὸ Σουλτάνο.

— Περιττό, εἶπε ὁ Γιάννης. Ὁ Θεὸς δικάζει γιὰ καλὸ, καὶ δίκασε. Δίκιος κριτῆς, καὶ δίκια κρίση. Τὸν ὄρκο σου τὸ δολερό, γι' ἀληθινὸ τὸν πῆρε. Νά, τὰ δικά μου μάτια καὶ τὰ δυό, κι ἀπόμεινες μὲ τῶνα.—Μονὸ δικό σου, διπλὸ δικό μου νὰ ἰδῶ καὶ ν' ἀπολάβω.

# Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

## Μ Ε Σ Ο Λ Ο Γ Γ Ι

Η ΕΞΟΔΟ (σελ. 5). Δύσκολο, πολύ δύσκολο για κάθε συγγραφέα να περιγράψει ποιητικά ένα τόσο μεγάλο και τόσο ψηλό θέμα καθώς η "Εξοδο του Μεσολογγίου. Και πόσο δυσκολώτερο σε μία Ιστορίτσα να κλείση κανείς μία τόσο πλατειά εικόνα! 'Ο συγγραφέας εδώ αφήνοντας τα πολλά λόγια, προτίμησε να πάρη ένα άπλο επεισόδιο, δυο αδύνατα πλάσματα, που κάνουν κι αυτά την "Εξοδό τους μαζί με την τρομερή Φρουρά και τις χιλιάδες τ' άλλα γυναικόπαιδα, που χαθήκανε τα περισσότερα, σκοτωμένα ή σκλαβωμένα, εκεί που ζητούσανε να περάσουν ανάμεσα στους Τούρκους. Στο Μεσολόγγι θυμώνται ακόμα κάποιες γυναίκες που ζούσαν, και βγήκανε ντυμένες άντρικά και πολεμώντες με το σπαθί στο χέρι.

ΕΤΣΙ ΗΤΑΝΕ... (σ. 7). 'Ο μικρός ο μαθητής, έτοιμος σε κάθε ώρα τον ένθουσιασμό κατά την ηλικία του, αφού μάλιστα τόσα άκουσε και τόσα έμαθε για τή Μεγάλη Πολιορκία, βιάζεται να παρασταθῆ και πάλι, όπως κάθε χρόνο, στο πατριωτικό πανηγύρι του Μεσολογγίου, και τρέχει να ιδῆ τή μεγαλόπρηπη πομπή και ν' ακούση τους λόγους των ρητόρων. 'Ο γέρος όμως δε θέλει πομπές και λόγια. Αυτά του φαίνονται κατώτερα από κείνα που είδε αυτός αληθινά κι άκουσε με τ' αφτιά του στη Μεγάλη Μέρα. "Αξαφνα όμως ακούει τό άπλο τραγούδι του Μεσολογγισῶ, που περιγράφει τήν "Εξοδο:

*Θέλιτε ν' ακούσετε κλάματα, δάκρυα και μοιρολόγια,  
περάστε από τό Κάρελι, τό δόλιο Μεσολόγγι...*

Κι ο πόνος αυτού του τραγουδιού βρίσκει τέτοιο πιστόν αντίλαλο στον πόνο του αγωνιστή του γέρου, που τον κάνει να πῆ: «Έτσι ήτανε...». Μ' άλλα λόγια: νά, έτσι όπως τό λέει τό άπλο και σύντομο τραγούδι με τή σπαρχτική του μουσική, έτσι ήταν η "Εξοδο, κι όχι όπως τά λόγια των ρητόρων κ' οί πομπές κ' οί κρότοι. Και βέβαια, όπως αξιόβηκε να ιδῆ κάτι μεγάλο, τήν περιγραφή του θα τῆ βρῆ πολύ κατώτερη από τήν αλήθεια.

**ΤΟ ΣΚΛΑΒΟΠΟΥΛΟ** (σ. 8). Πολλά από τὰ σκλαβωμένα παιδάκια τῶν Μεσολογγιῶν πού τᾶχαν πάρει μαζί τους οἱ Ἀραπάδες τοῦ Ἰμπραήμ πασά στήν Αἴγυπτο, όταν ἔπεσε τὸ Μεσολόγγι, φρόντισε ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας μὲ μέσα θυνάτα καὶ μὲ πολλὰ χρήματα, καὶ τὰ λευτέρωσε.—Πρόσεξε καὶ στὸν τρόπο πού ἀναγνωρίζει ἢ μάνα τὸ παιδί. Τὸ παιδί ἦτανε συνηθισμένο νὰ λέη τὴ μάνα του θειά καὶ τὴ θειά του μάνα, γιατί ἔτσι ἄκουγε τὸ ξαδερφάκι του νὰ λέη. Καὶ τὰ μικρὰ μιμοῦνται τὰ μεγαλύτερά τους σ' ὅλα.

**ΑΝΑΣΤΗΜΕΝΟΣ** (σ. 10). Πόσοι σκλαβωμένοι ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι κι ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας γυρίσαν πίσω, βατερ' ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἐνῶ τοὺς θάρρουσε ὁλος ὁ κόσμος πεθαμένους, ἢ χαμένους γιὰ πάντα!

**ΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΗ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ** (σ. 11). Ὑστερ' ἀπὸ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα χιλιάδες ἀγωνιστὲς πεθάνανε στήν ψάθα, καὶ πολλοὶ σακάτηδες φτάσανε νὰ ζητιανεύουν. Ὁ συγγραφέας ἐδῶ θέλει νὰ παραστήσῃ τὸν πόνο τὸν ἐθνικὸ γιὰ τὴ δυστυχία πού εἶχαν καταστήσει τότε οἱ ἐλευθερωτὲς τῆς Πατρίδας.

**Ο ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ** (σ. 13). Ἡ μικρὴ αὐτὴ ἱστορία εἶναι μιὰ παιγνιδιάρια πινελιά πάνου στὴ μεγάλη ζωγραφιά τῆς Πολιορκίας τοῦ Μεσολογγιῶν. Μᾶς δείχνει πὼς κ' ἓνα ταπεινὸ ζῶο ὑφώνεται κ' ἠρωϊζέται μέσα σὲ μιὰ ἥρωικὴ σκηνή, καὶ πὼς ἓνα ἀστεῖο ἐπεισόδιο παίρνει δραματικὸ χαραχτήρα όταν τὸ ὅλο περιβάλλον εἶναι δραματικόν.

## Τ Ο Σ Ο Υ Λ Ι

**ΤΟ ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟ** (σ. 15). Ὁ μικρὸς ἀναγνώστης πρέπει νὰ προσέξῃ στὸ σεβασμὸ πού εἶχανε τὰ Σουλιωτόπουλα πρὸς τὸν πατέρα, μάλιστα κατὰ περισσότερο ἀπὸ σεβασμὸ, φόβο. Κι ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος νὰ καταλάβῃ πὼς ἡ ἀγάπη τοῦ πατέρα καὶ τῆς μάνας στὸ παιδί δὲν εἶχε τίποτ' ἀπὸ τὰ χάδια τὰ τρυφερά κι ἀπὸ τίς βαρετὲς φροντίδες πού χαλοῦν τὸ χαραχτήρα τῶν καλομαθημένων παιδιῶν τῆς τωρινῆς μας κοινωνίας. Οἱ Σουλιῶτες ὅλοι, μεγάλοι καὶ μικροί, ἄντρες καὶ γυναῖκες, πηγαίνανε στὸν πόλεμο ἢ βοηθοῦσαν ὁ καθένας μὲ τὸν τρόπο του· ἔτσι τὰ παιδιὰ πολὺ πρόωγα γινόνταν ἄντρες.



Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ (σ. 16). Πρόσεξε στ' ἄγιο αἶσθημα τῆς φιλαδελφίας, πού εἶχαν οἱ Σουλιωτοπούλες ἐκεῖνον τὸν καιρόν. Πῶς λέει καὶ τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι:

*Ποιὸς ἦταν ὁποῦ τῶλεγε πὼς δὲν ποιοῦν τ' ἀδέρφια;  
Τ' ἀδέρφια σκίζουν τὰ βουνὰ ὅσο ν' ἀνταμωθοῦνε...*

Κοίταξε ἀκόμα, πὼς ἐκεῖ πού πάει ἡ κόρη νὰ βοηθήσῃ τὸ βασανισμένον ἀδερφό της, φέρνει μαζί μὲ τὴν κουλούρα καὶ τῆς μάνας τὴν ἀγάπη, καὶ τὴν εὐχή. Καὶ σκέψου τώρα, πὼς ἂν οἱ σημερινὲς κοινωνικὲς ἀνάγκες καὶ τὰ πολλὰ λεύτερα ἐπαγγέλματα ὑποχρεώνουν τ' ἀγόρι καὶ τὸ κορίτσι νὰ ξεκόβουν ἀπ' τὸ σπίτι, τὸ σπίτι ὅμως εἶναι σπίτι, ἄσυλο ἱερό, πού πρέπει κάθε ἐλληνόπουλο νὰ τῶχῃ δευτέρη ἐκκλησιά καὶ σ' αὐτὴ νὰ προσκυνᾷ ὅσο ζῇ.

Η ΧΑΪΔΩ (σ. 17). Ἡ περίφημη αὐτὴ κόρη τοῦ Σουλιῦ εἶναι σχεδὸν πρόσωπο μυθολογικόν, γεμάτο μυστήριον, στὴν ἱστορία τοῦ Σουλιῦ. Φαίνεται πὼς ἦταν κόρη Τζαβελοπούλα. Τίποτ' ἄλλο δὲν ξέρουμε. Σ' ἓνα μοναχὰ τραγοῦδι τοῦ λαοῦ ὑπάρχει αὐτὸς ὁ στίχος:

*Σουλιωτισσῶνε πόλεμο, λαβωματιὰ τῆς Χαΐδως.*

Ἡ στοματικὴ παράδοση θέλει νὰ πῇ πὼς ἡ Χαΐδω ἦταν ἓνα θεόληπτο κορίτσι, εἶδος Jeanne d' Arc τοῦ Σουλιῦ, καὶ πήγαινε στὸν πόλεμο μὲ τρόπο παράξενον, ὅπως κ' ἡ μικρὴ αὐτὴ ἱστορία θέλει νὰ τὸ παραστήσῃ. Ἀργότερα ὁ λαὸς τοῦ Σουλιῦ πίστευε πὼς στὸ πρόσωπο τῆς Χαΐδως κατέβαινε ἡ Παναγία καὶ πολεμοῦσε μαζί τους.

ΣΟΥΛΙΩΤΗΣ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑ (σ. 19). Ἐδῶ ἡ γυναῖκα εἶναι ὁ ἀληθινὸς σύντροφος καὶ παραστάτης τοῦ ἄντρα σ' ὅλα. Τὰ ὀνόματα τῆς Μόσκως τῆς Τζαβέλεινας καὶ τόσων ἄλλων γυναικῶν τοῦ Σουλιῦ μᾶς ἔρχονται στὸ στόμα μὲ συγκίνηση.

ΣΤΑ ΖΑΛΟΓΚΑ (σ. 20). Ἐτσι στὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸ, κὶ ὄχι τὸ Ζάλογκο, προφέρναν οἱ Σουλιῶτες. Ἡ λέξι, ὡς ὄνομα προσηγορικόν, σημαίνει τόπο πολὺ δασωμένον. Στὴ Ναύπαχτο πού ζοῦσαν πολλοὶ Σουλιῶτες, ἦβρε ὁ συγγραφέας, Σουλιώτης καὶ αὐτὸς ἀπ' τὴ μάνα του, τὴν παράδοση πὼς ἓνα μικρὸ κορίτσι εἶχε γλιτώσει ἀπ' τὸ γκρεμὸ τοῦ Ζαλόγκου, ἐκεῖ πού τῶχε ρίξει ἡ μάνα του, καὶ πὼς ἔζησε ἔπειτα πολλὰ χρόνια καὶ παντρεύτηκε. Σημείωσε καὶ τ' ὄνομα ὁ συγγραφέας, μὰ τὴ σημείωση δὲν τὴ βρῆκε πρόχειρη ἐκεῖ πού τὴ ζήτησε. Αὐτὴ τὴ μικρὴ, ἀλλὰ τόσο τραγικὴ παράδοση ἔχει ὑπόθεσις ἡ σύντομη αὐτὴ ἱστορία. Ὁ συγγραφέας τὴ νομίζει τόσο ἀπίστευτη, πού δὲ θέλει τάχα νὰ τὴν πιστέψῃ.

ΓΡΙΑ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑ (σ. 22). Πρόσεξε πώς έννοῦσε ἡ Σουλιώτισσα τὰ καθήκοντα τοῦ παιδιοῦ τῆς στὴν Πατρίδα καὶ στὸν ἑαυτὸ τῆς, τὴ μητέρα του. Δὲς καὶ τὸ φόβο πὺ εἶχαν ὄλοι τότε στῆς μάνας τὴν κατάρα.

ΧΗΡΑ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑ (σ. 23). Ἡ πίστη τῆς γυναίκας στὸν ἄντρα βαστάει ὅλη τὴ ζωὴ τῆς.

ΣΟΥΛΙΩΤΗΣ ΚΙ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ (σ. 24). Οἱ Σουλιῶτες ἦταν Ἑλληνὰρ-βανίτες. Τὰ οἰκογενειακά τους ὀνόματα εἶναι ἄλλα ἑλληνικά, κι ἄλλα ἀρβανίτικα. Τὸ ἔθνικὸ τους ὁμως, καθὼς καὶ τὸ φυλετικὸ αἰσθημα ὄλο φωτιά καὶ γνήσιο ἑλληνικὸ. "Οἱ οἱ τρομεροὶ τους πόλεμοι γινῆκαν πάντα μὲ τοὺς Τουρκαρβανίτες, καὶ τὸ μῖσος πὺ τοὺς χῶριζε ἀπ' αὐτοὺς ἦτανε θανάσιμο.

Οἱ Τουρκαρβανίτες καὶ στὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821 ἦταν οἱ φοβερῶτεροι ἐχτροὶ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ μεγαλύτερες ἐκστρατείες, μάχες καὶ πολιορκίες γινῆκαν ἀπὸ στρατεύματα τουρκαρβανίτικα, περίφημα γιὰ τὴν παλικαριά καὶ τὸ φανατισμὸ τους. Τὰ ὀνόματα Τριπολιτσά, Μεσολόγγι, Ἀθήνα, Πειραιάς, Ἀράχουβα, Σκόδρα πασᾶς, Κιουταχίης, Δράμαλης, καὶ τόσα ἄλλα μᾶς θυμίζουσι δόξες ἑλληνικὲς κερδισμένες ἐνάντια σὲ στρατεύματα τουρκαρβανίτικα. Πάντα ὁμως ἄς ἔχουμε στὸ νοῦ πὺς τὸ αἷμα τὸ ἀρβανίτικο εἶναι ἀδερφικὸ μὲ τὸ αἷμα τὸ ἑλληνικὸ. \*Κ' ἴσως μιά μέρα, ἀν ἀφήσῃ ὁ Τουρκαρβανίτης τὸ θρησκευτικὸ φανατισμὸ του, θὰ μπορέσῃ Ἑλληνας κι Ἀρβανίτης νὰ βαδίσουνε μαζὶ τὸ δρόμο τους, κ' ἴσως νὰ γίνουσι ἓνα τὰ δύο κράτη.]

Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ (σ. 26). Ἐδῶ θὰ ἰδῆς τὴ νοσταλγία πὺ νιῶθαν οἱ Σουλιῶτες, ὅσο ζούσανε στὰ Ἐφτάνησα, γιὰ τὸ Σούλι τ' ἀλησμόνητο. Κι ντέρει ἦταν ἡ λέξις ἡ σουλιώτικη, πὺ σήμαινε τὸ βαθὺν καημὸ τοῦ Σουλιώτη γιὰ τὸ Σούλι. Τὸν πόνο αὐτὸν ὄραϊα τὸν παράστησε ὁ ποιητὴς Μαρκοράς στὸ ποίημά του:

### Ο ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ ΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Στὴν ξενιτειὰ πεθαίνω,  
πατρίδα μου ἀκριβή·  
θ' ἀφήσω τὸ κορμὶ  
σὲ χῶμα ξένο.

Τοῦ κάκου ἀγῆ καὶ βροῦδι  
ποθοῦσα νὰ σὲ ἰδῶ·  
Χριστέ! μὲ τί καημὸ  
θὰ πάω στὸν Ἀδη!

Δεῖξε μου κὰν τὴν ἔρμη,  
τὴ δοξασμένη γῆ,  
μὲ ἀπάτη σπλαγχνική,  
βαρεῖά μου θέρμη!

Ξανοίγοντας τὰ μαῦρα  
τοῦ τόπου μου βουνά,  
θὰ μοῦ φανῆ δροσιά  
τοῦ χάρου ἢ λαύρα.

Θὰ λέω πὼς εἶναι τότες  
ποὺ πάλευαν συγχὰ  
μὲ ἀμέτρητη Τουρκιά  
λίγοι Σουλιῶτες.

Τὰ παλικάρια ἐξεῖνα  
θὰ ξαναπλάση ὁ νοῦς,  
ποὺ ἐνίκησαν ἐχθρούς,  
δύρα καὶ πείνα.

Θὰ γὰ τὰ ἰδῶ στὴ μάχη,  
σιὸν κίνδυνον ὀμπρός,  
ἀκλόνητα, καθὼς  
τοῦ τόπου οἱ βράχοι.

Πῶς οἱ βουνίσιοι θόλοι  
βγάνουν πολέμον ἀχό,  
πῶς μ' ἔβρηκε θὰ πῶ  
τούρκικο βόλι.

Στὸ σκλαβωμένο στήθος  
χεῖλη θ' ἀκούω θεομά,  
καὶ ξέπλεκα μαλλιά,  
καὶ δάκρυα πλήθος.

Τοῦ κάκου! Ἔρμη, σκοτάδι  
ἔχω στὰ μάτια ἐγώ·  
Χριστέ! μὲ τί καημὸ  
θὰ πάω στὸν Ἄδη!

Η ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ (σ. 27). Παράξενη είναι η προφητική πεποίθηση της γριάς Σουλιάτισσας για το Σούλι, πώς θα λευτερωθή μιὰ μέρα. Η μικρή αυτή ιστορία γράφτηκε και δημοσιεύτηκε πρώτη φορά στα 1908 και δεύτερη στα 1912. Η τρίτη έκδοσή της βρίσκεται *λευτερο* το Σούλι! Ποιός να τό πιστευε, *εδῶ* και κάμποσον καιρό, πώς τόσο γλήγορα, και τόσο ξαφνικά θα βλέπαμε τ' *ἀγια* τῶν *ἀγιῶν* τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ Σούλι, τὴν Πάργα, τὰ Γιάν- νινα, τὸ γέρο Ὀλυμπο, τ' Ἄγιον Ὄρος, τὴ Θεσσαλονίκη *λευτερα!*

ΤΟ ΣΟΥΛΙ (σ. 29). Ἐδῶ ζήτησε ὁ συγγραφέας νὰ πῆ τὸν πόνο του πὼς ὁ λαὸς ξεχάνει τὴν ἐθνική του ἱστορία, τίς παραδόσεις του, ἀφήνει τὸν τόπο του και χάνεται στὴν ξενιτειά. Τὰ τελευταία *δμως* μεγάλα και τρανὰ κατορθώματα δείχναν πὼς ὁ λαὸς μας ἔχει πάντα τὸ νοῦ και τὴν καρδιά του στὴν πατρίδα. Τὸ μάθημα *δμως* πὸν βγαίνει ἀπ' τὴ μικρὴ αὐτὴ ἱστορία εἶναι πάντα χρήσιμο, γιὰ τὰ παιδιὰ τὰ ἑλληνόπουλα.

## Τ' Α Ρ Μ Α Τ Α

ΤΟΥ ΑΡΜΑΤΩΛΟΥ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ (σ. 30). Στὴ μικρὴ αὐτὴ ἱστορία παρασταίνεται ἡ τρομερὴ καταδρομὴ πὸν ὑποφέρναν οἱ Ἄρματωλοὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους πολλές φορές. Γιὰ νὰ φτάσουνε στὸ σκοπὸ τους οἱ Τούρκοι κυνηγοῦσαν τοὺς συγγενεῖς και φίλους τῶν ἀνυπόταχτων Ἄρματωλῶν, γιατί ἀπ' αὐτοὺς παίρναν τὴν τροφή τους. Βάνανε σ' ἐνέργεια τὴν προδοσία, τὸ χρῆμα, τὸ μολύδι και τὸ μαχαίρι. Ἔτσι λοιπὸν *εδῶ* βλέπουμε τὸν τελευταῖον ἀπὸ τ' ἄρματωλικὸ σῶμα, πὸν γλίτωσε τὸ θάνατο, νὰ γυρίζη σὰ θεριὸ στοὺς λόγκους. Τὸ τέλος του εἶναι τραγικὸ· οἱ δικοὶ του πὸν τὸν τρέφαν, ἀν και *δῶσαν* ὄρκον ἀναγκαστικὸ, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τονὲ ξεφορτωθοῦνε, γιὰ νὰ σώσουν τὴ δική τους τὴ ζωή. Κι αὐτὸς δὲν ἔχει τὴ δύναμη μήτε νὰ τοὺς φοβερῶσῃ, ἀν τολμήσουνε νὰ συλλογιστοῦνε προδοσία, πὸν νόμος εἶναι νὰ πληρώνεται ἀπὸ τοὺς Ἄρματωλοὺς μὲ θάνατο. Ὑποτάσσεται λοιπὸν στὴ μοῖρα του. Και τὸ πὸν τραγικὸ, πὸν βρίσκει αὐτὸς τὸν τρόπο γιὰ νὰ βγάλῃ τοὺς ἀπλοὺς χωριάτες ἀπ' τὸ πρόβλημα· νὰ πατήσουνε τὸν ὄρκο τους, και *στανικός* ἀν εἶναι, ἢ νὰ προδώσουν τὸν παλιὸ τους φίλο και συγγενῆ.

ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΕΝΟΣ (σ. 31). Ὁ Κλέφτης ὑποτάχτηκε και πῆρε *δηπρεσία* κάτου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Προσκυνημένος λοιπὸν ζῆ στὸ χωριό, στὸν κάμπο κάτου τὸ μαρμαζιάρη. Γιωματὰ εἶναι τὰ δημοτικὰ τραγούδια μας ἀπὸ τὴ νοσταλγία τοῦ Κλέφτη γιὰ τὰ βουνά.

ΓΙΑ Τ' ΑΡΜΑΤΩΛΙΚΙ (σ. 33). Στή μικρή αυτή ιστορία ζωγραφίζεται ο αδερφικός σπαραγμός των Κλεφτών με τους 'Αρματωλούς. "Όταν ένας Καπετάνος Κλέφτης κέρδιζε την εθνοια της εξουσίας, έπαιρνε άμνηστεια καθώς λέμε τώρα, δηλ. προσκυνούσε, και διοριζόταν 'Αρματωλός." Έργο του ήταν να φυλάη τ' 'Αρματωλίκι, δηλ. μιá ώρισμένη περιφέρεια, από τους άλλους Κλέφτες. Οι άλλοι όμως Κλέφτες, οι αντίθετοι, κοιτούσαν πώς να χαλάσουν το σκοπό του, για να πάρουν αυτοί το αξίωμα και το μιστό. "Έτσι καταντούσαν σε σπαραγμούς και καταστροφές. Οι Τούρκοι βάζανε τον 'Αρματωλό να φάη τον Κλέφτη και το αντίθετο, για να λιγοστεύη ή δύναμή τους κ' ύστερα να τους δίνουν αυτοί το τελευταίο χτύπημα.

ΟΠΟΙΟΝ ΠΑΡΗ Ο ΧΑΡΟΣ (σ. 35). 'Η φράση έγινε πιά τώρα παροιμιακή και σημαίνει την τέλεια καταφρόνηση προς τον κίνδυνο. 'Η αρχή της όμως είναι από το έθιμο τ' άρματωλικό, που την περιγραφή του τη βλέπετε δώ σ' αυτή τη μικρή ιστορία. Στους χρόνους μας έλειψε αυτό το τρομερό έθιμο. 'Υπάρχει όμως στο λαό της Ρούμελης κι άλλη περιγραφή του ακόμα πιο φοβερή. Τό πιστόλι τ'όβαζε ένας της συντροφιάς κάτω, στη μέση του τραπέζιου, και με τό δάχτυλο στο σκαντάλι τ'όκανε να στριφογύριση γλήγορα ως πού να πάρη φωτιά, κι όποιον πάρη ό χάρος! Τότε όμως κιντώνε κι αυτός ό ίδιος.

ΤΑ ΠΑΛΙΚΑΡΙΑ ΤΑ ΚΑΛΑ (σ. 36). 'Εδώ οι Κλέφτες τιμωρούν την άπιστία του συντρόφου, κατά τά έθιμά τους, γιατί δεν έπρεπε ν' αφήση τη συντροφιά του και να θελήση να γίνη 'Αρματωλός, κάνοντας δικό του σόμα χωρίς να λογαριάση και τη γνώμη των άλλων.

ΠΡΩΤΟΤΡΑΓΟΥΔΟ (σ. 38). Κοίταξε στο παράδειγμα τούτο πώς βγαίνουν από την φυγή του λαού τά τραγούδια—και γιαυτό είναι τόσο όμορφα κι άληθινά μαζί. Τό τραγούδι του Κατσαντώνη είναι ακόμα ένα από τά πιο άγαπημένα του λαού μας και τ' άκουει κανείς να τραγουδιέται και να παίζεται όχι μονάχα από τά βιολιά, μά κι ακόμα από τίς λατέρνες στην 'Αθήνα και σε κάθε πόλη έλληνική.

ΤΟ ΚΛΕΦΤΟΠΟΥΛΟ (σ. 39). Κατά τά Κλέφτικα έθιμα τό Πρωτοπαλίκαρο έπαιρνε τον τόπο του Καπετάνου σε περίπτωση θανάτου κλπ. Είναι όμως και παραδείγματα διάφορα, όπου ό αδερφός ή γιός ή άνιψιός του Καπετάνου έπαιρνε τό αξίωμα. Στ' 'Αρματωλικά όμως χρονικά συχνά τό αξίωμα του Καπετάνου ήταν κληρονομικό, άμα τό σπίτι του 'Αρματωλού δειχνότανε πιστό στην τούρκικη εξουσία. 'Εδώ όμως, στη μικρή αυτή ιστορία βλέπουμε

ἐξαιρετικά τὸν Ψυχολόγ, δηλ. τὸν τελευταῖο στὴ σειρά, νὰ γίνεται Καπετάνοις ἄξια. Στὰ σημερινὰ ἐλληνοπούλα ἡ τύχη τοῦ θαυμαστοῦ Κλεφτοπούλου ἄς γίνῃ εὐγενικό παράδειγμα. Κοιτάχτε ὅμως καὶ πῶς τὸ τρυφερό αὐτὸ ἀγόρι τῶν εἴκοσι χρονῶν σέβεται τὸν ἀρχηγό, λατρεύει τ' ἄρματα καὶ γενικά μένει πιστὸ στὰ ἔθιμα τῶν Ἀρματολῶν. Φιλοδοξία λοιπὸν ὡς τὰ σύνορα τοῦ νόμου καὶ τῆς ἀρετῆς.

Τ' ΑΡΜΑΤΑ (σ. 41). Ἐδῶ ὁ ἀπόγονος τοῦ Κλέφτη δὲ μοιάζει τὸ Κλεφτόπουλο τῆς παραπάνου ἱστορίας. Τὰ ἱερὰ τότε ἄρματα τοῦ Ἀρματολοῦ, ποὺ παίρνουνε σχεδὸν ζωὴ στὴν οἰκογένεια ποὺ τὰ φυλάει, πρέπει τώρα, γιὰ τὰ μικρὰ ἐλληνοπούλα, ν' ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ τὴ σημαία καὶ τ' ἅγιο ὄνομα τῆς Πατρίδας.

## ΑΠΟ ΤΟ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ

ΟΧΤΡΟΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΙ (σ. 43). Καὶ τὰ ἱερώτερα αἰσθήματα, σὰν τὴ φιλία, γίνονται ἀνέρα μπροστὰ στὸ πανίερο αἰσθημα τοῦ πατριωτισμοῦ. Ὅλα πρέπει νὰ υποχωροῦνε στῆς Πατρίδας τὴν ἀνάγκη!

ΑΡΑΧΟΒΑ (σ. 44). Ἡ μάχη τῆς Ἀράχοβας εἶναι ἀπὸ τίς πιὸ δοξασιμένες τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνα. Ἡ τιμὴ ἐκείνων ποὺ πολέμησαν στὴν Ἀράχοβα μὲ τὸν Καραϊσκάκη ἦταν ἡ πιὸ μεγάλη γιὰ ἓναν ἀγωνιστὴ τοῦ Εἰκοσιένα. Ἀνατριχίλα ἔπιανε τοὺς νέους δταν ἄκουγαν κανένα γέρο νὰ λέῃ πῶς ἦταν στὴν Ἀράχοβα. Ὅλοι τὸν βλέπανε σὰ γίγαντα μπροστὰ τους. Ἐτσι καὶ τώρα, θ' ἀκοῦτε γιὰ τὴ μάχη τοῦ Σαραντάπορου, τοῦ Κιλκίς κλπ., ἔσετε παιδιὰ ἐλληνοπούλα, καὶ θὰ θαυμάζετε καὶ θὰ ζηλεύετε!

Ὁ συγγραφέας στὴ μικρὴ αὐτὴ ἱστορία προτίμησε νὰ βάλῃ ἓναν ἀπλό στρατιώτη, ποὺ δὲν ἄξιωθηκε νὰ λάβῃ μέρος στὴ μάχη τῆς Ἀράχοβας — κι αὐτὸ εἶναι ὁ πόνος ὁ τρανός του. Ἐτσι χωρὶς ρητορικές περιγραφές, νιώθουμε καὶ μεῖς, μαζὶ μὲ τὸν ἄτυχο αὐτὸν Ἀγωνιστὴ, τὴν ἴδια ἱερὴ συγκίνηση ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση τῆς μάχης ποὺ νιώθει κι ὁ ἴδιος αὐτός Ἀγωνιστής. Πρόσεξε καὶ στὴ φράση: εἶπε ὁ Καραϊσκάκης. Ὁ Καραϊσκάκης ἦταν ὁ αὐστηρότερος στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνα καὶ πάντα του πολεμοῦσε μὲ τὰ πιὸ πειθαρχικά στρατεύματα. Πιὸ μεγάλη ἡ δόξα του γι'αυτό.

Ο ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ (σ. 46). Ὅ,τι εἶπαμε γιὰ τὴ μικρὴ ἱστορία ὁ Σύντροφος (κοίτα 69 σελ.) ἔχει καὶ δῶ τὸν τόπο του.

Ο ΧΑΡΟΚΟΠΟΣ (σ. 47). 'Ανάξιος απόγονος. Κοίταξε τί είπαμε πιά άπάνου στη μικρή Ιστορία Τ' άρματα.

ΚΑΤΑΡΑ (σ. 48). Είπαμε πιά άπάνου, στη σημείωση για την Ιστορία 'Οχτροί και φίλοι, πώς όλα πρέπει να υποχωρούν μπροστά στής Πατρίδας τό καλό. Οί χωριάτες αυτοί σκοτώσαν ένα δίκιον Τούρκο, γιατί' ήτανε τής μοίρας του να τονέ φάη κι αυτόν τό άδικο τών άλλουνών Τούρκων. Γιαυτό κι ή κατάρα του γίνηκε εύλογία στο χωριό πού άμάρτησε.

### Δ Ι Η Γ Η Μ Α Τ Α

ΚΑΝΑΡΗΣ (σ. 51). 'Ο συγγραφέας βρήκε στο στόμα του λαού μιá σύντομη παράδοση, πώς σ' ένα από τά κατορθώματά του τόν Κανάρη τονέ βοήθησε ένας διάττων άστήρ. "Όμως και σ' ένα φυλλάδιο βρίσκεται τό ίδιο πράμα όχι σαν παράδοση, αλλά σα μαρτυρία Ιστορική. 'Ο τίτλος του βιβλίου αυτού είναι' «'Ανασκευή τής του Δ. Τσαμαδού άνασκευής υπό Ν. Κοτζιά. 'Αθήνησι, 1858», 63 σελ. 'Η λέξη άστροβολίδα είναι πλασμένη από τό συγγραφέα, γιατί στο λαό φαίνεται βέβαιο πώς δέν υπάρχει λέξη πού να σημαίνη τό διάττωντα άστέρα. 'Η λέξη πάλι πυρόσκαφο, ώραία πλασμένη για να σημαίνη τό παπούρι, ξέπεσε και λησμονήθηκε. Πρώτη φορά έδω είναι βαλμένη για να πη τό μπουρλότο, άφού τό πυρπολικό δέν έρρεσε στο συγγραφέα.

ΤΟΥ ΠΡΟΔΟΤΗ Η ΠΛΗΡΩΜΗ (σ. 55). 'Υπάρχει σύντομη παράδοση πώς στην πρώτη πολιορκία του Μεσολογγιού κάποια προδοσιά τομαζόταν από κάποιον, πού έμεινε άγνωστο τ' ένομά του, και πώς αυτή την προδοσιά τή χάλασε δ δημογέροντας του Μεσολογγιού Θανάσης Ραζηκότσικας. "Όλα τ' άλλα τάπλεξε δ συγγραφέας για τό σκοπό του.

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΚΛΕΦΤΗΣ (σ. 58). 'Ο κατώτερος βαθμός τής παρακμής του ήρωικού 'Αρματωλισμού και τής Κλεφτουριάς. 'Η άκμή στα χρόνια τά πριν από τό 1821. 'Αργότερα όμως, λεύτερη πιά ή 'Ελλάδα δέν είχε ανάγκη από Κλέφτες κι 'Αρματωλούς. 'Ηταν όμως και πολύ δύσκολο να ξεσυνήθιση δ βουνίσιος πληθυσμός τής Ρούμελης και του Μωριά την άγάπη πούχε σ' άρματα, την άποστροφή στους φόρους, τό μίσος στην έξουσία. 'Υποχρεωμένος τώρα να παραδώση τ' άρματα, να πληρώση φόρους και γενικά να υπα-

κούση στή νέα αρχή, μετάφερε τὸ μῖσος του καὶ σὲ τούτη, πού ἦταν ἀρχή τῆς Πατρῖδας του πιά, κι ὄχι ξένη. Ἐννοεῖται, δὲ μιλοῦμε γιὰ ὅλο τὸ λαὸ μιλοῦμε γιὰ τοὺς λίγους τοὺς ἀνυπόταχτους, πού μιὰ φορά ξεθυμαῖναν πιάνοντας τὸ κλαρί καὶ σκοτώνοντας Τούρκους. Αὐτοὶ ἀργήσανε πολὺ νὰ καταλάβουν πὼς εἶχαν ἔρθει ἄλλοι καιροὶ πιά, κ' ἔτσι ὁ καινούριος Κλέφτης, μὲ τ' ἄτιμο ὄνομα τοῦ ληστή, ξεκολούθησε νὰ πολεμάει γιὰ χρόνια καὶ χρόνια τὴν καινούρια τάξη, νομίζοντας τὴν τάξη τυραννικὴ στὰ φιλελεύθερα, εἴτε στὰ κακοποιὰ ἔνστιχτά του. Μεγάλη εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ληστείας στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνα ἴσα μὲ σήμερα. Στὸ τέλος ὅμως ἡ πληγὴ αὐτὴ ἔσδησε ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς Ἑλλάδας πού τὸ ντρόπιαζε, κι ὁ Τελευταῖος Κλέφτης ἀποθηριωμένος ἀπ' τὴν καταδίωξη τῶν ἀποσπασμάτων, σκοτώνεται μὲ τὸ χέρι τοῦ ἀσημαντοῦ συντρόφου του. Καὶ τοῦτος πάλι, πρὶν ἀφήσει πιά τὸ Κλέφτικο, σέβεται καὶ φυλάει ὡς τὴν τελευταία στιγμὴ τὰ ὄρατα Κλέφτικα ἔθιμα, πού τάχε μάθη ζώντας μὲ τοὺς παλιότερους του. Γιατὶ ἡ Κλέφτικη παράδοση διατηρήθηκε ὡς τοὺς τελευταίους ληστές σὺν ἱερὸ κειμήλιο.

ΚΑΚΟΣΗΜΑΔΙΕΣ (σ. 61). Εἰκόνα Κλέφτικη, πού δείχνει, τῆς προλήψεως πού ζοῦσαν τότε στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας. Ὁ ἀναγνώστης δὲ θὰ πιστέψῃ πὼς οἱ προλήψεις αὐτὲς βγήκαν ἀληθινὲς στὸ μικρὸ αὐτὸ διήγημα, παρὰ πὼς ἡ γυναίκα πρᾶσιση βρῖσκει τροφὴ στὴν πρόληψη, κι αὐτὴ εἶν' ἐδῶ πού βγήκε ἀληθινή.

#### Π Α Ρ Α Μ Υ Θ Ι

ΓΕΙΤΟΝΑΣ ΚΑΙ ΓΕΙΤΟΝΑΣ (σ. 64). Γραμμένο ὕστερ' ἀπὸ τὸν πόλεμο μὲ τοὺς Βουλγάρους. Ὁ Γιούνης εἶν' ὁ Βούλγαρος πού τὰ θέλει ὅλα δικὰ του, κι ὁ Γιάννης εἶν' ὁ Ἕλληνας πού ἀγαπᾷ τὸ δικό του ὄχι γιατί εἶναι δικό του μοναχά, παρὰ γιατί εἶναι καὶ δικό του δικό. Ὑπάρχει βουλγάρικο λαϊκὸ ἀνέκδοτο, πὼς ὁ Βούλγαρος ζήτησε ἀπὸ τὸ θεὸ νὰ τοῦ βγάλῃ τὸ ἕνα μάτι γιὰ νὰ βγάλῃ καὶ τὰ δυὸ τοῦ γείτονα. Τὸ ἀνέκδοτο αὐτὸ βρῖσκεται ἐφαρμοσμένο καὶ σ' ἄλλους λαούς.

Στὴ σελίδα 13, στ. 4 ἀντὶς καρδιά νὰ γραφῇ καρδιά. Στὴ σελ. 22, στὴν ἐπικεφαλίδᾳ, ἀντὶς Ἡ γριὰ Σουλιώτισσα νὰ γραφῇ Γριὰ Σουλιώτισσα.



## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

### ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Σελίς

Ἡ Ἐξοδο . . . . .	5
Ἔτσι ἦτανε . . . . .	7
Τὸ σκλαβόπουλο . . . . .	8
Ἀναστημένος . . . . .	10
Τοῦ ἀγωνιστῆ ὁ θάνατος . . . . .	11
Ὁ σύντροφος . . . . .	13

### ΤΟ ΣΟΥΛΙ

Τὸ Σουλιωτόπουλο . . . . .	15
Ἡ Σουλιωτοπούλα . . . . .	16
Ἡ Χαίδη . . . . .	17
Σουλιώτης καὶ Σουλιώτισσα . . . . .	19
Στὰ Ζάλογκα . . . . .	20
Γριά Σουλιώτισσα . . . . .	22
Χήρα Σουλιώτισσα . . . . .	23
Σουλιώτης καὶ Ἀρβανίτης . . . . .	24
Ὁ Γεροσουλιώτης . . . . .	26
Ἡ κληρονομιά . . . . .	27
Τὸ Σούλι . . . . .	29

### Τ' ΑΡΜΑΤΑ

Τοῦ Ἀρματωλοῦ ὁ θάνατος . . . . .	30
Προσκυνημένος . . . . .	31
Γιὰ τ' Ἀρματωλίκι . . . . .	33
Ὅποιοι πάρη ὁ χάρος . . . . .	35
Τὰ παλικάρια τὰ καλά . . . . .	36
Πρωτοτράγουδο . . . . .	38

	Σελίς
Τό Κλεφτόπουλο . . . . .	39
Τ' ἄρματα . . . . .	41

## ΑΠΟ ΤΟ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ

Όχτροί και φίλοι . . . . .	43
Άράχουα . . . . .	44
Ό Κρεμμυθάς . . . . .	46
Ό Χαροκόπος . . . . .	47
Κατάρα . . . . .	48

## ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Κανάρης . . . . .	51
Του προδότη ή πληρωμή . . . . .	55
Ό τελευταίος Κλέφτης . . . . .	58
Κακοσημαδιές . . . . .	61

## ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Γείτονας και γείτονας . . . . .	64
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ . . . . .	68



